

issn: 1303 4070

İksir

mayıs haziran temmuz 2002

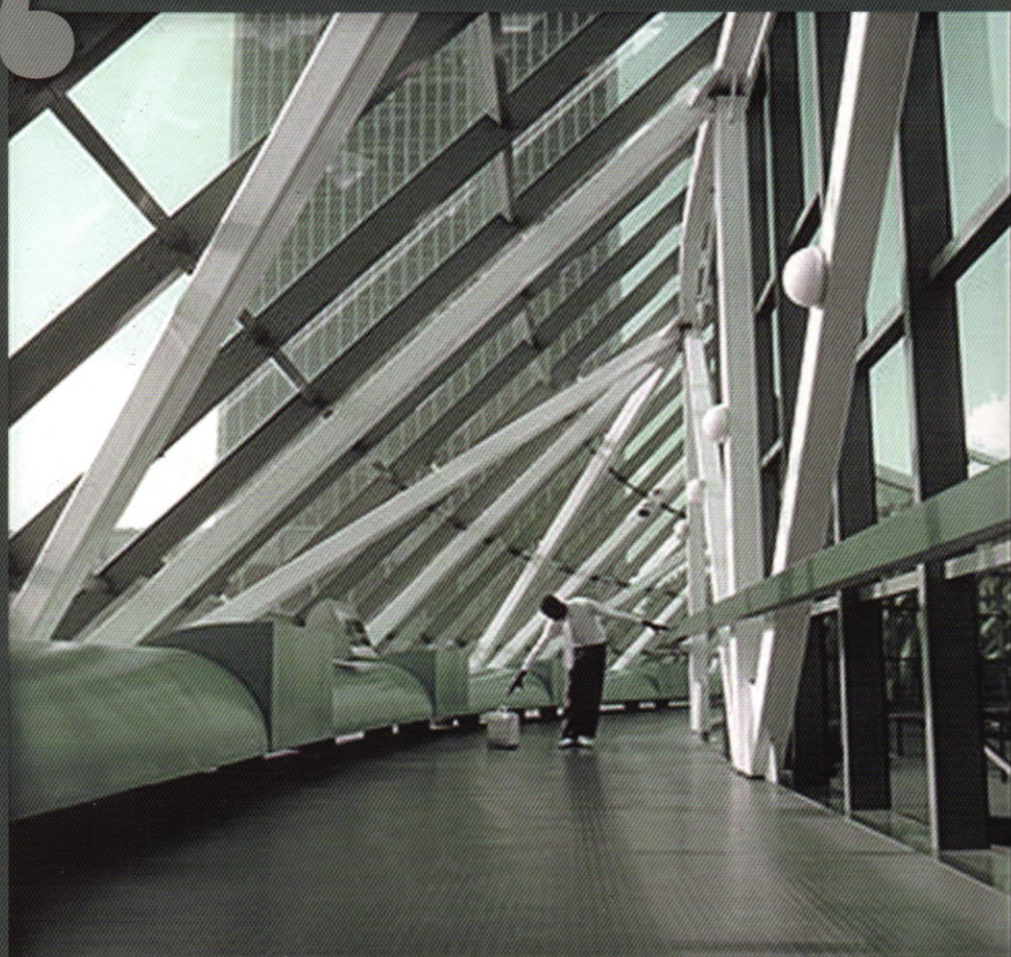
doğa kültürü

1



”

“



İçimizdekiler

editör

1-2

haberler

3-7

benim de bir yüreğim var

8-11

hindistan cevizi devrimi:

Bougainville

12-15

umutla yolculuk

16-17

iksirdk haber

grubundan notlar

18-19

kalkınma sosyolojisine
egemen yaklaşımlarda
"toplumsal gelişme" sorunu
20-25

yoksulluğun sınıfsal arka planında
ekolojistler ne diyor?
26-32

insan ile doğa arasındaki
yarılmanın tarihsel anlatısı
33-40

tarım reformlarının iç yüzü
"olgunlaşan kapitalist tarım"
41-47

José Bové'yi savunuyoruz!

48-49

suyumuz da tükenir

50-51

Nazım Hikmet

"nerden gelip

nereye gidiyoruz"

52-52

yabancılaşmış insanın felsefi serüveni

54-59

müzik ve aynışma

üzerine bir kaç şey

60-61

vişne bahçesi'nde

boşluk doldurmaca

62-64

mucit

arka iç

ISSN: 1303-4070 Üç aylık Doğa Kültürü Seçkisi,

Sayı: 1, mayıs hazirantemmuz 2002

İksir Doğa Kültürü Topluluğu adına

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Fevzi Özlüer

Dizgi-Mizanpaj: Murat Küçükگیرgin, Görkem Pabuççuoğlu, Çiğdem Sanyel

Okur Abone İlişkileri: Emre Baturay Altınok, Barbaros Ulutaş, Erhan Güneş

Yazışma Adresi: Uzungemiciler Sok 1/1 Cebeci/Ankara

Basıldığı Yer: Cantekin Matbaası 0312 384 34 35

http://iksir.tr.cx/ e-mail:iksircevre@yahoo.com



yazan çizen

barbaros ulutaş

emre baturay altınok

ismail tekeli

kaan evren başaran

erhan güneş

can acilioğlu

ceren kasım

fevzi özlüer

cenk yiğiter

mesut avıcan

murat küçükگیرgin

görkem pabuççuoğlu

çiğdem sanyel

irem aki

emre ulaş

göksu deniz

alaeddin bobat

temsilcilikler

ankara: emre baturay altınok

iksir_ankara@yahoo.com

istanbul: murat küçükگیرgin

iksir_istanbul@yahoo.com

izmir: ismail tekeli

iksir_izmir@yahoo.com

mersin: fevzi özlüer

iksir_mersin@yahoo.com

eskişehir: zafer ekin karabay

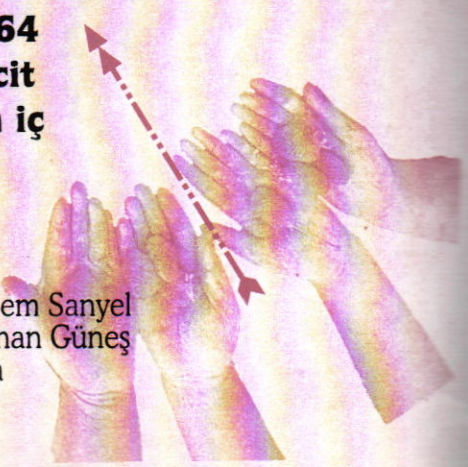
iksir_eskişehir@yahoo.com

adapazarı: mesut avıcan

iksir_adapazarı@yahoo.com

aydın: barbaros ulutaş

iksir_aydin@yahoo.com



nereye gidiyoruz...

...nerden geldik

İKSİR, beş yıl önce Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde paylaşılan, mutlu bir dünyanın düşünülmesi kuran öğrenciler tarafından kuruldu. Yaşadığımız çevre sorunlarına dair duyarlılıkları toplumsal bilinç ve hareketlilik düzeyine taşımak gayretiyle kurduğumuz İKSİR, 1997 yılında "nükleer santraller ve insan" başlıklı çalışmasıyla üniversitede bir çevre duyarlılığı örmeye girişti. Çıkarılan ilk bülten de yine "nükleer santraller"e ilişkindi. Çevre topluluğunun ilk bülteniyle açığa çıkan ilkeleri, kurmayı hep yeniden denediğimiz katılımcılığı artıran, topluluk üyelerinin sorumluluk almalarını ve çalışma konuları ekseninde oluşturdukları disiplinle kendilerini toplumsallaştıran, paylaşım ve dayanışmayı perçinleyen bir kolektivitayla örülmesinin ipuçlarını verdi. Deneyimlerini, biriktirdiklerini bize aktaran Yasemin Mit, Göksel Demirer, Ethem Torunoğlu... yaşamı yeniden kurma çabamızda bizi donattı. İKSİR, düzenli olarak yaptığı toplantılarında kendisine belirlediği çalışma başlıklarıyla bir sonraki yıla hazırlandı. 1998 yazında Adana'da yaşanan deprem, büyük kentlere sürekli artan göç, gecekondulaşma, 18 Nisan seçimleriyle rantiyeye peşkeş çekilen kentler, ülkenin geleceğine ve doğal kaynaklarına bir saldırı olarak şekillenen çok taraflı yatırım antlaşmaları (MAİ, MİGA) ve uluslararası tahkim, Akkuyu'da yapılması planlanan nükleer santral, Bergama ve siyanürlü altın, insana ve doğasına yabancılaşan, makinaların ve teknolojinin bir uzvu haline gelen insan 1998-1999 yılı boyunca çalışmanın rengini belirledi. İnsan Hakları Haftası'nda AÜ Cebeci Kampüsü'nde yapılan ağaç dikme eylemiyle oluşturulan "Kaybedilenler Ormanı" yaşamda insanlığın değerlerini kirletmeyenlere adandı. "Eşya sofrası" kampanyası; insanları eşyalaştıran tüketim alışkanlıklarına, kar paranoyalı toplumsal kimliğe, meta fetişizmine ve birbirimizi tanımadan yaşanan bir hayata karşı "eşyaları değil yaşamı paylaşalım" çığlığıydı. Bu, herkesin kendini mutlu gibi hissettiği dar dünyalarından, anahtar sözcük 'gibi'lerden kurtulma arayışıydı. Çalışma konularını birbirine sunan, film gösterimleriyle, panellerle bir duyarlılık kurmaya çalışan İKSİR; Çamlıhemşin- Fırtına Vadisi'nde kurulmaya çalışılan hidroelektrik santralin yaratacağı katliama dur demek, enerjimizi ve toprağımızı sattırmamak için bir kampanya örgütledi. 22 Nisan 1999 tarihli ilk İKSİR dergisinde "Bak Yaklaşıyor Fırtına", 7-8-9 Mayıs tarihlerinde Öğrenci Koordinasyonundaki arkadaşlarımızla Çamlıhemşin'de "Enerji ve Toprağımızı Sattırmayacağız" dedik. Çamlıhemşin eylemi, İKSİR'in yaşadığı ülkeye sahip çıkışının fotoğrafıydı.



18 Nisan seçimlerinden sonra ülkesine sahip çıkan kesimlere yönelik yeni bir saldırı hayata geçirildi. Anayasa değiştirilerek özelleştirmelerin, satışların altyapısı oluşturuldu. Sendikal hareketlerin sokak gösterileri, siyasal iktidarın "çalışkanlığı" karşısında etkili olamadı. Buna karşın uluslararası sermayenin Akkuyu'da kurmaya çalıştığı nükleer santraller konusunda yıllardır oluşturulan duyarlılık ve örgütlülük, 24 Aralık 1999'da Mersin'de yapılan eylemle zafere ulaştı. Proje, bir süreliğine de olsa rafa kaldırıldı. İkinci dergisini 24 Aralık eylemine yönelik çıkartan İKSİR, Ankara Üniversitesi Cebeci Kampüsü'nde örgütlediği Nükleer Karşıtı Platform ve düzenlediği şenlikle bu alandaki tepkileri üniversitede bir araya getirdi.

Sorunlarımızı konuşabilmek için 9-10 Aralık 2000 tarihinde Öğrenci Koordinasyonu ve Kent Konseyi adına Mimarlar Odası ile düzenlediğimiz "Üniversite ve Kent Konuşuyor" sempozyumu, başka bir kent, başka bir üniversitenin mümkün olduğunu gösterdi.

2000 yılı aslında tüm muhalif kesimler için bir kesinti yılıdır. Yaşamın her alanındaki yalnızlaştırma politikasından nasibini "cezaevleri"de aldı. 19 Aralık 2000 sabahı, o söylenen şey olmuştu: "Yaşam hücreleşti". Savrulan "örgütlü kesimler" kendilerini "Kriz ve IMF" politikası üzerinden yeniden örgütlemeye çalışsa da kelimenin tek anlamıyla bir kuşak yok olmuştu. Renklerimizden birisi yoktu. Korkunun sokaklara ve benliğimize hakim olduğu bu yeni dönemde yan yana aynı yolda yürümek bile bir başkaldırı olmuştu. İşte her şeyi bir kez daha yaratmak cesareti ve iradesiyle 'düşük yollara'.

Okullarımız bitiyordu, öğrencilik baki değildi ya! Kimimizse hala üniversitedeyiz. İlk derginin sunuşunda dediğimiz gibi nerede olursak olalım çabamızın adı İKSİR olacak. İşte 1997 yılında başlayan bu çaba hem yaşanan sürecin dayattığı nesnelliklerle hem de sorunların disiplinlerarası niteliği, karmaşıklığı ve çok yönlülüğü nedeniyle hukuk fakültesi dışına taşı.

Ashında kendimizi bugüne kadar "hukuk fakültesi çalışması" olarak tanımlamamız, ufkumuzun darlığından değil nesnelliklerimizin ve pratik alışkanlıkların bize kazandırdığı -belki de kaybettirdiği- bir refleksti.

İKSİR topluluğu olarak ele aldığımız sorunların hedef kitlesini üniversite gençliğiyle sınırlandırmak gibi bir perspektife sahip olmasak da, çalışmanın bugünkü düzeyiyle üniversite gençliğinin muhalif dinamiklerini kendi perspektifiyle örgütlemenin ötesine de geçemediği açıktır.

Bizler, ne çevre duyarlılığını basitçe "boş zaman" etkinlikleriyle süsleyen bir çabanın adıyız, ne de sorunlarımızı geleceğe havale eden ikameci bir örgütlenmeyiz. Kendimizi politikleştirirken dert edindiğimiz sorunları kendi dışına taşımaya çalışan ve bu haliyle belli düzeyde bir kolektif yaratma niyeti olan bir çalışmayız. Bugüne kadar



sol veya sağ çevrelerde karşılığını eklektik düzeyde bulan sorun alanlarımızı, neoliberal politikaların tuzağına düşmeden ama şu iktidara bir gelelim kolaylığına da sapmadan çözmeye çalışacağız.

Bu eklektik düzeyden kastedilen şudur: 90'lı yıllarla birlikte can yakıcı bir şekilde ülkemizde hissedilen çevre sorunlarına, genel örgütlenme sorunları içinde, parti programlarında satır arasında geçen bölümlerde sosyo-ekonomik temelli çözümler üretilemedi. Hatta biz çok renkliyiz, bakın eşcinseller, kadınlar, çevreciler, sosyalistler bizim partide diyenler bile söylediklerini hayata geçiremediler.

Bizler, kendimize parlamenter sistemin tarif ettiği verili iktidar alanı üzerinden bir meşruiyet yaratmaya çalışmadığımız gibi; kendimizi bir sivil toplum kuruluşu olarak da tanımlamıyoruz. Çünkü iktidarımızın kaynağı; insanın, insan ve doğa üzerindeki iktidarını ortadan kaldırmayı hedef alan eşitlikçi ve özgürlükçü taleplerimizdir. Taleplerimizle özdeş iktidarımız, bu taleplerin hayata geçirilmesiyle sönmünecektir. Bu haliyle egemen siyasetle bir neden-sonuç ilişkisi içinde değil; diyalektik bir bütünlük içinde varız; siyasal ve ekonomik taleplerimizi, toplumsal iktidarın tüm kademelerinde, kurumlarında içselleştirmeye çalışıyoruz. Önüne siyasal iktidar perspektifini koymuş devrimci çalışmaların programatik eksenini de bu anlamda değiştirmeye çalıştığımız iktidar alanına dahildir.

Dışarıdan bakıldığında kabaca aynı kulvarda koştığımız düşünülen ve çevreciler diye adlandırılan cemaatta TEMA çevreciliği ideolojik merkezi oluşturmaktadır. Biz burada bu dışsal verili kategorikleştirmeyi tanımıyoruz; çünkü marjinal olduğumuzu düşünmüyoruz. Problem alanlarımızın benzer olması demek; elmayla armutun toplanabileceği anlamına gelmez.

Bu geniş verili siyasal alanda ne neoliberal, mesaili çevrecilik; ne de ikameci solculuk değil örgütlediğimiz. Bu haliyle bir deşilleme gibi görünüyorsa da pozitif olan bir şey var, deşişen ve deşistiren bir özyönetim deneyimi olmak üzere yola çıkışımız. Bu anlamda heterodoksluğumuz da katı bir homojenlik olarak anlaşılmalıdır. Kapitalizmi aşmayı önüne koymuş her türlü politik yaratımın öznesiyle yan yana gelebilecek yürüyecek bir pratiktir çalışmamız.

Bu ülkedeki verili problemlerle ufkumuzu sınırlı tutmasak da elbette yaşadığımız yerin insanı, karanfil, depremi asıl problem alanlarımızdır. Bu özgül problemlerin evrensel sorunlarla gerilimlerine ve ilişkilerine ışık tutmak da önemli ve gereklidir. Üstelik kaba bir yurtseverliğe sıkıştırılmış politik söylemlerin kafasını suyun üzerine çıkartmak başka nasıl olabilir ki!..

Evet, bir çevre hareketi yaratmaksızın derdimiz; onun fidelerini yetiştiriyoruz! Kendimize bu topraklardan özellikle seçebileceğimiz bir referans olarak; kendiliğinden doğmuş Bergama'daki çevreci-halk hareketini gösterebiliriz.

Yerel çabalar, Doğu Akdeniz Çevrecileri, SOS Akdeniz, Aşağkakan çevresi gibi çevreler de bir çevre hareketi yaratma iddiasından uzaklaşmış durumdalar; ama bütün bu saydıklarımız yapay bir ayrışma-farklılaşma yaratmak amacıyla söylenmiş şeyler değil; bilakis bu çalışmanın rengini, ufkunu şekillendiren beslenme damarlarımızdır. Ancak derenin suyunu bir yerlere taşımak gibi de bir niyetimiz yok! Ne de olsa taşıma suyla deşirmen dönmez.

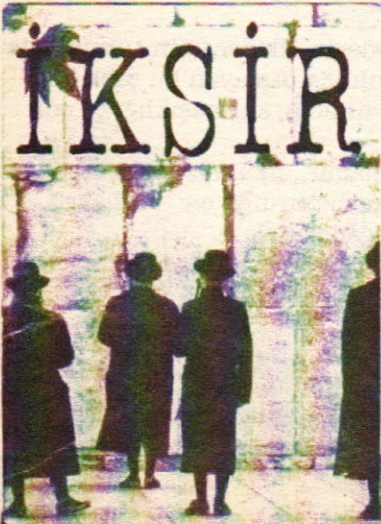
Bugün içinden geçtiğimiz koşullarda hem açıklıkla, yoksullukla mücadele etmek; hem de tokluk için egemenlerin dayattığı talan politikalarını "göğsümüzde yumuşatarak" refleksler geliştirmek; olası direnç merkezlerini kimildatmak, kapitalizm karşıtı refleksler yaratmak, bu konuda politik özneler örgütlemek, üretmek, düşünmek ödevimiz ve sorumluluğumuzdur.

Ülke gençliğinin de içinde olduğu geniş bir halk kitlesi bugün kapitalist üretim biçiminin somut politikalarıyla bir yoksullaştırma dalgası içinde proleterleşmekte, politikleşmektedir. Bu proleterleşme ve politikleşme süreci tek başına, bizim gibi, borç politikalarıyla iflasa sürüklenmiş, sömürgeleştirilmiş, az gelişmiş ülkelere mahsus değildir ama bu ülkeler sorunu daha can yakıcı yaşamaktadırlar. Çünkü ciddi ve vahşi bir kapitalistleştirilme sürecinden geçirilmektedirler. Tarım alanından enerji sektörüne, eğitimden sağlığa her türlü alan piyasalaştırılmaktadır. Egemen otoriter siyasetin uygulamalarıyla en geniş halk kesimleri bu süreçten örgütsüz, ideolojisiz, politikasız geçirilmekte, bir haliyle kendi hallerine bırakılmaktadır. Ama bu, muhtemel suç odaklarıyla ilişkileri gözetlenerek ve denetlenerek bir kendi haline bırakmadır.

Egemen siyasetin önünü tıkamasınlar da ne yaparlarsa yapsınlar gibisinden geniş bir tanım aralığında halk politikleştirilmektedir. Ancak bu politikleşme, ufkunda siyasal iktidarın uygulamalarını topyekün reddedenlerin arzulanmış bir politikleşme değildir. Bu kendini çürüme şeklinde açığa çıkaran bir politikleşmedir. Açlığa çözüm bulamayan anneler, babalar, çocuklar ya fuhuşa ya alkole ya hırsızlığa itilmektedir. Yani toplumsal sınıfların çözümlüğü ahlaki, etik ve hatta dinsel görünümü olan politikleşme süreçleri yaratmaktadır.

Yaşadığımız bunca soruna karşın kaçacak, gidecek bir yer aramıyoruz. Önümüzde duran Nuh'un Gemisi'ne binmeyeceğiz; yine ayaklarımız yeryüzüne basacak, aşkın yüzünü kuruncaya dek savaşaacağız; kendimizle, savaşa, açlıkla, kıyımlarla, katliamlarla, susuzlukla... Bu doğrultuda ülke çapında çıkarttığımız bu ilk sayı, bize yeni sorumluluklar ve ödevler yüklüyor. Kendimizi yeniden üretme olanağı sağlayan bu sayıyı uzun, yorucu ve keyifli bir süreçte hazırladık. Tembellik ve miskinliğimizle yüzleştik. Yoksulluğun bin bir türlüşünü yaşadık. Dergiyi üç aylık periyotla çıkarma kararı, zor ve uzun bir kendini örgütleme hedefi çizdi bize. Dergiyi bağlam yoksulluğundan kurtarmak için elimizden geldiğince yoksunluklarımıza ve yoksulluklarımıza temas ettik. İnsanı yaşamaya sevk eden her türlü insan etkinliğiyle buluşma gayretimiz bizi okuyan herkese bu anlamda bir ışıktır. Sesimizi duyurabildiğimiz herkesin sesini duymak istiyoruz. İKSİRimizi sokağa salıyoruz. İKSİRin kokusunu alan, rengini gören, sesini duyan, tadına varan ve dokunan her şeye göğsümüzden düşen bir karanfil veriyoruz, derken karanfil elden ele... Coşku ve umut eksik bırakmasın bizi, iyi okumalar...

SEMPOZYUM
Üniversite ve Kent Konuşuyor



şimdi savaş(ma) zamanı

1999 yılı sonlarında, gündemdeki en önemli tartışmalardan biri "milyenüm 2000 yılında mı başlayacak, 2001 yılında mı" sorusuydu. Egemenlerin "müreffeh binyıl" göndermeleriyle süslenen milyenüm, mitolojideki anlamıyla bize armageddon, yani "son büyük savaş"ı anımsatıyordu bir yandan. Medyaya değil mitolojiye bağlı kalmak gerekirse, armageddonun ardından başlayacaktı milyenüm. Derken 2000 mi 2001 mi bilinmez, milyenüme adım attık. Çağın en büyük simgelerinden biri olan Dünya Ticaret Merkezi gözlerimizin önünde çökerken, Amerika bir yandan ikiz kulelerin enkazından gökyüzüne uzanacak ışık kulelerinin projesiyle, bir yandan da az önce bahsedilen ve kulelerin çöküşüyle başlayan armageddonun nerede devam edeceğiyle ilgileniyordu.

Hiçkimse tarafından sahiplenilmeyen 11 Eylül saldırısı, şüphesiz bir "sansasyon" eylemi değil, onyıllardır süren Amerikan politikalarına yönelen bir tepkinin yansımasıydı. Kendi topraklarında hiç savaş görmeyen 21. yy. Amerikalıları elbette müteessir oldular ve bu saldırıya verilecek her türlü cevabı büyük bir hevesle beklemeye koyuldular. Dünyanın jandarma komutanlığı rolünü her zaman taşımaya alışmış olan Amerika, kendi "karargah"ında karşılaştığı tepkiye cevap vermekte gecikmedi. Afganistan'da yaşayan hemen herkes, belki o güne kadar fotoğrafını bile görmedikleri ikiz kulelerin saldırıya uğramış olmasının bedelini kendi topraklarına yağın bombalarla (ve mayın tarlalarına atılan kraker kolileriyle) ödedi.

Amerika, operasyonu, kendi tayin ettiği bir siyasal iktidara terkederek(!)

operasyonun ilk adımını tamamladı derken gözlerimiz bu sefer Filistin topraklarına çevrildi. Eylül 2001'de ikiz kulelere yönelen saldırı nasıl sonsuz özgürlük operasyonunu başlattı ise, yine Eylül 2000'de Ariel Şaron'un El Aksa Mescidi'ne yaptığı ziyaret, ikinci intifada hareketini başlattı Filistin topraklarında. Barış görüşmeleri, ateşkes planları derken bir anda Filistin topraklarının tamamını işgal etmiş, toplu mezarlar kazmaya başlamış bir İsrail çıktı karşımıza. Bu operasyonun Afganistan'da başlayan operasyonun bir devamı olması, Şaron'un üstü kapalı bile olsa Amerika'nın desteğini almış olmasından anlaşılıyor. 11 Eylül



sonrasında "misilleme" kavramı yepyeni anlamlara büründü ve artık gerekçe "terör" olduğu sürece her türlü tepki meşru kabul ediliyor. Aynı günlerde stratejik ortağı İsrail'le yeni bir anlaşma imzalamış olan Türkiye, kendi "terörist"lerini Avrupa'ya tanıtmaya çalışırken zaten İsrail karşıtı bir tutum takınmazdı, nitekim Avrupa ülkelerinin tepkilerini yakından gözlemleyip Türkiye tarafından gösterilecek tepkinin haddini belirlemeye çalışan dış politika uzmanları, Başbakanın İsrail'i "soykırım"la suçlamasını yanlış bulup kısa zamanda düzeltilmesini sağladılar. Kendi topraklarında ölen her askeri için ağıt yakan Türkiye, Filistin topraklarında öldürülen subayını iki gün içinde unutmuştu bile.

Filistin toprakları ise, asla bitmeyecek gibi görünen bir çatışmaya sahne oluyor. Bir yandan kendine nihaî hedef olarak Filistinlilerin tamamını topraklarından sürmeyi seçmiş olan İsrail, öte yandan



İsrail'in o topraklarda asla varolmasını istemeyen Filistinliler. Böylesine zıt iki politikayı birarada barındıran topraklarda, fanatik olmayan bir düşüncenin var olabileceğini düşünmek güç. Nihayetinde, 4.8 milyon İsraili Yahudi, 4.5 milyon Filistinliyi (bunlardan 1.2 milyonu ikinci sınıf İsrail vatandaşı) daimi olarak boyunduruk altında tutamaz. Bunu sürdürürse İsrail'in kendi demokrasisi ve ahlaki olarak kendine saygısı tehlikeye düşer. Filistinlilerin ise İsrailileri denize dökerek ne gücü, ne de uluslararası desteği mevcut. Bütün bu çelişkiler arasında Afganistan'da başladığı operasyonun bir başka ucunu Irak üzerinde sürdürmeye niyetlenen Amerika, hem İsrail'i açıkça destekleyip bu operasyonda ihtiyaç duyacağı Arap desteğini riske atmak, hem de Ortadoğu'daki varlığının garantörü olan İsrail'le ilişkilerini daha geri bir noktaya çekmek istemiyor. Amerika, içinde bulunduğu bu paradoksal durumu kendi lehine çevirme gayretini göstermekte gecikmedi. Bölgedeki devletlerle yapılan görüşmelerde İsrail üzerindeki ikna gücünü hatırlatan Amerika, bu gücü kullanma vaadi karşılığında muhtemel bir Irak operasyonunda bu ülkelerden destek sözü almaya çalışıyor.

Bu yoğun karmaşa ortamında hangi tarafta olduğunu belli eden Amerika'ya karşı, taraf olup olmadığını belli etmekten dahi çekinen Avrupa Birliği üyesi ülkeler, çekimser açıklamalarla yetinip tüm olan biteni karşıdan izliyorlar. Birleşmiş Milletler ise bölgeye gözlemci göndererek sadece daha yakın plan bir "izlençe"yi tercih ettiğini belirtiyor adeta.

İsrail on emri dar yorumlayıp komşularıyla iyi geçinmeyegörsün, tarih, belki ilk defa böylesine üzerine basa basa savaşa karşı olmayı emrediyor bize.





Don Kişot'lar Akkuyu'ya Karşı anti-nükleer hikayeler

yazan-derleyen: Arif Künar

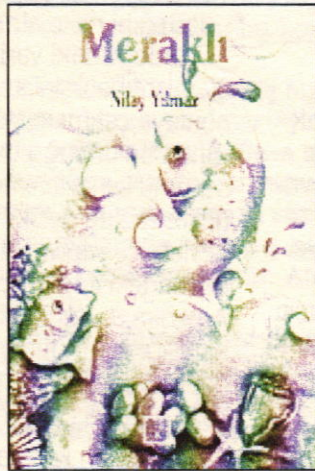
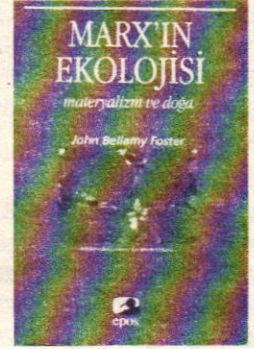
Türkiye Elektrik Mühendisleri Odası Yayınları, Nisan 2002

Akkuyu, Akkuyu Şenlikleri, Nükleer Karşıtı Platformlar, Nükleer Karşıtı Kongreler, Dünya Dostları Demeği, Atoma Karşı Türkçe Rock, Nükleer Santrallere Karşı Güç Birliği Platformu, Utopya toplantıları, Çernobil, İkitelli, yüzlerce eylem, mahkeme, panel, toplantı, sergi, miting, konser, bildiri, afiş, rozet, kitap, tv-radyo programları, gazete-dergi yazıları, uzun-tehlikeli, otobüs yolculukları, kilometrelerce ileri-geri yürüyüşler, bisikletle, şamrelle, kayıkla, otostopla Akkuyu yolculukları, Yeşil Ev, Atoma Karşı Ev, TMOBB-EMO, Büyükeceli Çevre Demeği, Greenpeace, SÖS Akdeniz, DAÇE, referandum, yerel seçim, Ağaçkakan dergisi, Akkuyu postası, Git Dergisi, Yeni Yaşam, Tırtıl; İksir Dergisi, Çevre Gazetesi, "azmanlar", "uzmanlar", "dönem" belediye başkanları, görevden alınanlar, işten ayrılmak zorunda kalanlar, Akkuyu'da aylarca yaşayanlar, partiler, demekler, kavgalar, küskünlükler, dedikodular, ayrılmalar, dostluklar, birliktelikler, değerlendirme toplantıları, tartışmalar, Hayat Motel akşamları, şarkılar, rakılar, balıklar, uykusuz geceler, sıcaklar, sivrisinekler, bitmek tükenmek bilmeyen telefonlar, faks yazışmaları, solcular, sağcılar, anarşistler, yeşiller, ekolojistler, sosyalistler, feministler, çevreciler, sosyal demokratlar, milliyetçiler, şortular, uzun saçlılar, başörtülüler, köylüler, balıkçılar, Büyükeceliler, Sinoplular, Bergamallılar, Ukraynalılar, sanatçılar, yazarlar, milletvekilleri, nükleerci muhterisler, "zenne kılıklı billimadamları", "mamalar", "Beyaz Enerji Operasyonu", acı-tatlı tüm anılar, çile, sevinç ve daha birçok güzel/çirkin insan-mekan-olay bu uzun hikayede yer aldı.....

Marx'ın Ekolojisi materyalizm ve doğa John Bellamy Foster Çeviren: Ercüment Özkaya Epos Yayıncılık, 2001

John Bellamy Foster'e göre, "Marx'ın düşüncesi derinden daha doğrusu sistematik biçimde ekolojiktir. Bu ekoloji perspektifi ise, Marx'ın tarih biliminden kaynaklanmaktadır." Çünkü

Marx'ın toplum ve doğa analizi, bütün gövde ya da metabolizma kavramlarıyla anlam kazanır. Marx Kapital'de toplumu bir bütün, bir gövde, emek sürecini ise, "insan ile doğa arasındaki bir süreç, insanın doğayla eylemleri aracılığıyla kurduğu, denetlediği, düzenlediği metabolik bir ilişki olarak tanımlamıştır. Fakat Marx'a göre, 19. yy kapitalizminin zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkan doğa-insan bölünmesi, metabolizmada "onarılmaz bir yarılma" açmıştır.



Meraklı Nilay Yılmaz Bu yayınları

2001 Çocuk Edebiyatı Roman yarışması Üçüncülük ödülü.

Meraklı ve Uyuşuk dost iki somondur. Meraklı herşeyi merak edip araştırmayı sever. Sürekli sorular sorarak gerçeği öğrenme, zor olanı başarma gayreti içindedir. Uyuşuk ise daha çok başkalarının peşinden gitmeyi tercih eder. Somonlar kendilerini nefes kesici bir serüvenin içinde bulurlar. Nehirde başlayan bu yaşam serüvenleri okyanusta devam eder. Bu süreçte yumurtlamak için tekrar doğdukları nehre dönme savaşını veren somonların yolculukları, karşılarına çıkan bir çok çevre sorunu yüzünden tehlikeye girer. Kitap, çevre dostlarından, nehirleri ve denizleri kirleten fabrika atıklarından, barajlardan, duyarsız insanlardan ve su yaşamının bütün bunlardan nasıl etkilendiğinden bahsediyor. Yaşam zinciri, ekolojik denge ve efsanelerden bahseden kitabın sonunda bir de Türkiye gerçeklerini anlatan sayısal çevre bilgilerine yer verilmiş, çocuklar çevre hareketine davet edilmiş.

TÜRKİYELİ EŞCİNSELLERİN 8. BULUŞMASI

Kaos GL Kültür Merkezi;
eşcinsellerin bir araya gelerek maruz bırakıldıkları ayrımcılığa karşı mücadele ederek özgürleşmek amacıyla kurulmuş;
eşcinsellerin kurtuluşunun heteroseksüelleri de özgürleştireceği fikrini şiar edinmiş politik bir grup olan Kaos GL tarafından 2000 yılında kurulmuştur.

Ankara'da film gösterimleri, seminerler ve toplantılarla etkinlik gösteren Kaos GL Kültür Merkezi, "pastane işlettikleri" gerekçesiyle Şubat 2002'de kapatılmış ve Çankaya Belediyesine yaptıkları başvuru üzerine tekrar açılmıştır.

20-21 Nisan 2002'de Ankara'da yapılan Türkiye Eşcinsellerinin 8. Buluşması'na ev sahipliği yapan Kaos GL grubu, homofobik olmayan herkese kapılarının açık olduğunu söylüyor.

Kaos GL Dergisinin son sayısının kapağında onların da söyledikleri gibi "çay bahane" ... gönül muhabbet ister.

Selânik Sok. 48/8 Kızılay/Ankara Tel-Fax: 312 418 87 75 www.kaosgl.com



Baharankara
20 - 21 Nisan 2002

Daha önce hükümet tarafından Dalaman ve Bartın'da yapılması planlanan ancak yöre halklarının tepkileri dolayısıyla Samsun'a kaydırılan Mobil santralin inşasına başlandı.

Hükümetin Samsun'un Tekkeköy ilçesinde, yörenin elektrik ihtiyacını karşılamak için her biri 100MW'lık 2 adet mobil santral kurulmasına ilişkin kararı Samsun'da büyük tepki yarattı. Çakmak Mobil Elektrik (yüzergezer) Santrali adı altında, usullere aykırı olarak Tekkeköy ilçesinde başlanan inşaat çalışmaları gösteriyor ki santral Samsun'da kalıcı. Genellikle olağanüstü hallerde geçici enerji problemlerini gidermek için geliştirilmiş, en küçüğü 10 en büyüğü 130 MW gücünde ve 6 nolu fuel-oil tüketen mobil santraller çevreye yaydığı yakıt dolayısıyla çevre ve insan sağlığını tehdit ettiği gerekçesiyle çokça eleştiriliyor. Söz konusu inşaat Samsun'un su ihtiyacını karşılayan baraja 3 km, özellikleri dolayısıyla uluslararası çevre literatürüne giren Hacı Osman Koruluğu ormanına 2 km mesafede bulunuyor. Üstelik yöre halkının elektrik ihtiyacı şiarıyla yapımına başlanılan "mobil" santral inşaatı, niteliği gereği eve yerleşecek, üstelik Çarşamba ve Bafra ilçelerinde bulunan 4 hidroelektrik santrale (HES) de komşu olacak.

Samsun Ticaret ve Sanayi Odası Ve Samsun Spor Eğitim ve Tanıtma Vakfı raporlarına göre;

- Herbiri 100 MW'lık mobil santralde üretim için harcanacak yakıt, günde ortalama 500 ton 6 nolu fuel-oil.

- Tüpraş Rafinerilerinin ürettiği sözkonusu yakıt, % 3 - 4 arasında kükürt içermekte.

- Yasal sınır m³'te 1700 mg. olmasına rağmen bu gazın içerisindeki kükürtdioksit gazın miktarı m³'te 5.950 mg. İle 8.500 mg., azotoksit gazı ise mevzuata göre 800 mg/m³ olması gerekirken m³'te 3.300 mg'dır. Bu da çıkacak egzoz gazında yasal olarak müsaade edilen emisyon değerlerinin çok üzerinde sülfürdioksit ve azotoksit gazları demektir.

Toplam baca gazı miktarı saatte

SAMSUN'DA MOBİL PROTESTO



Samsun Spor Eğitim ve Tanıtma Vakfı başkanı Sadi Subaşı, bölgede enerji açığı olmadığı iddiasıyla yapılmasına karar verilen Mavi Akım projesine dikkat çekiyor. Çevre Bakanı Fevzi Aytekin mobil santralleri çevreye etkisi dolayısıyla doğrudan eleştiriyor. Milletvekili Vedat Çınaroğlu ise Sağlık Bakanlığı'ndan gerekli iznin alınmadığı gerekçesiyle inşaatı karşı. Devlet Bakanı Edip Saftır ise santralin kapalı devre çalışacağı ve çevreye kimyasal atık vermeyeceği iddiasıyla santralin yapımını üstlenen AKSA Elektrik A.Ş. genel müdürü Serdar Nisli'ye destek oluyor. Tüm bunların yanında Samsun Valisi Muammer Güler, idari amir olması dolayısıyla hükümet kararlarını uygulamak zorunda olduğu iddiasıyla tek yolun yargı olduğuna dikkat çekiyor. Oysa biz Bergama davasından biliyoruz ki mahkeme kararları, bu kararın uygulayıcısı olan hükümetin kararı görmezden gelmenin ötesinde açık beyanlarla karşı çıktığı bir şey.

AKSA Enerji A. Ş. yöre halkına bayram öncesi sevabına(!) dağıtacağı koyunları ön plana çıkartırken, temasa geçtiği 61 muhtarın iradesi muhtar Kazım Tevkin'in sözlerinde şekilleniyor. "Halkımızın karşı çıktığına biz de karşıyız. Çevreye zararlı santral kurulmasını istemiyoruz. Onun için koyunları kabul etmedik." Firma ise bu durumda dağıtım

dediler. Muhtarlar kabul etmeyince de koyunları belediye dağıttı." savunmasında.

Olanlar karşısında Çevre Bakanı Fevzi Aytekin bir hükümet mensubundan beklenmeyeni yaptı ve halkı, santrali protesto etmeye çağırdı. Samsun 19 Mayıs Üniv. Bilim Konseyi'nin insanın ve doğanın büyük zarar göreceği yönündeki raporuna binaen harekete geçen Samsun Barosuysa, Bölge İdare Mahkemesi'ne yürütmenin durdurulması ve kararın iptali istemiyle dava açtı. Bir grup DYP Samsun milletvekili ise Enerji Bakanlığı ve yer gösteren yetkili TEAŞ aleyhine Danıştay'da dava açacağını duyurdu. Santralin çevreye kötü etkilerini içeren ekleri de dosyaya ekleyeceklerini bildiren davacılar, santralin başta ÇED raporu ve birtakım izinlerden muaf tutulmasındaki çelişkilerden bahsedebileceklerini bildirirken

"Samsunlunun pırasayı, lahanayı Mersin'den, Adana'dan yemesini istemiyoruz, santral bir başka yere kaydırılsın" ifadeleriyle nasıl bir çelişki içerisinde olduklarının, tüm ülkenin milletvekili değil de sadece Samsun'un vekilleri olduklarını farkında değiller...

Öte yandan 11-13 Mart tarihlerinde Karadeniz Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları ve EMO Samsun Şubesi öncülüğünde 80 sivil toplum örgütü "Çevre birlikteliği" adı altında onbinlerin katıldığı mitingle tepkisini "Zehir kusan santraller istemiyoruz", "Zehir santraline hayır" sloganlarıyla dile getirdi. Ve yine 16 marttaki mitingle 25 bin kişinin katılımıyla taleplerinin arkalarında olduklarını bir kez daha gösterdiler.

Buna karşın yörede alternatif enerji kaynaklarıyla enerji üretilebileceğini söyleyen, inşaat mühendisi Metin Çokan'da ilki 1932 yılında olmak üzere dünyada, dalgaların gücünden elektrik elde etme yöntemiyle 263 patent alındığını ve Avrupa Patent Ofisi'nde aldığı patentinin konusu olan Karadeniz dalga enerjisinden yararlanarak elektrik üretilmesiyle ilgili yaptığı çalışmayı şöyle anlattı: "Dalgaların hidromekanik gücü, Arşimet prensipleri ve günümüz teknolojisi hidrolik teçhizatlarla, hidrolik pompa, valfler, akım ve basınç düzenleyici teçhizatla röleler kullanılarak

Bergama'da son durum



"Bakanlar Kurulu 'Ben mahkeme kararı dinlemem. Ben hukuk devleti değilim. Uymam.' derse; ben burada bir avukat olarak, 10 yıldır Bergamalı köylülerin avukatlığını yapan avukat olarak, yaşlı, bir kenara çekilmeye başlamış bir avukat olarak; artık 'Anayasamız, ceza yasamız, suç, tazminat, Avrupa' diyemem, susarım. Artık... susarım. Onu, artık köylüler bilir, kadınlar bilir, halk bilir." Senih ÖZAY

İzmir 3. İdare Mahkemesi, Sağlık Bakanlığı tarafından Normandy Madencilik A.Ş.'ye (eski Eurogold) tanınan bir yıllık deneme üretimi izni için "yürütmeyi durdurma" kararı verdi. Mahkemenin "Yargı kararlarına rağmen verilen izin hukuk devleti kurallarına aykırıdır" dediği karara göre, şirketin 30 gün içinde, "deneme" adı altında yaptığı altın üretimini durdurması gerekiyordu.

Baro dava açmıştı.

İzmir Barosu, 22 Aralık 2000'de Sağlık Bakanlığı'nın Gayrisihhi Müesseseler Yönetmeliği 11. maddesine dayanarak şirkete verdiği bir yıllık deneme üretimi iznine karşı, İzmir 3. İdare Mahkemesi'nde dava açmıştı. İdare Mahkemesi önce Başbakanlık tarafından hazırlanan TÜBİTAK raporuna dayanarak yürütmeyi durdurmaya gerek görmemişti.

Ardından baro, Başbakanlık Müsteşarlığı tarafından Dokuz Eylül Üniversitesi Çevre Mühendisliği Bölümü'ne hazırlanan TÜBİTAK

Raporu'nun Değerlendirilmesi Raporu'nu gerekçe göstererek 14 Aralık 2001 yılında yeniden mahkemeye başvurdu. İzmir 3. İdare Mahkemesi bu defa başvuruyu haklı bularak 10 Ocak 2002'de, dava sonuçlanıncaya kadar Sağlık Bakanlığı'nın verdiği bir yıllık deneme izni için yürütmenin durdurulması'na oybirliğiyle hükmetti. Kararın 'derslerle dolu' gerekçesi ise 27 Şubat 2002'de açıklandı.

Mahkeme, kararında şirketin altın üretimi izninde hukuka aykırılık bulunduğunu belirterek şunlara dikkat çekti: "Bergama, Ovacık ve Çamköyleri civarında bulunan altın madeninin doğrudan veya çevrenin bozulması ile dolaylı olarak insan yaşamını etkileyeceği kesin olan siyanür liçi (indirgeme) yöntemiyle işletilmesine izin verilmesi yolundaki işlem kamu yararına aykırı bulunarak kesinleşmiş yargı kararıyla iptal edilmiş iken, işletici şirketin tesiste bazı ilave yatırımlar yaparak ek önlemler aldığından bahisle 'siyanürle altın arama yöntemi'ni yeniden tartışmaya açarak davalı idareye başvurması üzerine, konunun yeniden gündeme getirilerek ve TÜBİTAK tarafından firmaca alınan önlemlerle risklerin ihmal edilebilir boyutlara indirildiği yolunda düzenlenen rapor da esas alınarak, siyanür liçi yöntemiyle işletilecek olan altın madenine bir yıl süreli deneme izni verilmesi yolundaki dava konusu işlem kesinleşmiş yargı kararının uygulamada değiştirilmesi sonucu ortaya çıkmıştır ki, bu durumun hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmadığı açıktır."

Ortada kesin karar var.

Mahkeme, siyanürlü yöntemle altın madenciliği konusunda kesinleşmiş Danıştay ve İzmir 1. İdare Mahkemesi kararları bulunduğunu da anımsatarak, kararda şöyle dedi: Açıklanan nedenlerle hukuka aykırı bulunan ve uygulanması halinde giderilmesi güç zararlara sebebiyet verecek nitelikte olan dava konusu işlemin teminat aramaksızın dava

sonuçlanıncaya kadar yürütülmesinin durdurulmasına 2577 sayılı İdari Yargılama Usul Kanunu'nun 27. maddesi uyarın oybirliğiyle karar verildi."

Başbakanlık suç işledi.

Mahkeme kararının açıklandığı gün İzmir Barosu Başkanı Noya Ozkan, amaçlarının Mahkeme kararlarının uygulanması olduğunu belirterek şöyle demişti: "Önce Çevre Bakanlığı'nın işletme izni, İzmir 1. İdare Mahkemesi'nce iptal edilmiş ve Danıştay'ca onanarak kesinleşmiştir. Ancak Başbakan yasadışı ve konusu suç teşkil eden bir talimatla kesinleşen yargı kararını çiğnemiş ve maden sahasının faaliyete geçmesini istemiştir. Son olarak Başbakanlık yasadışı talimatına dayalı olarak Sağlık Bakanlığı tarafından firma verilen deneme izninin yürütme durdurulmuştur. Bu durumda, geç 30 gün içinde bu izne dayalı olarak yapılan altın üretimi durdurulmalıdır. Bu sabah (dün) Sağlık Bakanlığı ve İzmir Valiliği'ni başvuruda bulduk. Amacımız hukukun üstünlüğü ilkesinin yeri getirilmesidir."

TÜBİTAK "tamam" dedi diye Başbakanlık devlet kurumlarına iz verebilirsiniz dediği için, Sağlık Bakanlığı Bergama altın madenini 1 yıllık işletme deneme izni vermedi. İşte bu işlem aleyhine açılan davada İzmir 3. İdare Mahkemesinin 2001/401 esas sayılı karar ile yürütmenin durdurulması kararı verildi. Artık çifte kavrulmuşun ötesine geçildi. Ve üç kavrulmuş ilam var. Ve artık direniş yüce divanda idam gerektirir. Bizden söylemesi...

Bu kararı hukuken açıklamak gerekirse; İzmir Barosunun açtığı bu davada; "Danıştayın kesinleşmiş kararının varlığı sonrası çevre tedbirlerini aldıkları, ek önlemler aldıkları risk faktörlerini ortadan kaldırdıklarını, üstün çevre



teknolojisi ile hazırladıklarından bahisle Başbakanlığa başvuruları üzerine, limitlerin altına inildiği, en uygun teknoloji düzeyi yaratıldığı, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik iktisadi faaliyet olarak, uygunluk ve yararlılık kararı öngören ekim 1999 Tübitak raporu alınarak, akabinde buna dayalı 1 yıl süreli deneme izni verildiğinin anlaşıldığı, Danıştayın 6. Dairesince altın madenciliğinde kullanılan siyanür ve ağır metallerin çevre ve insan sağlığı açısından olumsuz risk taşıdığı, zehrin toprağa ve suya ve havaya karışıp zararlı olduğu, atık barajlarından oluşabilecek sızıntılarla su kaynaklarına ulaşma olasılığı bulunduğu, flora ve faunanın bozulma tehdidi altında kaldığının anlaşıldığı, insan yaşamını etkileyeceği kesin olan siyanür liçi yöntemi ile altın madeni işletmesine izin işleminde kamu yararına uygunluk bulunmadığından iptal kararı verildiğini, 1. derece deprem kuşağında bulunmak, erozyon potansiyeli varlığı, ph değerinin yağışlardan etkilenirliliği ve en tehlikeli HCN gazına dönüşeceği, olası etkilerin 20-50 yıl sürebileceği, yöntemin yine eskisi gibi siyanür liçi yöntemi olduğu belirtilerek...

Bu risklerin de alınacak önlemlerle giderileceği yolunda bir sonuca ulaşmak mümkün değildir ve de 20 -50 yıl gibi sürede insanları huzursuz ve tedirgin eden bir yaşam sürme zorunda bırakması kabul edilebilir olmayan bir risk unsuru olduğu açıktır" dedi.

Öte yandan Başbakanlığın talebi üzerine D.E Üniversitesi Çevre Mühendisliği bölümünün 16 öğretim üyesinin hazırladığı Ekim 2000 tarihli raporda "alınan ilave tedbirlerle riskler ortadan kaldırılmıştır" ifadesini gerektirecek bir çalışmanın söz konusu olmadığı belirtilmiştir, görülmüştür, denildikten sonra

"DAVA KONUSU İŞLEM KESİNLEŞMİŞ YARGI KARARININ UYGULAMADA DEĞİŞTİRİLMESİ SONUCUNU ORTAYA ÇIKARMIŞTIR Kİ, BU DURUMUN HUKUK DEVLETİ İLKEŞİ İLE BAĞDAŞMADIĞI AÇIKTIR. İŞLEMDE HUKUKA UYARLIK BULUNMAMAKTADIR. DAVA SONUÇLANINCAYA KADAR TEMİNAT ARANMAKSIZIN YÜRÜTÜLMESİNİN DURDURULMASINA KARAR VERİLMİŞTİR." denilmiştir.

Söz bitti!

Hukukçuların ve İzmir Barosunun mahkemelerin verdiği kararların uygulanmasına yönelik talepleri, hükümetin 2 Nisan 2002'de alelacele toplanarak şirketin faaliyetlerine devam etmesi yönünde aldığı sözlü kararlar hiçe sayıldı.

Sağlık Bakanlığının verdiği işletme izninin, mahkeme sonuçlanıncaya kadar, yürütmesinin durdurulmasına yönelik mahkeme kararının uygulanması gereken son gün olan 27 Mart 2002'de Bergamalı köylüler, Boğaz Köprüsünü trafiğe kapatarak "yetti gari, hükümet mahkeme kararlarını uygula" dedi. Aynı saatlerde Bergama'daki altın madeninde çalışan işçilerle Soma'dan destek amacıyla gelen Linyit İşletmeleri işçileri "çevre çevre dediler, işsizleri yediler, direne direne savaşaacağız." diyerek mahkemenin verdiği kararı protesto ettiler. İşçilerin yaptığı eylemin ardından Dev-Maden Sen Genel Başkan Vekili Tayfun Görgün

yaşanan bu gelişmelerle ilgili basın açıklaması yaptı: "Bergama'da altın madenciliğiyle ilgili bugüne kadar mahkeme kararlarının uygulanmaması ve bölgede yaşayan insanların iradelerine saygı gösterilmemesi ancak monarşi ya da diktatörlüklerde rastlanabilir bir yaklaşımdır. Yargı kararlarına rağmen siyasilerin, Normandy şirketinin deneme üretimine izin vermesi, çalışan işçilerin haklı çalışma isteklerinin ise sırf kamuoyuna karşı propaganda amacıyla sendikalaştırılması ve işsizlik baskısı altındaki çaresiz yurttaşlarımızın acılarının istismarı ayrı ve yeni bir ayıptır. Uluslararası tekel olan Normandy'nin sözcülüğüne soyunmuş malum provokatörler; yöre halkı ile ekmeğe kaygısında olan işçilerin karşı karşıya gelmesini zevkle seyretmeye devam ediyorlar."

Saldırıları sürüyor!

Siyanürlü altın madeni işletmeciliğine karşı mücadele eden Bergama köylülerinin sözcüsü Oktay Konyar, 12 Nisan 2002 Tarihinde basın açıklaması yapmak için izin almak amacıyla gittiği Soma Emniyet Müdürlüğünde "polise karşı gelme" suçlamasıyla önce göz altına alındı, daha sonra da akşam saatlerinde çıkarıldığı nöbetçi mahkemece tutuklanarak cezaevine konuldu.

Yaşanan bütün bu gelişmeler karşısında anlıyoruz ki söylenecek söz kalmadı! Sermaye sınıfının çıkarları karşısında Bergama halkının, maden işletmesindeki

işçilerin ve yüzbinlerce zeytin ağacının, havanın, suyun, toprağın çıkarı ortaktır. Hükümetler, mahkeme kararlarını uygulamakta ayak direseler de yine onların temsilcisinin dediği gibi "demokrasilerde çare tükenmez" mahkemede kazandık, sokakta da kazanırız!

SIYANÜRCÜ ÇETE DÖN EVİNE



Bergama olayı, son günlerde, yine eski güncelliğine kavuştu. Biz de Bergama hareketinin İzmir Barosu avukatlarından Senih Özay ile Bergama hareketi üzerine enine boyuna sohbet ettik.

İksir: Bergama'da siyanür liçi yöntemiyle altın çıkarılma hikayesi, 1989 yılında Eczacıbaşı'nın 300 hektarlık bir sahada altın arama ruhsatını, Avustralya-Alman ortaklığı olan Eurogold şirketine devretmesiyle başlamış. Yanılmıyorsam, yöre halkının refleksinin bir harekete dönüşmesi bu kadar gerilere gitmiyor. Bergama'daki altın ve onun temsil ettiği kurumlara, değerlere karşı direniş nasıl başladı ve gelişti? Kısacası, bugüne kadar neler yaşadık?

Senih Özay: Biz, henüz bu işe bulaşmadan önce, Güney Afrika'daki ırkçı rejimden kaçarak "yok yerine altına çok girdik, maliyet arttı" denilerek, Türkiye'nin hukuk ve çevre siyasetini müsait gören çok uluslu şirketler Ankara'ya gelip başlamışlar izin operasyonlarına. Bunu bilmiyoruz. Hatta, bu arada bir şeyi daha kaçırmışız: Kütahya'nın Dulkadir Köyü'ne Alman Krupp firması gelmiş, siyanürlü gümüş madenini dört yıl kadar çıkarmaya çalışmış, çekmiş gitmiş. Davalar mavalara, Etibanklar... Ondan da haberimiz yok. Kimsenin yok. Çevrecilerin yok, insan hakları örgütlerinin yok, bilmiyorum başbakanın var mı?

Peki, kamuoyunun bu kadar bihaber olması neden kaynaklanıyor?

O tarihlerde çevre hukuku, çevre hakkı, çevre mücadelesi bu kadar yüksek değildi ondan. Çünkü hatırlarsanız, yeni yeni başlayan bir yeşil hareket vardı. Zaten, tüm çevre hareketleri onunla başladı denebilir. Henüz onlar bilmiyorken, Balıkesir Havran Küçükdere'de iki tane altın dosyasının yürümekte olduğu duyuldu. Önce, Bergamalılar sevindiler altın çıkacak bölgemizde, çocuklarımız işe girecek diye. Hatta, hikayesini de şöyle anlatayım: O zaman biz İzmir Barosu'na bağlı bir çevre komisyonunda çevre hareketi avukatları adını alıyorduk. Bizim grupla, iki Renault araba dolusu avukat olarak Bergama'ya gitmiştik. Narlıca Köyü'ne gittiğimizde, onların bedava avukatı olmaya, onlara yardım etmeye istekli olduğumuzu söylememize rağmen muhtarlar, birbirleriyle kim daha çok genci madende işe sokacak diye yarış halinde oldukları için bize yüz vermemişlerdi. Bunun üzerine bir keresinde, tek başıma Burhaniye'ye gittim. Burhaniye'de Ören vardı. Ören'de bir kadın yaşıyordu. Kadının adı Birselle Lemke'ydi.

Durumu kadına anlattım. O da, "deu, karşıdaki Havran'ın Küçükdere Köyü karşı, o köye git, kardeşim seni götürsün. O köylerle görüş" dedi. Ve ben köye gittim. Köyde bir mücadele azmi vardı. Çerkes Ahmet diye bir de muhtarları. "Biz, Bergamalılar gibi yapmayacağız abi" dedi ve bana vekaletname verdiler. Biz, Bayan Birselle'le birlikte sıkı bir basın, medya mücadelesi verdik. Yöredeki belediye başkanlarını etkiledik. Farklı siyasi partilerden olmalarına rağmen, bunu bir çevre

"bu dünyada bir de benim yüreğim var..."



felaketi olarak gördüler ve bayağı çalıştılar. Yörenin doktorları, reçe yazarken imza kampanyası yaptı. İmamları camide hutbe okudu. Acı korkunç bir şeydi ve hakikatten Küçükdere'deki mücadelede Doğru Can Akyürek isimli Çevre Bakanı, zeytin ağaçlarının varlığı vs. gerek ile hemen reddetti bu Alman kök TÜPRAK firmasının talebini. Bir z kazanıldı. İşte, ondan sonra Bergama'daki şey başladı. Yani, "U bizim neden böyle oldu? Biz de istemiyoruz. Ooo, siyanür var mı Tehlikeliymiş." oldu... İzmir'de oda baro, mühendisler arasında konuşmalar çıktı ortaya. İşler büyü Belediye Başkanı Sefa Taşkın önderliğinde, yöre halkı, bana vek vermeye karar verdiler. 650 köyl Birselle Lemke bir de ben 652 kişi dava açtık. Açtığımız dava, Çevre Bakanlığı'nın ÇED izni aleyhine bir davaydı. Yer seçimi yönünden, b yörenin, uygun olmadığını iddia ediyorduk. Savunmamızı yaşama hakkı, çevre hakkı, deprem bölge zeytinler, fıstık, çam, üzüm, turiz yeraltı suları... itibarı ile yapıyord

Ama, özetlemek gerekirse, davayı sadece bir muhalif oya rağmen kaybettik. Bayan yargıç, görüşümüze yakın muhalif oyu ve Ama, iki erkek yargıç, aleyhimize davayı bitirdiler. Konu Danıştay gittiği zaman hareket, yavaş yavaş sivil itaatsizliğe dönüşmüş başlamıştı. Oktay Konyar ve yöre insanları hukuka uygun, kanunların sınırdaki eylemlerde ustalaştılar. Ki buna, biliyorsunuz Sokrat'tan gelen Gandhi'nin yürüttüğü sivil itaatsizlik deniyor. eylemlerle Türkiye'de ve dünyada epey bir kamu oyu yaratıldı Türkiye'de en fazla habere konu olan dosyadır, Bergama dosyası. Trilyonlarca para ile basında, işgal edilemeyecek kadar yer ayrılmıştır. Sonuçta, Danıştay bir karar vermişti. Verdiği karar İzmir 1. İdare Mahkemesi'nin kararını bozmak yönünde oldu. Danıştay'ın bu muhteşem kararında çok enteresan bir gere yer aldı. Anayasa'nın 17. maddesi, yaşama hakkını düzenleyen bir maddedir. Bu proje, yaşama hakkını tehdit eden bir projedir. Bu nedenle, hem yaşama hakkını, hem de sağlıklı çevrede yaşama hakkını düzenleyen 56. maddeye aykırılık saptayarak kararını bozuyorum demiştir. Bundan sonra, artık, İdare Mahkemesi karara uydu, dosya tekrar Danıştay'ın önüne geldi. İtiraz etti reddedildi. Karar kesinleşti, ne yapmak gerekiyordu?! Türkiye kesinleşmiş bir yargı kararına uymak gerekiyordu neden? Anayasa'dan... Hangi maddeden? 138/4... Ne yazıyor 138/4? Mahkeme kararlarına idareler, valilik, bakanlık, hükümet, parlamento dahi uymazlık edemez, geciktiremez, değiştiremez. Böylesi bir Anayasa maddesi karşısında, Türkiye, böyle bir karar uyup "Arkadaş, gelin buraya. Eee firma, benim halkım da istemiyor. Bilim adamlarım da istemiyor. Yargım da istemiyor. Onun için üzgünüz siz gidin. Ama, gitmeden evvel de masraflarımı olmuş tartışalım." diyebilirdi. Yapmadılar. Ne yaptılar bili musun? Süleyman Demirel, Ecevit'e Cumhurbaşkanlığı'nı bırakmadan hemen önce bir mektup yazdı. Dedi ki; "Sana baba TÜBİTAK diye bir kuruluş var, onu harekete geçir. Oradan 1 tane profesör yöreye gitsinler. Dosyalara baksınlar ve bu dosyalardan üzerinden bir mütalaa versinler ki biz tekrar bu insanlara izin verelim. Çünkü, yabancı sermayedir, ürkmeler." dedi. Bunun üzerine, yöreye giden profesörler, hava ölçüm, siyanür ölçüm cihazlarının ve bir de bentin inşa edilmiş olduğunu gördüler

Başbakanlığa, bu yenilik, bu ilave, mahkemenin endişelerini yok etmiştir, dediler. Hatta, orada, vefat eden deprem bilimci Aykut Barka da vardı. Cumhuriyet gazetesinin, buna yönelik bir sorusuna karşılık: "Canım, bana dediler ki; altın madeninin tam altından fay geçiyor. Ben de tam altından fay geçmiyor demiştim." yanıtını verdi. Halbuki, yörede 1939 yılında 9 şiddetinde bir deprem olmuştu. Köyün mezarlığı da bu depremde yer değiştirmişti. Yani, mahkeme kararına uymak yerine; Başbakanlığın TÜBİTAK'ı kullanarak; arkadan dolanıp, tekrar kuruluşlara izin verilmesi yolunda işlemi ile karşılaştık. Bunun üzerine, biz, bir kaç hareket yaptık. Mahkeme kararına direnen Mesut Yılmaz, Bayındırlık Bakanı Yaşar Topçu, Enerji Bakanı Cumhur Ersümer, Sağlık Bakanı, Çevre Bakanı İmren Aykut ve İzmir Valisi Erol Çakır hakkında 1'er milyar liralık 69 köylü adına tazminat davası açtık. Ankara Asliye Hukuk Mahkemesi davayı reddetti. Yargıtay 4. Hukuk Dairesi "şahısları sorumlu tutun" diye kararı bozdu. Aynı zamanda, Strazburg'daki İnsan Hakları Mahkemesi'ne "Türkiye'de yargı kararları paspas ediliyor, burası garip bir ülke" deyip, evrensel bir hukuk, evrensel bir duygu ve düşünce birliği aradık. Geleceğimiz ortaktır, dedik. Onlar da davayı ciddiye aldılar. İvedilik kararı verip Türk hükümetine yazı açtılar. Türk hükümeti cevap verdi. Biz de cevaba cevap verdik. Şu günlerde bir karar çıkabilecek durumda dava. Bu arada, Başbakanlık işlemine karşı açtığımız iptal davası, İzmir İdari Mahkemesi tarafından iptal edildi. Bir yıllık deneme izni veren Sağlık Bakanlığı aleyhine açtığımız davadan yürütmeyi durdurma kararı aldık. Orman Bakanlığının, orman alanlarının tahsisine dair kararı aleyhine de yürütmeyi durdurma istemli açtığımız davada, yürütmeyi durdurma kararı aldık. Böylece iki tane yürütmeyi durdurma, bir Başbakanlık işlemi iptali, bunla beraber üç oluyor; bir de o dev Danıştay kararı ile devletin bu kararları uygulamasını beklerken; hoppala evvelsi gün Bakanlar Kurulu resmen dünyada olacak şey olmayan bir karar ile yargı kararlarını askıya aldı. Yani, hukuk doktrininde profesörlerin yok hükmünde karar olarak adlandırdığı kararı aldılar. Türkiye'de, hukuk devletinin niteliğinin ne kadar zayıf olduğunu dünya aleme göstermek için yarışıyorlar. Suç işliyorlar. İzmir Barosu, dün, olağanüstü toplandı. Bakanlar kurulu aleyhine Danıştay'a bir iptal davası açmaya karar verdiler. Bakanlar Kurulu, üyeleri hakkında, bir tazminat davası açmaya karar verdi. Yargıtay 4. Hukuk Dairesi kararı doğrultusunda bir tazminat davası türü yaratıp; internetten, vızır vızır herkese, dava açabilirsiniz arkadaşlar, diyerek; tazminat davaları furyası yaratmaya karar verdiler.

İşin, bir de şöyle ilginç bir tarafı var; hem siyanürle altın

çıkarma yanlıları, hem karşıtları argümanlarını, farklı çevrelerden edindikleri bilimsel raporlarla kanıtlamaya çalıştılar. Bilimsel raporlardaki bu farklılık neden kaynaklanıyor?

Yani, iki taraf da bilim adamı bulabiliyorlar diyorsun. Bunun cevabı çok kolay; bilim adamları, ikiye ayrılıyorlar. İyi bilim adamları, kötü bilim adamları. Yani, daha iyi tercüme etmek gerekirse; insana ve doğaya uzak duran ve dev sanayiye yakın dururum diyen bilim adamları görüyoruz. Gerçekten de Bergama köylülerinin, böylesi ikircikli sonuçlar karşısında, hukuki mücadele verme haklarından daha tabii bir şey olamazdı. Hak arama yolculuğu, onları, bir mahkeme kararı elde etmeye kadar götürdü. Şimdi, köylülere ve doğaya yakın olan bilim adamları, siyanür liçi yöntemi ile altın elde etmekle hem siyanürün kendisi hem de kayaların oynaması sebebi ile ortaya çıkan ağır metaller sebebi ile kanserojen tehlike var, dediler. Yörenizde çok güzel zeytinlikler var; zeytinlerin ıslahına dair kanun, Türkiye'de kanser tehlikesine karşı, zeytinlik alanların 3 km içinde,

zeytin fabrikası dışında, ekmek fabrikası bile kurulamaz diyen bilim adamları da oldu. Ooo, boş ver ya, hiç bir şey olmaz, ne olacak yani, yabancı sermaye ürker; diyen bilim adamları da oldu. Bilim adamı Şevki Filiz diyor ki: Bilimin vatani olmaz ama bilim adamının vatani olur...

Aynı şekilde, TÜPRAG ve Eurogold'un avukatlarına baktığımızda da Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde öğretim görevlisi iki profesör olduklarını görüyoruz. Sizce, akademisyenler, bu kimliklerinden sıyrılıp sadece bir avukat gibi hareket edebilirler mi?

Böyle bir eleştiri yönelttiğimizde, diğer taraf gelse onların da davasını yürütürdük, diyebilirler. Bu yüzden, çok fazla bir şey diyemeyiz. Ama köy ekmeğinin, tulum peynirinin avukat ücreti olduğu, hayvanlarının sağlığının, çiçeklerinin doğallıklarının savunulduğu bir avukatlık heyecanı ile dolarların peşinden koşulduğu, o, karların garantiye alınması yolundaki hukuk arayışının zevki, heyecanı, mutluluğu farklıdır.

Yörede gelişen hareket içinde, gündelik yaşamda, ne gibi değişimler gözlediniz? Özellikle de kadın-erkek ilişkilerinde ve toplumsal rollerinde...

Bergama'daki hareketin lokomotifi kadınlardır. İlk gittiğim zaman, köy kahvesini göreceğ şekilde kendi evlerinin önünde, simsiyah entarileri içinde, avukatlarına bakıp duran, onu dinlemeye çalışan kadınlar, bir müddet sonra, siyah şalvarı atarak kahveye geldi. Bahçede bizimle oturmaya başladılar. Daha sonra, beni öpmeye başladılar. Bu, korkunç bir değişimdi ve de erkeklerini

Bergama'daki hareketin lokomotifi kadınlardır. İlk gittiğim zaman, köy kahvesini göreceğ şekilde kendi evlerinin önünde, simsiyah entarileri içinde, avukatlarına bakıp duran, onu dinlemeye çalışan kadınlar, bir müddet sonra, siyah şalvarı atarak kahveye geldi. Bahçede bizimle oturmaya başladılar. Daha sonra, beni öpmeye başladılar. Bu, korkunç bir değişimdi ve de erkeklerini pasiflikle, korkaklıkla suçlayarak kendilerinin önde olduğunu gösterdiler. Hatta, bu biraz avam olabilir ama kocaların birlikte yatmamakla bile tehdit ettiler.



pasiflikle, korkaklıkla suçlayarak kendilerinin önde olduğunu gösterdiler. Hatta, bu biraz avam olabilir ama kocalarını birlikte yatmamakla bile tehdit ettiler. Yani, bu hareketten cayarsan, tırsarsan, kaçarsan seninle yatmam tehdidini bile savurdular. Dolayısıyla, ben, kadınları bu harekette daha üretken buluyorum. Çünkü, kadınlar, doğurganlığı ile hayvanları ve çiçekleri, çocuklarını sağlık yönünden, tehditte ilk gören, ilk refleksi veren oldu.

Bergama'daki Çevre Yürütme Kurulu'nun iç işleyişini biliyor musunuz?

O, kendiliğinden bir şeydi. Bir örgüt, dernek, vakıf, parti gibi; yeraltı örgütü gibi bir şey değildi. Oktay Konyar sözcülüğünü yapıyor; doğal olarak, kendi aralarında, bir ıslık, iki ıslık, üç ıslık gibi haberleşmeleri olabiliyor...

Bu mücadele örgütlenirken hangi siyasal araçlarla hareket edildi?

Ben, en dehşet çelişkinin, yurttaşla devlet arasında olduğuna inanan bir insanım. Bu nedenle, pek çok olumsuzluğa devletin yol açtığına inanıyorum. Dolayısıyla buradaki olayda da, çok uluslu şirketlerin gelişinde de, onlara yol açmakta da, onlarla ittifakta da devleti suçlar pozisyondayım. Bizim gibi ülkelerde hani, bir devrimin, alt üst oluşun değil; ama çok şeyin yerini değiştiren sivil itaatsizliğin önemli olduğunu düşünüyorum. Bergama hareketinde daha çok hukuka uygun kanunların sınırında eylemlerle köylünün kendine güveninin artması; bir hak arama refleksi polisle, jandarmayla denge; yargı kararı elde edebilecek denli hukukçu ve yargı kararlarını uygulamak bakımından odalarla barolarla, tabiplerle, çevrecilerle, kadınlarla, Ankara ve İstanbullularla el ele kol kola olabilmeleri ile bir cephe olabileceklerini düşünüyorum. Yoksa, ben, buna siyasi parti misyonu vermedim. Sırf kamuoyu yaratmak için, siyanürlü altına karşı cephe partisi gibi bir parti kurabiliriz dedim. Yedekleriyle birlikte 52 kişiyle parti kurulabilir. Merkezinin Ankara'ya taşınması için uyanılana dek, her gün radyodan, televizyondan yer alabiliriz diye düşündüm. Yani, tam bir siyasi parti gibi değil ama yöresel sorunlarla ilgili Bergama partisi gibi... Ama, bu, şu demek değil: Bu, Bergama'nın sorunudur. Bu sorun nereye giderse gitsin Kütahya'ya, Uşak'a mi, Kars'a ya da Yunanistan'a mı gider değil. Yani, bu hareket çevreyi gezegen olarak alıyor. Bu gezegenin herhangi bir yerinde siyanürle altın elde edilmesine bana ne demiyor. Hatta, bu hareket, bu altın sevdasının kaynağında bir takım mücevherat tutkusunu buluyor; ama, bunu da kadınlara bağlamıyor. Aksine, erkeklere bağlıyor. Yani, erkekler yüzünden kadınların çok yüksek bir mücevherat tüketimine düşebileceğini; bu nedenle de mücevherata karşı bir duruş alma, yani altın takmama gibi bir politikayla da düşünebiliyor.

Sosyalist ve sosyal demokrat partilerin, meslek oda ve kuruluşlarının mücadeleye katkısı ne düzeyde oldu? Kabaca sol ne kadar etkin ve etken olabildi?

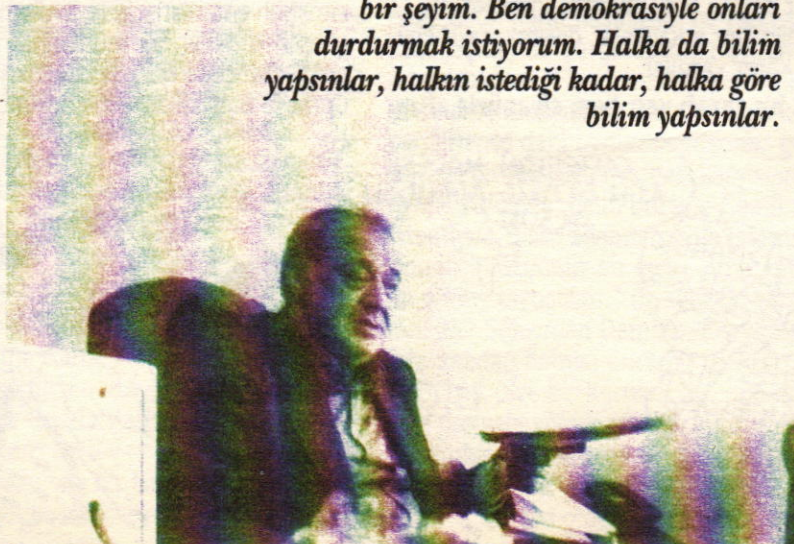
Sosyalist partiler için, çok bir şey yapmadılar diyebilirim. Yalnız, hukuk zaferi sonrasında, ÖDP'nin bir çağrısı ile yoğun bir şekilde yöreye, şenlikli bir gelişti oldu. Gerçekten de çok kalabalık bir gelişti. Onun dışında ne ÖDP, ne muhalefetteki CHP'nin, ne İşçi Partisi'nin bu konuda bir çalışması yoktur. Ama, tek tek insanların olabilir tabii. TMOBB

yöreye gelerek, desteğini esirgememiştir; ama, o da gecikerek Tabipler Birliği, yardımını esirgememiştir. Yalnız, İzmir Baros yüksek bir katılımı destek sağlamıştır.

Aslında, sadece Bergama'da değil, Türkiye'nin pek çok yöresinde çok uluslu şirketlerin geri dönülemez tahribatla yarattığını gördük. Yörelereki yurttaşların benzer refleksi veremediğini de görüyoruz. Sizce Bergama'da farklı olan neydi, ya da bu refleksi nasıl verebildiler?

Şimdi, yöreye böyle büyük bir sermaye gelirken; parayla hayat seviyesini yükselteceğim diye, yani istihdam umuduyla geliyor. Arazi alacağım diye geliyor. Her gelen endüstri akını, yöre insanlarında, bir mutluluk, bir umut yaratıyor. Ne kadar çevreye zarar verirse versin boş ver. Ne yapalım aman, ben öleyim de şu olum şu kızım kurtulsun. Dügün olsun... gibi duygularla karşılanıyor. Ama, belki, Bergama deneyiminden çıkan sonuç, siyanür kelimesinden de çıktı. Yani, siyanür kelimesinde korktular. Şimdi, o nedenle, başka yerlerdeki gecikmeler, insanlar kendi başlarına bir şeyin gelmemesinden kaynaklanır. Hayvanlarının ölmesi, balıkların zehirlenmesi... Onları görüp "Vaa anasına! Bizim gölde çok balık öldü" derlerse, ancak, başlıyor korkuların mücadeleye dönüşmesi. İşte, Bergama'da da altın para kazanacağız, çok insanımız işe girecek gibi hayallerle ne kadar başka türlüken; birden, siyanür sözcüğü ile başlayan korkuyla devam eden, "Bilim adamları tehlikeli diyor. Ya çocuğum ve torunum ölürse." diyen kadınların, hassaslıkların ve duyarlılıkların öne geçtiği koşullarda, bu hareket, yaşama hakkı kullandı. Mahkemeleri bile etkiledi. Yargıçların dahi Anayasa'nın 17. maddesi yerine 56.maddesi uygulaması beklenirdi. Ama, onlar, sağlıklı çevrede yaşama hakkı yerine doğrudan doğruya yaşama hakkının ihlali vardır, dediler. Bergamalılar bir de Kıbrıs'fdn Lefke madenini gördüler, dudakları çatladı. Bir de Balıkesir'de Fransızlar'fdn terk ettiği madene gittiler. Hiç bir canlının yaşamadığını gördüler. Yani, zararın, bizim insanımız dokunması lazım. Öyle harekete geçebiliyor. Diğer yörelerimizde de insanların bunları görmeleri, duymaları, hissetmeleri gerekiyor. Aslında, yavaş yavaş da başladı. Sivrihisar'da yöre halkının

Bir devlet başkannın, bir generalin, bir işadamının telefonuyla laboratuvara kapandı insanlığı, dünyayı yok edecek garip garip icatlar peşinde koşmaktan geri durmuyorlar. O zaman bana: "Sen engizisyon yargı mısun? Bilimadamlarının bu özgürce bilimsel çalışmalarını kesmeye nasıl kendinde hak görüyorsun?" diyorlar. Ben de inadına, ben "demokrasi" adı verilen bir şeyim. Ben demokrasiyle onları durdurmak istiyorum. Halka da bilim yapınlar, halkın istediği kadar, halka göre bilim yapınlar.



tepkisini gördük, Artvin'de, biliyorsunuz, çok büyük mücadele verildi, Gümüşhane'de 600 kişi valinin odasına girdi, Uşak'ta, Salihli'de de kez öyle.

Bergama mücadelesinin hukuki boyutunda yazılı hukukun yetersiz kalması engel gözüküyor yanları oldu mu?

bizlerin beğenmediği hukukumuz bile uygulansa, beğenmediğimiz Anayasa bile uygulanmaya kalkılsa bir çok hükmüyle topluma, insana yaraşabilir. Mahkeme kararının uygulanmayışından öte artık ne olur ki? Onun dışında, yurttaşın en çok sıkıntı çektiği nokta; toplantı ve gösteri yürüyüşleri yasasının zıpt ihlal edilmesi bahsidi

Kolluk, fikirlerini resimle, yazıyla, sözle, başka yolla kamuoyuna duyurmaya çalışanlara zarar gelmesin diye güvenlik kuşağı itibariyle orada varolduğu düşünülür hale gelirse, halk refleksini verebilir. Örneğin, yarın insanlar seslerini, Barış Girişimi adıyla, İsrail'in Filistin halkına karşı işlediği insanlık suçunu, ellerinde mumlarla deniz kıyısında bir araya gelip lanetleyen bir protestoyla tüm dünyaya duyurmak istiyorlar. Devlet, en kaba formülü bekler: Gidin, 7 tane ikametgah, 7 nüfus sureti, 7 tane de sabıkasızlık belgesi getirin, tertip komitesi oluşturun, dilekçe yazın, şu saatte başlayacak şu saatte bitecek, şu sloganlar atılacak deyin; der. Hareketin böylesi bürokrasiye takati yoktur. Şimdi "Burada izin vermiyoruz arkadaşlar. Dağın. Olmazsa cop mu? Yoksa, gayet tabii tedbir aldık. Şu köşede trafiği rahatlattık, şuradan geçiyorsunuz, şurada bildirimizi dağıtıyoruz. Basın açıklamanızı okuyorsunuz." mu demesi lazım devletin. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası gibi anti-demokratik hükümlerin yakın zamanda değişeceği umudundayım.

Sizce, küresel ekolojik yıkım; ekonomik alanda kapitalist üretim biçiminin; siyasal (ideolojik) alanda kalkınmacı, merkezi planlamacı modernizm anlayışının iflas ettiğini göstermiyor mu bu bize?

Evet, bu projenin iflasıdır. Olup biten her şey, kapitalizmin de sosyalizmin de ihtiyaç kadar üretimi terk edip, dayatılan ihtiyaç kadar bir üretim sevdasına kapılmaları yüzündendir. O nedenle bilim adamlarının bir kısmını o kadar kötü buluyorum ki. Bir devlet başkanının, bir generalin, bir işadınının telefonuyla laboratuvara kapanıp insanlığı, dünyayı yok edecek garip garip icatlar peşinde koşmaktan geri durmuyorlar. O zaman bana: "Sen engizisyon yargıçsın mı? Bilimadamlarının bu özgürce bilimsel çalışmalarını kesmeye nasıl kendinde hak görüyorsun?" diyorlar. Ben de inadına, ben "demokrasi" adı verilen bir şeyim. Ben demokrasiyle onları durdurmak istiyorum. Halka da bilim yapsınlar, halkın istediği kadar, halka göre bilim yapsınlar. Onlar, işadına, generale, devlet başkanına göre ya da dayatılan ihtiyaca göre bilim yapıyorlar. Korkunç bir tüketim çılgınlığı var. Bunu da ben endüstriyalizme bağladığım için kapitalizmi de, sosyalizmin de reel olanını eleştiriyorum. Anti-endüstriyalizm gibi bir yerde duruyorum belki de...

Peki, bunun karşısında, nasıl bir perspektif düşünülmelidir?

Bunun karşısındaki perspektif, doğrudan demokrasidir. Bir sorunun çözümünü, gelecekteki genel bir çözüme bağlamamaktır. Yani, çözüm "hemen şimdidir", "küçük şeyler de olabilir"dir. Başka türlü düşünmek, başka türlü aramakla olur. Böylece, yeni bir siyaset, yeni bir ufuk, yeni bir dünya anlayışı olabilir diye düşünüyorum. Tabii, bu düşünceler, daha çok, marksizmin yeşil harekete uyarlanmış şekli olabilirler. Benim Marksist bir geleneğim var, ama ben Marksistken de merkezime insanı koyuyor, insancıl olmaktan söz ediyordum. Marks da adeta Kapital'i, Ekonomi Politik'i ve diğer eserlerini, "insanım, insancıl olmaktan uzak kalamam" diyen bir Fransız şairinin şiirine dayanarak inşa etmiştir. Merkezde insan varsa sosyalizm, Marksizm ve solculuk vardır. Bir süre sonra bana bu da yetmemeye başladı. Baktım ki merkezde insan olunca epey şey iskanıyor. Merkeze insanın yanı başına doğayı da koymak gerekir, hem arkaya da değil, insanla yan yana beraberce, diye düşünmeye başladım. Bu dünya görüşü, beni buraya getirdi. Yoksa, ben, hep sınıf, sınıf mücadelesi derdim. Şimdi, bir dakika, burada bir ahtapot devlet var, Lenin'in devlet teorisi değişti, bugün çok uluslu şirketler devlet oldular, diyoruz. Bugün, Türkiye'de, bence, siyaseti de demokrasiyi de ekonomiyi, altını ve boru da yönlendiren çok uluslu şirketler.

Pekii, Necip Hablemitoğlu'nun "Alman Vakıfları ve Bergama Dosyası" adlı kitabında öne sürülenler? Kitapta, Almanya'nın, Türkiye'de Alman vakıfları aracılığıyla espionaj

faaliyetleri yürüttüğü, Bergama'daki altının çıkartılması konusundaysa 100 tonun üzerinde altın stoku bulunan Türkiye'nin, altın ithalatının büyük bir kısmını kendisinden yaptığı için bölgede altın çıkartılmasını istemediği belirtiliyor. Bu nedenle FIAN adlı gıda örgütü merkezli Alman vakıflarının destek olduğu bir direniş örüldüğü ve FIAN'ın da bu iş için Birsal Lemke'yi seçtiği ve diğer yerli işbirlikçilerin de yaratılan kamuoyu sayesinde bunu başardığı iddia ediliyor. Bergama hareketinin FIAN ve Alman vakıflarıyla ilişkisi ne düzeyde oldu ve iddiaları nasıl değerlendirirsiniz?

On iki-on üç yıldır, Bergama'daki hareketin, hukuksal sivil itaatsizlik yoluyla oluşturduğu kamuoyu desteği ve medyatik başansı firmanın büyük zararına neden oldu. Başbakanı yazdıkları özel mektuplar var: "Sayın Başbakanım, bizim, her gün yüz bin dolar zararımız var. Ne oluyor efendim?" diye. Bizim mücadelemizle Bergama'dan elde edeceği kazancı, şu anda kaybetmiş gözükten firmanın bir formül araması gerekiyordu. Daha iyi genel müdür, daha iyi avukat, daha iyi halkla ilişkiler, daha iyi milletvekili, daha iyi nüfus... Bu yüzden, gazeteden kesilen ne kadar kupür varsa, ne kadar TV görüntüsü varsa bir odaya doldurdular ve bu yetenekli beyefendiyi çağırdılar. Dediler ki: "Bu odadaki gazete kupürlerini alt alta, üst üste yapıştırın bir kitap yazın." Bu beyefendi de odaya girdi, makasla gazete kupürlerini kesti kesti yapıştırdı. Tabii ki bilim adamı kimliğini de kullanacağı için: "Amerika, CIA muhtemelen vardır ve yönetiyordur. Almanya'nın geçmişte de, Türkiye'yi etkilediği görülmüş. Neden olmasın?" Nasıl olur bu iş? Vakıflar aracılığıyla olur. Kimdir bu vakıflar? Adenauer, Ebert ve Böll Vakıfları. Bu vakıflardan bir tanesi yeşillerin, bir tanesi Hıristiyan demokratların, diğeri de sosyal demokratların. Ben yeşiller geleneğinden geldiğime göre kimle tanışırım? Yeşiller Partisi'yle. Kimle? Cem Özdemir'le. Ki tanışıyorum, ben de Çerkez'im o da Çerkez. Biz yeşiller, hani nasıl dünya gezegendir, ortak evimizdir, senin evindeki çevre sorunu benim sorunumdur diye algılayabiliyorsak, evrensel değerlerden dolayı, Bergama dosyasını da paylaşabiliydik. Ama, ne yazık ki Bergama dosyası bu Alman vakıflarıyla tanışmadı. Bergama dosyası, bunlarla ilişki kurmadı. Bergama dosyası, hiç bir Alman vakfından para almadı. Bütün bunların hepsiyle bağlantılı olan benim. Devlet Güvenlik Mahkemesi'ne dilekçe yazdım. İfademi almadan çözemeyiz diye belirttim. Ha, biz ne yaptık? Tesadüfen Petra Sauerland isimli FIAN'ın başkanı bayanla tanıştık. Nasıl tanıştık? Eşi Mesut sayesinde. Kendisi Bodrum'da doktor. Onlara dedim ki: "Siz, insan hakları ve gıda örgütüsünüz. (Küçük ha, bizim Türkiye'deki Güvercin Severler Derneği kadar küçük. 1500 tane üyesi var.) Üyelerin, Türkiye'deki gerekli yerlere mektup yazabilirler mi?" Nitekim, onlar da Başbakanı mektup yazdılar. "Sayın Valimiz, mahkeme kararının uygulanmayışı sebebiyle yörenin zeytin varlığı zor durumda. Biz, dayanışma içindeyiz. Lütfen yapmayın." Eee yani, ben de yapabiliyordum. Hablemitoğlu gelse "Senih Kardeş, Almanya'daki işçilerimize reva görülen bir çılgınlık var." dese; ben, yine, gidip Petra'yla bu evrensel değerlere ve insanlığa ters olan duruma karşı mücadele edebilirim. Alman Başbakanına mektup yazabiliriz. Dolayısıyla bu iddiaları ciddi bulmuyorum. Bunları; provoke edelim de bu mücadele lekelensin, karalansın, çamur olsun ibaret görüyorum. Petra, benim raki arkadaşım, yemek arkadaşım. Ayrıca, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının Alman ve Amerikan vakıflarıyla ilişkilerinden ötürü korkunç bir komplekse girdiklerini de görmüyor değilim. Hakikatten, Hablemitoğlu bunu kötü bir iş için yapmış olabilir; ayrıca, böyle ajan faaliyetleri de oluyor olabilir. Fakat, bunu ortaya çıkarmak bizim işimiz değil. Dikkatli davranmak gerekli. Tabii, Hablemitoğlu'nun kitabı, ne yazık ki, az da olsa etkili oldu. Fakat, kitabın bir müddet sonra etkinliğini yitireceği inancındayım. Bergama hareketinde hiçbir Almansal, vakıfsal, ajansal yardımın olmadığını; herkesin, tamamen, kendi inisiyatifyle hareket ettiğini görecektir.

bougainville

“bir ekolojik devrim deneyimi”



Bougainville Devrim Ordusu askeri Ishmael, dünyada ilk defa bir eko-devrim hareketinin başarıya ulaşacağına böylesine emin olmasının en büyük sebebinin her zaman kendi yanlarında olduğunu bildikleri “hindistan cevizi” olduğunu söylüyor.

Bir belgesel kanalında şans eseri karşımıza çıkıveren, küçük bir ada ülkesi “Bougainville”.^[1]

Önce kısaca tanıtalım. Bougainville, Avusturalya'nın birkaç yüz kilometre kuzey-doğusunda, Solomon Takımadaları'nın hemen kuzeyinde bir ada. Geçimini genel olarak hindistan cevizi üretiminden sağlayan ada insanların Batyla ilk karşılaşması 1568'e uzanır. O yıl, İspanyol denizci Kaptan Alvara de Mendana, Solomon Takımadaları'na ayak basmıştır. Mendana, Solomon Takımadaları'nda mitolojik “Kral Solomon'un hazineleri”ni keşfettiğini düşünmüştü. Bölge, başta altın olmak üzere “anayurt” için bir çok değerli ve ilginç materyalin yağmalanabileceği bir yer görüntüsü çiziyordu. 1594 yılında bölgeye tekrar dönen Mendana'nın bu gezi sırasında ölmesiyle planları yarım kaldı. “Bougainville” adasını, dünya haritasına 1768'de Fransız denizci Kaptan Louis de Bougainville kazandırdı. Kaptan, adaya kendi soyadını verdi ve haritasına “etkileyici bir ada” olarak kaydetti.

Bougainville, otuz yıl kadar sonra başka istilacılar tarafından da ziyaret edildi. Emperyalizmin sömürgeleştirme ve Asya-Pasifik yerlilerini kontrol altına alma çabasından kaynaklanan “operasyon”lar, İngilizler, Almanlar, Hollandalılar ve Fransızlar tarafından yapıldı.

Alman Emperyalist Hükümeti'nin temsilcisi Otto von Bismarck, Yeni Gine, Bougainville ve Solomon Takımadaları'na 1884'te ayak bastı. İlk başta bölgeyi yönetmek üzere konuşlanmak amacı söz konusu değildi. Asıl amaç, bölgenin zengin hammadde kaynaklarının “anayurt”a gönderilmesiydi.

Bismarck, Almanya'nın istila edeceği toprakları korumaya yetecek insan gücü ve askere sahip olmadığı kanaatindeydi, ancak bölgeye daha önce gitmiş bulunan ve orada çeşitli işlerle uğraşan, “zengin”liği koruyan Almanların geri dönmesine gerek yoktu. Bismarck'ın teorisine göre: “Ulusların dostları yoktur, sadece ilgi alanları vardır” ve “Bayrak, ticareti takip eder ve orada bayrağın dalgalanmasını sağlamak hükümete fazla pahalıya patlamamalıdır”.^[2] Ancak Avrupa'daki emperyalistler arasında başlayan sömürgeleştirme yarışı, Almanya'nın sadece ekonomik “ilgi”sini toprak kontrolüne çevirmesini sağlamıştır.

Bismarck, kontrolünü Rabaul'dan Solomon'a kadar genişletmek için savaş gemilerini kullanmıştı. Solomon Takımadaları, Bougainville'i de kapsayacak şekilde Alman kontrolüne girdi, fakat geri kalan kısımlar Britanya hakimiyeti altındaydı ve “İngiliz Solomon Adaları Mandası” olarak anılıyordu. Yeni Gine'nin doğu kıyıları ve Bougainville'de büyük bir hindistan cevizi plantasyonu oluşturuldu. (Bu plantasyonlar bugün hâlâ orada, ama Avusturalya'nın ve çok uluslu şirketlerin elinde.) Bougainville halkının toprakları açıkça, Almanlar tarafından, Alman çıkarlarına dayalı ekonomik programları gerçekleştirmek için alındı. Yerel nüfusa Alman Emperyalist Hükümeti tarafından yapılan müdahaleler; ‘yerli’leri eğiterek beyaz sahiplerini daha iyi anlamalarını, daha verimli üretim elemanları haline gelmelerini, kendi plantasyonlarında işçi olarak ya da mevcut statükoyu ‘anayurt’ adına koruyan polisler olarak çalışmalarını sağlamak amacını taşıyordu.

Bougainville bu tarihlerde her ne kadar Solomon Takımadaları'ndan ayrı bir devletin kontrolüne girdiyse de asıl kopma, I.Dünya Savaşı'nın ardından yaşandı. Bu savaş kaybeden Almanya bölgedeki tüm topraklarını itilaf devletlerine devretti ve ardından Bougainville halkı ‘kutsal olmayan’ Yeni Gine ve Papua evliliğine katılmaya ‘açıkça’ zorlandı.

Bougainville, coğrafi olarak Solomon Takımadaları'nın parçasıdır. Solomon zincirinin kuzeyinde yer alan en büyük adadır ve Solomon Takımadaları'nın bağımsız devletinin karasuları sınırına yaklaşık sekiz kilometre uzaklıktadır.

hindistan cevizi devrimi

Ancak, Bougainville'in Papua Yeni Gine'nin merkezi olan Port Moresby'ye uzaklığı 900 kilometreden fazladır ve Papua Yeni Gine topraklarının parçası değildir ve Solomon Takımadaları'ndan Solomon Denizi'yle ayrılmıştır.

Elbette böylesine verimli bir coğrafyanın tekrar Solomon Takımadaları'na bırakılması bölge halkının talebinden öteye geçemedi.

Bougainville'deki yaşam, bir kez daha, II. Dünya Savaşı'nda Japon işgaliyle kesintiye uğradı. Pasifik'teki güçler dengesi değişince, Amerikan Ordusu Batı Bougainville'e yerleşti ve bu bölgede Japonlarla aralarında savaşlar yaşandı. Bougainville insanları yabancıların bir kez daha topraklarına neden geldiklerini ve yabancıların kendi topraklarında savaşmaktansa Bougainville topraklarında savaşmayı tercih ettiklerini bilmiyorlardı ve yüzlerce insan, tarafı olmadıkları bu savaşta öldürüldü.

Savaş bir anda sona erince ordular, arkalarında Bougainville'e tahrip etmiş bir savaşın izlerini bırakarak ayrıldılar. Bunun ardından Bougainville önce Avusturalya'ya, sonra tekrar Papua Yeni Gine'yle birlikte Birleşmiş Milletler'e bağlı hale geldi. Avusturalya sömürge idaresi, Bougainville halkına, aslında bağlı olmadıkları Papua Yeni Gine halkıyla beraber "politik bir evlilik bağı" ile yaşamak isteyip istemediklerini hiçbir zaman sormadı. Avusturalya'nın Bougainville halkına hükmetmek ve geleceğini belirlemek gibi üstün bir hakkı var mıydı? Bougainville'de milliyetçi ve ayrılıkçı akımlar boy göstermeye başladı, ancak o süreçte etkili olamadı, etkili olacak güce sahip değildi.

Papua Yeni Gine ve Bougainville'de bulunan kaynaklar üzerindeki ekonomik çıkar, ciddi bir boyuta ulaştı. Papua Yeni Gine'de 1926 yılında alüvyonlu altın bulundu ve 1932'de Avusturalyalı maden şirketlerinin sayısında artış oldu. Bütün altının Papua Yeni Gine dışına çıkarıldığını söylemeye gerek bile yok. Alman ve İngiliz emperyalizmi sömürmeye devam etti ve Avusturalya sömürgeciliği güç kazandı. İlk başta Almanlar tarafından getirilmiş olan ve insanları çalışmaya zorlamak amacıyla güden kelle vergileri, II. Dünya Savaşı'nın ardından Avusturalya için sorun haline geldi. Bougainville halkı, Avusturalya plantasyonlarında sömürge olmayı ve vergiler yoluyla tepeden inme bir tarzda getirilen "gelişme"yi reddetmeye başladı.

Bu süreçte Bougainville halkı kendi gücüyle verimli tarımsal üretime başladı ve Bougainville kırk yıl boyunca Pasifik'teki en

büyük tarımsal ithalat hacmini korudu. İnsanlar kendi olanaklarıyla bunu başarmak için bir yandan büyük fizikî güç harcamak, bir yandan da sömürgecilerin baskısına yine aynı fizikî güçle karşı koymak zorundaydılar. Zamanla bu ekonomik gelişme, Bougainville'de eğitimin de gelişmesini sağladı. Bougainville, her zaman koloninin en yüksek eğitim düzeyine sahip bölgesi olmuştur. Uzun süren bağımsızlık mücadelesi, adayı eğitimli kişiler için bir çekim merkezi haline getirdi ve bu kişiler benzersiz bir köy-merkezli eğitim sistemi geliştirdiler ve aynı zamanda Bougainville'de Papua Yeni Gine politik sistemi içerisinde bir yerel otonom kurulmasına öncülük ettiler.

Bougainville'de sömürgecilerin öncelikli olarak ilgisini çeken, maden kaynaklarıydı. Avusturalya'nın bölge madenlerine ilgisi 1929 yılındaki altın arama faaliyetleriyle başladı. Bu yıllarda Avusturalya maden kaynakları bürosu tarafından madencilere verilen izin belgesi, yöre halkına danışmaksızın Avusturalya hakimiyeti altındaki bütün topraklarda maden aramayı mümkün kılıyordu. Bu sayede madenciler, toprak sahiplerine haber dahi verilmeksizin bütün toprakları arayabilmişlerdir.

Bölgedeki asıl yağma, dünyanın önde gelen maden şirketlerinden Conzinc Rio Tinto'nun bir alt kolu olan CRA şirketi tarafından başlatıldı. CRA, Bougainville Bakır Şirketi'nin %53 hissesine sahipti. Aynı şirkette Papua Yeni Gine hükümetinin de %20 hissesi varken, toprakları yağmalanan Bougainville halkına tek bir hisse bile önerilmemiştir.

1965'te büyük bir bakır madenin açılmasıyla birlikte, CRA şirketini memnun eden sonuçlar ortaya çıkmaya başladı. Bu olağanüstü olayı bölge halkı anlayamamış, bin yıllardır hiç rahatsız edilmemiş olan doğanın bir anda böyle altüst olması, "hala taş devrinde yaşayan insanların dünyasına güney yarımkürenin en büyük endüstri tesislerinden birinin, makineler çağının adeta bir temsilcisi gibi kuruluvermesi"⁽³⁾

Bougainville halkı tarafından endişeyle karşılandı. Elbette, bu hala avcılık ve toplayıcılıkla geçinen bir kültürün barışçıl insanları için olağandışı bir deneyimdi. Tekrar J.Ryan'a kulak

vermek gerekirse: "Bölgeye toplanan yüzlerce Avrupalı kesinlikle ne yaptıklarının farkındaydılar, ama çevrede yaşayan binlerce Bougainville'li, böylesi bir deneyimi ilk defa yaşıyordu; onlar için gördükleri ve duydukları her şey yeniydi. 1964 yılında madenciler ilk büyük hatalarını yaptılar ve bu hatanın bütün ayıbı Avustralya



hükümetine aitti”.

Bölgeye gelen sömürgeciler, kesinlikle halkın görüşünü almadan, çıkarları neyi gerektiriyorsa onu yapıyorlardı. Bougainville halkı sadece topraklarını korumak niyetindeydi, çünkü atalarının emeğini taşıyan, onlar için bütün geçim kaynakları olan toprakları artık ciddi bir tehlike altındaydı. Conzinc Rio Tinto şirketi, halinden memnundu ve Avusturalya hükümeti de şirketin orada kalması taraftarıydı. Avusturalya'nın ulusal çıkarları için bölge halkının rahatsız edilmesi meşru görülüyordu. Köylülerin öfkesi gittikçe artmaya başladı. Artık bölgenin kimi yerlerinde tambu işaretleri (GİT!) görülmeye başlamıştı. Ardından şirket çadırlarından biri saldırıya uğradı ve bazı makineler kırıldı.

İngiltere ve Avusturalya maden kuruluşları, CRA şirketinin yapmak istediği her şeye hukukilik kılıfı giydireyorlardı. Şirket işletmekte olduğu maden yatağının çevresindeki on bin milkarelik bir alanda istediği her faaliyeti gerçekleştirebiliyordu, bu da CRA'ya Bougainville'in bütün kaynaklarını kullanma hakkının verilmesi demekti.

Bougainville'li genç lider Raphael Bele'nin, bölge halkının topraklarına dair hassasiyetini açıkladığı sözleri şöyle: “Eğer birisi benim toprağımı almak isterse ve ben toprağımı vermek istemezsem; ya o beni öldürmek zorunda ya da ben onu. Toprağı miras alırsınız ve tek göreviniz onu aldığınız gibi ya da daha iyi koşullarda çocuklarınıza bırakmaktır. Bougainville halkı toprağını elinin derisi gibi görür. Siz bize derinizi satar mıydınız?”. Bu sözler, CRA şirketi yöneticisi Sir Maurice Mawby'e, o topraklarda bir liman yapılması çalışmaları sırasında söylenmişti.

Yılında Bougainville bakır şirketi ilk bakır konsantresi ve altın ihracatını yaptı. Aynı zamanda -metal fiyatlarının çok yüksek olduğu bir dönemde- üç yıllık vergi muafiyetinden de yararlandı. Şirketin yüzü gülerken, Bougainville halkı, topraklarının, denizinin ve havasının daha ne kadar kirletileceğini anlamaya çalışıyordu. Sözleşmeye çevrenin korunmasına dair olumlu maddeler eklenmesi için 17 yıl boyunca CRA şirketi ve Papua Yeni Gine hükümeti ile görüşme yolları arandı. Buna rağmen sözleşme onların istediği yönde değişmedi ve bölge halkı harekete geçmekten başka bir yol göremedi. Dilekçeler, başvurular, mitingler, gösteriler hiçbir olumlu sonuç vermedi. Artık yapılması gereken, Bougainville Bakır Şirketi'nin kapanmasıydı. Kıyı şeridinden şirketin madenlerine giden elektrik kablolarını taşıyan direkleri havaya uçurdular. Elbette maden kısa sürede tekrar faaliyete geçti. Papua Yeni Gine hükümeti bölgeye ordusunu gönderdi ve bölge halkına savaş ilan etti. Maden, Mart 1989'da kapandı ve Papua Yeni Gine ordusu ile Bougainville Devrim Ordusu

(BRA) arasında süregiden sekiz yıllık savaş nedeniyle tekrar açılmadı.

Bougainville halkı, bütün dünyada dev maden şirketlerinde birinin madenini kapatmayı başaran tek yerli halk olarak tarihe geçti.

Karşı karşıya kaldığı bunca yabancı unsur karşısında Bougainville halkının farkında olduğu en büyük gerçek hakları ellerinden alınan insanların direnmesinin en doğrudan tepki olduğu ve adaletsizliğin kanun haline geldiği bir yerde direnmenin meşru ve tek görev olduğuydu. Yöre insanları yoksullaştırılmış, sağlıksızlaştırılmış ve eğitimden yoksun bırakılmıştı. Bu insanların için kendilerini ifade etmelerinin tek yolu direnmektir. Bu uzun mücadeleyi Bougainville halkı kazandı ve CRA şirketi topraklarını -ardında tamiri mümkün olmayan zararlar bırakarak- terk etti. 10.000'den fazla insan ilaç yetersizliği ve savaştan dolayı öldü. Modern dünyaya Bougainville'i, ardında ölü insanlar, zarar görmüş bir çevre

fauna ve flora ile bırakıp gitti. Gelgelelim Bougainville çevresinde abluka -filen- devam ediyor ve mücadele de devam ediyor.

CRT şirketi, bölgedeki maden çalışmalarından 3 milyar dolarlık bir kâr elde ederken, bunun sadece binde birini bölge insanlarına bıraktı. Verilen mücadelenin öncülerinden Francis Ona, anlatıyor: “Düşünün ki, her gün yürüdüğümüz topraklarımız altında milyarlarca dolarlık maden yatıyor ve biz hükümetten tek bir cent destek almaksızın, evlerimizi okullarımızı ve hatta idari binalarımızı kendi ellerimizle yapıyoruz.”

Francis Ona, süregiden savaşın kendileri açısından ümitsizlikte ilerlediğini söylüyor:

- 1-İnsanlar ve kültür,
- 2-Çevre tahribatının önlenmesi,
- 3-Bağımsızlık

Bougainville'deki Jaba nehri; bakır, kurşun, civa ve arsenik atıklarıyla beslenmiş adeta. Bougainville Devrim Ordusu üyeleri adalarının eski halini anlattıkça durumun vahamet çıkıyor ortaya. Bougainville Devrim Ordusu üyesi Ishmael Toroama, karşıda boş bir alan gösterip anlatıyor: “Burada eskiden koskocaman bir dağ vardı. Çevredekilerin tamamından daha büyük bir dağ. Sizce o dağı geri getirmek mümkün mü?”

Yazının başında bahsedilen belgesel, bir sömürge devletinin mücadelesinden çok, bölge halkı tarafından oluşturulmuş olan “kültür”ü anlatıyor. Taraf olmadığı bir savaşta toplanan nüfusunun %10'unu kaybeden Bougainville halkı, bir yandan kendi özgürlük mücadelesini vermiş, bir yandan da Papua Yeni Gine'nin yoğun ambargosunun gölgesinde, kendi kendine



yetebilen bir yaşam tarzı ile doğayla barışık bir kültür oluşturmuş. Çok büyük bir savaş veren bölge halkı, bu savaşta doğayı tamamen ardına almış durumda. Savaşın başlamasından önce (1988 yılı sonlarında) Francis Ona liderliğindeki "Genç Toprak Sahipleri Birliği", CRT şirketiyle bir toplantı yapar ve madenin kapatılmasını, çevreye verilen zarar içinse 10 milyar dolar tazminat ödenmesini talep eder. Şirket yetkilileri madenin değerinden bile daha fazla olan bu teklifi gülerek yanıtlar. Francis Ona kendisine gülünmesini hazmedemez ve büyük bir aceleyle toplantıyı terk ederek kamyonuyla maden şirketinin deposuna gider ve 50 kilogram kadar ağır patlayıcı madde çalar. Bu an, savaşın başladığı andır. Geri kalanı ise yoğun ambargo baskısı altında 'doğanın desteği' ile gerçekleştirilecektir. Bölgedeki tüm olanaklar taranır ve şirketin eski makinelerinden sağlanan materyal dışında tamamen doğal kaynaklar kullanılarak silahlar yapılır.

Doğadan böylesine farklı alanlarda bu kadar başarılı bir şekilde faydalanılması ilgi çekici. Özellikle bölgede bol miktarda bulunan hindistan cevizi, yaşamın her anında karşınıza çıkıyor. Hindistan cevizi içinde yer alan sıvı enerji veriyor ve uzun yürüyüşler yapmak zorunda kalan askerler yanlarından eksik etmiyorlar. Herhangi bir yaralanma anında hindistan cevizi yara üstüne konuluyor ve yarada hızlı bir iyileşme gözleniyor. Sivrisineklere karşı etkin bir korunma yöntemi de yapmakta olan ateşe serpilen hindistan cevizi sütü. Çıkan duman, sivrisinekleri uzak tutuyor. Aynı sıvı, toplanan otların pişirilmesi için de kullanılıyor ve gece odayı aydınlatan lamba hindistan cevizi sütü ile yapılıyor.

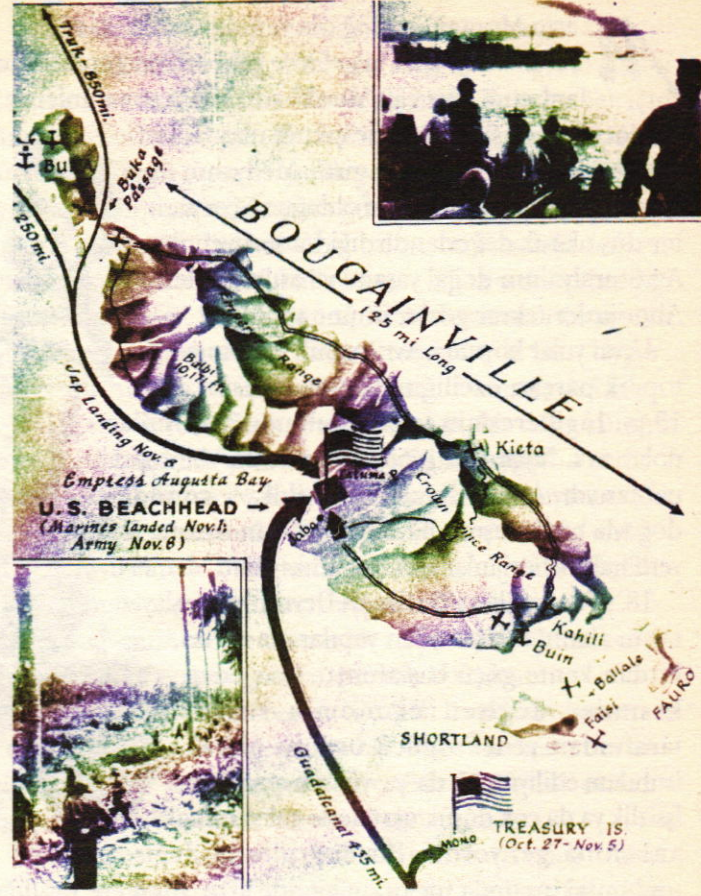
Hindistan cevizi kullanma yöntemleri anlatmakla bitecek gibi değil. Kullanılan sabunlar, hindistan cevizi mamulü; çöp kutuları, kullanılmış hindistan cevizi kabuklarından yapılmış.

Burun tıkanması durumunda hindistan cevizinden çıkarılan yağ kullanılıyor. Bu yağın üç ayrı kalitesi var, a kalite olanlar silah temizliği için kullanılıyor.

Silah konusunda büyük oranda doğaya bağımlı bulunan Bougainville'liler, daha etkili yöntemler ararken çeşitli bubi tuzakları geliştirmişler. Tuzaklarda kullanılan otlar sayesinde, tuzağa düşen kişi kısa sürede rahatsızlanıyor ve cinsel organlar büyük bir acıyla büyümeye başlıyor.

Tabii ki bio-medikal konusunda da oldukça başarılılar. Sıtma, cüzzam, apandisit ve kanser tedavisinde çok başarılılar ve bir AIDS hastasını tedavi edebileceklerini canlı bir deneyimle anlamışlar. Francis Ona, AIDS hastalarını Bougainville'e davet ediyor tedavi için.

Bunca farklı olanak içerisinde insan "başka hangi alanlarda kullanılabilir acaba?" diye kendi kendine sorarken, Francis Ona ambargo yüzünden bölgeye petrol gelmediğini ve arabalarını kullanmak için bir yöntem geliştirmeye çabaladıklarını anlatıyor. İşte bu aşamada, dünyanın en başarılı bio-dizel uygulamalarından biriyle karşılaşıyoruz. Hindistan cevizi yağı, hava kirliliği yaratmaksızın normal dizelin iki katına yaklaşan bir verimiyle yine bizi şaşırtıyor.^[4]



Bougainville Devrim Ordusu askeri Ishmael, dünyada ilk defa bir eko-devrim hareketinin başarıya ulaşacağına böylesine emin olmasının en büyük sebebinin her zaman kendi yanlarında olduğunu bildikleri hindistan cevizi olduğunu söylüyor.

Bugün Bougainville'deki ambargo kaldırıldı ve uzun süren mücadeleler sonucunda 10-15 yıl arasında yapılması öngörülen bir referandum aracılığıyla bölgeye kendi kaderini tayin hakkı tanındı. Conzinc Rio Tinto şirketi ise Bougainville halkı tarafından büyük bir meblağda tazminat talebi ile dava edildi ve dava, şirket merkezinin bulunduğu Amerika'da devam ediyor.^[5]

[1] The Coconut Revolution, May 2001, Soros Documentary Fund, Miserior & CAFOD

[2] The History of Melanesia 2nd Waigani Seminar, syf. 46

[3] J.Ryan, The Hot Land, syf.328-329

[4] Bio-dizel konusunda yazışmalar yaptığım Carlos Soto (adı geçen belgeselin yapımcılarından) benden Ege Bölgesi'nde zeytinyağı ile ilgili bio-dizel çalışmaları olup olmadığını sorduğunda, hiç aklıma gelmeyen bu soruyu cevaplamaktan aciz kaldım. Sanırım bir dahaki sayıda bu konuda bir araştırmam yer alacak.

[5] Yazının hazırlanma sürecinde Vikki John, Carlos Soto ve Norbert'in yoğun yardımları oldu ancak bu araştırmacılar tarafından yazılan yazılar makaleden çok mektup formatında olduğundan dipnotlarda yer verme şansım olmadı.

*Bougainville konusunda daha fazla bilgiye İksir'in internet sitesindeki linklerden ulaşabilirsiniz.

Marlo Morgan'ın, doğayla yeniden uyum içinde yaşamanın, içsel bilgelik ve rehberliğin gerekliliğini anlattığı "Bir Çift Yürek" adlı kitabı son günlerde bir çocuğun düşleri peşinde çıktığı ulaşılamaz yolculukla tekrar gündeme girdi. Medyanın da "uygar" dünyadan yana taraf olduğu ve çocuksu bir düş olarak değerlendirdiği bu serüven ile Avusturalya'nın doğal yaşamı ve asıl sahipleri Aborijinler tekrar gözler önüne serildi.

Uzun yıllar boyunca Avrupa'nın keşfetmediği toprak parçası özelliğini taşıyan Avusturalya, 18 yy. İngilteresinin içinde bulunduğu koşullar dolayısıyla "uygarlığın götürülmesi gereken" bir toprak parçasıydı. Adaya uygarlık getirildi ve görüldü ki doğayla bütünleşmiş bir hayat yaşayan Avusturalya yerli halkı Aborijinler için "uygarlık=ölüm" demektir.

18. yy'da İngiltere'de Sanayi Devrimiyle başlayan tarım alanındaki yeniden yapılanma süreci, kırdan kente göçü başlatmıştı. Göç eden kesimler değişen ekonomik sistem tarafından yedek işgücü ordusu olarak istihdam ediliyor; bu da "ya yüksek oranlarda işsizlik ya da çok düşük ücretlerle çalıştırılmak" anlamına geliyordu. Bu doğrultuda değişen toplumsal yaşamda suç oranı gitgide arttı. İngiltere Krallığı, mahkumlar ülkesine dönen topraklarına çeki düzen vermek için çözümünü uzak kıtalarda ceza kolonileri kurmakta buldu ve İngiltere'deki mahkumların bir kısmının New South Wales'da kurulacak bu ceza kolonisine gönderilmesine karar verildi. Aynı zamanda kentlerdeki bu yedek işgücü ordusu sömürgelere gönderilerek ucuz emek gücü biçiminde istihdam ediliyordu. İlk filo, 1788'de *Botany Bay*'a gönderildi. Yerlilerin tarım alanları yavaş yavaş işgal edilerek buralardan elde edilen gelir sömürge ülkeye taşındı.

Yüzyıllarca yaşam alanlarını terk etmeyi hiç düşünmemiş yerliler, diğer kabilelere sığınmak yerine direnmeyi tercih ettiler ve gelen "uygarlığın" bedelini ölümle ödediler. 1829'da Batı Avusturalya'da kurulan yeni koloni valisi Vali Richard Bourke (1831-1838) ve daha sonraki vali George Gipps döneminde başlatılan genişleme politikalarıyla birlikte Aborijinlerin varlığına karşı ırkçı bir yaklaşım başladı. (Beyaz Avustralya Akımı) 1834'te Aborijinlere karşı "*Battle of Pinjara*" katliamı gerçekleştirildiğinde Batı Avusturalya'da 600.000 dönüm toprak işgal edildi. Öyle ki beyazlar kıtaya ilk ayak basıklarında 750 bin olan Aborijin nüfusu 1800'lerde kıym nedeniyle süratle azalmaya başlamıştı.

Bir devlet örgütlenmesi olmadan eşitlikçi bir yapıda yaşamlarını sürdüren, tarım ve hayvancılıktan bihaber bu insanları, Avrupalılar; gelişmemiş hatta barbar olarak nitelendiriyorlardı. O kadar ki; sömürgeciler yasal olarak ve oybirliğiyle, yerlilerin "Hayvan ve Bitki Topluluğu Kanunu" içinde yer almalarını kararlaştırdılar.

Değişik yerleşim bölgelerinde yapılan araştırmalar, kıtadaki

insan yerleşiminin 40.000 yıllık geçmişini gösteriyor. Araştırmalardan elde edilen bir diğer sonuç da, kıtadaki yerli halkın birbirinden farklı dil ve lehçeleri olan bölünmüş bir yapı arz ettiği. Örneğin kıtaya yapılan antropolojik inceleme sonuçlarında, Aborijinlerde aynı kökten gelen ama bu dil konuşanların birbirini anlamadığı 600 dil bulunduğu saptanmış.

Aborijinler, bu parçalı yapıya rağmen kendi inanışlarını taşıyan doğal sınırları belli, barınma alanları içerisinde kendilerine yetecek tekniklerle yaşayan topluluklardı. Doğayı ve onu oluşturan varlıkları denetimleri altına almayı kendilerini bu yapıda en üstün koymayı asla düşünmediler. Çünkü inanışlarına göre dünya hala evrimini tamamlamamıştı.

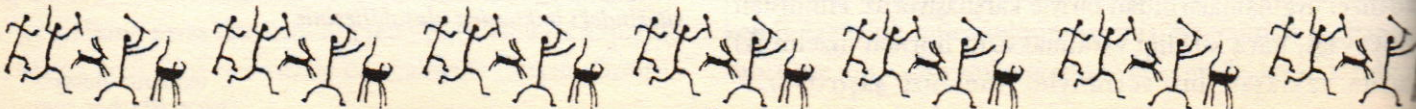
umutla yolculuk

Hayvanlar ve bitkiler gelişip, doğaya uyum sağlarken; insan en gelişmiş varlık olarak nasıl kendisini yaşamın merkezine koyabilirdi ki? Üstelik gökyüzü, yıldızlar, ay ve güneş hayvanlarla, bitkilerle... Yani yaşamla akraba oldukları düşünürlerken.

Kıtada vahşi hayvan pek fazla bulunmadığından kendilerini korumanın ötesinde avcı-toplayıcı özellikler gösteren bu hayvanlar basit avlanmaya yönelik aletler geliştiriyorlardı. (Tabii ki ilk olarak Aborijinlerin dünyaya armağanı olan bumerang geliyor. Oysa bilinenin aksine bumerang, yerli halkça avlanma için hiç kullanılmadı.) Avcı-toplayıcı özellikler gösteren tüm toplumlarda kadına toplayıcılık, erkeğe avcılık görevi verilme Aborijinlerde tam tersine bir görüntü sergilemekte ve eşitlik içinde yürütülmekteydi. Avcılık ve toplayıcılık, hem kadınlar hem de erkeklerce yapılırdı. Erkek avlanırken kadın bitki kökleri toplar ya da kendisi de doğrudan ava katılır. Yani tüm bu geçim faaliyetleri içerisinde cinsiyet ikili yaratacak herhangi bir durum söz konusu değildi.

Eşitlik, toplumsal yaşamlarında o kadar özümsemişti ki doğum yapacak anne, doğum yerini tek başına belirleme kararıyla doğacak çocuğun ilk hareketini hissettiği yer annenin kararında büyük ölçüde etkili olurdu. Çocuğun seçimleri denli saygı görürdü ki çocuklarına verdikleri adlar bile onların ömür boyu taşımak zorunda oldukları adlar değildi. Büyüyen çocuk bilgelik kazandığına inandığı anda adını değiştirebilirdi ve çocuğun bu kararına saygı duyulurdu.

Çocuklar, belli bir yaşa kadar yanlarında kaldıkları yaşlı öğretmenlerinden doğa kültürüne dair her şeyi öğrenirler



Bundan sonraki yaşamlarında sahip oldukları beş duyu, yaşamlarına yön vermek için artık onların kılavuzuydu.

Araştırmalar sonucunda 270 dil grubu, 600 değişik lehçe ve 500-600 civarında kabile olduğu tahmin edilen kıtada söz konusu toplulukların hiçbirinin dilinde, "köle, din, kitap peygamber, reis, şef, sömürü" kelimeleri yoktur. Çünkü doğada, yaşamda eşitlik ve birbirine saygı, onların hayat anlayışlarında temel noktayı oluşturur.

Aborijinlerin eşyayla ve doğayla kurdukları iletişimde, bir şeye sahip olmak anlamına gelen ve mülkiyet ilişkisini çağrıştıran herhangi bir kelimeye rastlanılamaz. İlişki kurduklarını nesneleştiren sahiplik duygusu yerine, özneleştiren ve içinde eşitlik ve saygı kavramlarını barındıran "ilişki" ve benzeri türden kelimelere rastlanılır. Üstelik bu ilişki insanlar için olduğu kadar, hayvanlar ve bitkiler için de geçerlidir. Bu anlamda insanı ve doğayı sömürmek yerine doğayla etkileşim duygusu egemendir.

Aborijinler, toplumsal ilişkilerini ve doğayla olan etkileşimlerini kalıcı kılmak adına yazıya pek önem vermezlerdi. Zira yazının zaman içerisinde aktarılırken değişeceğine, insan belleğini tembelleğe götüreceğine inanırlardı. Hırs-tutku denilen modern zaman duygularından arı olarak geliştirdikleri bu ortak yaşam çizgilerini birbirlerine aktararak özümserlerdi. Koydukları bu kurallara uymak konusunda bireysel sorumlulukları olduğu kadar içerisinde buldukları topluluğun da sorumluluğu vardı. Çıkan sorunların çözümünü yapacakları toplantılarla sonuca ulaştırır; barış zamanlarında ise yılda bir kez komşu kabilelerle bir araya gelip sorunlara çözüm ararlardı.

Yaşam alanlarını sınırlayan kesin çizgiler yerine doğal imgeler kullanırlardı. Bu doğal imgelerin aşlamaz engeller olduğuna inanmazlardı. Sınırsız alanlarda, sınırsız bir yaşam sürerlerdi. O kadar ki, birbirlerinin yaşam alanlarına müdahaleyi ihlal olarak değil, ortak yaşamın bir gereği ve serbestlik olarak algıarlardı.

Sanatsal alanda gösterdikleri üretimler de genellikle yaşlandıklarından dolayı avcılık yapmayan, kendi iç dünyası ve yaratıcılığını ortaya koymuş insanların ürünleriydi.

Süsleme, oyma, kakma, çizim tekniklerinde kıtalarına özgü motifler önemli yer tutardı.

Onlar, yaşamlarını geleceği kurarlardı.

Geçmişini açıklayan cümlelerinde "keşke"lerin yeri hiç olmadı. Oysa nitelendirdiğimiz ki "uygar" olarak asimilasyon ve dünyaya uyguladığı yalıtım

h e p düşünerek Ge ç m i ş i c ü m l e l e r i n d e y e r i h i ç o l m a d ı . O y s a n i t e l e n d i r d i ğ i m i z a s i m i l a s y o n v e

politikalarıyla Aborijin renklerini dünyamızdan silmeye çalışıyor. "Yeni" uygar dünyaya ulaşmak istemeyen bu insanlara ne kendi yaşamlarını kurmak (korumak?) için olanak veriliyor, ne de etkili bir koruma (sağlık, güvenlik...) sağlanıyor. Üstelik verilen turizm gelirleri ve Sydney Olimpiyatları kapanışında kendilerine sağlanan rollerle ağızlarına bir kaşık bal çalınıyor, kıtadaki renkler reklam malzemesi olarak kullanılıyor. Oysa onların istediği başka türlü bir şey. En azından açtıkları davalarda hükümetin bir özrünü hak ediyorlar. Zaten istedikleri de bu. "Uygar" dünyanın hükümeti içinse bu bir onur meselesi. Hala...

Öykü, son derece trajik. Bugün burada, bir doğa kültürü dergisinde karşınıza çıkıyor. Aborijinler halen kendi yaşamlarını korumaya çalışmakla meşgulken, dünyanın dört bir yanında insanlar onlar hakkında yazılar okuyor, onlar için üzülüyorlar(!). Biz televizyonda onların mücadelesini izlerken buzdolabımızdan çıkarıp cam bardağa doldurduğumuz meyve suyu eşlik ediyor bize. Onlar bu konforu kabul etmeyegörsün, biz kâh bu durumu garipseyerek, kâh onlara özenerek kendi konforlu yaşamımızı muhafaza ediyoruz. Çağın hastalığı "stres" sarmaya devam ediyor dört bir yanımızı, yaz tatillerinde 15 günlük orman kampları yetmez oluyor huzura ulaşmamıza.

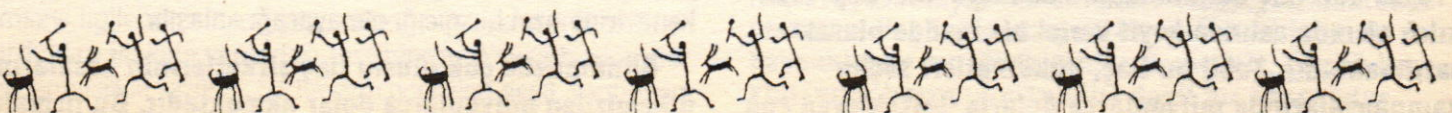
Bahsedilen çelişkiler içinde sıkışan Balıkesirli Umut, cebinde 40 milyon TL, pusula ve matara ile düşlerinin yolculuğuna çıkmıştı. Tek istediği düşlerine yapacağı yolculuktu. Zaten yapamazdı, izin de vermediler. Verdiği demeçlerle hala çocuğunu anlamamış görünen ebebeyn, yayınevinin, bu rüyanın gerçekleşmesi için uzattığı biraz da reklam kokan bu anahtarı da ruh sağlığından endişe ettikleri Umut'un psikolojik danışmanına devrettiler.

Son olarak bu yıl içerisinde hayal kırıklığı ile sonlanan çıktıkları umuda yolculuklarında yakalanan ve Avusturalya'nın Woomera kampında tutulan mültecilerin canları pahasına sürdürdüğü direniş, Canberra yönetimine iltica başvurularının dondurulması kararını kaldırtırken, Aborijinlerin Canberra'daki ünlü 'çadır konsolosluğu', 'toplama' kamplarında tutulan mültecilere yönelik insanlık dışı muamelenin 'şok edici' olduğunu vurguladı ve mültecilere 'siyasi sığınma' önerdi.

İşte bu olay vesilesi ile uygar dünyaya en güzel cevabı ilkel(!) toplum "Aborijinler" verdi.

Aborijinler şöyle düşünürler: "Avusturalya bizim ülkemizdi. Ülkemiz denizden dağlara kadar uzanırdı. Açık bakabildiğimiz kağıt haritalarımız yoktu. Ama sınırlarımız şarkı çizgileriyle belirlenmişti. Her şey müzik tarafından yerine konur ve yerinde tutulurdu. Komşu kabile komşu kabilenin şarkılarını bilirdi. Şarkısı söylenen ağaçlar, akarsular, kayalar ve dağlar bile tanınırdı. Atalarımız bu yeri bizim için rüya görerek yaptılar. Burası saygınlığı olan muthuluk dolu bir yerd. Bizler toprak ananın koruyucusu olan kişilerdik. Ama beyaz adam geldi, zincirler halinde diğerlerini de getirdi. Onlar bizim şarkımızı öğrenemediler. Ashında onlar bizim müziğimiz ve geleneklerimizle de alay ettiler. Ne yazık ki onların zihinleri bizim rüya görmemize kapalıydı. Oysa bizler rüya zamanının çocuklarıydık." Bilim ve Teknik Dergisi. Haziran 2000

* Bir sonraki sayımızda Avusturalya yerli yaşamının renkli bir ögesi olan emre baturay alınok baturay46@yahoo.com



İnsanlığın bildiği en eski şifalı bitkilerden biri **Cannabis Sativa**. Tıbbi kullanımlarının yanı sıra kağıt, tekstil, aydınlatma, sabun ve gıda hammadresi olarak da kullanılmış. Peki çağlar boyunca (M.Ö 4000'lere kadar) Hindistan, Çin, Orta Doğu, Güney Doğu Asya, Güney Afrika ve Güney Amerika'da birçok topluma şifa dağıtmış ve 1970'lere kadar kullanımı birçok coğrafyada serbest olan bu bitkinin dışısı günümüzde neden yasak ve bu yasaklamaların nedenleri neler?

Öncelikle hint keneviri üretimi dünyada ve Türkiye'de yasak değildir; bu bitkinin üretimine kontürollü şekilde izin verilmektedir. Ancak yasak olan şey bu bitkiden esrar üretmektir -ki hint keneviri esrarın hammadresidir. Ülkemiz, kenevir ekiminde de haşhaşa olduğu gibi geleneksel bir ekicidir. Ekim alanları 2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkındaki Kanun ile düzenlenmektedir.

Sansasyon peşindeki basın yayın organları konuyu genellikle hangi ünlü nerede kiminle esrar çekerken yakalanmış şeklinde ele almışlar, kenevirin tarihçesi ve yasaklanma nedenleri gibi konulara yer vermemişlerdir. Bugün A.B.D'de ve dünyada normal yaşamını sürdüren ancak hint kenevirinin tıbbi kullanımlarına başvuran yüzbinlerce birey

bulunmaktadır. Ancak tabii ki bu insanlar Hollanda, Belçika ve Portekiz gibi kullanımının serbest olduğu ülkeler dışında deşifre olmak istemediklerinden ve de basın yayın yalnızca sansasyon yaratıcı haberlerin peşinden koştuğu için bunun gibi portreleri manşetlerde göremeyiz. Ayrıca çelişkili bir şekilde ABD yasal keyif verici maddelerle halkı zehirlemekten de kaçınmamaktadır. Yan etkilere sahip, bağımlılık yapıcı Prozac adlı ilaç bunalımdaki insanlara anti-depresan kılıfı altında aslında keyif verici bir madde olarak satılmaktadır. Tabii bu ilaç, hükümetleri seçim kampanyalarında milyonlarca dolarla destekleyen çok

İksirdk haber grubundan notlar...

*İksir Doğa Kültürü, Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi öğrencileri tarafından
1997 yılında kurulmuştur.*

*Topluluk yapısı, güncel ihtiyaçlar çerçevesinde
okul sınırlarını aşmış*

*ve coğrafi sınır bulunmaksızın
ekoloji, çevre, doğa, genetik vb. konularla ilgilenen herkesin
katılımına açık hale gelmiştir.*

*İksirdk (İksir Doğa Kültürü) haber grubu,
İksir Doğa Kültürü tarafından yukarıda sayılan konularda
tartışmaları yapmak,*

*güncel bilgi akışını takip etmek,
basın ilan takip işlerine yardımcı olmak
ve gerekli haberleşmeyi sağlamak üzere
kurulmuştur. Grubun*

29.04.2002 itibariyle üye sayısı: 92'dir.

Gruba katılmak için

İksirdk-subscribe@yahoo.com adresine

boş bir elektronik posta atmak yeterlidir.

*Geçtiğimiz kış haber grubunda Levent Kartal arkadaşımızın
"dergi için bir yazı, haksızlığa uğrayan bitki: hint keneviri" isimli
yazısıyla başlayan tartışmanın satır başlarını aktarıyoruz.*

uluslu ilaç şirketlerinin bir ürünüdür. O nedenle kamuoyunda bir ünlünün depresyonda olduğunu ve ilaç tedavisi gördüğünü duysak yadırgamayız çünkü o bir anti-depresandır.

Kenevirin sağlığa faydalı olması yani kullanma değeri onun sentetik uyuşturuculara yeğ tutulmasına neden olamaz. Kapitalist üretimde aslanan karlılık-verimlilik; 7 yaşında çocuklara bile Prozac kullanılır. Bu esrarın karlı olmadığını değil, şeylerin piyasalarda belirleyici olanın kullanma değerleri olmadığını gösterir. İlaç firmalarının pazarlarında tutabilmek için özgü üretim koşullarında neye ihtiyacımız olduğunu

belirlediklerine göre gün gelir hint keneviri gün gelir Prozac piyasasının hakimi olur. Kim kazandıysa güç ondadır. Kapitalist toplum, yaşamın metalaştırıldığı, para toplumdur. Üretilen 'şey'leri ihtiyaçlarımızı karşılamak üzere değil, kar getirmesi için üretir. Kapitalist üretimi anlamak için öncelikle şunu bilmek gerekir. Bir ürünün toplumsal ilişkiler içinde ve diğer ürünler karşısında aldığı değer anlamında değişim değeri insan ihtiyaçlarını gidermede yarar anlamında kullanma değeri ayrımı yapılır. Kapitalist üretimin en önemli çelişkisi de kullanma değeri ile değişim değeri arasında yarattığı bu çelişkidir. Kapitalist meta ilişkisinde şeylerin değeri piyasa tarafından belirlenir. Piyasa sadece bir alışveriş ortamı olmakla kalmayıp ayarlayıcı

belirleyicidir de. Kapitalist sisteme özgü bu hareket yasaları başka üretim biçimlerinde görülmeyen zorlamaları da beraberinde getirir. Bu hareket yasaları sermaye biriktirme, kar maksimizasyonu, tekelleşme.. yasalarıdır. Bu emrediciliklerin sonucu olarak da piyasada değişim değeri yüksek olan mallar piyasada hangi malların hakim olacağı belirler. İşte bu mallar iktisadi anlamda verimlidir. Çünkü kapitalizmde verimlilik karlılıkla özdeştir. Bu iktisadi hareket yasalarını bilerek düşünürsek kapitalist piyasasının hint kenevirine özel bir gıcığı olmayacağı anlaşılır.

Günümüzde çok uluslu ilaç şirketlerinin kasaları ülkemizden milyonlarca dolar akmaktadır. Bu firma

halk tıbbında kullanılan ilaçların formüllerini öğrendikten sonra patent almakta ve daha sonra da ellerinde bulundurdukları basın yayın kuruluşları yoluyla halk tıbbının şarlatanlıkla suçlamaktadırlar. Birçok tıbbi kullanımı olan Dişi Hint Keneviri de elbette çok uluslu ilaç şirketleri için bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Çünkü bu ilaç firmaları arka bahçenizde kendi göz tansiyonu ya da diyabet ilacınızı yetiştirmenizden rahatsız olacaktır. Halkın kendi doğal ve parasız anti-depresanını ya da uyku ilacını kendisinin üretmesi demek milyonlarca dolarlık kar kaybı demektir. Onların "özel" formüllerine bağımlı olmanız sayesinde yaşamaktadır bu kâr makinaları. Çok uluslu ilaç şirketleri formülü özelleştirerek karı da özelleştirmekte; kenevir (ya da doğal ilaç preparatları) ise formülü özgürleştirerek halkı fakirleştirenlerin çanağına ot tıkamaktadır.

Sağlığımız böylesine metalaşmışken hala hint kenevirine özel bir haksızlık yapıldığını vurgulamanın ancak hint keneviri otuna yapılan haksızlığın, semiz otuna yapılan haksızlığı anlatabildiği ölçüde önemli olduğunu düşünüyorum.

ABD asıl sorunun mutsuz bireyler yaratan sistemde olduğunu bir türlü görmek istememekte ve insanların neden ilaç kullanma gereğini duyduğu gibi çok basit bir soruyu yanıtlamaya yanaşmamaktadır. Alkol ve sigara gibi her yıl yüzbinlerce insanın ölümüne neden olan yasal uyuşturucular serbest bir şekilde marketlerde dolaşmakta ve buna kimse ses çıkarmamaktadır. Batı toplumu mutlu bireyleri nasıl yaratabiriz sorusunun yanıtını aramalıdır.

Metaları satın alarak elde edilemeyen mutluluk, tüketim toplumunun bir dışı vurumu olarak, yine bir metayı-uyuşturucuları- tüketerek karşılanmaya çalışılır. Mutsuzluk mutluluğun içinde aranır. Hollanda'da esrar kullanımı serbesttir. İngiltere'de de ilgili gruplar konuyla ilgili kulis yapmaktadır. İşsizliğin iş olduğu ve insanların devletten aldıkları işsizlik parasıyla yaşadığı Avrupa ülkelerinde devletler ekonomilerine bir canlılık katan uyuşturucu piyasasına göz yummaktadır. Metalaşmış yaşamda mutluluk da, mutsuzluk da alınır, satılır.

Ayrıca çevreyi rahatsız etmediğim sürece bedenime soktuklarım da kimseyi ilgilendirmez. Eger bedenime aldıklarımın dolayısı ben rahatsız oluyorsam yöneticilerin yapması gereken cezalandırmak değil, yardım etmek olmalıdır. Yasadışı ilaç bağımlılarının bağımlılıklarının sosyal, ekonomik ve psikolojik boyutlarının olduğunu tekrar hatırlamamız, bu konuda doğru bilgilenebiliriz ve bilgilendirmemiz gerektiğine inanıyorum.

Hint keneviri; tohumlarından kendir yağı, yapraklarından da esrar çıkarılan bir cins kenevirdir. Bundan dolayı "kimseyi ilgilendirmez" vurgusunun kendir yağına yapılmadığı aşıkardır. Uyuşturucu kullanıp kullanmamak bir haliyle etiğe ilişkin bir sorundur, bir haliyle de sorunun sosyal-kültürel-ekonomik-hukuki yönleri vardır. Yaşamda seninle kurduğum ilişkide, senin hint keneviriyle kurduğum ilişkide, kimseyi ilgilendirmeyen şey; mümmeyiz öznelerin tarihle kurdukları ilişkide yaptıkları tercihlerdir. Yoksa biz katı bir belirlenmişlikle yazılmış bir hayatın nesnelere değil, yaptığımız

tercihlerin yaşamla dolaylı ya da dolaylımsız girdiği ilişkiye göre birbirimizden sorumlu, yaşamı üretebildiğimizden, yaşadığımız hayatı değiştirme gücüne sahip öznelerizdir de. Bu öznelerin özgürleşme süreçlerinde, sınıflı toplumlara özgü, birey-birey, birey-toplum, birey-devlet çatışmaları kaçınılmazdır. Belli ki sen "yaptıklarım kimseyi ilgilendirmez" derken birey-toplum çatışmasına bir çözüm üretmiş gibisin. Sorumluluğumuz "kimseye zarar vermememizle" temellendirilince toplumun birey üzerindeki yaptırım gücü -dışlamalar, marjinalleştirilmeler, ahlaki yaptırımlar-göğüslenilebilir gibi. Ancak etiğe dayalı bu mantık kümelerinin iç tutarlılığı "yani aslında derdim bu maddelerin kullanılmasını sağlamak ya da bu maddeleri övmek değil, sadece hint keneviri nezdinde bunların alt kültürlerine yapılan haksızlığa dikkat çekmek" derken bozuluyor çünkü muhatap kendine yasa maddelerinden bir meşruiyet zemini oluşturmaya kalkınca çatışma da karşıtların birliğine dönüşüyor. Koruması gereken iç tutarlılık için "istenmeyen ilan edilen alt kültürlerin" üstyapı kurumlarıyla yaşadığı çatışmada cepheden yapılmalı. Madem "yanlış olan bir hayat doğru yaşanmaz" denilmelidir ki 'ey devlet sen neden alkolü, sigarayı yasallaştırıyorsun da hint kenevirinin içimini yasaklıyorsun, ben ne yaptığımı biliyorum, bırak isteyen istediğini kullansın' yaptığımız savunma çatışmanın farklı boyutlarında akıl yürütmemizin tüm sonuçlarını da kapsayacak kadar bütünlüklü olamazsa iddialarımız gücünü ve omurgasını yitirir. Sorun bundan dolayı yasallık sorunu değildir.

Yasadışı kimyasal madde cilalayıcısı izlenimi mi veriyorum?

Sorgulanması gereken şey; doğanın ve emeğimizin yarattığı maddi zenginliklerin gerçek kullanma değerleriyle, piyasadandan yoksun, dolaylımsız bir ilişkiye nasıl geçileceği sorudur. Bugün olduğu gibi kar amacıyla üretilen yapay gereksinimlerin pompalandığı savurgan meta toplumu ahlaki kalıplarını da kapitalizmi aştığında aşabilir. Zamanın parçalanmadığı zamanlarda bizler tütün içmek için büyük sigara tekellerine ihtiyaç duymadan işyerimizin arka bahçesinde keyif üretebileceğiz. Ürettiklerimizin metalaşmadığı, insan ile doğa arasındaki yarılmanın metabolik bir ilişkiyle ortadan kaldırıldığı, gereksinimlerimizi karşılamak için emeğimizi satmak zorunda kalmadığımız bir ortak üreticiler toplumunda ürettiklerimiz hakiki kullanma değeri gücüne kavuşacak. Hint kenevirinin kaybolan itibarı bulunacaktır.

Hint Kenevirinin dışında genel olarak yasadışı ilaç siyasetleri göz önüne alındığında günümüzdeki siyasal arenanın bu alternatif görüşlerin tartışılmasını dahi engelleyici bir yapı oluşturması maalesef daha objektif ve akılcı kararların alınmasını engellemektedir. Basın yayın daha derinlerdeki bazı sorunları programlarında konu etmelidir. Örneğin, yüksek dozda eroiden ölen bir kişinin damarlarına ve soğumuş cesedine yakın plan çekim yapmaktansa bu kişinin neden bu duruma geldiğini ve onun hayatının kalitesini yükseltmek için toplumun neden bir şeyler yapacak mekanizma ve sistemleri oluşturmadığını sorgulamalıdır. Hükümetler ilaçları yasaklayıp kullananları cezalandırmaktansa insanları ilaç kullanmaya iten nedenleri bulmalı ve kaynaklarını bu alana yönlendirmelidir. Çünkü ilaç kullanımı hastalığın kendisi değil bir sonucudur.

“Toplumsal Gelişme” Sorunu

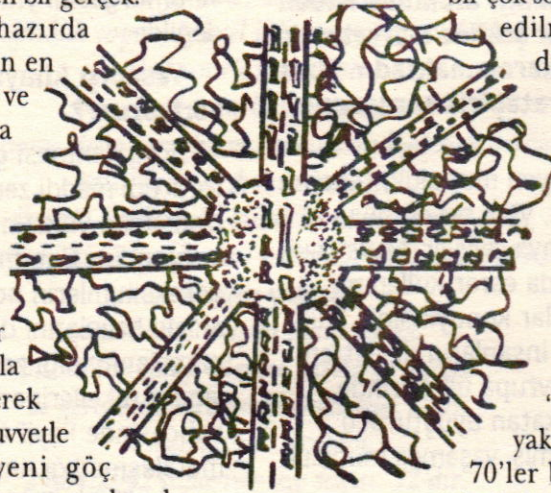
Neden bazıları daha yoksuldur? Neden bazı ülkeler ‘geri kalmış’ken, bazıları daha ‘gelişmiş’tir? Neden zenginlik bazı yerlerde toplanmıştır? Neden bazı ülkelerde teknoloji, sanayi, yaşam standartları daha yüksekken, diğerlerinde ‘az gelişmiş’tir? Yoksa bu ülkeler ‘geri bırakılmış’ mıdır? ‘Kalkınma’ları, ‘çağdaşlaşma’ları mümkün değil midir? Dış borçlar hakikaten bunun önünde engel midir? Peki, bu ülkeler ‘borç batağı’ndan kurtulup, ‘ekonomik kalkınma’larını gerçekleştiremeyecekler midir? Yani bu ülkeler ‘emperyalizm’e ‘bağımlı ülkeler’ midir?... Bu ve benzeri bir çok soru akademik araştırmalara da konu edilmiştir. İşte, kalkınma sosyolojisi dediğimiz alan da bu konularda yapılan araştırmalar ve bu sorulara verilmeye çalışılan cevaplardan oluşmaktadır.

Bugün, hemen hemen herkes, neredeyse varlığımızı tehdit eden sorunlarla karşılaştığımızın farkında. Çevresel tahribatlar belki de bizi tamir edilemeyecek hasarlarla yüz yüze getirmiş durumda. Sera etkisi belki de dünyanın iklimini geri dönülemeyecek şekilde bozmuş durumda. Bu da; sel baskınlarının, kuraklıkların, haftalarca kalkmayan karın, bu nedenle azalan tarımsal ürünlerin, giderek daha çok kendisini hissettirecek olan açlığın; yani her sene artan doğal felaketlerin bizleri beklediğini haber veriyor. Öte yandan AIDS benzeri hastalıkların tedavisinin hala bulunmadığını ve bu hastalıkların katlanarak yayıldığını hatırlayalım. Şu anki yaşam tarzımızı dayandırdığımız üretimin doğal kaynaklarının ya hızla tüketilmekte ya da kullanılamayacak kadar kirletilmekte olduğu da bilinen bir gerçek. Tüm bunlara ek olarak; hali hazırda hayatımızın kuruluşunu belirleyen en önemli etkenlerden birisi olan ve giderek ağırlığını daha fazla hissettiren bir olgu daha var: “Yoksulluk”. Yani, toplumsal paylaşımda bir grup insanın ihtiyaçlarının karşılanmasından mahrum bırakılmaları. Bu eşitsiz paylaşım, ne hazindir ki, yüzyıllardır daha çok keskinleşmekte, varsıllarla yoksullar arasındaki uçurum giderek artmaktadır. Bu keskinleşmenin kuvvetle olası sonuçlarından birini; yeni göç dalgalarının habercilerini; kıylara vuran kaçak göçmen cesetlerinde, giderek artması muhtemel kanlı bölgesel çatışmalardan kaçarken sınırlarda son nefesini veren kadın-erkek, çocuk ve yaşlılarda; yıllarca beklenen umutsuz insanların tel örgülerin üzerinden atladığı mülteci kamplarında görüyoruz. Yani yoksulluk, yaşam koşullarımızdaki gerilemenin ötesinde artık ulaştığı katlanılmaz boyutuyla alışkın olduğumuz toplumsal düzeni alt üst edici bir unsur olarak belirlemekte.

Tüm bu sayılanlardan çıkartacağımız sonuçlar elbette ki çok çeşitli olabilir. Ancak işaret etmeye çalıştığımız; karşı karşıya olduğumuz acil sorunların her birinin gerçek anlamıyla ‘büyük’ ölçekte tartışılabilir sorunlar olduğu; yani gündelik yaşantımız üzerinde büyük etkileri olan sorunların, yalnızca yakın çevremizle ilgilenerek çözülemeyecek, ‘diğerleri’, ‘ötekiler’, ‘uzak’ta olup bitenler üzerinde de bir dikkat ve müdahale gerektirdikleridir. ‘Diğer’leri ile ilgilenmek ise ‘kalkınma sorunu’nun akademik alanda bir sorun olarak ortaya konmasının ilk adımıdır ve kalkınma sorunundan kastedilen kabaca,

yoksulluğun ortadan kaldırılmasıdır. Ya da yoksulluğun da kalkınma konusunda en temel göstergelerden biri olarak ele alındığını söylemek daha doğru olur.

Neden bazıları daha yoksuldur? Neden bazı ülkeler ‘geri kalmış’ken, bazıları daha ‘gelişmiş’tir? Neden zenginlik bazı yerlerde toplanmıştır? Neden bazı ülkelerde teknoloji, sanayi, yaşam standartları daha yüksekken, diğerlerinde ‘az gelişmiş’tir? Yoksa bu ülkeler ‘geri bırakılmış’ mıdır? ‘Kalkınma’ları, ‘çağdaşlaşma’ları mümkün değil midir? Dış borçlar hakikaten bunun önünde engel midir? Peki, bu ülkeler ‘borç batağı’ndan kurtulup, ‘ekonomik kalkınma’larını gerçekleştiremeyecekler midir? Yani bu ülkeler ‘emperyalizm’e ‘bağımlı ülkeler’ midir?... Bu ve benzeri



bir çok soru akademik araştırmalara da konu edilmiştir. İşte, kalkınma sosyolojisi dediğimiz alan da bu konularda yapılan araştırmalar ve bu sorulara verilmeye çalışılan cevaplardan oluşmaktadır.

Kalkınma sosyolojisi alanında genel olarak üç temel okul ele alınır. Bunlar ortaya çıkış ve bağımsız bir okul olarak kabul görme sırasıyla ‘Modernleşme Okulu’, ‘Bağımlılık Okulu’ ve ‘Dünya Sistemi Okulu’dur.^[1] Bu yaklaşımlar sırasıyla 50’ler, 60’lar ve 70’ler boyunca popüler olmuşlar; ancak geniş kesimlere hitap ettikleri ilk on yılın sonunda kendilerine yönelen eleştirilerle etkinlikleri, yeni araştırmacılar için cezbedicilikleri azalsa da yokolmayarak, bu eleştirilere göre yeniden şekillenmeye çalışarak varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır.

Bu yaklaşımları incelerken, bu yazıda onların tek tek tanıtımını yapmayı, içinde oldukları tarihsel koşulları, üzerinde yükseldikleri teorik öncülleri, metodolojilerinin ilginç ve belirleyici yanlarını, her yaklaşıma-okula ait birkaç örnek çalışmayı, genel olarak nasıl eleştirildiklerini ve bu eleştirilere nasıl cevap verdiklerini, bu eleştirilerin işaret ettiği noktaları daha sonraki çalışmalarına nasıl uyarlamaya çalıştıklarını sunmaya çalışacağız.

Modernleşme Okulu

Modernleşme Okulunun çalışmaları aynı zamanda kalkınma sosyolojisinin de kurucu çalışmalarıdır. Modernleşme Okulunun nasıl oluştuğunu açıklamak, ‘kalkınma sorunu’nun akademi içerisinde nasıl yer edinip ayrı bir disiplin ve popüler bir araştırma alanı haline

geldiğini açıklar. Bunun için, 2. Dünya Savaşı sonrasında politik ilişkilerine bakmamız gerekecek. Bu sahnede üç ana etkenden bahsedilebilir. Birincisi; Amerika Birleşik Devletleri'nin, savaştan büyük bir yıkıma uğrayan daha öncenin büyük devletleri olan İngiltere, Fransa ve Almanya'nın aksine, ekonomik olarak çok güçlü ve savaş zamanında uyguladığı olağanüstü üretim koşullarının sağladığı muazzam bir ürün fazlası ile çıkmış olmasıdır. İkincisi; Rusya'nın diğer bir galip devlet olarak, 'Hitler ordularını bozguna uğratmış, onları Doğu Avrupa'dan sürmüş' olmasıyla canlanan ideolojik çekiciliği; 'kurtardığı' Doğu Avrupa toprakları üzerinde kurduğu uydu devletçiklerle yayılan etkisidir. Üçüncüsü ise Latin Amerika, Afrika ve Asya'daki kolonilerin nihayet çözülmesiyle bir çok yeni ulus devletin birden jeopolitik sahneye çıkmasıdır.

İki büyük güç tam soğuk savaşa tutuşacaklarken, bu yeni devletlerin kimin tarafında yer alacakları giderek daha önemli bir sorun haline geliyordu. Bu yüzden Batı yakasının kendi arka bahçesi hakkında acilen bilgiye ihtiyacı vardı. ABD yeni ortaya çıkmış ulus-devletlerin nasıl olup da modern devletlerin yolunda gelişmelerini sağlayabileceğini öğrenebilmek için kesenin ağzını açtı. Bir çok üniversitede kalkınma çalışmalarına başlandı. Özellikle Latin Amerika'daki devletlerin kendilerine yakın bir seyirde gelişmesi, hem "kötü kardeş" in etkisinin yayılmasını önlemek, hem de ürün fazlasının emilerek yeniden üretimin yolunun açılması açısından çok önemliydi.

Bu şekilde 50'lerde başlayan kalkınma çalışmaları, zamanla Modernleşme Okulu olarak anılmalarını sağlayacak teorik bir zemine oturdular. Bu okulun iki önemli teorik öncülü vardı: Evrimci teori ve Parsons'un yapısalcı işlevselciliği. Aslında evrimci teori yeni değildi; bu, 19. yy boyunca sosyal bilimciler tarafından (Durkheim'in etkisiyle) 'geleneksel toplum'dan 'modern toplum'a geçişi açıklamak için kullanılmıştı. Bu teoriye göre, sanayi devrimiyle beraber üretim seviyesi inanılmaz ölçüde yükselmiş, toplumdaki iş bölümü artmış, uzmanlaşma ve kent yaşamı ile beraber insanlar arasında yeni bir ilişki biçimi oluşmuştu; artık onların etkileşimini belirleyen gelenekler değil, toplumsal yapının ürettiği değerler sistemiydi. Yeni yeni şekillenen işbölümü her alanda ikincil ilişkileri ve toplumsal yapının rasyonel ilkelere göre düzenlenmesini getiriyordu. Ancak bu teorinin bir kaç ön kabulü daha vardı; bunlara göre toplumların değişmesi sadece tek yönlü (gelenekselden moderne, ilkel olandan gelişmiş olana) olabilirdi. Ayrıca, bu gelişme, şüphesiz olumlu ve iyi bir şeydi; olması gereken ve 'medeniyet'in gerektirdiği buydu. Bu değişimin bir başka özelliği; yavaş yavaş, adım adım olmasıydı. Yani daha önceki düzenden kopuş için bir devrim değil, bir evrim gerekliydi.

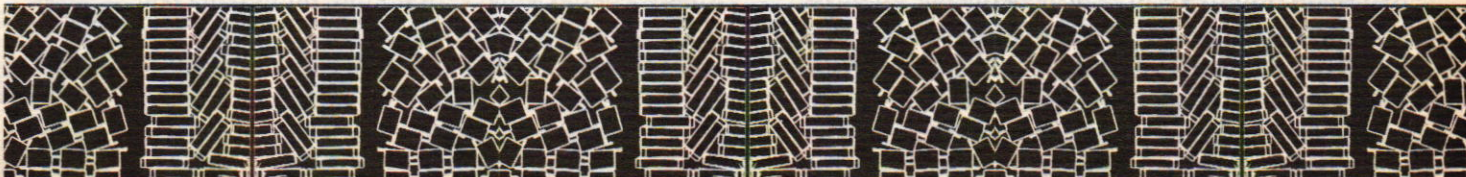
Parsons işlevselciliği ise hemen hemen aynı şeyleri söylüyordu. Parsons aslında bir biyologtu ve bu alandan aldığı kavramsallaştırmalarla toplum ile bir organizmanın sistemi arasında sosyal bilimlerdeki tahrifatı çok uzun sürecek benzerlikler kuruyor; bir toplumun nasıl da canlı bir organizmaymış gibi incelenebileceğini; 'toplum' diye bir birimin belli amaçları olduğunu; bunlardan en önemlisinin

de 'denge'yi korumak olduğunu anlatan cilt cilt kitaplar yazıyordu. Bu teoriye göre; sistem her zaman uyum arıyordu ve değişim, ancak işlevlerdeki uzmanlaşmanın artmasıyla, organizmanın yapısının da buna uyum sağlamasıyla gerçekleşebiliyordu. Parsons'a göre bu yapıyı ayakta tutan en önemli şey, gelişen işbölümünün yarattığı değerler sistemiydi. Parsons, Amerika'da sosyal bilimlerde gerçekçilikten uzaklaşıldığı o yıllarda çok etkin olmuştu ve her alanda onun takipçileri oluşmuştu.

İşte bu teorik öncüllerden hareket eden modernleşmeciler, yeni ortaya çıkan ulus devletlerin; yeni isimlendirmeye "Üçüncü Dünya Ülkeleri"nin kaderlerinin nasıl çizilebileceğini bulmak için araştırmaya başladılar. İzledikleri yöntem; pozitivist bir bakış açısıyla, 'modernlik'i anlatan bazı özellikler bularak (örneğin insan ilişkilerinin hangi düzeyde olduğu) bunları kategorilendirmek (resmi ve gayiresmi ilişkiler ya da işinde başarılı olma hırslarının olup olmaması gibi) ve Üçüncü Dünya Ülkelerinin yüzlercesini kapsayan, milyonlarca dolarlık projeler yürütmektir. Önerilerine gelen cilt cilt istatistiklere bakarak, bu ülkelerin hala 'ilkel', 'geri kalmış' veya 'geleneksel' oldukları; bunun sebebinin de bireylerin hala modern değerleri içselleştirememiş olması, yönetimin akli kurallara göre örgütlenmemiş olması gibi içsel, değer merkezli açıklamalar getiriyorlardı. Bu araştırmacılara göre, geri kalmış ülkeler geleneksel yapılarından dolayı bir türlü gerekli olan kalkınma hamlesini yapamıyorlar; ekonomilerini 'kalkış'a geçirecek basit mekanizmalar olduğu halde⁽²⁾ geleneklerine bağlılıklarından dolayı bunu bir türlü gerçekleştiriyorlardı. Bu araştırmacıların önerdiği, geri kalmış ülkelerin modern devletlerle daha fazla etkileşime girerek buradan değerleri alıp içselleştirmelerini beklemektir. Ancak, bu yolda da bir takım toplumsal huzursuzluklar çıkabiliyordu. Smelser, bu huzursuzlukları yapısal-işlevselci modelin denge durumu arayışıyla açıkladı. Değişim çok hızlı olmamalıydı. Toplumun bir yanı hızla gelişirse öbür kısımları buna uyum sağlayamayarak çözülmeye yol açabilirdi.

Bu durum, o dönem kurulmakta olan ABD hegemonyası açısından çifte meşruiyet sağlıyordu. Hem gelişmiş ülkelerle diğerlerinin farkını buradaki toplumların içsel özelliklerine bağlayarak aradaki eşitsizliği meşrulaştırıyor, hem de bu toplumlar için gelişmiş toplumlarla olan etkileşimlerinin her halükarda faydalı olduğunu söyleyerek Amerika'nın "yapıcı dış yardım" politikalarına vize çıkarıyordu.

60'ların gelişile beraber modernleşme okulunun bu çok geniş kapsamlı ve veri yüklü araştırmalarına karşı sesler yükselmeye başladı. Öncelikli eleştiri, tahmin edilebilir ki, batı merkezlik konusundaydı. Bu araştırmacıların tümü, batı ülkelerinde doğup-büyümüşlerdi, dünyanın geri kalanına buranın gözlükleriyle bakıyorlardı; geri kalan tüm toplumların aynı yoldan yürüyerek kendi durdukları yere geleceklerini düşünüyorlardı ve bu öngörülerini bir kaç açıdan sakattı. Öncelikle 'geri', 'ilkel', 'geleneksel' ve 'modern', 'gelişmiş' vs. gibi ikilemler, düpedüz üstünkörü bir ırkçılığa işaret ediyordu. Ortada söz konusu alışkanlıkların insanlar üzerinde iyi ya da kötü etkisi olduğuna dair hiçbir araştırma yoktu.



Modernleşmeye giden tek bir yolun varlığından söz etmenin hiç bir geçerliliği yoktu. İnsanlar, modernleşme doğrultusunda liberal demokrasinin yerine, devlet merkezli bir sistemin de olabileceğini görüyor ve başka alternatiflerin de mümkün olabileceğini düşünüyordular. Ayrıca bazı eleştirilenlere göre bu tek yönlü ilerleme fikri fazlasıyla iyimserdi. Toplumlar hiç ilerlemeyebilirlerdi ya da Ethiopia örneğinin gösterdiği gibi 'ilerlemiş' olan bir toplumun da ilerlemesi çökebilirdi. Daha sonradan, geleneklerle gelişmenin bir arada varolamayacağı fikri de eleştirilmeye başladı. Örneğin; toplumların tümüne maledilebilecek geleneklerin varlığı sorgulandı. Bir toplumda elitlerin uyguladıkları geleneklerle, daha aşağı tabakada olanların uyguladıkları gelenekler arasında her zaman fark olduğu vurgulandı. Ayrıca yeni yetişen sosyologlar, 'modern değerler' ile 'geleneksel değerler'in hiç de kurgulandığı kadar birbirinden ayrılmadığına, geleneksel toplumda da modern değerlerin nüveleri olduğuna, modernleşmiş toplumlarda da etnik alışkanlıklar ya da cinsiyetler arası ilişkilerde hala geleneksel değerlerin etkisiyle hareket edildiğine dikkat çektiler. Daha sonradan yetişen modernleşmeciler, buradan yola çıkarak geleneksel değerlerin her zaman gelişmenin önünde engel olmayabileceğini düşündüler ve bu fikri destekleyecek araştırmalarda bulundular.

Modernleşmecilerin araştırmaları metodolojik olarak da eleştirildi. Diğer sosyal bilimcilere göre bunlar, çok üst bir soyutlama düzeyinde ve aşırı genelleştirilmiş çalışmalardı. Bir toplumsal gerçekliği açıklayabilecek incelikten yoksundular. İstatistikler hemen hiç bir zaman gerçekten yaşanan süreçleri açıklamaya yetmezdi.

Ancak, Modernleşme Okulunun itibarını esas zedeleyen eleştiriler, bir sonraki okulun kurucu eleştirileriydi. Buna göre, bu okulun tek işlevi, Amerika'nın dış politikasını meşrulaştırmaktı ve bilimsel hiç bir yanı yoktu. Tamamen ideolojikti. İnceledikleri ülkelerin içsel özelliklerine yoğunlaşırken dış etkiyi göz ardı ediyorlardı. Modernleşme okuluna göre, söz konusu ülkeler kolonilerin çözülmesinden sonra bağımsızlık kazanmış birer analiz birimiydi; oysa bir yandan da bu eleştiriler üzerinden kendini kurmakta olan neo-marksizme göre ise onlar ekonomik bağımsızlığı olmayan, şekil değiştirmiş yeni sömürgelerdi.

Ancak ikinci okulu incelemeye başlamadan önce, 60'lardan sonra kendisini hala Modernleşme Okulu içinde tanımlayan ya da kalkınmayı; modernleşme, batı devletlerine benzeme yolunda içsel dinamiklerin etkisiyle gerçekleştirilen bir süreç olarak değerlendirmeye devam eden araştırmacıların bu eleştirileri çalışmalarını şekillendirmek için nasıl kullandıklarına bakalım. Yeni modernleşme çalışmaları denilen bu araştırmaların öncekilerden bir farkı, demin de belirttiğimiz gibi, geleneklerin değerlendirilişi konusundadır. Onlar, özellikle Japonya ve Uzak Doğu ülkeleri üzerine yapılan çalışmalarda geleneklerin modernleşme-kalkınma yolunda çok da

etkili olabileceğini iddia ettiler. Metodolojik eleştirilerin karşısında, yapılan çalışmalar artık bir tek ülkeyi ele alır ve tarihsel koşulları değerlendirir oldu. Tek yönlü ilerleme kör inancının yerini; çeşitli olasılıkların varlığını tanımak aldı. Ancak ABD'den yana taraflı olmak ve Üçüncü Dünya ülkelerine müdahaleleri öngören politikalar üretmek konusunda bir değişiklik olmadı. Huntington, bazı insan türlerinin demokrasiyi hak etmediklerini ve ABD'nin buralarda askeri darbelerle milyon dolarlar ve silahlar vermesi gerektiğini söyleyerek bayağı sükse yaptı.^[3]

Bağımlılık Okulu

Bağımlılık okulu, kalkınma literatüründe daha çok Andre Gunter Frank ismiyle özdeşleşmiş bir şekilde bilinir. Frank, o dönem Brezilya'da ders veren bir profesördür ve uluslararası literatürde az gelişmişlik kavramını tanıtan makalelerini hazırlarken 10 yıllık, Latin Amerika çapında yapılmış çalışmalar toplamından beslenmiştir. Yani bağımlılık kuramı tam da Üçüncü Dünya, yeni kullanımıyla "çeper ülkeleri"nden çıkmıştır.

Bağımlılık kuramının ortaya çıktığı tarihsel koşulları iyi bir şekilde değerlendirebilmek için yeniden on sene öncesine dönmemiz gerekiyor. 1950 yılında Birleşmiş Milletler, kalkınma sorununa daha aktif-etkin müdahale edebilmek için Latin Amerika İçin Ekonomik Komisyonu'nu (ECLA) kurdu ve başına da Raul Prebisch'i getirdi. Prebisch, uluslararası işbölümünün o günkü halini şiddetli bir şekilde eleştirdi. Buna göre Latin Amerika'daki devletler ve diğer Üçüncü Dünya Ülkeleri gelişmiş ülkelere hammadde satıyor ve onlardan sanayi maddesi alıyorlardı. Bu da zorunlu olarak dış ticaret açığına yol açıyor ve yerelde sermaye birikimini güçleştiriyordu. Prebisch bu durumu değiştirecek bir proje önerdi. Buna göre; dışardan alınmakta olan mallar içeride üretilmeye başlanacak, bu üretim dış alımlara yüksek gümrük vergileri konularak koruma altına alınacak, hammaddelerin satışından elde edilen gelirle üretimde kullanılacak makineler alınacak; bunların gerçekleştirilmesinde de devlet, belirleyici bir rol oynayacaktı. Daha sonradan "ithal-ikameci kalkınma modeli" olarak anılacak ECLA programı; başlangıçta bir çok araştırmacıda ekonomik gelişme, zenginliğin artması ve gelişme yönünde olumlu beklentiler yarattı.

Ancak bu programın bir çok sorunu vardı. Öncelikli olarak kırsal alandaki büyük toprak sahipleri, öngörülen toprak reformu ve sanayileşme gibi girişimlere karşı bir direniş oluşturdu. Birçok Latin Amerika ülkesinde iktidarın önemli bir ortağı olan bu kesim, planın uygulanmasını sekteye uğrattı. Ayrıca, devletin dışardan gelen ürünleri vergilendirmek, kendi teşekküllerinde ucuza üretim girdisi sağlamak, sanayinin ve pazarın -kent- alt yapısını oluşturmak vasıtasıyla desteklediği yerli üretim; nüfus daha tam proleterleşmediği, ihtiyaçlarının bir kısmını hala geçimlik faaliyetleriyle karşıladığı ve alış gücü de yüksek olmadığı için pazarda tükenmiyor; kendisi için üretim yapılan iç talep bir türlü istenen seviyeye ulaşmıyordu. İthal-ikameci modelin önemli bir başka

çıkması da, üretim için gerekli olan sermaye ürünlerinin hala dışardan karşılanıyor olması ve ödemeler dengesindeki aleyhteki durumun değişmemesidir. 60'lara gelindiğinde Latin Amerika'nın her yerinde ekonomik durgunluk baş gösterdi. Bunu; dış ticaret açığında büyüme, işsizlik, yüksek enflasyon ve diğer ekonomik sorunlar izledi. Kitlesel gösterilerle, yer yer ayaklanmalarla hükümetler devrildi ve yerlerini, sonucunda baskıcı rejimlerin kurulduğu askeri darbeler aldı. İlginç olan, bu hayal kırıklığından sonra, Bağımlılık okulunun, teorik öncüllerinden biri olarak, ulusal-kalkınmacı programın mantığını daha radikal bir biçimde savunmasıydı.

Bu okulun ikinci teorik öncülünü ise, modernleşme okulunun eleştirilerinde etkin bir rol oynamış olan neo-Marksizm oluşturuyor. Neo-Marksizm, Çin ve Küba'da yaşanan 'sosyalist' devrimlerin ışığında Marksizm'i yeniden gözden geçirmeyi savunuyordu. O dönemde hakim olan Marks yorumlarını üç alanda eleştirildiler. Bunlardan ilki bu yorumların modernleşme okulu gibi batı merkezci olmaları; sosyalist bir hareketin batı'da merkezde gelişmesini beklemesi idi. Oysa gerek daha önceki Rusya deneyimi gerekse bu yeni deneyimler esas sömürünün çeperde yoğunlaştığını, sosyalizmin buradaki 'zayıf halka'lardan ortaya çıkacağını iddia ettiler. İkinci olarak o zamanın hakim Marksizm yorumlarına göre Latin Amerika gibi az gelişmiş ülkeler hala kapitalizm öncesi dönemlerde yaşıyorlardı. Bu sebeple, buralardaki sosyalistler feodal ilişkileri parçalamak adına hala 'ilerici' bir rol oynayan yerli burjuvazi ile ittifak yaparak önce onları iktidara taşımalı, bir burjuva-demokratik devrim yapmalıydılar. Oysa geri çeper ülkelerdeki sosyalistler buna razı değillerdi. Onlar Çin ve Küba'ya bakarak çeper ülkelerde doğrudan bir sosyalist devrim yapılabileceğini okuyorlardı. Diğer Marksizm yorumundan ayrıldıkları üçüncü nokta ise sosyalizmin kurucu dinamizmini kent proleteriasinin örgütlü gücü olarak görmekten vazgeçmeleri; köylülüğün devrimci gücünü yüceltmeleri ve özellikle Küba'ya bakarak bu ülkelerde on yıllar boyu sürececek olan gerilla savaşlarına öykünmeleri idi. Bağımlılık okulunun analizlerinde bu yeni Marksizm'in (neo-Marksizm) yeni-sömürge tezleri ve ulusal kopuşçu çözüm önerilerinin ağırlıklı etkisi görülür.

Öncelikle Bağımlılık Okulunun kurucu çalışmalarından biri olan Frank'ın "az gelişmişliğin gelişmesi"ni ele alalım.^[4] Buna göre, az gelişmiş ülkelerin durumunu açıklamak için esas dışsal etmenlere bakılması gerekir. Hatta Frank, Modernleşme Okulunun bu ülkeler için uygun gördüğü 'feodal', 'ilkel', 'geleneksel' gibi yakıştırmaları yersiz bulur, çünkü araştırmalardan çıkan odur ki; Hindistan, Çin gibi ülkeler sömürgecilerle karşılaşmadan önce ve karşılaştıkları sırada da onlardan daha gelişmiş bir toplumsal yapı, üretim teknolojisi ve yaşam kalitesine sahiptiler. Sömürgeciler, gelişmiş ordularıyla bu ülkeleri kendi ekonomilerine tabi olacak bir üretim için yeniden örgütlediler ve onları geri kalmışlık yoluna zorladılar. İşte Frank, bu sürece "az gelişmişliğin gelişmesi" adını veriyor. Ayrıca Frank, kavramsallaştırmasını ülkeler arası sömürgecilik ilişkisinden bir adım daha öteye taşıyarak, metropol-uydu ikiliği üzerine çalışıyor. Buna göre, uluslararası düzeyde bağımlı olunan ülke, sömürge ülkenin metropolü; bağımlı ülke de bu metropolün uydusudur. Ancak sömürgeci ülke, bağımlı ülkenin kontrolünü sağlayabilmek için yeni kentler kurar; bu bölgeyi, çeperler merkeze tabi olacak şekilde

yeniden düzenler. Her bölgeyi de yerel alanda yeniden parçalara ayırır. Böylece en küçük birime kadar, köylerden merkez kasabaya, oradan civardaki kente, oradan bölgenin en büyük kentine; oradan da bu ülkenin dışarı ile olan bağının sağlandığı metropole artık ürünün çekileceği bir ağ yapısı oluşturulur. Bu zincirdeki her birim bir üstünün uydusu, bir altının ise metropolüdür. Böylece Frank, az gelişmiş ülkelerdeki gelişen bölgeleri açıklama fırsatı bulur. Örneğin, Frank'a göre, ülkenin bütün artığı bu şehir üzerinden aktığı için İstanbul gelişme fırsatı bulur; o bir metropoldür. Ancak İstanbul'un gelişmesi onun bir alt-metropol olması özelliği ile sınırlıdır. Yani bir alt-metropol, uydusu olduğu metropol tarafından sömürülmektedir ve o metropolün ihtiyaçları, yönelimleri değiştiği zaman, yıkıma terk edilecektir. Nitekim, Frank'a göre bugün en geri bırakılmış durumda olan bölgeler; sömürgecilerle ilk önce temasa geçmiş ve onlar tarafından en çok sömürülüp tüketilmiş yerlerdir. Modernleşme Okulunun tam tersine burada, gelişmiş ülkelerle her türlü temas olumsuz olarak değerlendiriliyor. Buradan çıkan bir başka önerme de alt-metropollerin en çok gelişme sağladığı dönemin, merkeziyle bağının zayıfladığı, merkezin bir şekilde başka meseleleriyle uğraştığı (ekonomik kriz veya diğer sömürgecilerle savaş gibi) zamanlarda olduğudur. Ancak bu kent, bağımlılık ilişkisinden çıkmadığı için merkez, kendini yeniden toparladığı zaman bu görece gelişmeyi de tüm belirtileriyle beraber yok eder, çeker alır.

Dos Santos ise Frank'ı önceleyen çalışmalarında bağımlılığın ne olduğunu ve tarih boyunca nasıl işlediğini tanımlamaya çalışır. Dos Santos'a göre bağımlılık; bazı ülkelerin -sömürenler- kendi başlarına başlayarak, ekonomilerini geliştirebilirken; diğer ülkelerin -bağımlı olanlar- bunu ancak sömüren ülkenin ekonomisinin gelişmesinin bir yansıması olarak yaşayabilecekleri ilişkidir. Bunun dışında Dos Santos, tarihsel olarak oluşmuş üç çeşit sömürge ilişkisi tanımlar. Birincisi, "sömürgecilik"tir. İkinci aşama "finansal-sınai" bağımlılıktır. Üçüncü aşamaya ise "teknolojik-sınai bağımlılık" adını veriyor.^[5]

Bağımlılık Okulunun bu ilk döneminde yapılan tüm çalışmalar birkaç noktada birleşiyordu.^[6] Bunlar; bağımlılığı tamamen dışsal bir etmen ve yalnızca ekonomik bir olgu olarak ele almaları, bunun dışında bağımlılık ve kalkınmanın asla bir arada olamayacağı, bunların birbirini tamamen dışlayan süreçler olduğuydu. Bu çalışmalar, çok geçmeden yoğun eleştirilere maruz kaldı. 70'lerde başlayan bu saldırılar, ilginçtir ki on sene önce Modernleşme Okulu için söylenenlerin hemen hemen aynısıydılar. En büyük saldırı noktası; bu çalışmaların bilimsellikten uzak, basit ideolojik propaganda araçları olduğu, Üçüncü Dünya ile ilgili her meselenin dışsal baskılarla açıklanmaya çalışılmasının gerçeği yansıtmayan bir aşırı genelleme olduğuydu. Ayrıca, tıpkı Modernleşme Okulu gibi özgünlüklere hiç önem verilmiyor, bağımlı ülkelerin hepsi için genel geçer bir söylem üretiliyordu. Örneğin, bağımlılık ve kalkınmanın bir arada olamayacağı önkabulü; uluslararası alandaki herhangi bir hareketliliğe, yer değişimine karşı kör kalıyor, bunu açıklayamıyordu. Buna ilaveten, kalkınma alanında çalışan bazı araştırmacılar; çözüm önerisi olarak uluslararası alandaki işbölümünü tamamen reddederek gerçekleştirilecek ulusal kopuşlar fikrini komik bulduklarını söylediler. Haklı olarak ulusal bir kopuşun kalkınma açısından otomatik olarak olumlu sonuçlar getireceğinin bir garantisi

olmadığını söylediler.

Bir diğer önemli eleştiri Petras, Fitzgerald, Laclau gibi önemli araştırmacılardan geldi. Buna göre, bağımlılık öyle bir şekilde tarif ediliyordu ki, Üçüncü Dünya Ülkelerinde neredeyse hiçbir şey yaşanmıyordu; buradaki insanlar sadece sömürgeciler karşısındaki konumlarıyla varolmaktaydı. Peki sınıf analizi neredeydi? Ya devletin rolü? Bu toplumlarda çok şiddetli politik mücadeleler ve insanların yaşayışında darbeler vs. ile radikal dönüşümler oluyordu. Bağımlılık okulunun erken çalışmaları bu alanları boş bırakıyordu.

Bağımlılık Okulunun son dönem temsilcilerinden Cardoso, bu eleştirileri, bağımlılık okulunun temel öncüllerini yitirmeden çalışmalarına katmaya çalıştı. Cardoso'nun çabaları, -onun bir bağımlılık okulu araştırmacısı sayılıp sayılmayacağı tartışılabilir- bu alanı 1970'ler boyunca canlandırdı.^[7] Öncelikle ilgi alanı, bağımlılığa dair genel yasalar çıkarmak değil, Üçüncü Dünyanın kalkınmasının belirli örneklerini 'tarihsel ve yapısal' olarak ele almaktır. Bir başka farklı yanı, Üçüncü Dünya Ülkelerini incelerken onların iç yapısını değerlendirmeye almasıydı. Merkezle kurulan ilişkilerin hangi sınıfları nasıl etkilediğini; kimlerin, çıkarlarını nasıl ortaya koyduğunu; onları gerçekleştirmek için nasıl harekete geçtiklerini araştırmaya çalıştı. Cardoso klasik Bağımlılık Okulu teorilerinden; keskin bir şekilde klasik Bağımlılık Okulu araştırmacılarının en güçlülerinden biri olan Furdato'nun Brezilya'daki 1964 askeri darbesini inceleyen önemli çalışmasını eleştirerek ayrıldı. Furdato'ya göre bu darbe sanayileşme hamlesine ve artan sosyal karmaşaya karşı büyük toprak sahiplerinin çıkarlarını koruyacak ve merkezle ilişkileri azaltarak toplumu yeniden düzenleyecek gelenekselci bir hareketti. Cardoso buna şiddetle itiraz etti. Gerçekte olup bitenler, tam aksini gösteriyordu. Askeri-bürokratik devlet aygıtı, ülkeyi merkezin yatırımlarına açıyor, bir çok özelleştirmeyle ve işçi maliyetlerini düşük tutarak çok uluslu şirketleri ülkeye yatırım yapmaya çekiyor, yerli burjuvaziye bazı sektörleri ona ayırarak ve onu sübvansede destekliyordu. Bu üç grup her üçünün de menfaati doğrultusunda bir ittifak oluşturmuşlardı. Bu süre boyunca Brezilya ekonomisi sürekli gelişti, büyüdü. Cardoso, hem bir bağımlılık ilişkisi olduğunu söylemekten vazgeçmiyor, hem de Brezilya'nın kalkındığını göz ardı edemiyordu. Dolayısıyla "işbirlikçi-bağımlı kalkınma"^[8] modelini geliştirdi.^[10]

Dünya-Sistemi Okulu

70'lere gelindiğinde dünya bir kez daha şekil değiştiriyordu. Uzak Asya'daki ülkeler, başta Japonya olmak üzere süregiden bir ekonomik büyüme yaşıyorlardı. Bu, kavramları esnetilerek ayakta tutulmaya çalışılan Bağımlılık Okulunu iyice güvenilmez bir hale getiriyordu; çünkü bağımlı olan ülkelerde bir gelişme olsa bile bunun kısa süreli, görüngüsel olacağını; merkezde olmayan ülkelerin her zaman bağımlı bir ilişki içerisinde sömürülüp gideceğini, tek alternatiflerinin bu sistemden kopuş olduğunu iddia edip duruyorlardı ve Uzak Asya onları yalanlıyordu. Bir diğer gelişme, 'sosyalist' sistemlerin içine girdiği krizdi. Bu blok bölünmüş; Çin'de büyük kültürel devrim, umulan sonuçları vermemişti ve Rusya'da ekonomik durağanlık sürüp gitmekteydi. Her iki ülkenin de mali sistemi çökmüştü ve sırasıyla dışarıdan özel sermayenin yatırımına açıldılar. Bu, daha 70'lerde entellektüeller açısından "sosyalist duvar"ın yıkılacak olduğuna işaret ediyordu. Açıkçası, sistemden kopuş alternatifi hepten ortadan kalkmış gibi

gözüküyordu. Bir çok araştırmacı hızla bu fikri savunmaktan uzaklaştılar. Dahası, bir üçüncü faktör olarak Amerika'nın kendisi de oldukça ağır bir krize girmiş gözüküyordu. Vietnam yenilgisi, sosyal hareketlerin yıpratıcı etkisi, Watergate skandalı, 75'teki petrol ambargosu, ekonomik durgunluk, dış ticaret açığının büyümesi ve enflasyon; ABD'nin de sonunun yakın olduğu, en azından dünya sistemi üzerindeki hegemonyasının sallantıda olduğu hissini uyandırıyor. Daha sonra ABD ve Çin arasında yakınlaşmalar, anlaşmalar yaşandı. Artık eskiler teorik yaklaşımlar, bu olup bitenleri açıklayamıyordu. En azından kalkınma sosyolojisi alanında bir boşluk ortaya çıkmıştı.

Ve Wallerstein çıkageldi. Wallerstein, söyleminde radikal, tutumunda inanmış bir araştırmacıydı. Sabır ve inatla etrafına kendisiyle aynı görüşleri paylaşan bir araştırmacılar grubu toplamayı başardı. Ancak etkisi, öngörülebileceğinden daha hızlı bir şekilde yayıldı ve kısa zamanda kendi adıyla özdeşleşmiş bir çalışma okulundan bahsedilir oldu. Çünkü getirdiği yaklaşımlar, devletlerin statüsündeki değişiklikler ve farklı kamplar arasındaki işbirlikler gibi yeni ortaya çıkan soruları cevaplayabilmek açısından önemliydi.

Wallerstein'in teorik arka planı temel olarak iki akımdan besleniyordu. Bunlardan biri, yukarıda ayrıntısıyla açıkladığımız Bağımlılık Okuluydu. Zaten Wallerstein erken çalışmalarında Bağımlılık Okuluna daha yakın yaklaşımlar geliştirirken, giderek özgün perspektifini daha çok geliştirmiş, dünya-sistemi perspektifini olgunlaştırmıştır. Bağımlılık okulundan aldığı en önemli kurucu kavramlar; eşitsiz değişim teorileri, merkez-çeper ikiliği ve aradaki sömürüye dayalı ilişki ve dünya-pazarının önemi olmuştur. Ancak perspektifini oluştururken beslendiği diğer geleneğin etkisiyle; analiz birimi, teorik kabulleri, çözüm önerileri, yöntemi ve daha bir çok yanıyla Bağımlılık Okulundan ayrılmaktadır. Bu ikinci gelenek; Fransız "Annales" (yıllıklar) dergisinin etrafında toplanmış olan tarihçilerin araştırma pratiğidir. Bu pratik; sosyal bilimlerde yapılan çalışmalarda disiplinler arası, konulara göre değişen zaman kavramsallaştırmaları ve araştırma birimlerinde kendini gösterir.

Zaman konusunda bu yaklaşım şunları önerir; her araştırmada, araştırılan konuya uygun bir zaman kavramsallaştırmasına ihtiyacımız vardır. Ele aldığımız konu; uzun yüzyıllardır değişmeyen, daha doğrusu çok yavaş değişen bir 'tarihsel sistem'e dair midir? Anlık bir olgu mudur? İçinde yaşadığımız başı-sonu belli, konjonktürel bir zaman dilimine mi dairedir? İncelenecek konular, onlar için geçerli tarihsel sınırlandırmalar içerisinde çalışılmalıdır, çünkü toplumlara dair her türlü varoluşun belli bir başlangıcı, gelişmesi ve öngörülebilir bir sonu vardır. Hiçbir varoluş ezelden ebede gitmez. Bu konunun bir başka önemi de tarihsel araştırmanın, soru merkezli bir araştırma halini almasıdır. Yani önemli olan sorumuza aradığımız cevaptır ve bunun dışındaki resmi kısıtlamalar bizi sınırlayamaz.

Wallerstein'a göre, insanların yaşam koşullarının ölçülmesinde devletler doğru birimler değildir. Ona göre insanların yaşamını asıl belirleyen şey 'sistemin ve onun içindeki insanların belirli bir işbölümü çeşidine göre düzenli bir şekilde yeniden üretildiği süregiden düzenek' demek olan tarihsel sistemdir; yani bugün için kapitalizm. Dolayısıyla Wallerstein'a göre insanların yaşam koşulları hakkında doğru bir analiz yapacaksa, aldatıcı birimlerin verilerini kıyaslamaktansa; sistemin kendisini anlamaya çalışmalıyız.

Wallerstein ve onun takipçilerine göre bütün sistemlerin belirlenebilecek çeşitli içkin eğilimleri vardır. Dolayısıyla, durumunda değişiklik yapmak istediğimiz şu anki sistemin içkin dinamiklerini ortaya çıkartabilirsek, ne zaman ve ne şekilde müdahale etmemiz gerektiğini de bulabiliriz. Ayrıca araştırma yapılırken dikkat edilecek bir diğer husus; incelenecek her konunun hem dünya-sistemi için, hem de onun daha küçük birimleri için ne anlama geldiğinin araştırma konusu yapılması gerekliliğidir. Bir başka özgünlük ise belirlenmişlik konusunda gözlenir. Modernleşme Okulunun tüm toplumların aynı yönde ilerlediğine dair naif yanılışına da, Bağımlılık Okulunun var olan sömürü ilişkilerinin her şart altında aynı kalacağı karamsar yaklaşımına da karşı çıkar. Ona göre tarih, belirli olasılıkların ortaya çıktığı henüz yazılmamış bir defter gibidir. Ülkeler bazında değerlendirilirse de hangi ülkenin gelişeceği, hangi ülkenin geri kalacağı önceden bilinemez. Bu, insanların önlerine çıkan fırsatları nasıl kullandıklarıyla belirlenir.

Wallerstein ve belli bir süre sonra etrafına topladığı araştırmacılar, beraber kurdukları Fernand Braudel Araştırma Merkezi'nde; kapitalist dünya sisteminin ekonomik işleyişine dayanan içsel dinamiklerini, çeşitli tarihsel dönüm noktalarını ve bundan sonra izleyeceği olası yolları tespit etmek için sayısız çalışmalar yaptılar ve bu çalışmaları senelik konferanslarda, Merkezin bastığı kitaplarda ve Merkezin yayın organı "Review"de (gözden geçirme-değerlendirme) yayınladılar. Ancak Dünya-Sistemi Okulu da eleştirilerden payını aldı. 80'lerin ilk yarısı boyunca Brenner, Skocpol, Kaplan, Zeitlin gibi araştırmacılar Dünya Sistemi Okulunun çeşitli yaklaşımlarını eleştirdiler. Onlara göre "dünya-sistemi" kavramı bu okulun araştırmalarında analitik bir araç olmaktan çıkarak adeta şeyleşiyordu. Yani, dünya sistemi bir süre sonra sanki kendisi; aşkın, iradi bir özneymiş gibi karşımıza çıkıyor ve tarihteki olguları gerçekten yapıp eyleyen insanları gölgeliyor.

1. Kalkınma sosyolojisi alanında yapılan kimi çalışmalarda dünya-sistemi perspektifinin ayrı bir okul olarak ele alınmadığına da rastlanır ancak bunlar daha erken tarihli çalışmalardır. İlk ortaya çıktığı dönemlerde bağımlılık okuluna çok benzerlikler gösterse de, teorik çözümlerindeki farklılıklar ve biriktirdikleri külliyyatlı literatür dolayısıyla ayrı bir okul olarak ele almak yerindedir.

2. Örneğin; Rostow'a göre vergilendirme yoluyla kırsal alandan kente değer aktarımı, sanayileşmeyi; toplam üretimin %10'nu yeniden yatırıma yönlendirecek girişimci ruh ise ekonomide sürekli bir kalkınma sağlayacak hamleyi yaratabilirdi.

3. Türkiye'de yapılan çalışmalardan, Modernleşme Okulunun toplumsal değişimi değerlerle ve içsel bir takım değişmez özelliklerle açıklama çabalarını benimseyen bir örnek olarak Mehmet Bedri Güntekin'in "Gelenek ve Gelişme" adlı çalışması verilebilir. Kaynak yay. 1998.

4. Frank, daha sonraki çalışmalarda bu metinde açıklanan önermelerini ve kavramlarını terkederek kalkınma sorununa daha farklı açılardan yaklaşmaya başlamıştır.

5. İlk aşamada; hakim devlet, sömürge hükümetinin yardımıyla toprağın, doğal kaynakların ve insan kaynaklarının (köle emeği olarak) kontrolünü elinde toplar ve bu ülkelerden altın-gümüş gibi değerli madenlerin yanı sıra, kahve, şeker, tütün gibi tropik ürünler de ihraç eder. İkinci aşamada, bölgenin ekonomisi özerkleşebilir, ancak yapılan bütün faaliyet merkezin isteği doğrultusunda tek bir hammadenin üretimine yoğunlaşmıştır. Üçüncü aşamada sanayi gelişmeye başlamış, ancak bu sanayi dış satıma bağımlı hale gelmiştir. Ayrıca eşitsiz değişim yasasıyla bu ürünler her zaman daha ucuzda alınır ve ödemeler dengesindeki açıkla borçlanma yaratılarak bağımlılık korunur. Buna ek olarak çeper ülkelerinin üretim için ihtiyaç duydukları teknoloji, metropol tarafından onlara kiralanır; ancak satılmaz. Böylece teknolojiyi kendine göre geliştirme fırsatı bulamayan bağımlı ülkeler, bağımlı pozisyonlarına devam edeceklerdir.

6. Bu okulda önemli çalışmalar yapan diğer önemli araştırmacılarından bazıları Samir Amin, Paul Baran ve Emmanuel'dir. Ayrıca modernleşme okulunun hala yayınlanmakta olan "Economic Development and Cultural Change" (Ekonomik gelişme ve kültürel değişim) dergisi gibi kalkınma okulunun çalışmalarını yayımlayan

Diğer bir eleştiri de Wallerstein'in bütünselliğe olan ilgisinin tarihsel özgünlüklerin gözden kaçmasına sebep olduğu yolundaydı. Bir çok araştırmacı da Wallerstein'in sistem analizinin bölüşüm üzerinden olduğu ve sınıf mücadelesinin yeterince vurgulanmadığı yolunda eleştiriler getirdi. Daha sonradan Fernand Braudel Araştırma Merkezinden bir çok araştırmacı bu eleştirilere cevap verdi. Örneğin Palat, dünya sistemi analitik biriminin şeyleşmesinin imkansız olduğunu, çünkü uygun analitik birimin her defasında analizin içerisinde kurulduğunu öne sürdü. Tarihsel olarak yeterince zengin çalışmanın olmadığı doğrudur. Merkezin daha sonraki çalışmalarında özellikle özgün tarihsel örnekler seçildi ve bunların tarihsel dünya sistemi açısından nereye oturduğu araştırıldı. Eleştirilerden en sert karşılanana Wallerstein'in sınıf merkezli analiz yapmadığı yönündeki eleştiriydi. Wallerstein, haklı olarak, kendi analizini diğer kalkınma çalışmalarından ayıranın sınıf analizi olduğunu öne sürdü. Temel analiz birimi dünya kapitalist sistemi altındaki işçi sınıfıydı ve 'kalkınma sorunu'na alternatifi, sınıf çelişkilerinin aşılmasıydı. Ancak, işçi sınıfını değerlendirmedeki farklılıkların da altını çizdi. Wallerstein'a göre sınıflar durağan varoluşlar değildi. Herhangi bir tarihsel dilimde belirli ilişkiler çerçevesinde değerlendirilebilirlerdi.^[10]

Bu çalışmada, kalkınma sosyolojisi alanındaki hakim akımları; bu akımların genel olarak 'kalkınma sorunu'nu işlerken uyguladıkları teorik yaklaşımları ve çözümlerini tartışmayı; 'geri kalmışlık' üzerine getirdikleri çözüm önerilerini eleştirmeyi hedeflemiştik. Ancak dergimiz hazırlandığı sırada geldiğimiz araştırma noktasında; bu yaklaşımların tek tek tanıtımını yapmaya karar verdik. Bu yaklaşımın, başlangıçta hedeflediğimiz tartışma ortamını oluşturabilmek için daha sağlıklı bir kavramsal çerçeve sağlayacağını ve dergimizin bu ilk sayısında, daha sonradan derinlemesine sürdürülecek incelemelerin alt yapısını oluşturabileceğini düşündük.

ve 60'lardan beri popülerliğini koruyan "Monthly Review" (Aylık gözden geçirme) dergisi bu okulun çalışmalarına çok büyük katkıda bulunmuştu.

7. O'Donnell, Evans, Gold gibi araştırmacılar Cardoso'nun geliştirdiği kavram setini kullanarak, Üçüncü Dünya Ülkelerindeki yönetici ittifaklar ve kalkınmada ön sıralara çıkmış Uzak Doğu ülkelerinin bağımlılık yapısından nasıl yararlandıkları gibi konularda çok zengin araştırmalar yaptılar.

8. Buna göre, tarihi şartların oluşması ve elitlerin çıkarlarının çakışması durumunda, bağımlılık ilişkisi bir ülke için kalkınma anlamına gelebiliyordu. Bu, seyri dış pazarlar tarafından belirlenmeye müsait ve çöküş riski yüksek bir kalkınmaydı, bu anlamda bağımlı idi. Ancak her iki burjuvazinin de karlarını arttırmaları ve devlet aygıtının meşruiyetini koruması sayesinde çok hassas, kendi içinde çatlaması an meselesi olan bir denge ile kalkınma hamlesi ilerliyordu.

9. Türkiye'de kalkınma sorununa yaklaşımda hem akademik alanda, hem de sol siyaset alanında Bağımlılık Okulu en çok kullanılan yaklaşımdır. Bu yaklaşım uyarınca kalkınma sorununa çözüm olarak "emperyalizme bağımlılık" tahlillerine dayanarak dışa kapalı, korumacı, ithal ikameciliğe özenen öneriler getirilmekte; radikal solda ise, ulusal kopuşçu siyasetler yürütülmektedir. Özellikle 2001 Şubat Krizinden sonra bu yaklaşımlara hemen hemen her yazıda rastlamak mümkünse de derli toplu bir sunum için; Fikret Başkaya'nın "Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü" isimli eserine bakılabilir. İmge yay.

10. Bu tartışmada kendisi E. P. Thompson'un "Making of the English Working Class" adlı eserinde işçi sınıfının nasıl değerlendirilmesi gerektiğine dair öne sürdüğü perspektife yakın durmaktadır.

Türkçe literatürde dünya istemi perspektifi çok yaygın bir şekilde tartışılmaktadır ancak Çağlar Keyder'in bu konudaki çalışmalarını es geçmemek gerekir. Örneğin 1979 tarihli, Birikim yayınlarından çıkmış olan "Emperyalizm, Azgelişmişlik ve Türkiye" adlı çalışmasına bakılabilir. Ayrıca Praksis dergisinin 5. Sayısında Fuat Ercan'ın yazdığı "Çelişkili Bir Süretilik Olarak Sermaye Birikimi" başlıklı makaleden bağımlılık okulunun yaklaşımının dünya sistemi bağlamında eleştirilmesi anlamında yararlanılabilir.

yoksulluğun sınıfsal arka planında ekolojistler ne diyor?

Türkiye'deki çevreci toplulukların çevre sorunlarına bakış açısını belirleyen noktalar, bu toplulukların beslendikleri felsefi damarlarla çok yakından ilgilidir. Ülkemizde çevre sorunlarına karşı duyarlı her topluluğun politika üretmekle zorunlu olduğu belli başlı alanlar; nüfus, enerji, tarım, kentleşme alanlarıdır. Bu bakış açılarının nüfus sorunu üzerine söyledikleri onların hem sınıfsal duruşlarını vurgulamakta ve "çevrecilerin yeşilin tonlarından ibaret bir güzelleme" olmadığını göstermektedir, hem de yukarıda saydığımız problem alanlarında geliştirilecek çözüm önerilerine bir alt yapı hazırlamaktadır.

Nüfus sorununun politik ve felsefi temelleri

Nüfus sorununun politik ve felsefi ayak izlerini sürdüğümüzde; Thomas Malthus'un 'Nüfus Üzerine Deneme' çalışmasıyla karşılaşırız. Bu eser, referans biçimleri çeşitlense de egemenlerin yani kapitalistlerin başucu kitabı olmuştur.

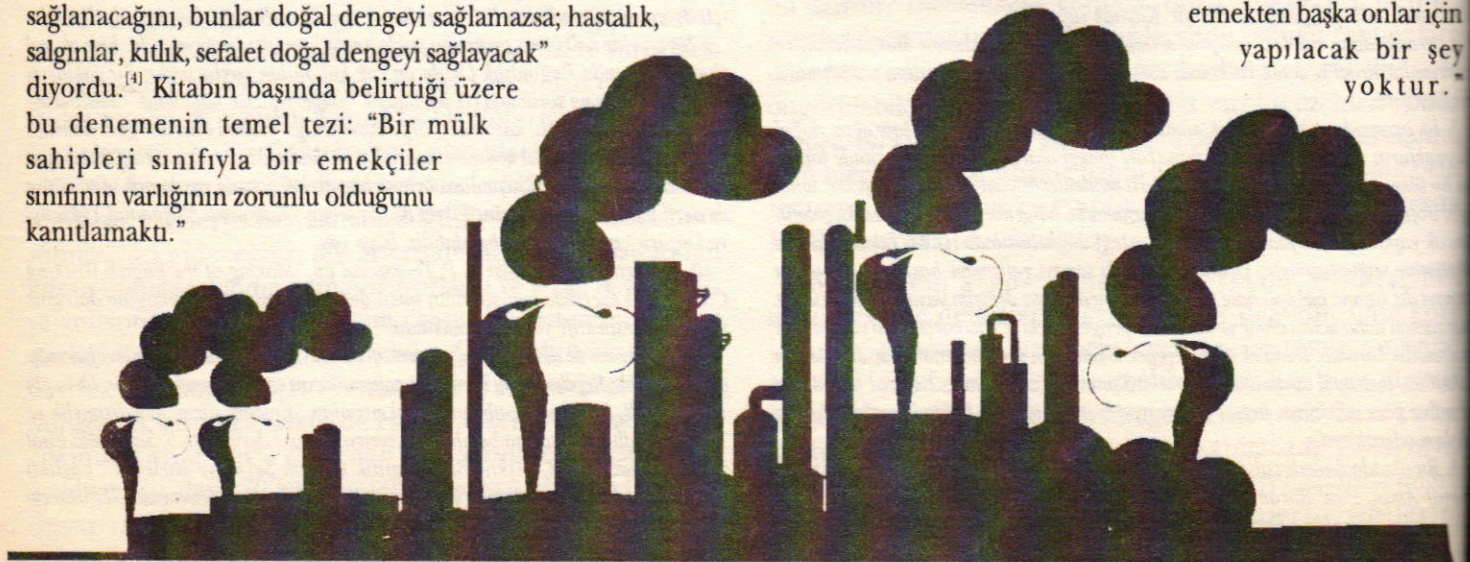
Kendisi felsefi anlamda bir Doğal Teolog^[1] olan Malthus, bu çalışmasında insan toplumuna yön veren ve gelecekteki ilerleme olanaklarını belirleyen en temel ilkenin 'nüfus ilkesi' olduğunu; besin maddeleri ancak (1,2,3,4, ... gibi) aritmetik oranda artarken; nüfusun denetlenmediği takdirde (1,2,4,8,16 ... gibi) geometrik oranda artacağını söylüyordu^[2]. Malthus, nüfus kuramıyla "Yaradılışın yüce erdemine karşı çıkmaktansa; boyun eğmenin daha iyi" olduğunu söyler. 1897'de yazdığı bu denemeyi; Godwin ve Condarcet'in savunduğu gibi geçim araçlarıyla nüfusun dengesinin bozulmayacağı ve geçim araçlarının hakça paylaşılması için eşitlikçi bir toplum yaratılması iddiasına karşı kaleme almıştı.^[3] Geçim araçlarıyla nüfus arasında bir dengenin olduğunu Godwin gibi kabul ediyordu. Ancak nüfus kontrol edilmediğinde geometrik bir oranda artma olduğunu, ancak yiyecek arzının en iyi ihtimalle aritmetik bir oranla artacağını söylüyordu.

Burdan doğru Malthus: "Sınırlı geçim araçlarıyla nüfus arasındaki dengenin; fiili kısıtlamalarla, doğumun sınırlandırılmasıyla, rasgele cinsel ilişkilerin engellenmesiyle sağlanacağını, bunlar doğal dengeyi sağlamazsa; hastalık, salgınlar, kıtlık, sefalet doğal dengeyi sağlayacak" diyordu.^[4] Kitabın başında belirttiği üzere bu denemenin temel tezi: "Bir mülk sahipleri sınıfıyla bir emekçiler sınıfının varlığının zorunlu olduğunu kanıtlamaktı."

Akl yürütmesini "nüfus ve üretim artışının dünyanın taşıma kapasitesini aşacağına" dayandıran Neo malthusçuların tezinin aksine; Malthus, gelecekte dünyanın üretimine hiçbir sınır konamayacağına, bu üretimin durmadan artabileceğine ve her türden belirlenmiş miktarı aşabileceğine ısrar etmiştir. "Nüfus konusunda Malthusçu kuramın tehlikesi, zamanın her noktasında matematiksel olarak daima bir nüfus fazlasının doğacağıydı."^[5]

Nüfusun geçim araçlarına uymak zorunda olduğunu ve insan nüfusu üzerinde sefalet ve kötülükle özdeşleşen çeşitli doğal engellerin varlığının yasal bir zorunluluk olduğunu söylüyordu. Bu kısıtlamaların da özellikle alt sınıflara uygulanamayacağını belirterek ekliyordu: "Herkes doğanın nimetlerinden eşit pay alamaz. Doğanın kaçınılmaz yasaları bazı insanların yoksulluk içinde kıvrınmalarını gerektirir. Bunlar, hayatın büyük piyangosundan boş çekmiş olan mutsuz kişilerdir. Çoktan sahiplenilmiş bir dünyaya doğan kişi, eğer anne babasından adil biçimde talep edebileceği geçim araçları almamışsa, en ufak yiyecek üzerinde hak iddia edemez. Doğa ona gitmesini emreder ve eğer konuklardan bazılarının şefkatinden yararlanamazsa, bu emri çabucak yerine getirir. Eğer böyle konuklar kalkarlar da sofrada ona da yer açarlarsa, aynı lütuftan yararlanmak isteyen davetsiz misafirler derhal sofraya üşüşür." Nüfusun artışının denetlenmesinde takındığı bu sınıfsal tutum, aynı zamanda matematiksel bir ifadesi olan geometrik artış argümanlarının da cilasını kazır. Malthus'un nüfus kuramının özünün "dinsel doğa" kavrayışında yattığı açıktır. Kendisi de bir rahip olan Malthus, dinsel dogmanın ekonomi-politikte görünümünü ifade etmekten başka bir şey yapmaz. Bu çaba teolojik doğalcılığı, burjuva toplumunun ekonomik zorunluluğuyla birleştirme çabasıdır. Bu düşünce çizgisinin ima ettiği, hatta açıktan söylediği "yoksullar fazlalık olduğundan, açlıktan ölmelerini olabildiğince kolaylaştırmaktan, bir sınıf olarak çoğalmalarını asgari ölçüde tutmak dışında kurtuluşları

bulunmadığına ikna etmekten başka onlar için yapılacak bir şey yoktur."



Yoksulluğun, yoksulların ortadan kaldırılmasıyla çözüleceğini savunan Malthus; kır nüfusunun kentlere göç ettirilerek sanayi burjuvazisine ucuz emek olmasını savunuyordu. Burjuva toplumunda nüfus giderek topraktan uzaklaştırılıyor, bu da üretimin hem insani hem doğal yönünün sömürsünün yolunu açıyordu.

Özel mülkiyeti kutsayan ve tanrıyla özdeş sayan bu bakışın doğal sonucu; "Varoluşumuzun ilk koşulu olan toprağın, bir alışveriş nesnesine dönüştürülmesinin ve insanın kendi yaşamında kullanamayacağı bir üretimde köleleştirilmesinin son adımıydı". Her türlü toplumsal ilerleme, toprağın işlenmesinde, hayvancılıkta hızlı ve sürekli gelişme, kapitalist üretim düzeyinde yaşanan sıçrama "besin maddelerinin aritmetik olarak artacağı" tezini çürüttü.^[6]

Malthus'un söyleminin kapitalistlerce kullanılması, kapitalist sanayileşmenin yaşıyla eşitken; bu söylemin çevreciler tarafından sahiplenilmesi Ehrlich ve Hardin gibi yeni Malthusçuların "çok fazla insan var" açıklamalarının Avrupa'nın özgül koşullarında çevrecilerde yankı bulmasıyla olmuştur.

İnsansız ekoloji olur mu?

Sömürgeci politikalarla kapitalistleşen ve toplumsal üretimin ciddi bir savurganlığa, meta tüketimine dönüştüğü yıllarda Anne Naes soyut bir GAİA -doğa tanrı- fikriyle insanların doğaya uymaları gerektiğini; bu yüksek tüketim düzeyinden insanların sorumlu olduğunu söyler. Bave Foreman da "insan ırkı yok olabilir ve ben hiç gözyaşı dökmem" der. Derin ekolojistler kurban olarak insanı seçmişlerdir. İnsan ile doğayı birbirinden koparıp, "ekoloji insansız yapar (yapabilir)" diyorlardı. Peki bu "insan" kimdi? Nerede yaşamaktaydı? Bu sorulara cevabını da Hardin, Can Sandalı Etiği isimli makalesinde veriyordu: "Var kalmak için insanın beslenmesi zorunludur. Doğada bir türün nüfusu; ekosistemin -ki bu sınır nedir hiçbir ölçüt kullanılmamıştır Hardin'de- taşıma gücünü aşarsa ya ekosistem çöker ya da nüfus, sistemin taşıma gücü seviyesine iner. Malthusçu görüşe göre; nüfus artışı çevre sorunlarının en temel sebebidir.

Nüfus sorunu engellenmelidir. Çünkü besinler aritmetik artar, nüfus geometrik olarak artar."^[7] "Bu sorunu çözmek için ise, nüfus planlaması yapılmalıdır. Devlet her ailenin kaç çocuk yapacağı nı belirlemelidir. Sosyal devletten vazgeçilerek, liberal politikalara dönülmelidir; böylece sorumsuz ana babalar ve onların çocukları kendi hallerine terkedilecektir"^[8]. "Miras, çocuklara biyolojik yeteneklerine göre dağıtılmalıdır. Eğer bunlar yapılmazsa ortak kaynaklar kurutulur, çocuk yapma özgürlüğü uzun vadede herkese yıkım getirir."

cankurtaran sandalına benzetilebilir, her ülkenin belli bir taşıma kapasitesi vardır. Dünya nüfusunun yoksul sandallarında yer alanlar zengin sandallarına kabul edilme umuduyla denize atarlar. Bu konuda yeni göçmen politikası konusunda yapılacak şey açıktır. Zengin sandallarına hiç kimse alınmamalıdır. Hardin: "Biz buraları Kızılderililerden aldık, içeri girdik, oysa girdiğimiz kapıları şimdi başkalarına kapatıyoruz, bu haksızlıktır" diyenlere açık yüreklilikle^[9] "hırsızların torunları" olduklarını ifade eder. Onlara 209 milyon Kızılderili olmayanın nereye gideceğini sorar. Özetle "kapıları kapatalım" der. Hardin zengin sandallarında nüfusun 87 yılda, yoksul sandallarında ise 21 yılda katlandığını söyler. Bunun ışığında dış yardım konusunda ülkeleri üçe ayırır: 1-Dış yardım almadan da yaşayabilecek olanlar, 2-Dış yardım almazsa ölebilecek ama alırsa yaşayabilecek ülkeler, 3-Dış yardım alsa da almasa da ölecek ülkeler.

Eldeki sınırlı yardım olanakları 1. ve 2. guruba gönderilmelidir.

3. gruba yapılan yardım boşunadır, hasta zaten ölecektir. 3. gruptakilerin ölümlerine üzülme yararlıdır.

En çıkar yol, bu ülkelerin kendi nüfus artışlarını kontrol etmeleridir. Hardin'in önerisi şudur; "yabancı bir ülkenin aşırı nüfus artışından kaçmasına nasıl yardım edebiliriz? Yapabileceğimiz

en kötü şeyin gıda göndermek olduğu açıktır... Atom bombası daha nazik olurdu. Çünkü birkaç saniye sefalet çok acı olurdu, ama kısa zamanda bundan böyle sefalet çekmemek üzere birkaç kişi hayatta kalırdı.”^[10]

Bu sayede zengin kapitalist ülkeler yoksul ülkelerin aşırı nüfus nedeniyle dünyanın “kıt kaynaklarını tükettikleri” politikasına felsefi-etik bir temel buluyorlar. Bu politikayı da kurdukları uluslararası kuruluşlarla sömürgeleştirilmiş yoksul ülkelere ihraç ediyor, o ülkeleri bu politikaya inandırmaya çalışıyorlar ve asıl sorumlu, kaynakları hoyratça tüketen kapitalist üretim değilmişçesine hareket ediyorlar. Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulan Dünya Besin Fonu Hardin’in 2. grupta saydığı ülkelere yardım ederek aynı zamanda yoksullara yardım yoluyla küresel adaletsizliğin üzerini örtüyor.

Kapitalist ülkelerdeki egemen sınıfın sözcülüğünü üstlenmekse yeşillere düşüyor. Yeşil politikaya göre “tek gerçek kirletici insandır” tabii ki bu insanlar kuzeyli zenginler değil. Alman Yeşiller Partisi’nin programına göre de global politika bölümünde “aşırı nüfus artışı” sorununun çözülmesi gerektiği söyleniyor. İngiltere Yeşil Partisi de kendi yoksullarının sorun olduğunu; İngiltere’de nüfusun 55 milyondan 35 milyona çekilmesi gerektiğini programlarında belirtiyor.

Bu felsefi ve politik argümanlar da sömürgeleştirilmiş ülkelere sivil toplum örgütleri, devlet kuruluşları ya da uluslararası kuruluşlarla giriyor. Örneğin; Türkiye’nin ilk çevre topluluğu olan ve Anayasaya ‘Çevre Hakkı’ maddesini koydurmakla övünen topluluğun tezleri tam da bu kapitalist bakış açısının izlerini taşımaktadır. Topluluğun (Türkiye Çevre Vakfı) nüfus konusundaki çalışmaları, yani projeleri Birleşmiş Milletler tarafından desteklenmekte, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), yaptığı parasal destekle yoksul ülkeleri, bu sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarıyla nüfuslarını kontrol altına almaları gerektiğine ikna etmeye çalışmaktadır. TCV yayınlarından çıkan Küresel Komşuluk kitabında “Her ne kadar Malthus’un kuramı doğrulanmış olmasa da; 1994 yılındaki nüfus ve kalkınma konferansında vurgulandığı gibi nüfus büyümesi dünyanın pek çok yerinde besin güvenliğinin yok olmasına neden olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki yoksullara yardım edilirse çevre sorunlarına çözüm yaratılabilir.”^[11]

TCV’nin çevirileri ve yayınları bu anlamda çok önemlidir. Çevre üzerine yapılan çalışmalarda bir başvuru kaynağı olmasından ötürü bu bakış açısı birçok örgütün ve akademisyenin konuya bakışını belirlemiştir.

Bununla birlikte W.S.Thompson’un geliştirdiği demografik geçiş kuramında “nüfus artışı yada azalışı Malthusçular gibi sadece biyoloji ile değil sosyal ve ekonomik faktörleri de katarak açıklanır. Kuram, Malthusçuluğun “Kaynaklar arttıkça nüfus da ona bağlı olarak artar” öncülünü yadsır. Ekonomik

kalkınmanın ve refah seviyesinin yükselmesinin nüfus oranını düşürdüğünü söyler.^[12]

Necmettin Çepel’in Doğa, Çevre-Ekoloji ve İnsanlık Ekolojik Sorunları kitabında dünyadan ve Türkiye’den nüfus artış miktarları veriliyor.

M.Ö. 8000.....	5 Milyon
1960.....	3 Milyar
2000.....	20 Milyar
Ülkemizde;	
1927.....	13 Milyon
1990.....	56 Milyon
Bugün.....	65 Milyon

“Bu artışlardan çıkarılan sonuçta şöyle: aşırı nüfus artışı kaynaklara baskı yapar ve bunla

tükenmesine yardımcı olur. Bu aşırı nüfusu azaltmak için etkili bir nüfus politikası gütmek gerekir. Bu politika geniş ulusal demografik araçları ve diğer sosyo-ekonomik ilişkileri birliktikkate alan bir politikadır.

Bu politikanın uygulanması için aile planlaması yapılmaması doğum oranı düşürülmesi

kadınlar eğitilmeli, ekonomik gelişme iyileştirilmeli.... demesini karşılamak için para bulamadığını” vurgulaması karşın sorunu döndürüp dolaştırıp eşitsizliklerden uzaklaştırmayı ve aşırı nüfusa getiriyor.

Ruşen Keleş ve Can Hamamcı’nın kitabı Çevre Bilim’de “Çevre bilim açısından ‘nüfus sorununun’ temelinde nüfus artması ve çevresi üzerindeki baskısı yatmaktadır. Dünya nüfusundaki artış, sınırlı ve kıt kaynaklar üzerindeki baskıyı arttıracaktır. Refah dağılımı dengesizliği nüfus ile beslenme sorununda önemlidir. Nüfusun hızla artması yabancılaşmaya, kentleşmeye, yetersiz beslenmeye, salgın hastalıklara yol açar. yoksulluğun çevre sorunlarını doğurduğu kısır döngüye sürdürecektir. Kısaca çevre, artan nüfusun baskısıyla yararlanılmakta ve ekonomik gelişmenin hedef olduğu bir ülkede nüfus artışı bu durumu dizginlemektedir.”^[14]

Mine Kışlahoğlu-Fikret Berkes’in kitabı Çevre ve Ekoloji belirttiğine göre de; Çin’in ‘çokluktan güç doğum politikasından vazgeçip doğum kontrol yöntemleriyle nüfus artış hızını yarıya indirdiğini söyler. Bu süreç kitapta Çin kapitalistleşme süreci olarak okunmadığı gibi, Sincan-Uygur bölgesindeki halkın kökünün nasıl kazındığına da hiç değinilmemiştir.

Yapılacaklar bellidir: Aşırı nüfus kalkınmanın belasıdır. Demografik kalkınma için yapılacaklar: “1-Gençlerin kadınların eğitimi, 2-Yaşlılara sosyal güvence sağlanması, Tüm ülke çapında sağlık hizmetlerinin sağlanması, 4-Ülke her noktasına ulaşan doğum kontrol yöntemleri”dir.^[15] yaklaşımın bilimsel bir bakış açısı olduğunu söyleyen kitapla tarihle kurduğu ilişkiye bakınca bilimin de ideolojik bir zemine olduğunu kavramak kolaylaşıyor.

Kısmen sosyal politikalarıyla nüfus sorununa çözüm



üreten bu akademik çerçeveler neoliberal politikaların hüküm sürdüğü sömürgeleştirilmiş ülkemizin seçeneğine dair pek bir şey söyleyememektedirler bu yüzden. Sağlık, eğitim hizmetleri çoktan paralılaştırılmışken bu söylemler havanda su dövmekte; sorunun aşırı nüfus olarak görülmesine neden olmaktadır.

Sorun; aşırı atık mı? aşırı artmak mı?

Nüfus sorunu da 19. yy'dan beri bu yüzden kitlelerin başkaldırısının durdurulmasında, onların kurban edilmesinde kullanılan bir araçtır.

Suçlama doğrudan ve açıkça "fazla nüfus=işsizlik" ve "nüfus artışı=kalkınmanın yavaşlaması" şeklinde denkleştirilmektedir.

Ancak zengin kapitalistler ve onların yerli sözcüleri bir de şu verileri değerlendirmeliler: "Zenginliklerin %80'i nüfusun %10'unun elindeyse ve nüfus %5 artıyorsa bunun anlamı açlar ve yoksullar ordusuna yenilerinin katılması anlamına gelir."^[16]

Bugün kalkınmanın yegane ölçütü atık üretmekse ve bir toplumun üretimine atık üretimi ilişkileri egemense; bırakın nüfus artışını, nüfus azalması bile çevrenin peyzajını bozar. Bu üretim politikasının sonucunda kapitalist ülkelerde yönetilmesi gereken çok fazla atık vardır. Çözümse bu atıkların sömürgeleştirilmiş ülkelere ihracıdır. Bu yardım paketleri adı altında sunulan atık ihracıyla şimdiden Afrika'nın içme sularının büyük çoğunluğu kirletilmiştir. Amerika'nın Irak'ta nükleer atıkları toprağa gömdüğü iddia edilmektedir. Uzay şimdiden nükleer atık cehennemi haline gelmiştir. Cankurtaran sandalında pislikler barındırılmamakta anlaşılın...

Son otuz yılda Amerika'da nüfus %38 artarken atık üretimi %100 artmıştır. Dünya nüfusunun %22'si dünyanın enerjisinin %70'ini; metallerin %75'ini; ağaçların %85'ini ve besinlerinin %60'ını tüketmektedir.^[17]

"Dünyadaki zengin ülkeler, yoksul ülkelerdeki insanlara oranla 40 kat fazla tüketmektedir. O halde insanların ne kadar tüketebileceklerini bilmedikçe yeryüzünün kaç insanı taşıyabileceğini tartışmaya başlamak egemen yalanın yutturmacası değil midir?"

"Kuzeydeki, ortalama büyüklükteki bir ailenin bu tüketime göre 80 çocuğu vardır ve bu tüketim 32 milyar yoksulun tüketimine eşdeğerdedir."^[18]

Peki şimdi bu "kıt kaynaklara" kim baskı yapıyor söyler misiniz? Çevre sorununun sebebi ve sorumlusu kapitalist üretim değil midir?

Amerika dünya nüfusunun %2'sine sahip olmasına karşın dünya petrolünün %25'ini tüketmektedir. 1984'te 200 milyon Amerikalı tek başlarına 20 milyar insanınkine eşdeğer enerji kaynağı tüketmişlerdi.^[19] Bu, uygarlığın göstergesi haline gelirken çok enerji tüketmek bizim gibi ülkelerin de referansı değil midir?

Irvin'e göre "son 50 yılda ABD insan ırkının geri kalan bölümünün bütün tarih boyunca tükettiğinden daha fazla enerji tüketmiştir." Ki bu enerjinin Amerikan silah ve savunma sanayisinde tüketildiğini ve Amerikan halkının 1/3'ünün yoksulluk sınırında yaşadığını hesaba katınca bu enerjiyi çok küçük bir azınlık tüketmektedir. Yoksa hala bu nüfus artışının neden olarak kullanılmasını anlatamadık mı?

Bu "kurbanı suçlama ideolojisinin bir parçasıdır."^[20] İşte 'kimler fazla?' sorusuna verilen yanıt umuda yolculuğa çıkan dış yardıma muhtaç yoksullardır. Aynı zamanda bu 'kıt kaynaklara baskı yapan aşırı nüfus' içimizdeki düşmandır. Şöyle etrafınıza bakın; gecekondu mahallelerine birikmiş, kenti yağmalayan 'asalaklar' cankurtaran sandalından atılması gerekenlerdir. Zengin sandalında yaşayanlar elbette kendi ülkelerinin refah ve mutluluğunu savunacaklar. Elbette Türkiye'de de zengin sandalının savunucuları kentleri "asalak" konducularından korumak için ülke içi vize önerisini bile getirmişlerdir. Bunlara göre "gelişmiş il ve bölgeler Türkiye'nin Amerikası, Avrupası; göç veren il ve bölgeler Bangladeşi, Meksikası, Filipini olarak görür"^[21]. Oysa aynı zamanda Türkiye'nin enerjisinin büyük bir çoğunluğunu üreten bu bölgelerin insanı, ülkede sandaldan atılacaklar listesinde ilk sırayı alır.

Bu, taşıma kapasitesi sınırları belli olmayan "ekosistem" kavramına göre örüldüğünden aslında dünyada tek bir kişi bile olduğunda bu dünyanın aşırı nüfuslanmış olacağı anlamına gelir. Bir de ikinci bir



kişinin
varlığını
düşünsenize!
Dünyada tarımsal
devrimden sonra
besinlerin insanlara
yetmeyeceğini ancak
bu aklı eveller söyler. Yani
açlığın müzmin sorumluları.
Besin maddeleri herkesin

ihtiyacına göre paylaşılmıyorsa bu besin krizi olduğunu mu gösterir? Üstelik Amerika'da kriz yıllarında piyasada buğday fiyatları düşmesin diye, tonlarca buğday denize dökülürken.

Hindistan'ın Kerela bölgesinde serbest seçimle iktidara gelen Komünistler, toprak reformu politikasına bağlı olarak sendikalaşma, asgari ücretin güvenceye alınması çalışmalarıyla yürüttükleri doğum kontrol programında başarıya ulaştılar. Doğum oranı 10 yılda yarıya indi. Kerela'da çocukların Hindistan'ın diğer bölgelerindeki çocuklara oranla yaşama şansı 4 kat fazladır.^[22]

Aşırı nüfus sorununa getirilen çözüm önerileri arasında yer alan "Üçüncü Dünyadaki en istenmedik gebelikler önlenbilirse az gelişmiş dünyadaki nüfus artışı %40 azalır" politikası ırkçı ve sınıfsal bir bakış açısından kaynaklanır.

Aile içi egemen baskıyla "Allah'a asker" yetiştirilmesi için kadınlardan sürekli erkek çocuk isteyen zihniyet ile kadınların doğurganlıklarını çerez gibi dağıtılan doğum kontrol haplarıyla denetlemeye çalışan egemen devlet zihniyeti örtüşmektedir.

Yoksul cahil güneyliler, zengin zeki kuzeylileri yutmadan onlar kontrol altına alınmalıdır. İçimizdeki cankurtaran sandalında da 'gecekondu asalaklar' eğitilmeli, kontrol altına alınmalıdır.

Yoksullukla yüksek doğum arasında kurulacak ilişkide, yoksulluk terimine yüklenen anlam; her türlü eşitsizliği kapsamaktadır. Ekonomik, kültürel, sosyal eşitsizliklerden en çok kadınlar ve çocuklar zarar görmektedir. Bu eşitsizlikler ve nüfus kontrol politikaları, kadınların kendi doğurganlıklarını denetleme hakkını ellerinden almaktadır. Aile içi egemen baskıyla "Allah'a asker" yetiştirilmesi için kadınlardan sürekli erkek çocuk isteyen zihniyet ile kadınların doğurganlıklarını çerez gibi dağıtılan doğum kontrol haplarıyla denetlemeye çalışan egemen devlet zihniyeti örtüşmektedir. "Hindistan'da 1978-83 tarihleri arasında 78 bin kız ceninin düşürüldüğü hesaplanmış. Nüfus kontrol tekniklerinde kadınların psikolojik ve fiziksel sağlığıyla çok az ilgilenilir. Kuzeyde kadınlar için çok tehlikeli sayılan "Depoprovena" adlı gebeliği önleyici ilaçlar güneyli kadınlarca yaygın olarak kullanılmaktadır."^[23]

Mine Kışlalıoğlu - Fikret Berkes kitaplarına aldıkları Çin'in nüfus politikası uygulamasında satır arasında geçitirdikleri; bazen kadınlar 'zora koşulsa da' dedikleri şey Çin'in siyasal politikasının uzantısıdır. Tibet'te üçüncü çocuk öldürülmeye mahkumdur.

Yoksul ülkelerde çocuklar aileler için bir gelir kaynağıdır, yani çocuklar evlendirilerek ya da çalıştırılarak satılır ve ev ekonomisine katkı sağlarlar. "Eğer hane ilişkilerinde kadın, ekonomik güçten tümüyle yoksun bırakılmışsa tek seçeneği sosyal statü ve ekonomik güvence kazanmak için çocuk beslemek ve çocuğa bağlanmaktır." İşte bu yüzden nüfus kontrolünü temel alan politikalar yardım politikalarıyla yoksulluğun üzerini örtmezler. "Etiyopya'da veya Malezya'da kadınları pek çok kez gebe bıraktıran şey müzmin cehaletleri değil her ay ulaşmaları gereken kliniğe yürüyerek 4 saatte varmalarıdır."^[24]

Birleşmiş Milletler Nüfus ve Kalkınma Konferansının (1994) söylediği sürdürülebilir kalkınmayı, yoksulları sürekli yoksul

kılacak kapitalist üretimle sürdürmek mümkün değildir. Gündem 21'de dillendirilenin aksine, kentlerde gerekli hizmetlerin verilememesinin sorumlusu da kentlerdeki nüfus yoğunluğu değildir.

"Her yıl 1,3 milyar insanın 1 doların altında ücretle yaşamak zorunda olduğu; dünya nüfusunun %60'ının günde 2 dolardan az gelikle yaşadığı; 5 milyonu kuzeyde olmak üzere 100 milyon evsiz olduğu; 35 milyonu kuzeyde

olmak üzere 120 milyon insanın işsiz olduğu; güney ülkelerinde kişi başına düşen kullanma suyu miktarının %33 azaldığı dünyada her gün açlık nedeniyle 40 bin kişinin öldüğü" dünyanın sorumlusu kim?

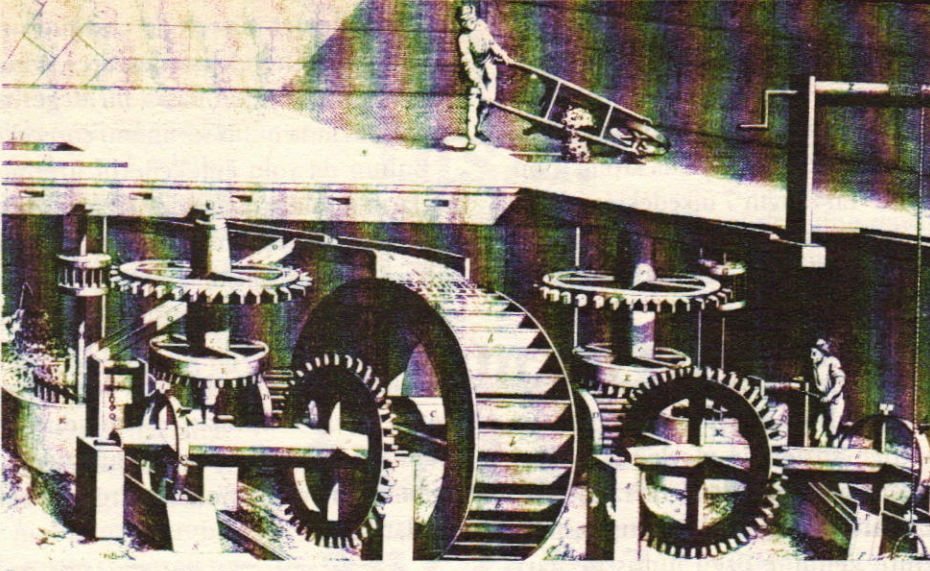
Düşük ücretlerin ve yoksulluğun açıklaması; geçim araçlarıyla ilgili aşırı nüfus değil, istihdamla ilgili aşırı nüfustadır. Marx 'aşırı nüfus' sorununu Kapital'de nispi artı-nüfus üretimi olarak çözümlenmişti: "İngiltere'de el dokumacılığı ile makine dokumacılığı arasındaki rekabet, sanayide makine dokumacılığının yoğunlaşması ulusal zenginliğin, üretimin sermaye birikiminin artmasına yol açtığı gibi aynı zamanda el dokumacıları ücret indirimine ve kilise yardımına boyun eğerek yoksullaştılar. Yani ülkeyi zenginleştiren aynı neden aynı zamanda çalışanların durumunu kötüleştirir. Makinelerdeki daimi gelişmenin amacı ve eğilimi aslında insan emeğinden büsbütün kurtulmak veya vasıflı işçinin emeğinin yerine vasıfsız işçinin emeğini koymaktır. (...) Öte yandan makineyle üretilen malların ucuzluğu ile birlikte ulaştırma ve iletişim araçlarındaki gelişmeler dış pazarların ele geçirilmeleri için silah olarak kullanılır. Başka ülkelerdeki el zanaatlarını ortadan kaldırarak buraları zorla hammadde ve ikmal alanı haline getirir."

Egemenlerce aşırı nüfus denilen şey aslında kapitalist üretimin zorunlu sonucu ve dinamosudur. Bugün ülkelerimiz Malthusgil "aşırı nüfusu besleyemiyoruz" politikasının arkasındaki gerçekler de bunlar değil midir?

Son 50 yılda ve özellikle son IMF politikalarıyla Türkiye tarihteki en hızlı şekilde ucuz hammadde üreten bir sömürge haline gelmiş; uluslararası piyasalarda rekabet edememiş; IMF



politikalarının uygulanması Brezilya'da olduğu gibi "Geçim ekonomisinden ihraç ekonomisine kayma pek çok insan için ne daha iyi bir beslenmeye, ne de daha fazla zamana yol açmıştır. Yalnızca zenginler daha fazla zenginleşirken, yoksullar daha da fazla



yoksullaşmıştır."^[27] Üreticiler; tütünden pamuğa, buğdaydan şeker pancarına kadar bir dolu tarımsal üründe ürettiklerini satamaz duruma düşürülmektedirler. Geçim araçları elinden alınmış bu 'nispi aşırı nüfus', kimi zaman açlık sınırında çalıştırılan, kimi zaman da piyasanın istihdamı teşvik edip etmeme ölçüsüne göre aç bırakılan ve bizim Malthuscularımızın yoksulluğun faili saydıkları kitleler; yoksulluğun yaratıcısı kapitalist üretimin mağdurlarıdır.

Emekçi sınıflardan beklenen özveri için Malthus şöyle demişti: "Emekçi sınıfların, pahalılık dönemlerinde gösterdikleri ve ücretlerin düşmesine yol açan olağanüstü çabaları nedeniyle; bu kişilerin erdemli kişiler olduğu ve sermayenin büyümesine hizmet ettikleri açıkça söylenmelidir."^[28]

Ona göre işgünü süreleri hızla arttırılmalıdır. İşgücünün sınırsız uzatılması ve makinelerdeki olağanüstü gelişmeler ve kadınlarla çocukların ucuz emeklerinin sömürülmesinin kaçınılmaz sonucu; işçi sınıfının büyük bir çoğunluğunun fazlalık haline gelmesidir. Bu aşırı nüfus da doğanın yasası değil, kapitalist üretim düzeninin yasalarıdır.

Savaş ekonomisine dayanan kapitalist ekonominin durgunluk dönemlerinde savaş çıkartarak piyasayı canlandırdığı bilinir. Böylece kapitalist ekonomi kendi krizini aşacak sermaye birikimi yaratır. "Savaş sırasında sermaye artışının başlıca nedeni her toplumda sayıları en fazla olan emekçi sınıfların daha fazla çaba harcamalarıdır ve belki de bu yüzden işsiz kalma korkusuyla daha az ücrete daha çok çalışarak kendilerini bir sefalet sürüklemekteydiler."^[29] Oysa işgünü uzunluğu insanların ihtiyaçlarını karşılayacakları bir uzunlukta olursa toplumda işsizlik diye bir sorun kalmaz. "Eğer yarın sabah çalışma usua uygun sınırlara indirilirse ve bu yaş ile cinsiyete göre işçi sınıfının çeşitli kesimlerine göre orantılı olarak dağıtılsa mevcut işçi nüfusu ulusal üretimi bugünkü ölçüde yürütmeye kesinlikle yetmezdi. Şimdi üretken olmayan büyük emekçi çoğunluğun üretken hale getirilmesi zorunlu olurdu"^[30] Böylece herkes ortak üretici haline gelmeye başlar. Kimse kimsenin emeği üzerinden yaşamaz. Kimse de yaşamak için kendini fazlalık sayılanlardan kurtarmaya çalışmaz. Toplumsal üretim; besinler, enerji... insanların ihtiyacı kadar ve insanların yeteneklerine göre paylaşılır ve ancak ortak üreticiler yaşam standartlarını yükseltmek istediklerinde yani toplumsallaşmış artığı fazlalaştırma ihtiyacı duyduklarında işgünü süresini uzatırlar.

Böylesine bir yaşam düzeyine sıçranabilmesi, yani işsizliğin ve yoksulluğun olmadığı bir üretim düzeyi, her şeyden önce işsizliğin ve yoksulluğun yapısal olduğu artı değer üretimine dayanan kapitalist üretim biçiminin aşılmasıyla gerçekleşir.

Bugün devleti seve seve küçültme kampanyaları, özelleştirme politikaları,

coğrafyamızdaki savaş, tekeli kapitalizmin neo liberal politikalarının uçlarıdır. Milyona yakın emekçinin köle düzeyinde çalıştırılması, kapitalizmin sermaye birikimi yoluyla krizini aşma arayışlarıdır. Bu arada ülkede yoksulluk, açlık olursa; sokaklarda insanlar soğuktan donarsa sorumlu, aşırı nüfusumuzdur. Bir an önce hadım edilmesi gereken acaba gözü dönmüş kapitalist sömürü düzeni midir, yoksa kapitalizmin mağdurları mıdır?

Emekçi sınıfların elinden alınan geçim araçları, emekçi sınıflarda bir özgüven bunalımı, gelecek kaygısı, aç kalma korkusu yaratmaktadır. Sefalet koşullarında yaşamaya zorlanan emekçi sınıfların buldukları zor koşullar egemenlerce kötüye kullanılmaktadır. Emekçi sınıflar ideolojik, politik, kültürel anlamda manipüle edilmektedir. Örgütsüz bırakılarak sefaletin sürekliliği sağlam kazığa bağlanmaktadır. Aynı zamanda onlara 'aşırı nüfus', 'fazlalık' muamelesi yapılarak sürekli ne kadar da işe yaramaz oldukları hatırlatılmaktadır. Onlar televizyonlarının başından geleceklerini seyreden kapitalizmin 'yedek işgücü ordusu' dur. Sandaldan atılma korkusuyla pusterulmakta, pusuda beklersen iş bulursun vaadiyle onuru çalınmakta olan emekçilere, bu 'artık nüfusa' fırtınanın dinmesi için pencereleri ve kapıları sıkı sıkıya kapatmaları gerektiği tembih edilmektedir. Çünkü ülkenin kalkınması yakındır. Yeniden bacalar tütmeye başlayacak, çarklar dönecektir. Bu arada siz de üzerinize düşeni yapın; 'aşırı nüfusunuzu kontrol edin'. Oysa "emeğe dayanan talep, toplam sermayenin büyüklüğü nispetinde ve büyüklüğün artması ölçüsünde artan bir hızla düşer. Kapitalist birikim arttıkça bununla orantılı olarak yoğun bir nisbi aşırı nüfus sorunu ortaya çıkar"^[31]. Yani sermayenin kalkınması demek, yoksulluğun ortadan kalkması demek değildir; yoksulluk böylece yeniden üretilir. "Emekçi nüfus, kendi yarattığı sermaye birikimi ile birlikte kendisini nisbi ölçüde fazlalık haline getiren -nispi artı nüfus - araçları üretmiş olur."^[32] "Büyük sanayiinin bütün hareket şekli emekçilerin bir kısmını sürekli olarak işsiz ya da yarı işsiz insanlar haline getirmeye dayanır."^[33]

Bu işsizlik, kapitalist birikim için zorunludur. Böylece işçi sınıfının bir kesiminin aşırı çalışmasıyla diğer kesim zorunlu bir işsizliğe mahkum olur. Hem de bu çalışma kapitalistleri daha da zenginleştirirken, işsizliği de kronikleştirir. Kendi koşullarını yeniden üreten sürecin tümü bu yoksulluğun

yaratıcısıdır. Kapitalist üretime teğet bakış açıları, çorbada tuzumuz olsun yaklaşımlarıyla yoksulluğu ortadan kaldıramazlar -ki böyle de bir saf tuttıkları söylenemez. Artık onların "kalkınırsak sorun çözülür; nüfus artışı yavaşlar; yoksulluk ortadan kalkar" tezini de çürütmüşken, Avrupa'da kronikleşen işsizliğe de bir örnek verelim: "En zengin 7 ülkedeki işsizlerin sayısı 25 milyon, OECD üyesi sanayileşmiş ülkelerde ise 35 milyon, Almanya'da işsizlik oranı %12, İngiltere'de %7.9, Fransa'da %11.8"^[34]

Son söz: Nüfus tartışması geçtiğimiz aylarda Tayyip Erdoğan'ın yoksulluğun başkenti Sultanbeyli'de kadınlara hitaben söylediği "Allah ne verdiyse çoğalalım, çoğalalım da zenginleşelim, nüfus planlaması vatana ihanettir. "sözleriyle alevlendi. Nüfus planlamacıları ve nüfus planlaması karşıtı söylemlerin rakamlarla çarpıştığı tartışmanın tarafları özünde nüfus tartışmasının "belirli" bir üretim tarzının kendine özgü nüfus yasaları ekseninde tartışılması gerektiğini ortaya koyamadı. Bundan dolayı da tartışma, ne işsizliği, yoksulluğu açıklayabildi; ne de nüfus ile çevre sorunları, kentleşme, kadınların doğurganlıklarında söz sahibi olma hakkı konusunda önacı olabildi. Yukarıda açılmadığımız gibi yapılmadığı sürece de nüfus sorunu "eğitimsizlik, cahillik, köylülük" aşğılamalarıyla üzeri örtülecek ya da nüfus planlaması denilen kategoriye mahkum olacaktır. Kapitalist birikim sürecinin zorunlu sonuçları olan yoksulluk ve yedek işgücü ordusu ekseninde yürütülmeyen bir tartışmanın kendisi de, ücretlerin aşğı çekilmesinde önemli bir kategori olarak varlığını devam ettirecektir. Yani ücretlerin düzeyi ve ailelerin büyüklüğü arasında zorunlu bir ilişki yoktur.

"Bir toplumda üretim sürecinin şekli ne olursa olsun bu sürecin devamlı olması, devresel olarak aynı evrelerden geçerek sürüp gitmesi gerekir. Bir toplum tüketmekten nasıl vazgeçemezse üretmekten de öyle vazgeçemez. Bunun için birbirleriyle ilişkili bir bütün, devamlı yenilenmelerle akıp giden bir olay olarak görüldüğünde, her toplumsal üretim süreci, aynı zamanda bir yeniden üretim sürecidir."^[35] Herhangi bir üretim tarzının tarihin bir çağını karakterize edebilmesi için varlığını sürdürebilmesi gerektiğinden üretimin gerçekleşebilmesine olanak veren koşulların, bunların yeniden üretimine de olanak sağlaması gerekir. Bu nedenle emekçiler durup dinlenmeden sermaye biçiminde kendine egemen olan ve onu sömüren yabancı bir güç biçiminde maddi nesnel zenginlik yaratır.

Kapitalist üretim yeniden üretimi sağlayabilmek için 'işsizliğin yüksek olduğu dönemlerde' siyasal araçları kullanmaktan geri kalmaz. Örneğin 'çoğalalım ve zenginleşelim' diyen ufuklar zenginliği 'hayatı satın almaya' indirgeyerek kapitalist yeniden üretimin 'cennete giden' taşlarını döşemektedirler. Sorun, kapitalist üretim biçimi değilmiş de; siyasal iktidarın kötü yönetimiymiş gibi politika üretilir. Siyasal iktidar değişirse verili üretim biçimiyle yoksulluğa çözüm bulunabileceği inancı yaratılır.

Bu da, kapitalist üretimin zorunlu sonuçlarının üzerini örter. Sistemin kendini yeniden üretmesine olanak tanır. Böylece sisteme olan güven, ideolojik-politik aygıtlarla, tazelenir. Özünde, "Allah rızkını verir çoğalalım politikası sistem açısından rasyonel olmasa da, sisteme kendini üretecek zaman ve alan yaratır.

Oysa ki emek sürecinde emeğini üretken bir etkinlikle doğayı dönüştürerek yeniden üreten insan, bu ürettiklerine kullanım değerinden başka bir değer yüklenilmediği bir üretim tarzında nüfus sorununu çözecektir.

Bunun da yolu emekçilerin üretim ve yeniden üretim araçlarının sahibi olmasıdır. Ki ancak böylesine bir toplumda yoksulluk sorunu aşılmış olur. Türkiye'de ekolojistler bu konuda saflarını netleştirmiştir. İnsanın yeniden üretimi tarihsel ve toplumsal olarak kavranmıştır. İnsanın bir tür olarak yaşadığı çevreyle sürdürülebilir bir ilişki kurabilmesi için her şeyden önce insanın ürettiklerini artık değer olarak el koyan kapitalist üretim tarzının aşılması zorunludur. Bugün ekolojistlerin önündeki en büyük sorun yoksullar değil, yoksulluğu yaratan üretim biçimi ve onu yeniden üreten ideolojik, siyasal, kültürel formlardır.

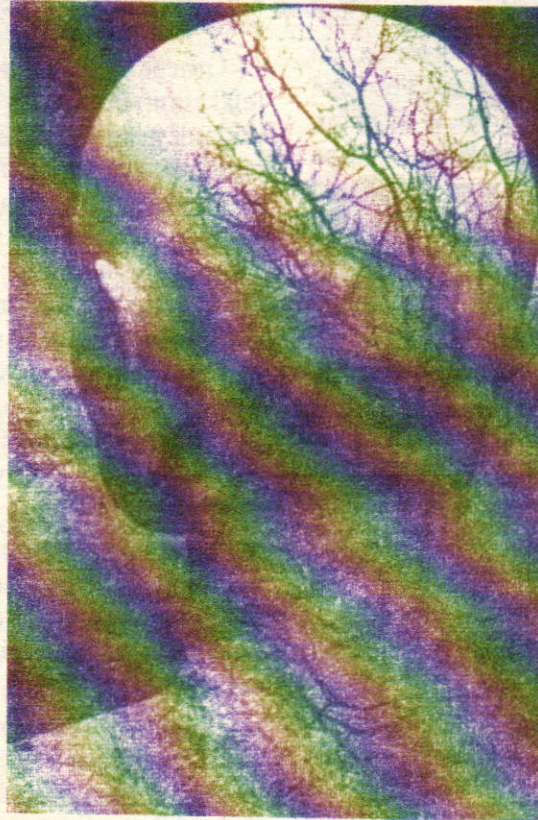
1. *Doğal Teoloji: Doğanın tasarımının tanrının yaratımının işi olduğunu savunan; doğanın, tanrının taslağına dayanan değişmez bir varlığın imgesi olduğunu vurgulayan papazların 17. ve 18. yy'daki felsefe.*
2. *John Bellamy Foster, Marx'ın Ekolojisi, Materyalizm ve Doğa, Çev: Ercüment Özkaya, Epos yay. 2001.*
3. a.g.e.
4. a.g.e.
5. *Mary Mellor, Sınırları Yıkarak Feminist Yeşil Bir Sosyalizme Doğru, Çev: Osman Akhınay, Ayrıntı yay, Nisan 93*
6. *Frederich Engels, Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı*
7. *Hasan Ünder, Çevre Felsefesi, Doruk yay. 1996*
8. a.g.e.
9. a.g.e.
10. a.g.e.
11. *TÇV Yayınları 1996, 13-14 Kasım "Nüfus Çevre ve Kalkınma Konferansı"*
12. *Hasan Ünder, Çevre Felsefesi, Doruk yay. 1996*
13. *Necmettin Çepel, Doğa Çevre Ekoloji, Altın Kitapları 1992*
14. *Ruşen Keleş-Can Hamamcı, Çevre Bilim, İmge yay.*
15. *Mine Kışlalıoğlu-Fikret Berkes, Çevre ve Ekoloji, Remzi yay.*
16. *İrfan Erdoğan-Nazmiye Ejder, Çevre Sorunları Nedenler Çözümler (egemen ve marksist anlayışın ilettikleri üzerine) Doruk yay 1997*
17. a.g.e.
18. *Mary Mellor, Sınırları Yıkarak Feminist Yeşil Bir Sosyalizme Doğru, Çev: Osman Akhınay, Ayrıntı yay, Nisan 93*
19. a.g.e.
20. *İrfan Erdoğan-Nazmiye Ejder, Çevre Sorunları Nedenler Çözümler (egemen ve marksist anlayışın ilettikleri üzerine) Doruk yay 1997*
21. *Hasan Ünder, Çevre Felsefesi, Doruk yay 1996*
22. *Mary Mellor, Sınırları Yıkarak Feminist Yeşil Bir Sosyalizme Doğru, Çev: Osman Akhınay, Ayrıntı yay, Nisan 93*
23. a.g.e.
24. a.g.e.
25. *Göksel Demirer... vd, YDD Kıskacında Çevre ve Kent, Ütopya yay. 1999*
26. *Karl Marx, Kapital cilt 1, Sol yay, Çev: Alaaddin Bilgi, 6. baskı*
27. *Conrad Phillip Kottak, Antropoloji, Çev: Sibel Özbudun, Ütopya yay.*
28. *Karl Marx, Kapital cilt 1, Sol yay, Çev: Alaaddin Bilgi, 6. baskı sayfa 548'deki dipnot*
29. a.g.e. sayfa 540'taki 17. ve 18. dipnotlar
30. a.g.e.
31. a.g.e.
32. a.g.e.
33. a.g.e.
34. *Göksel Demirer... vd, Neoliberal Saldırı Kriz ve İnsanlık, Ütopya 1999*
35. *Karl Marx, Kapital cilt 1, Sol yay, Çev: Alaaddin Bilgi, 6. baskı*

Daha beş on yıl önce ilkokul kitaplarında bir cümle vardı: "Türkiye, kendi besin ihtiyaçlarını karşılayabilen dünyadaki sayılı ülkelerden birisidir." Artık bu cümleyi pek telaffuz edemediğimiz gibi bu gidişatın önünün alınması konusunda da pek 'umutlu' görünmüyoruz. Tek kelimeyle ağzımızın tadı kaçtı. Beş çaylarının değişmez ikilisi çay ve simit, temel besin maddelerimiz haline dönüştü. Şanslı olanlarımızın da belleğine yeni sözcükler kazındı; 'hummalı buğday, deli dana hastalığı, ekolojik zeytinyağı'. Tüm risklerine ve tatsızlıklarına rağmen tektipleştirilmiş besin maddelerine mahkum kıldık. Şöyle ağız tadıyla bir salata yemeyeli ne kadar zaman oldu! Marulun kilosu daha bu kış beş milyonu. Asgari ücretle geçinen bir aile, tüm parasına ancak otuz tane marul alabiliyordu. Besin maddelerinin miktarı azalmamış; ancak onların tatları aynılaşmış ve ücretlilerin bu besin maddelerini alacak gücü kalmamıştı. Dünyanın genelinde, toprağın ve insanın karşılıklı ve birbirini belirleyen, bu yoksullaşma süreci giderek derinleşmişti.

Bu yoksullaşma, insanın ve doğanın kendini yeniden üretmesinde temel etken olarak varlığını sürdürdüğü gibi aynı zamanda da gelecek kuşakların yaşam araçlarını ortadan kaldırıyor. Metropollerin kalabalığı, insanın derin çıkmazlarını yeniden örgütlüyorken; yok olan yaşamlarımızı, televizyon ekranlarından çay ve sigara eşliğinde seyrediyoruz. Belgesellerde doğanın güzelliğine dalıp, evlerimizdeki kedi ve köpekleri okşayarak yarılan yanımızı tamir etmeye çalışıyoruz. Bu çelişkimizi görmemezlikten gelerek nereye gidiyoruz! Sahi nereden gelmiştik! Tarihsel ve toplumsal gerçeğimizi anlamadan sorunlarımıza çözüm üretmeyeceğimiz çok açık. Peki yarılmasına yara bandı yapıştırmayan biz ekolojistler ne yapmalıyız! Elbette romantik çözüm (süzlük)lerin içinde kıvranmıyoruz. Yakınmıyoruz. "Anlatılan herşeyden önce bizim hikayemizdir." Bugün insan ile doğa arasındaki yarılmanın, sel sularıyla boğuşan emekçiler için anlamlı olabilmesi; anladıklarımızın, politik bir üretime dönüştürülmesine bağlıdır.

"Peki, neden toprak yoksullaşıyor?" sorusuna tarihin lehizlerinde bir yanıt aradığımızda karşımızda ilk önce Klasik İktisatçı Ricardo'yu buluruz. Ricardo'ya göre; "Artan stihdam, temel tüketim mallarına, özellikle de temel tarımsal ürünlere olan talepte bir artış doğurur. Bu, daha önce kullanılanlardan daha düşük bir verimliliğe sahip yeni

doğa ile insan arasındaki yarılmanın tarihsel anlatısı



toprakların ekilmesine neden olur. Bu durum, toplam artıktaki toprak rantının payını artırır ve buna karşılık sanayii karının payını düşürür". Bu yüzden Ricardo'nun sermayenin kar oranının düşeceğine dair beklentisi doğanın cimrilğine dayanır. 'Azalan Verimlilik Kanunu' olarak formüle edilen yasa; 19. yy.'da, ekoloji bilimindeki gelişmeler ve Marx'ın sermayenin karlılığının azalmasının, kar oranlarının düşme eğiliminin birikim ve teknik ilerlemeyi yaratan toplumsal koşullardan kaynaklandığını göstermesiyle aşılmıştır. Değişmeyen sermayenin -makinaların-, değişen sermayeye -emek gücüne- olan oranı arttıkça; karlılığı yaratan emek gücü, üretim sürecinde işsiz emekçilerden oluşan bir yedek orduya dönüştüğü gibi; aynı zamanda makinalaşma, uzun vadede kapitalizmin özüne ilişkin krizi olarak ifade edilebilecek karlılığın azalmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda ekolojist Justus von Liebig'in eserleriyle özdeşleştirilen İkinci Tarım Devrimi, gübre sanayisinin büyümesi ve toprak kimyasında kaydedilen gelişmeler; toprağın özsel, gizil ve sınırlı bir güç olmadığını, tarımsal iyileştirmenin mümkün olduğunu gösterdi. Ancak bu gelişmeler, toprağın kimyasının iyileştirilmesine neden olmadı; yalnızca ekolojik tahribatı ussallaştırdı. Toprağın yoksullaşmasına dair yaygın korku, 19. yy.'da kapitalist toplumlarda tam bir paniğe ve gübre talebinde benzersiz bir patlamaya dönüştü. "Avrupalı çiftçiler bu dönemde, topraklarını beslemek için Napoleon'un en büyük savaşlarının cereyan ettiği Waterloo ve Austerlitz savaş alanlarına hücum ettiler. Savaşta ölen insanların kemikleri, Avrupalı çiftçilerin topraklarını besledi."^[1]

Bilimdeki tüm gelişmeler; süperfosfatın üretilmesi, bitkilerin büyümesini sınırlayıcı etkilerin bilinmesi, organik kimyanın yasaları, İngiltere'nin büyük toprak sahiplerince daha fazla kar etmeye yönelik tahıl üretme sorununun çözümü olarak görüldü. Verili bu üretim biçimi, tüm bilimsel gelişmelerin (insana ve doğaya dair) içini boşalttığı gibi tarımın bu haliyle sürdürülemezliğine de kârine oluşturuyordu. Bilim, giderek üretim biçiminin sürdürülmesine hizmet eden bir metaya dönüştüğü gibi; metalaştığı ölçüde geliyordu. Aynı zamanda kar mantığına dayanan bu sürdürülemez tarım; toprağı beslemek adına zengin azot, fosfat yataklarını tüketerek yarılmayı derinleştiriyordu. Peru'nun, Şili'nin guano (okyanus adalarında üstüste biriken kuş pisliklerinden oluşan bir çeşit gübre) yatakları, nitratı bundan dolayı hızla eridi.

"Toprağın beslenme çevriminde kapitalist tarıma eşlik

eden kırılma, özgül toprak besleyicilerine duyulan ihtiyacın giderek daha fazla anlaşılması ve doğal verimlilik kaybını telafi edecek doğal ve yapay gübre miktarının sınırlılığı, hepsi birlikte toprağın verimliliğine ilişkin yaygın bir kriz duygusu yarattı.^[2]

Toprağın hızla sömürülmesini Waring şöyle ifade ediyordu: "Bu toprak kasaplığı ve savurganlığımızla her yıl hayatta kalabilmemizin gerçek özünü yitiriyoruz. (...) Ekonominin sorunu yıllık olarak ne kadar ürettiğimiz değil, yıllık üretimimizin ne kadarının toprağı koruduğı olmalıdır. (...) İnsan, yalnızca bir toprak kiracısıdır ve daha sonra gelecek kiracılar için bugün toprağın değerini düşürmemelidir."

Bunun için de Liebig'e göre her sistem, ussal bir tarıma dayalı olarak toprağın yağmalanmasına karşı, toprağı sürdürülebilir kılmalıdır. Böylece, çiftçi, toprağı verimliliğın koşullarını geri vererek toprağın kalıcılığını güvence altına alır. Bu yüzden çiftçiye, içinde üretim yaptığı koşulların farkında olmasını sağlayacak ve ürününü arttıracak zorunlu üretim araçları verilmelidir. Yoksa savaşlar, göçler, kıtlıklar ve salgın hastalıklar herkesin refahını ortadan kaldıracak ve sonunda tarımı yıkıma götürecektir.

Liebig, toprağın verimsizleşmesini, kentlerin insan ve hayvan atıklarıyla kirlenmesiyle de bağlantılı sayar. Büyük kentlerdeki alt yapı sorununa ve kanalizasyon atıklarıyla denizlerin ve göllerin ekolojik dengesinin bozulmasına karşı en kökten çözüm önerisi Liebig'den gelmiştir: "Lağımlardaki toprak besleyicilerinin, ussal bir kentsel-tarımsal sistemin ayrılmaz parçasını oluşturdukları bilinmelidir. Kent sakinlerinin bütün katı ve sıvı dışıklarının toplanması uygulanabilir olsaydı; bu toprağın doğal besleyicileri, toprağın kalkınmasında kullanılabilseydi; toprağın üretkenliği gelecek çağlar boyunca sürdürülebilir kılınırdı. Bütün verimli tarlaların var olan mineralleri kuşaklar boyu artan nüfusun isteklerine yeterdi".^[3]

Metabolik Yarılma ve Sürdürülemez Tarım

Toprağın yoksullaşmasına dair 19. yy'da yapılan tartışmalara Liebig'in yanısıra 'emek süreci' ve 'metabolik yarılma' çözümlenmeleriyle ciddi bir katkı sunan kişi Marx'tır.

19.yy. İngilteresinde büyük ölçekli sanayinin, büyük ölçekli tarımla eşzamanlı olarak gelişimiyle birlikte; toprak, pazarlanabilir bir metaya dönüştü. Toprağın sömürüsü, ticaretin olağan yasalarına göre yürütülmeye başlandı. Böylece sanayi, tarıma, toprağın yoğun sömürüsünün araçlarını



Büyük kentlerdeki alt yapı sorununa ve kanalizasyon atıklarıyla denizlerin ve göllerin ekolojik dengesinin bozulmasına karşı en kökten çözüm önerisi Liebig'den gelmiştir: "Lağımlardaki toprak besleyicilerinin, ussal bir kentsel-tarımsal sistemin ayrılmaz parçasını oluşturdukları bilinmelidir."

sağladı.

Ussal ve sürdürülebilir tarımsal uygulamalar önündeki bu büyük engel, İngiltere'de toprağın, büyük toprak sahiplerinin mülkiyetinde kapitalist çiftçiler tarafından işlenmesi; çiftçilerin, kira süreleri dolmadan üretimi arttıran küçük iyileştirmelerin dışında, toprağı besleyici her türlü iyileştirmelerden kaçınmalarına neden oluyordu.

Bu, toprağın özel mülkiyetinin yarattığı mutlak rant, toprakla üreticileri sistematik bir biçimde karşı karşıya getirmişti.

Bu çözümlenmeyi Marx, "19. yy. İngilteresindeki ekonomi-politik üzerinden şekillendirmiş" olsa da(!) kapitalist üretim tarzının belirleyici olduğu günümüz az gelişmiş toplumlarında da bu eksen, toprağın yoksullaşması çözümlenmelerine ciddi bir altyapı sunmaktadır.

Örneğin; "El Salvador'daki toprak mülkiyeti biçimi, çevre felaketinin en önemli sebebidir. El Salvador topraklarının yaklaşık yarısı çok uzun zamandan beri 'latifundia' denilen geniş mülkler biçimindedir; en iyi arazileri (kıyı ovalarını, vadi tabanlarını...) kapsayan bu mülklerde dış satım için kahve, şeker ve pamuk yetiştirilir. Öte yandan, El Salvador'un verimli topraklarının çok küçük bir bölümü ise çok sayıda küçük çiftçi tarafından bölüşülmüştür. Bu nedenle, küçük çiftçilerin çoğu, dik yamaçlardaki marjinal arazilere ve verimsiz topraklara yönelerek, doğru nadas tekniklerini uygulamadan, bu arazileri yaşamak için ekmek zorunda kalmışlar, böylece de toprağın sürdürülemez şekilde yoksullaşmasına yol açan bir kısır döngüyü sürdürmüşlerdir".^[4]

Marx, bu yarılmanın şekillendirdiği kategoriye; en basit anlamıyla emeğin maddeleştiği, insanın bilinçli eylemleri aracılığıyla kendisiyle doğa arasındaki metabolizmayı* kurduğu, denetlediği, düzenlediği sürece 'emek süreci' demektedir.

Her türlü insan toplumunda ortak olan emek süreci, insan varoluşunun bir koşuludur. Bu süreçte insan, emeğin etkisiyle doğayı dönüştürerek kullanım değerine sahip 'şeyler' yaratır. Kapitalist emek sürecinde ise üretim araçlarını ve kendini satmaktan başka hiçbir özgürlüğü olmayan, emek gücünü satın alan kapitalist; kendi denetimi ve yönlendirmesi altında üretilen ürünlerin de sahibi olur. Bu ürünler kapitalist için bir değişim değeri taşıdığı sürece kullanım değerine sahiptir. Kapitalist emek sürecinin amacı; 'değer'i, emek gücünün değeriyle, üretim sürecinde tüketilen üretim araçlarının değerlerinin toplamını aşan metalar üretmektir. Bundan dolayı bu üretim süreci; hem kullanım değeri yaratan

* Marx tarafından kategorikleştirilen emek sürecine ilişkin geliştirilen "metabolizma" kavramı, hem doğayla toplum arasındaki insan emeği aracılığıyla kurulan metabolik (karşılıklı işteş) etkileşim anlamında; hem de daha geniş anlamda, kapitalizm tarafından meydana getirilen ve yabancılaşmış bir biçimde durmaksızın yeniden üretilen dinamik ihtiyaçlar ve ilişkiler kümesini tanımlamak için kullanılmıştır.

Metabolizma kavramı, 1840'lardan günümüze dek organizmaların çevreleriyle etkileşimleri konusuna yönelik kuram sistemlerinde çok önemli bir kategori oluşturur. Bu kavram, bir organizmanın (ya da verili bir hücrenin) çevresinden madde ve enerji alıp büyümenin yapı taşlarına çevirirken çeşitli metabolik tepkimelerle bunları dönüştürdüğü karmaşık, biyokimyasal sürecin özünü yakalar.

Ek olarak, metabolizma kavramı organizmalar ve bunların içinde yaşadığı çevreleri arasındaki bu karmaşık alışverişin özgül, düzenleyici süreçlerine de işaret eder. Eugene Odum ve diğer önde gelen sistem ekologları şimdi metabolizma kavramını "tek bir hücreden başlayıp bütün ekosistemde biten tüm biyolojik düzeylerle ilgili olarak kullanmaktadır". (Fisher-Kawalski'den aktaran J.B. Foster)

Fisher-Kawalski, "sistemin maddi bölümlerinin idamesi için gerekli maddi ve enerjisel akışların bir toplumsal sistemin metabolizmasının parçası olarak görür. İnsan toplumları açısından ise asıl önemli olan sorun, böyle bir sistemin nasıl düzenlendiğidir". Marx'ta bunun yanıtı, insan emeği ile bu emeğin tarihsel bakımdan özgül toplumsal oluşumlar içerisindeki gelişimidir.

bir emek süreci, hem de değişim değeri yaratan bir yaratma sürecidir. Değişim değeriyle, kullanım değeri arasındaki artık değere, kapitalist el koyarak sistemin sürekliliğini, emeğin nesneleşmesini ve metalaşmasını sağlar.

Artık değere el koyarak birikim sağlayan kapitalizmin sürdürülebilmesi için her seferinde daha fazla kar elde etmesi gerekir.

Kapitalist değer yasasına göre değeri yaratan gerçek güç, emektir. Ancak kapitalist sistemin sürdürülebilmesi, kapitalistin sürekli kar elde etmesine bağlıdır. Bu yüzden kapitalist daha fazla kar elde edebilmek için değişen sermayeyi -emeği- değişmeyen sermayeye -makinelere- ikame ederek üretim sürecinde daha fazla artık değer yaratmak ister. Üretim

süreci en az işçiyle sürdürüldüğünde, kapitalizmin yapısal krizi nedeniyle, yedek işgücü ordusu, bu aşırı üretimi piyasadan satın alamaz. Çünkü piyasalarda malların fiyatı düşmüş olsa da, makineler yüzünden işsiz bırakılan ya da çok düşük ücretle çalıştırılan işçilerin bu ürünleri satın alacak parası olmaz. Üretim sürecinde şekillenen ve kapitalizmin sürdürülemezliğine karine olan bu çelişki; aynı zamanda kapitalizmin "talep yönlü" bir kriz yaşamak zorunda olduğunun da göstergesiydi.

Kapitalist sistemin sürdürülebilme çabası, emek sürecinde iki yönlü bir yarılmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Birincisi; kapitalist değer yasasına göre, emek, yalnızca değer yaratma gücüne sahipken; daha fazla kar elde edebilmek için makinelere tabi kılınarak, hem sürecin bir nesnesi haline dönüşmüş, hem de asıl değer yaratan gücün makineler olduğu sanısı yaratılmıştır. Bu çarpıtılmış bilinç, meta fetişizminin de özünü oluşturur. Böylece sınıflı toplumun yapısı, üretim tarzı; değerün üretilmesine, teknolojinin konumunun belirlenmesine neden olmuyormuş da; teknoloji, üretim tarzını beliriyormuş görüntüsü yaratılır. İkincisi; Marx "kapitalist değer yasası altında toprağın bir değer yaratmadığı konusunda klasik liberal ekonomi-politikle görüş birliği içindeydi. 'Toprak' demişti, '... bir kullanım değerinin, bir maddi ürünün; diyelim, buğdayın, üretilmesinde üretimin eyleyicisi olarak etkilidir. Ancak buğdayın değerinin, üretilmesiyle ilgisi yoktur. Buğdayın değeri, kapitalizmde tüm metalarinki gibi emekten kaynaklanır.** Ne var ki Marx açısından bu, kapitalist meta ilişkileri ve değişim değeri çerçevesinde inşa edilen sistemdeki dar bir zenginlik anlayışıyla özdeşleşir. Gerçek zenginliğin ise, kapitalist üretim biçiminin aşıldığı, kullanım değerinden oluştuğunu savunur. Aslında sermayenin bütün diyalektiğinin en önemli çelişkisi, 'kullanım değeri' ile 'değişim değeri' arasında yarattığı bu çelişkidir. Kullanım değerinin yaratılmasına katkıda bulunan doğanın, zenginliğe katkısı gözardı edilse bile; doğa da tıpkı



emek kadar bir zenginlik kaynağıdır. Epiküros'a göre, emeğin kendisi nihai olarak doğal bir özelliktir. Lucretius'un dediği gibi 'hiçten hiçbir şey yaratılamaz'. Değer yaratımı; emek gücünün, emeğin yerine geçmesidir. Emek gücünün kendisi, her şeyden önce insan organizmasına dönüşmüş bir doğa malzemesidir"^[5]. Yani emek maddi zenginliğin (kullanım değerinin) tek kaynağı değildir. William Petty'nin dediği gibi maddi zenginliğin babası emek, anası topraktır.

Kapitalist büyümenin sürdürülemezliğine dair yaşanan kriz 'talep yönlü' bir kriz olduğu gibi, aynı zamanda 'maliyet yönlü' bir krizdir. Eğer 'emek, doğa, altyapı ve mekanın maliyeti' önemli oranda artarsa; sermaye, olası bir ikinci krizle -maliyet kriziyle- karşı karşıya

kalır. Maliyet yönlü krizler iki şekilde ortaya çıkar. Birincisi; tek tek sermayelerin, uzun vadede üretimin maddi koşullarını koruyamayacak ya da bozacak stratejilerle kısa vadeli karlarını savundukları ya da restore ettikleri zamandır. Örneğin, çalışma koşullarını ihmal ettiği (dolayısıyla sağlık faturasını kabarttığı), toprağın sürdürülebilirliğini bozduğu (dolayısıyla toprağın üretkenliğini azalttığı veya çürüten kentsel altyapılara sırtını döndüğü, yani kalabalığın maliyetini yükselttiği) zamandır. İkincisi ise; işçi, kadın, çevre, kent hareketlerinin bu sorunların çözülmesine dair taleplerini dillendirdiği politikalarının kapitalizme zarar veren ek maliyetler haline gelmesidir.^[6]

Sermaye, maliyeti azaltarak ya da dışsallaştırarak, karı savunmaya ya da restore etmeye çalıştığında; bunun istenmeyen sonucu, üretim koşullarının üretkenliğinin düşmesi ve böylece bir bütün olarak maliyetlerin, sermayenin bütünü için yükselmesi olarak ortaya çıkar. Örneğin, tarımda böcek zehirlerinin kullanımı ilk başta maliyetleri azaltır. Ancak daha sonra böceklerin kimyasal direnci arttıkça ve kimyasallar toprağı zehirledikçe maliyet eninde sonunda yükselir. ABD'de nükleer güç, enerji maliyetlerini düşürmeyi vadediyordu. Fakat kötü tasarım, finans problemleri, güvenlik önlemleri, atıklar ve toplumsal muhalefet maliyetleri artırdı.^[7]

Bütün bu krizli doğasıyla birlikte kapitalist emek sürecinde insan ve doğa sömürgeleştirildi. Birbirlerine karşıt güçler haline getirildi. İnsanın ve doğanın kendini sürdürebilmesi için gerekli üretim araçlarına zorla el koyuldu. Doğa, sonsuz bir kar hırsıyla, ondan alınanları yeniden üretecek olanaklardan yoksun bırakıldı. Toprak giderek yoksullaştı.

Kapitalist özel mülkiyet sistemi, nüfusun büyük kitlesiyle toprak arasındaki her türlü doğrudan bağlantıyı -çoğu kez geniş yığınların topraktan zorla sürülmesi yoluyla- kopararak ortaya çıktı. Bu yüzden, kapitalist ücretli emeğin gelişmesinin ön gerekliliklerinden biri "özgür emeğin kendisini gerçekleştirmesinin nesnel koşullarından, emeğin

** Marx, bir ürünün toplumsal ilişkiler içinde ve diğer ürünler karşısında aldığı değer anlamında değişim değeri ile insan ihtiyaçlarını giderme düzeyi, yani yararı anlamında kullanım değeri ayrımı yapmıştır. Değer terimini tek başına kullandığında değişim değerini kasteder.

araçlarından ve emeğin malzemesinden ayrılmasıdır".^[8] Bu nedenle Marx'a göre kapitalizmin varoluşunun özü 'işçinin mülk sahibi olduğu ya da mülk sahibinin çalıştığı' tüm biçimleri çözen bir tarih sürecidir. Yani herşeyden önce; 1) İşçinin onun aracılığıyla kendi organik varlığıyla ilişkisini kurduğu, üretimin doğal koşulu olarak -toprak ve araziyle-yeryüzüyle ilişkilerinin çözülmesidir 2) Bir mülk sahibi olarak ortaya çıkan ilişkilerin çözülmesidir. Kapitalist birikim ve sistemin yaratılışı bu süreçte yatar.

Bu emek sürecinde, zenginle yoksul arasında giderek artan sınıf kutuplaşması; insan ile doğa arasındaki karşılıklı ve birbirini belirleyen etkileşimin bir yarılmaya dönüşmesi; toplumsal düzeyde kent ile kır arasındaki ilişkide somutlaşır.

Toplumsal Düzeydeki Yarıma: Kır Kent Çelişkisi

Şu ya da bu nedenle kapitalist özel mülkiyet ilişkileriyle mülksüzleştirilenler, kentsel sanayiye beslemek için zorunlu yedek işgücü ordusunu oluşturuyordu. Böylece toprak, sermayeye dahil edilerek, kırdan kente hızlı bir göç dalgası gerçekleşti.

Kent ile kır arasındaki bu çelişkinin olası ve en önemli iki sonucu vardır. Birincisi; doğrudan geçim aracı olan topraktan koparılan insan, doğadan yabancılaşarak, tümüyle toplumsal ilişkilere bağımlı, toprakla dolayimli bir ilişki kurar. İkincisi; bu, insanla doğa arasındaki metabolik etkileşimi bozar, yani, insanların besin ve giyecek olarak kullandığı toprağın oluşturucu unsurlarının yeniden toprağa dönmesini önler ve toprağın verimliliğinin doğal koşullarını engeller.

"Kır ile kent arasındaki çelişkinin ortadan kaldırılması yalnızca mümkün olmakla kalmayıp, tarımsal üretimin ve yanısıra kamu sağlığının bir zorunluluğudur. Havanın, suyun ve toprağın süregiden zehirlenmesine ancak kent ile kıran kaynaşması yoluyla son verilebilir ve ancak böyle bir kaynaşma, bugün kentlerde perişan olan kitlelerin durumunu değiştirmeyi ve atıklarının hastalık üretmek yerine bitki üretmekte kullanılmasını sağlayacaktır."^[9]

Bu yüzden; insan ile doğa arasındaki yarılanın aşılması, karşılıklı ve etkileşim halinde sürdürülebilir bir ilişkinin kurulması, kapitalist üretim tarzının aşılmasını zorunlu kıldığı gibi; ücretli emeğin kaldırılması ve ortak üreticiler toplumunun kurulabilmesi için de kent ile kır arasındaki çelişkinin, üretim tarzının aşılmasına koşul olarak giderilmesi gerekir.

Marx ve Engels, akıl yürütmelerinde daima, tarımla sanayinin bütünleştirilmesi ve nüfusun dengeli biçimde dağıtılması, yeryüzüyle insanlar arasındaki metabolik ilişkinin "restorasyonu" aracılığıyla kır ile kent arasındaki çelişkinin ortadan kaldırılması gerektiğini söylediler. Toprak mülkiyetinin kaldırılması ve bütün toprak rantlarının kamu yararına kullanılması gerektiğine dair önlemler, Marx'a göre en ileri kapitalist ülkelerde uygulanabilirliğe sahipti.

19.yy'da kent kır çelişkisi Marx tarafından şöyle anlaşılıyordu: "Ucuz meta fiyatları, bütün Çin setlerini yerle

bir eden, barbarların inatçı yabancı düşmanlığını teslim olmaya zorlayan ağır toplar oluyor. Bütün ulusları yok etme tehdidiyle burjuva üretim biçimini benimsemeye zorluyor; onları uygarlık dediği şeyi benimsemeye yani bizzat burjuva olmaya zorluyor. Tek sözcükle, kendi hayalindeki benzer bir dünya yaratıyor. (...) Burjuvazi, kır kentlerin egemenliğine soktu. Çok büyük kentler yarattı, kentsel nüfusu kıra kıyasla büyük ölçüde arttırdı ve böylece nüfusun oldukça büyük bir kısmını kırsal yaşamın bölünüşünden kurtardı. Kır nasıl kentlere bağımlı kaldıysa, barbar ve yarı barbar ülkeleri de uygar olanlara, köylü ulusları burjuva uluslara, Doğuyu Batıya bağımlı kıldı. (...) Burjuvazi, nüfusun, üretim araçlarının ve mülkiyetin dağılık durumuna daha çok son veriyor. Nüfusu bir araya toplamış, üretim araçlarını merkezileştirmiş ve mülkiyeti birkaç elde yoğunlaştırmıştır. Bunun zorunlu sonucu, siyasal merkezleşme oldu."^[10]

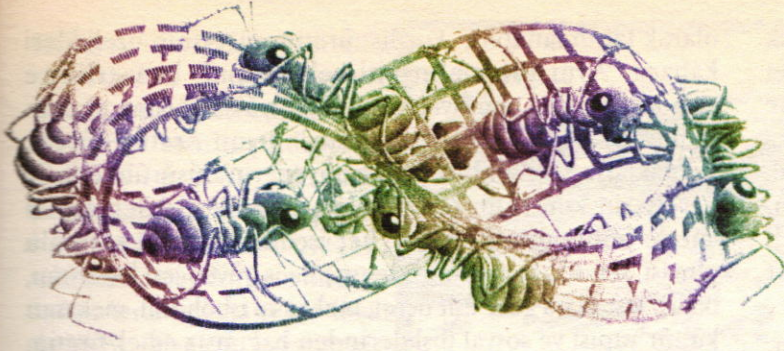
19. yy'da, kent ile kır arasındaki çelişkinin, hem kıran hem de kentin tam gelişmiş kapitalist ilişkilere tabiiyeti ile çözüleceği düşünülüyordu. Bu eksen de kıran tasfiyesi ve kapitalist ilişkilerin hakimiyeti tarım sorunu tartışmalarını beraberinde getirdi ve en geniş anlamıyla tarım sorunu, bugün de kabul gören anlamıyla "yoksul bir ülkenin kırsal alanında gerek tarımda gerekse tarım dışında ekonomik gelişme yaratmaya yetenekli kuvvetlerin serbest kalmasının önündeki engellerin kaldırılması" olarak tanımlandı.

19. yy'da kır kent çelişkisine dair geliştirilen stratejilerde tarım sorunu, köylü sorunu oldu. Bütün Avrupa'da geniş köylü kitlelerinin varlığını sürdürmesi, sorunun politik olarak kavranmasına neden oldu. Ne var ki tarım sorununun nihai çözümü; hem kapitalist tarımın gelişip ağır basmasında, hem de emek gücünü satmakta 'özgür' bir kırsal proleteryanın ve tam gelişmiş kapitalist üretim ilişkilerinin eşlik etmesinde görülüyordu.

Kent Kır Çelişkisine Bir Alternatif:

Sovyet Kalkınma Paradigması!

Kentlerin, tarımsal açıdan kırsalı sömürdükleri tezini geliştiren Kautsky, "yapay gübrelerin, toprağın verimliliğinin azalmasını önlemeyi olanaklı kıldığı ama bu gübreleri giderek artan bir ölçüde kullanma zorunluluğunun, yalnızca tarımın taşımak zorunda olduğu ve hiçbir biçimde doğal bir zorunluluk olmayan ama yürürlükte olan toplumsal ilişkilerin ürünü olan yüklerden bir başkasını gösterdiğini söyledi."^[11] Kentlerin büyümesinin ve sanayinin yayılmasının toprağa ek yükler getirdiğini ve bu gelişmelerin 'kırsal kesimin nüfussuzlaşması' yoluyla da tarımın emek gücünü soyduğunu savundu. Tarımsal mücadele ilaçlarının giderek artan kullanımıyla ürün zararlarının çoğaldığına; ekili alanların genişlemesiyle böceklerle beslenen kuşların öldüğüne, bitki yetiştirilmesinde doğal seçmenin yerini yapay seçmenin aldığına, doğal ormanların yok edildiğine; yani ekosistemin döngüsünün bozulduğuna işaret etti.



Lenin'e göre de "Büyük kentlerde halk, Engels'in deyimiyle, kendi pisliklerinin kokusu içinde boğulmaktadır ve elinden gelen herkes dönem dönem saf su ve temiz hava aramak için kentlerden kaçmaktadır. Sanayii, aynı zamanda kırsal alana da yayılmaktadır ve bu nedenle bu bölgelerde de temiz suya gereksinim duyulmaktadır. Kısaca, tarım için son derece zorunlu olan kent süprütülerinin ve insan pisliklerinin rasyonel olarak kullanılması da kent ile kır arasındaki karşıtlığın ortadan kaldırılmasını gerektirir".^[12]

"Kapitalist tarım ile kapitalist sanayi arasındaki bağlantıyı tarımdaki kapitalist ilişkilerin gelişimiyle açıklayan Lenin 'kapitalizm öncesi ilişkilerin, sermayenin tarıma nüfuz etmesini sınırladığını; tüccar ve tefeci sermayenin, tarımsal kapitalizmin gelişimini engellediğini; tarımdaki gelişmenin kapitalist sermayenin gelişimine benzer bir yol izlediğini' ileri sürer. Ona göre, üretim araçları birkaç kapitalist çiftçinin elinde yoğunlaşacak; köylülerin geri kalan çoğunluğu artan meta değişimi ve pazar genişlemesi koşulları altında geçimlerini sürdürmede güçle karşılaşacak ve sınai üretimini genişletmek üzere kentli proleterya katılacaktır. Pazar koşullarına direnen, kendi kendini sömürgeleştiren 'köylü hane üretimi'ni, feodalizm ile kapitalizm arasında tarihsel bir geçiş formu olarak görür.

Kautsky, toprağın tarımda oynadığı özgül rol üzerinde odaklanır. Tarımdaki küçük ve büyük işletmeler arasındaki bağı, bunlar arasındaki emek değişimiyle kurar ve bunların varlık koşullarını açıklar. Böylece tarımın, kapitalist koşullar altında yoğunlaşma ve çözülme arasında salındığı sonucuna varır. Kapitalist gelişimi, sanayinin tarıma egemen olduğu tek süreç olarak görür. Sanayideki kapitalistleşmeden farklı olarak tarımda kapitalizmin seyri; toprağın, tarımda temel bir üretim unsuru olmasından ve yeniden üretilemez olmasından etkilenir. Tarımda büyümenin yolu, yoğunlaşmaktan çok merkezleşmedir. Aynı zamanda toprak 'miktarı artırılamaz bir faktördür'. Büyük işletmeler; daha büyük toprakları ekebilme, emek gücünü tüketmedeki ekonomi... tüm kaynakları etkin olarak kullanabilme, makine kullanabilme, işbölümü gibi olanaklarından dolayı küçük işletmelerden daha avantajlıdır. Küçük işletmelerin, büyüklere emek sundukları için varlıklarını sürdürdüklerini ileri sürer. Ona göre, küçük işletmeler, etkinlikleri yüzünden değil; büyük işletmelerle rekabetten kaçındıklarından varlıklarını sürdürebilirler. Büyük işletmeler, teknik destek olmadan büyürlerse; temelde yaygın ekime bağlı olarak üstünlüklerini yitirirler.^[15] Bu yüzden söylediklerinden, teknolojik gelişme sağlandığı sürece, büyük toprak arazileri üzerinde verimli tarımsal üretim yapılabileceği sonucunu çıkartabiliriz. Tekniğin böylesine

'bağımsız değişken' olarak kavranması; teknik gelişmeyi, kalkınmanın motor gücü haline getirir. Bu aynı zamanda Sovyet Kalkınma Paradigmasının da yanılmasıdır. Buna karşın Kautsky'ye oranla Marx'ta ölçek ekonomisine yapılan vurgu daha belirgindir. Marx'a göre; tarım ancak sürdürülebilirliğin koşullarına yeterli 'büyüklük'teki topraklar üzerinde yapılabilir. Bu bağlamda ussal bir tarım, ortaklaşmış üreticilerin denetimine ihtiyaç duyar.

Lenin ve Kautsky'nin tarımda kapitalizmi çözümleyen bu yaklaşımlarının merkezinde, kapitalizmin kırsal alanda ne ölçüde geliştiği; aldığı biçimler ve gelişmesini güçleştiren engeller vardı. Ayrışan ve ayrıştıran köylülük olgusu Lenin'e göre, Rusya'da tarım sorununu anlamanın anahtarıdır. Kapitalist çiftçi sınıfının, feodal toprak sahipleri sınıfının içinden çıktığı 'yukarıdan kapitalizm' (Prusya yolu) ve kaynağını ayrışan bir köylülük oluşturan 'aşağıdan kapitalizm' (Amerikan yolu) arasındaki farkın ortaya konulmasının yanısıra; Preobrajenski'nin tarım sorununu geniş anlamıyla kentsel-sanayi ve kırsal-tarım dönüşümlerinin niteliği ve formülasyonları kapitalist tarımın akıldışılığını, sürdürülemezliğini ve insan ile doğa arasındaki yarılmaya beşiklik ettiğini sergilemesi açısından merkezi önemdedir. Ancak mevcut Sovyet deneyiminin Kalkınma Paradigmasının şekillenmesi ve tarihsel süreçte olgunlaştırdığı üretim tarzı, kapitalist üretim tarzlarını aşamadı. Sadece Avrupa'da ekonomik krizin yaşandığı (1914'ten 1945'e kadar) işsizliğin %30'lara, %40'lara vardığı, yoksulluğun, intiharların oranlarının arttığı yıllarda; Sovyet'lerde %12'lere varan büyüme, sanayileşme ve işsizliğin ortadan kaldırılmasıyla farklılaştı. Sovyet Kalkınma Paradigmasının izlediği yöntem; dönemsel olarak, kapitalizmin karşısında sosyalist deneyimin 'zorunlu' yönelimi olarak açıklanmaya çalışılsa da; kapitalist teknolojinin, toplumsal üretim ilişkileri ne olursa olsun, emek sürecinin örgütlenmesinin zorunlu biçimi olarak görülmesinden de önemli ölçüde kaynaklanır. Böylece tarihin itici gücü, sınıf çatışmaları değil, teknoloji olur. Bu anlamda Lenin, 1918 yılında Taylorizm için şunları söyler: "Taylorizm, diğer tüm kapitalist gelişimler gibi burjuva sömürsünün inceltilmiş zalimliği ile iş esnasındaki mekanik hareketlerin çözülmesi alanındaki beceriksizce ve gereksiz hareketlerin ortadan kaldırılması, doğru iş yöntemlerinin geliştirilmesi, en iyi muhasebe ve denetim sisteminin kullanılması gibi birkaç büyük bilimsel başarının biraraya gelmesidir. Sovyet Cumhuriyeti, bu alandaki bilimsel ve



Sovyetler, ileri kapitalist ülkelerdeki teknolojik yeniliklere yönelik ne varsa tekrarlamasıyla teknolojinin, sınıf ilişkilerince belirleneceğini yadsıdı. Böyle bir strateji Sovyet emek sürecinin örgütlenmesini kapitalist benzerlerinden pek az farklı kıldı.

teknolojik gelişmeleri ne pahasına olursa olsun benimsemek zorundadır. Sosyalizmi inşa etme olasılığı, kesinlikle Sovyet gücü ve Sovyet idari örgütlenmesiyle kapitalizmin bugüne uyarlanmış başarılarının birleştirilmesindeki başarımıza bağlıdır.”^[14] Sovyetler, ileri kapitalist ülkelerdeki teknolojik yeniliklere yönelik ne varsa tekrarlamaıyla teknolojinin, sınıf ilişkilerince belirleneceğini yadsıdı. Böyle bir strateji Sovyet emek sürecinin örgütlenmesini kapitalist benzerlerinden pek az farklı kıldı.

Sovyet Kalkınma Paradigmasının içinde “Uralların, Sovyetler içindeki ilk doğal koruma bölgesi ilan edilmesi ve bölgenin doğaya yönelik çalışmalara tahsis edilmiş dünyadaki ilk bölge olmasına karşın”^[15] Sovyet ekologlarının geliştirdikleri dinamik, birlikte evrimci ve diyalektik yöntem Sovyetler’de merkezi bir rol oynayamadı. Buharin o yıllarda şöyle sesleniyordu: “İnsan asla doğadan kaçamaz ve doğayı denetlediği zaman bile doğanın yasalarını kendi amacı için kullanmaktan başka bir şey yapamaz. Bundan dolayı insan biyosferde yaşayan, çalışan bir varlık olarak kavranmalıdır. Önemli olan toplumla doğa arasındaki maddi ‘metabolizma’ süreci, çevre ile sistem, ‘dış koşullar’ ile insan toplumu arasındaki temel ilişkidir.” Buna karşın Sovyet Kalkınma Paradigması, ‘büyüme’ yönlü ekonomik politik uygulamalarıyla insan doğa arasındaki yarılmayı aşacak emek sürecini örgütleyemedi. Aral Gölü’nün büyük bir pamuk tarlasına dönüştürülmesi deneyimiyle de sabitlenen büyüme eğiliminin sonuçlarını insan ve doğa ağır bir şekilde ödedi, ödüyor.

Bununla birlikte iki dünya savaşı sonrası yıllarda savaşı kaybeden ve kazanan ülkeler için ayakta kalmak, kalkınmak, dönmek ciddi bir sermaye birikimini gerektiriyordu. Savaş alanlarında insanlığın tüm değerlerini ortadan kaldıran faşist kamplara karşı elde edilen kazanımlar, belki de insanlığa umudun kapısını aralayan tek nesnel zemindi. İkinci Dünya Savaşı’ndan ekonomik planlamanın avantajlarıyla süper güç olarak çıkan Sovyetler, karşı kampa da kendini bu anlamda reformdan geçirmesi için yol yordam gösterdi. Soğuk savaş yıllarına evrilecek bu tarihsel süreçte emek güçleri ve doğanın ciddi sömürsüyle yakalanan ‘büyüme’ ivmesi 1970’lere kadar sürecek olan ve kendisinden ‘Altın Çağ’ olarak bahsedilmesine neden olacak ekonomik, toplumsal, kültürel dönüşümleri beraberinde getirdi. 1970’li yıllara kadar ülkeler için temel hedef, büyümenin sürdürülebilirliğiydi. Ülkeler kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hasılayı arttırabilmek için üretim biçimlerini dönüştürüyorlardı. İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllardan 1970’li yılların başına kadar sürecek birikim sürecini, Fordist birikim rejimi ve tekelci (Fordist-Keynesyen) sosyal düzenleme mekanizmaları

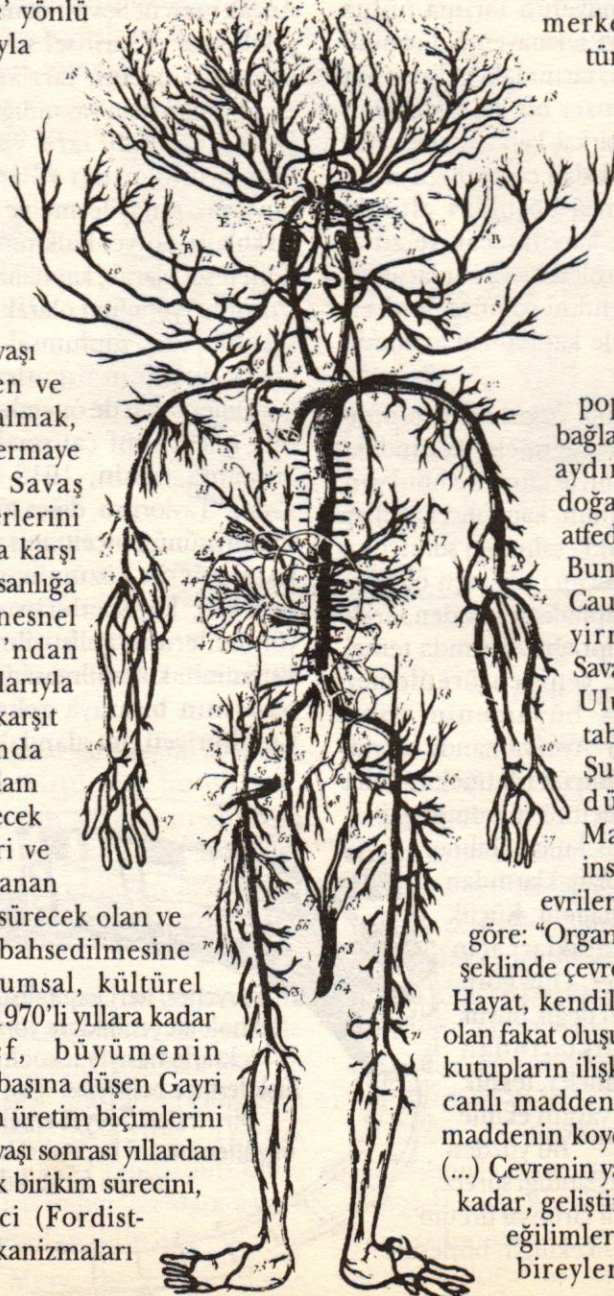
olarak tanımlanabilir. Fordist üretim sürecinin özellikleri kabaca “Aynı tür malın kitlesel üretimi, benzerlik ve standartlaştırma, emniyet amacıyla büyük stoklama, üretim bandının düzenlenmesi nedeniyle uzun üretim süreci, kaynakların yönlendiriciliği, maliyetlerin düşürülmesinde ücretlerin kontrolü, resmi belgeye dayalı ilişkiler, kendi içinde bütünleşmiş üretim, her işçinin bir işten sorumlu olması, sendikalaşma, örgütlenme ile iş güvencesi kazanımı, belirli kıstaslara göre eşit ücret, mekansal işbölümü, mekânın kültür yapısı ve sosyal ilişkilerinden bağımsız emek-üretim ilişkileri” olarak başlıklandırılabilir. Elbette bu rekabet ortamında ülkeler ‘acaba biz doğaya uyumlu bir üretim biçimi tutturduk mu?’ diye sormadılar. “Bedava verilmiş armağanlar” yani emek ve doğa, büyüme eğilimleri doğrultusunda yoğun olarak sömürüldü. Doğal kaynakların kıtlığı ve üretimin dışsal sınırları gibi konular 1970’li yıllarda Fordist üretimin ciddi anlamda maliyet yönlü kriz yaşamasıyla kapitalistlerce konuşulmaya ve düşünölmeye başlandı.

Çevreye Farklı “Merkez”lerden Bakışlar

Bütün bunlardan dolayı 1930’lardan Rachel Cearson’e’nin Silend Spring (Suskun Bahar)’in yayınlandığı 1960’ların sonuna kadar insan, çevre, metabolik yarılma merkezli ekolojik tahliller neredeyse tümöyle ortadan kalkmıştı.

Ancak burada daha 1930’lu yıllarda Caudwell’in geliştirdiği metabolik yarılma merkezli ekolojik yaklaşıma değinmeden geçmeyelim; çünkü tüm dönemin ciddi bir istisnası olan ve alternatifini barındıran bir ekolojisti Caudwell.

Avrupa’da Frankfurt Okulu’nun popülerleştiği 1930’lu yıllarda ekolojik bağlamdan yoksun, bütönlöyle kültürelci, aydınlanmacı ve neredeyse insanın doğadan yabancılaşmasını dahi bilime atfeden bir ‘ekolojik’ eleştiri geliştirilmişti. Buna karşın yazarlık adıyla Christopher Caudwell (Christopher St. John Sprigg) yirmi dokuz yaşında, İspanya İç Savaşı’nda faşistlere karşı bir çarpışmada Uluslararası Tugay’a bağlı İngiliz taburundaki yoldaşlarını korurken, 12 Şubat 1937’de mitralyöz başında şehit düştü. Hayatı boyunca Batı Marksistlerinin sığılıklarından uzak, insanla doğa arasındaki ilişkinin birlikte evrilen karakterinde sürekli ısrar etti. Ona göre: “Organizmayı karşılıklı olarak farklı karşıtlar şeklinde çevreden ayırmak mümkün değildir. (...) Hayat, kendilerini, gerçeklikten çıkarak ayırmış olan fakat oluşum ağı içinde ilişki içinde kalan karşıt kutupların ilişkisidir. Hayatın evrimi, ne tek başına canlı maddenin iradesi ne de tek başına cansız maddenin koyduğu engeller tarafından belirlenir. (...) Çevrenin yasaları, hayatın işleyişini kısıtladıkları kadar, geliştiricidir de. Hayatın gelişimi hayatın eğilimleri tarafından belirlenir. Fakat tarih, bireylerin iradelerini gerçekleştirmez;



tarih,yalnızca bireylerin iradesi tarafından belirlenir ve karşılığında onları belirler. (...) Bir türün kendi içinde ya da farklı türler arasındaki ilişki, yalnızca sınırlı yiyecek kaynaklarının bireysel sahiplenışı için dövüşen bireyler anlamında hasmani bir ilişki değildir. Yiyecek kaynağının kendisi hayat ve doğa arasındaki özel ilişkinin ürünüdür. Gerçeklik, maddi bir oluşturdur.¹⁶¹

Caudwell'in geliştirdiği bu metabolik yarılma merkezli ve karşılıklı evrimci ekolojik yaklaşımla aynı kulvarda koşan 1970'li yılların insan ve çevre merkezli yaklaşımları insanın çıkarları ya da çevrenin çıkarları gibi bir karşıtlık üzerinden kendilerini temellendirdiler. Çevremerkezciler genel olarak 'sanayi devriminin bir tüketim toplumu yarattığı ve kutsanan bilimin doğanın yok oluşunun önünü alamayacağını' söylediler. En genel anlamda, insanla doğa arasındaki ilişkinin sürdürülebilmesi ve insanın o yok ettiği pastoral doğaya dönebilmesi için sıfır kalkınma -siz bunu büyüme diye okuyun- düzeyini tutturması gerektiğini söylediler. Yani insan, çevrenin baş düşmanı ilan edilmişti. İnsanla doğanın karşılıklı ve birbirini belirleyen etkileşimini algılayamayan bu çevremerkezcilik, insanmerkezli bakıştan hiç de farklı olmayacak şekilde birini ötekine indirgeyerek ya da feda ederek sorunların çözülebileceğini düşünüyordu. Benzetme yerinde olursa, Fordizm sonrası üretim biçimi ya da en genel anlamıyla kapitalizm ne kadar insanmerkezli ise; üretim biçimi, üretici güçler ve metabolik yarılma ilişkilerini es geçen çevreci felsefeler de o kadar çevremerkezliydi. Yani bir elmanın iki yarısı.

Bu yıllarda çevremerkezli yaklaşımların geliştirdiği politik-pratik sürecin talepleri, kendisini yeniden üretmeye, dönüştürmeye hazırlanan Fordist üretimin eğilimleriyle paralellik gösteriyordu. Tüketim toplumunun atıklarını en aza indirmek üzerinden şekillenen politikaların, bir ucunda sıfır kalkınma yaklaşımı, diğer ucunda yeşil tüketicilik olarak ifade edilebilecek yaklaşım vardı. Bu taleplerin yarattığı toplumsal hareketlilik süreci, üretim biçiminin Post-fordizme evriltilmesine etki etti. Aynı zamanda sıfır kalkınma kuramı da, uluslararası konferanslarda, bildirgelerde, şartlarda sürekli Üçüncü Dünyanın kalkınmasını kontrol eden, denetleyen, belirleyen bir mekanizmaya dönüştü. Dünyanın "gerçek kirleticisi" gelişmekte olan ülkeler olduğu için onların kalkınması (büyümesi) sınırlanmalıydı. Zaten Kuzey'de de hazır büyümüşü vardı.

70'li yılların toplumsal hareketleri, burjuva iktidarlarını ciddi anlamda sarstı. Artık geleceği güvenceye almak kapitalistler için hiç de kolay değildi. Çünkü hayal gücü iktidarı ele geçiriyordu. Ekolojistler, çevreciler, kadın, öğrenci, işçi hareketleri yeni bir dünyayı 'hemen şimdi' kurmak için yola çıkmışlardı. Bir yanı sıra da yasal partiler 'iç kargaşaları engellemek için' sokağın taleplerini inceltmiş halleriyle



Fordizm sonrası üretim biçimi ya da en genel anlamıyla kapitalizm ne kadar insanmerkezli ise; üretim biçimi, üretici güçler ve metabolik yarılma ilişkilerini es geçen çevreci felsefeler de o kadar çevremerkezliydi.

Yani bir elmanın iki yarısı.

üretimi yerine küçük ölçekli üretim; benzer ve standart üretim yerine, esnek, küçük ölçeklerde ve değişik ürün türlerine göre üretim; kaynakların değil talebin belirleyici olduğu, bütünleşmiş değil fason üretim" teknikleriyle reklam ve pazarlama yöntemlerinin geliştiği 'kişiyeye özel', herkesin kendisini yaşadığı, 'yanılsamalarının gerçeğe karıştırıldığı' bir üretim biçimine evrildi. Sendikalaşma önemini yitirdi, kişisel yetenekler iş güvencesi elde etmekte ön plana çıktı. Yerelin vurgusu artık bol bol yapılabilirdi. Mekansal olarak yeni merkezleşme ve yoğunlaşma alanları yaratıldı.

İşte tam bu tarihsel kesitte alevlenen sürdürülebilir kalkınma tartışmaları, sanki yeni bir şey icat ediyormuşçasına 'sürdürülebilirliği' palazlayıp pazarlamaya başladı. Yukarıda açılmadığımız tarihsel ve toplumsal bağlarından koparılmış sürdürülebilirlik kavramı, post-fordizmin en genel anlamıyla da kapitalizmin sürdürülebilirliğine dönüştürüldü. Sürdürülebilir kalkınma denilen 'şey' Stockholm Konferansı'nda (1972), Rio Konferansı'nda (1992) ne şekilde dillendirilmiş olursa olsun 'sürdürülebilir bir büyümenin' nasıl sağlanacağıydı. Maliyetler nasıl aşağı çekilecekti? Bu yönde bir piyasa modeli nasıl geliştirilebilirdi? Kavramın üzerinde yapılacak tüm ip cambazlıklarını bir kenara bırakırsak, onu ete kemiğe büründürecek olan şeyin, beslendiği yöntem ve kurmaya çalıştığı dünya olduğu açıktır. Burjuva devriminin idealleri arasında yer alan 'Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik' kavramları nasıl 'Özgürlük' kontörüne, 'Eşitlik' cafesine, 'Kardeşlik' türküsüne (ya da zıvalıklarına mı desek) indirgendiyse, çarpıtıldıysa; sürdürülebilirlik de ekonomi-politiğin sürdürülebilirliğine mahkum edildi. Burjuva devriminin toplumsal örgütlenme biçimi kapitalizm; nasıl kendi öncülleri olan özgürlüğü, eşitliği, kardeşliği çürütüp, yiyip bitirdiyse, sıra sürdürülebilirliğe geldi. Ama bu, bizim ne sürdürülebilirlikten, özgürlükten, eşitlikten, kardeşlikten vazgeçmemize, ne de bunu kapitalist üretimin hegemonyası altında yapmamızın zorunlu olduğu sonucunu çıkartmamızı gerektirir.



Ekolojik Bir Kalkınma İçin

Brundtland Komisyonu'nun "bugünün gereksinimlerini gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğine zarar vermeden karşılayan kalkınma" olarak tanımladığı sürdürülebilir kalkınma kavramının, emek süreci bağlamında irdelenmesi ekolojistler için merkezi bir rol oynar. Çünkü; 'ekolojik yıkım' bir haliyle de kapitalizmi değil, bir noktaya dek bütün uygarlığı karakterize eden doğa ile sömürücü tarzdaki ilişkinin uzun erimli tarihsel sonucudur! Bu sömürücü tarzdaki ilişkinin kapitalizmdeki en özgül biçimi ise ücretli emekle sermaye arasındaki çelişkide açığa çıkar. Bu süreçte insanın özgürlüğü sorunsalı da insanın doğayla metabolizmasından kaynaklanır. İnsanla doğa arasındaki bu tarihsel yarılmanın aşılması, ekolojik bir kalkınma için mümkün ve zorunludur. Kapitalizmin, insanı ve doğayı birbirine karşıt güçler olarak örgütlediği, insanı, doğasından (bununla ilgili olarak emeğinden) yabancılaştırdığı üretim tarzının aşılması; toplumsal düzeyde kent ile kır arasındaki^[17] karşıtlıkla özdeşleşen metabolik yarılmanın aşılmasına koşuttur.

Ekolojik bir kalkınmanın çözmesi gereken sorun alanlarından biri de toprak üzerindeki özel mülkiyet ilişkilerinin yarattığı yoksulluk ve insanın diğer insanlar üzerindeki özel mülkiyeti aracılığıyla doğmuş yabancılaşma mefhumudur. Aynı zamanda insanın kendini yeniden üretmesi için zorunlu olan üretim araçlarının ve üretim araçlarıyla kurulan ilişkiyle dönüştürülen insan doğa arasındaki ilişkinin ürünlerinin, kullanım değerinden başkaca bir anlam ve misyon taşımayacakları bir üretim ilişkisi kurmak zorunludur. Bu da bugünden yarına 'kıt kaynakların' en sürdürülebilir kullanımının ekolojik sol anahtarıdır.

Egemen kalkınma paradigmaları için önemli olan kişi başına düşen GSMH'nin artırılması yönlü politikaların, insanı ve doğayı ne hale getirdiğini görmek için sokağa çıkmak yeterlidir. Sokakta gördüğün aynı zamanda senin hikayendir (her gün değiştirilen kaldırım taşlarının arasında). Değişik formlarda dillendirilen bu hikayenin 'Üçüncü Dünya' için reçetesi de 'büyüme'dir. Kapitalizm patentli bu paradigmanın ülkemizdeki anlatıcısı 'Bay Derviş'in, 'iyi haberler'ine göre "Ekonomik kriz bitmişti. Herkes büyümeye odaklanmıştı. Oyunun kuralları değişmişti... Siyaset elini ekonomiden biraz çekmişti".^[18] Oysa ki 1980 sonrasında kapitalistleşme eğilimindeki tüm ülkeleri borç batağına sokan 'büyüme politikaları' iflas etmişti. Meksika, Brezilya... modeli diye ithal edilen bu 'büyüme politikaları

göre elimizde ne varsa satılığa çıkarıp büyümeliydik. Deneyen ülkelerin deneyimlerine ve hatta uzağa gitmeden kendi gerçeğimize baktığımızda üretimimizin neredeyse tamamı borç ödemelerine giderken, borç ödemelerinde heba edemediklerimizi de silah olarak ya da bankaların içini boşalttırarak heba etmişken, bu 'büyüme politikası'nın bizi iyi edeceğini düşünmek için 'büyücü' olmak gerekir sanırım.

Bergama'da ne pahasına olursa olsun altın çıkaralım diyenlere; Avrupa'nın onlarca yıldır kullanmadığı nükleer santralleri ülkemize ithal etmeye çalışanlara; hidroelektrik santrallerle 'GAP'ı gaptırmam' diye diye, tükettikleri Fırat-Dicle Havzasını erozyona gaptıranlara; Mersin'in portakal bahçelerini inşaat mafyasına, rantiyeye emanet edenlere; Fırtına Vadisi'ni Karadeniz Sahil Yolu'na döşeyenlere haliyle sorasımız geliyor: "Sahi siz nereden geldiniz?"

Tropikal bölgelerin ormanlarını kesenlere, Kerela Vadisi'nde ekosistemi tahrip edenlere, Nagasaki'ye atom bombası hediye edenlere, Irak halkını açlığa mahkum edenlere, dünyanın efendilerine sorasımız geliyor: "Sahi siz bu dünyayı nereye götürüyorsunuz? Hazır Mars'ta da hayat bulunmuşken biz mi sizi göndeririz yoksa siz mi gidersiniz! Bir bilet Mars'a! Ne dersiniz?"

Egemen kalkınma paradigmasının aşılması, ekolojik sürdürülebilir bir kalkınmanın hayata geçirilmesi, toprağı ve insanı alınıp satılır bir metaya dönüştüren kapitalist üretim biçimi, onun türevleri ve ideolojik aygıtları haline dönüşen teknolojilerden sınıf çelişkilerini aşarak kurtulmak gerekiyorsa -ki gerekiyor- doğanın çığlıklarına kulak kabartmak zorundayız.

Buzullar eriyip tüm dünya sular altında boğulmadan suların yükselmesini beklemeyelim, sesimizi yükseltelim. Ders kitaplarına ihtiyaç olmadan çocuklarımıza "bu dünya, galakside kendi kendine yeten dünyalardan bir tanesidir" diyebilmek için...

1. J.B. Foster, *Marx'ın Ekolojisi*, Çev: Ercüment Özkaya, Epos Yay. 2001

2. a.g.e.

3. a.g.e.

4. Avicit Gupta, *Üçüncü Dünya Ülkelerinde Çevre ve Kalkınma*, Kabalcı Yay. Ekim 1993

5. J.B. Foster, *Marx'ın Ekolojisi*, Çev: Ercüment Özkaya, Epos Yay. 2001

6. James O'connor, *Sürdürülebilir Kapitalizm Mümkün mü?*, Derleyen: Göksel Demirel... vd. *Marksizm ve Ekoloji* kitabından, Öteki Yay.

7. a.g.e.

8. J.B. Foster, *Marx'ın Ekolojisi*, Çev: Ercüment Özkaya, Epos Yay. 2001

9. Engels, *Anti Dühring*, Sol Yay.

10. Marx-Engels, *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*, Sol Yay.

11. V.I. Lenin, *Tarımda Kapitalizm*, Sol Yay.

12. a.g.e.

13. Mehmet C. Ecevit, *Kırsal Türkiye'nin Değişim Dinamikleri*, Kültür Bakanlığı Yay.

14. Tom Bottomore, *Marksist Düşünce Sözlüğü*, İletişim Yay. 2001

15. Sovyet çevre koruma hareketi, Lenin'in önderliğinde 1920'lerde başlatıldı. Bu koruma bölgesi uygulamasına da onun döneminde geçildi.

16. Caudwell'in "Ölen Bir Kültür Üzerine İncelemeleri"nden aktaran J.B. Foster

17. Mülkiye dergisi Temmuz-Ağustos 1999, cilt XXIII, Cevat Geray'ın "Kırsal Gelişme Yöneltilerimiz-İstihdam Açısından" adlı makalesi.

18. Radikal 20.03.2002. Ekonomi Servisi

tarım reformlarının iç yüzü

“olgunlaşan kapitalist tarım”

Birkaç on yıldır dünyanın bir çok bölgesinde uygulamaya konulan “neo-liberal yeniden yapılandırma programları” çerçevesinde bir çok alanla birlikte dünya tarımı da yeniden düzenlenmektedir. IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finansal kuruluşlar aracılığıyla ve Dünya Ticaret Örgütü'nün düzenlediği zirvelerde yapılan anlaşmalarla gizliden ya da açıktan bir çok ülkenin/bölgenin tarım politikaları sermayenin isteği doğrultusunda değiştirilmektedir. 70'lerin sonlarında başlayan bu süreç; esas olarak sermayenin, yeni birikim stratejilerinin ve 'kontrol gücünü' arttırmasının bir sonucudur.

Geçmişten farklı olarak tarımın da sanayi gibi ele alınması (özellikle ABD'de) olgunlaşmış ve AGRIBUSINESS denilen uluslararası dev tarım firmalarının “artık biz de varız” demeleri tarımsal alanda köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Kuşkusuz bin yıllardır sürdürülen tarımsal üretim sonucu, özellikle kullanım değeri yerine değişim değeri için üretim, kar için üretim yapılmaya başladığından beri, kendine has besleyicileri olan toprak mahvoldu; bu, diğer çevre sorunlarının ortaya çıkmasına sebep oldu. Fakat özellikle bu Agribusiness denilen tarım firmalarının gelişmesiyle birlikte ekolojik problemler de arttı. Tarımı ayakta tutan ekosistemler zarar gördü. Yine geçmişten farklı olarak, tarımsal üretim süreçlerinin tümünü kontrol altında tutabilecek yeteneğe kavuşan şirketler, daha fazla kar elde edebilmek için tarımda metalaşmayı hızlandırmış ve özellikle 80'lerden bu yana biyoteknoloji alanını zorlayarak, vardığı sonuçlarla sermayenin yoğunlaşmasını ve merkezileşmesini arttırmıştır. Bu da beraberinde çiftçilerin, küçük üreticilerin proleterleşmesini ve geleneksel işletmenin (örneğin, aile tipi organik tarım) ve hayvancılığın dışarıdan kontrolünü arttırmıştır. Bu Agribusiness'ler geliştirdikleri yeni teknikler ve yöntemlerle sömürde çığır açmışlardır. Küreselleşen tarımdaki bu artan metalaşma, köylülüğü ve küçük üreticileri çöktürmüş; şimdiye kadar çeşitli yollarla toprağında tutunabilen tarım üreticilerini ise artık dayanamaz noktaya getirmiştir. Bu da şimdiye kadar geçen zaman zarfında topraklarından göçüp kentlerde ucuz işgücü, yedek işgücü olan kitlelere çok daha fazlasının ekleneceği anlamına gelmektedir.

Kısa bir süreye kadar emperyalizmin belirleyiciliğinde göreceli olarak kendi tüketimine yetebilecek bir üretim yapan Üçüncü Dünyanın^[1] kendisi için üretimi gerilemektedir. Belirli alanlarda -ki bunu da emperyalist iş bölümü belirler-

yoğunlaşarak ihraç için lüks tarım yapılmaktadır. Temel gereksinim olan ürünler ise ironiktir ki gelişmiş kapitalist ülkelerden ithal edilmektedir. Ya da bu süreç yeni başlamaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında bağımlı hale getirilen Üçüncü Dünya Ülkelerinin tarımı aşağıda genel hatlarını vermeye çalışacağımız tüm bu yeni gelişmelerle birlikte yeni bir cenderenin içine sokulmakta ve “bağımlılığı” daha da derinleştirilmektedir. Bu ise; tüyler ürpertici bir şekilde üretimin, verimin bolluğuna rağmen; yere ve zamana göre değişen politikalara rağmen; tüm dünya halkları ve ezilen sınıfları için ortak olan bir şeyi getirmekte. O da; daha fazla açlık, yoksulluk, ölüm, göç ve neden olmasın; “yeni devrimci hareketler!”

Fakat burada özellikle değinilmesi gereken noktayı Kautsky daha 20. yy'ın başlarında söylemişti bile: “Tarım sorununu Marksist bir anlamda incelemek isteyen biri için sorunu tarımdaki küçük işletmelerin gelecekteki kaderi olarak ortaya koymak yeterli değildir. Aksine tarımdaki kapitalist üretim tarzının temelinde yatan tüm varyasyonları incelemek zorundayız. Sermayenin tarımı hakimiyeti altına alıp almadığını, onu değiştirip değiştirmediğini, eski üretim ve mülkiyet biçimlerini işlemez duruma getirip getirmediğini ve yeni biçimlere yol açıp açmadığını ve tüm bunları nasıl yaptığını araştırmak zorundayız.”^[2] Zülküf Aydın'ın da belirttiği gibi bu metodolojik bir devrimdir. Sermayenin tarım

üreticisine nüfuzu zamana ve mekana göre zorunlulukları ve ihtiyaçları bağlamında farklılıklar göstermektedir. Her ne kadar tarım, tarımsal firmaların egemenliği altına girse de bu bütün süreçleriyle dünyanın her yerinde hemen gelişecek bir olgu değildir. Yine de, dolaylı yollardan da olsa artık, uluslararası sermayenin etkisinden kaçabilecek tek bir tarım üreticisi kalmamıştır. Fakat küresel sermayeden, dünyada hala çok büyük bir nüfus oranına sahip olan tarım üreticileri farklı şekillerde etkilenmektedirler. Bu farklılık, tarım üreticilerinin, hem kendi farklılıklarından, hem de “sermayenin dünya ölçeğinde döngüsüne eklemlenme açısından farklı donanımlara sahip ülkelerin” uluslararası sermayeyle ilişkisinin niteliğinden, onunla eklemlenme şekline kaynaklanmaktadır. Sermayeden farklı şekillerde etkilenen ülkelerin köylülüğünün dönüşümü de farklılıklar göstermektedir.

“Uluslararası sermaye, tarıma; üretici sermaye, finans

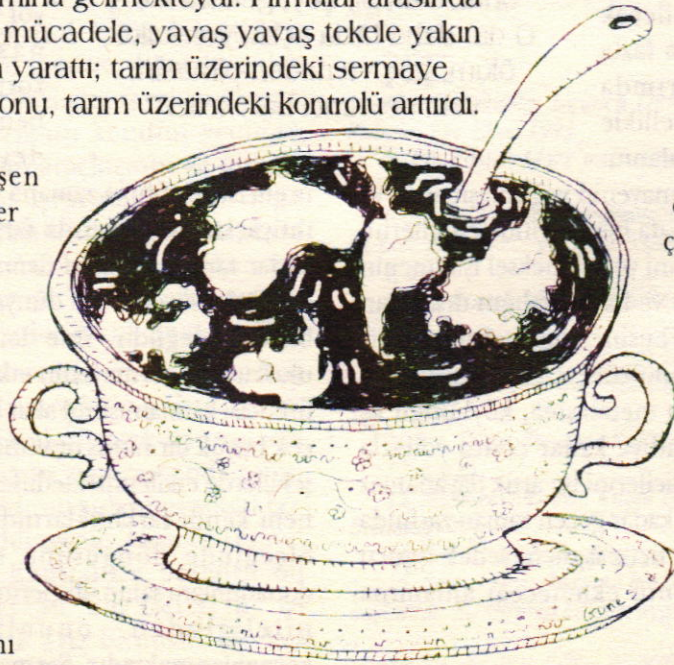
sermayesi, ticari sermaye biçiminde kimi hallerde doğrudan doğruya, kimi hallerde yerel devlet mekanizmalarını kullanarak ya kırsal kalkınma projeleri olarak, ya köylüye üretici kredisi olarak, ya ihracatçı olarak, ya girdi üreticisi ve dağıtıcısı olarak, ya üretimi doğrudan ve dolaylı olarak örgütleyen bir unsur olarak girmiştir"^[3]. Bu alanlardan şimdiye kadar istediği şekilde ve yeterince kar elde edememiş olan sermaye; artık elindeki biyo-teknolojik gelişmelerin verdiği olanaklarla ve ekonomik, hukuksal, askeri yapılarını oluşturduğu küresel sömürü düzeniyle ve de yeni birikim stratejileri ve "kontrol yeteneğini"* yoğunlaştırarak; tarımsal üretim süreçlerine; işlenme, taşınma ve pazarlanma süreçlerinin tümüne birden müdahale edebilmektedir. Peki bu; gelişmiş kapitalist tarımın olduğu bir ülkede ya da bir Üçüncü Dünya ülkesinde nasıl olmaktadır? Ya da bu görüşten farklı bir formülasyon sunan Fuat Ercan'ın deyişiyle "...kapitalizmin tarihsel gelişimine eklenme açısından 'erken kapitalistleşen ülkeler' ve 'geç kapitalistleşen ülkeler'" de nasıl gerçekleşmektedir?^[4]

Öncelikle şunu diyebiliriz ki, tarımla endüstrinin gelişmeleri birbirinden farklılıklar göstermektedir. Yani, tarımda kapitalizmin gelişmesiyle sanayiye dair bildiğimiz klasik gelişme birbirinden farklıdır. Bin yıllardır yaşamın olmazsa olmazı olan, "tarım toplumları" denilebilecek kadar toplumsal formasyonları belirleyen tarıma sermayenin nüfuzu 18 yy'dan sonra başladı. İngiltere örneğinden hatırlayacağımız gibi 1800'lerde özgül koşulları nedeniyle; tarımsal kapitalizmin başlamasından sonraki gelişmelerle tarımın ve endüstriyel üretimin çizdiği trend toplumdaki topluma, zamandan zamana farklılaştı.

Toprağın kendisine has belirleyici sistemi ve her seferinde kendisini yeniden üretebilecek bir dinamığe sahip olan tarım için temel girdiler olan tohum,

gübre zaman içerisinde gelişen teknoloji ve insan emeği ve diğer doğal kaynaklar yeterlidir. Ayrıca tarımsal üretimi gerçekleştiren üreticilerin buldukları toplumsal formasyonun belirleyiciliğinde kendilerine has özellikleri vardır. Bilindiği gibi tarımın, kendisi dışında sanayiye bağımlı hale gelişi ilk olarak kimyasal gübrenin bulunması dolayısıyla idi. Daha sonra özellikle 20. yy'da hem tarımsal girdiler bakımından, hem de hasat zamanı bakımından yine sanayiye bağımlılığı arttı.

Artık, yatay entegrasyon ve dikey entegrasyon süreçleri, tarım üreticileriyle firmalar arasındaki ve firmaların kendi aralarındaki mücadeleyi ve güç dengelerini değiştirdi. Bu da organik tarım yapan küçük üreticilerin durumunun eskisinden farklı olacağı anlamına gelmekteydi. Firmalar arasında yaşanan bu mücadele, yavaş yavaş tekele yakın bir durum yarattı; tarım üzerindeki sermaye konsantrasyonu, tarım üzerindeki kontrolü arttırdı.



İşte kapitalizmin tarıma ilk nüfuzu da tarımsal üretim için zorunlu ihtiyaç olan girdileri sağlamak ve üretilen ürünleri, üreticilerden satın alıp pazarlamak şeklindeydi. Eskiden tarım girdileri de, hayvan bakımı ve beslenmesi için gerekli besinler de, gübreler de tarımın kendi doğal döngüsü içinde sağlanırdı. Kullanım değeri için üretimin yapıldığı burada tam anlamıyla metalaşma henüz söz konusu değildi. Burada tarım ve tarım üreticisi kendi basit yeniden üretimini gerçekleştirecek bir konumdaydı ve bunu nesilden nesile yıllarca sürdürebilirdi. Fakat tarihsel süreç böyle gelişmedi.

Tarımsal ürüne, kapitalizm öncesi dönemlerde ekonomi dışı yollarla el konulurken, üreticiler bir şekilde sömürülmüş olurdu. Kapitalizmle birlikte ise artık tarım üreticisinin, ürününe ve emeğine ekonomik yollarla müdahale edilmektedir. Artık tohum, traktör, yakıt, kimyasal gübreler, makineler tarıma sermaye tarafından sunulmaktadır. Tarım üreticisi doğrudan ya da dolaylı yollardan yani üretimi için zorunlu ihtiyaçları bakımından sanayiye bağımlı kılınarak ya da pazar ve piyasa mekanizmaları aracılığıyla üreticiyi farklı yollardan belirlemekte ve sömürmektedir.

Tarımda endüstriye benzer klasik bir gelişmenin olmadığını söylemiştik. Yani tarım üreticisinin özünde sermaye biriktirme, kar elde etme gibi eğilimleri yoktur. Kendisini yeniden ve yeniden üretebilecek kadar, kendi kullanım değeri için üretim yapar. Kuşkusuz bu toplumdaki topluma farklılaşır. Ayrıca farklı tarım üreticileri için de durum değişiktir. Yine de tarımsal alanda geleneksel tarım denilen aile tipi organik tarım yapan kitlelerin çokluğu, küçük üreticilerin çokluğu dikkat çekicidir. Peki büyük oranlarda meta üretimi yapılan tarımsal alan neden şimdiye kadar sermaye tarafından kontrol altına alınmamıştır? İşte bu "Klasik kapitalist konsantrasyonun burada başarısızlığının nedeni tarımın hem akçalı, hem de fiziksel ana çizgilerinin buna el vermeyişindedir."^[5] Ayrıca;

-toprağın amortismanına tabi olmaması ve ekilen toprağın borsada yer almasının ender olması dolayısıyla paraya çevrilememesi,

-tarımda özellikle geniş çiftliklerin kontrolünün geniş arazilerde çalışılması nedeniyle zor olması,

-tarımda ölçek ekonomisine ulaşmanın zor olması,

-insan kontrolünde olmayan hava şartlarıyla, hastalıklarla, zararlılarla vd. karşılaşma olasılığı,

*Kontrol yeteneğinden kastımız Baran ve Sweezy'nin 1966 yılında yayınladıkları *Tekelci Kapital*'de de belirttikleri gibi kapitalizme özgü üç temel dinamiklerdir: Sermayenin niceliksel birikimi olarak sermayenin yoğunlaşması; biriken sermayenin

diğer alanlardaki sermayeleri de içermesi anlamında "merkezileşmesi"; ulusal ölçekte gerçekleşen sermayenin uluslararasılaşması anlamında "sermayenin genişlemesi" dir.

-tarımda çeşitli üretimlerde ürün elde etme süresinin kısaltılmayışı^[6] gibi nedenlerle şirketler tarımsal üretim süreçlerinde doğrudan üretime girmezlerdi. Üretime ve daha sonraki aşamalara sermaye farklı şekillerde nüfuz ederdi. Bu ise tarımın, sayısı milyonları bulan küçük üreticilerin elinde olması nedeniyle sermaye için ciddi bir problem yaratmaktaydı. Yine Lewontin'den aktaracak olursak "Küçük üreticilerse

ekonomik yönden rasyoneldirler ama ürünlerini piyasaya götürmek yerine kendileri tüketirler. **Tarım, anlatılan bu nitelikleriyle kapitalist üretim sektörleri içinde kalabalık bir küçük üreticiler yığınının yer almış bulunduğu tek kesimdir.**"

Kapitalist üretim biçiminin belirleyiciliğinde sermayenin hareket yasaları ile emek ve sermaye çelişkisi tarafından tanımlanan küçük meta üreticileri kendileri için üretimden, basit yeniden üretimden, ticarileşmiş bir üretime geçmişlerdir. Aslında Gibbon ve Neocosmos'un dedikleri gibi küçük meta üreticileri, kapitalist meta üreticilerinden farklı değillerdir. Yani, meta üretimi yapan işletmelerin kapitalleşme düzeyleri, üretici güçler, emek süreçleri, ürün miktarı ve bunun gibi farklılıklarıyla, küçük meta üretimine özgü olan cinsiyetçi iş bölümü, aile yapıları, üretim ve yeniden üretim süreçlerindeki ekonomik hesaplama tarzları gibi farklılıkları, kapitalizmin farklılıkları ve çeşitlilikleri kapsamında yer alan ortak unsurlardır.^[7] Bu üreticiler burada bir kısmı verilen özelliklerinden dolayı;

-tarımsal üretim sürecinde karar verebilme özellikleri,

-küçük meta üreticilerinin, kendilerine girdi sağlayan sermayeye karşı geleneksel biçimde potansiyel yarışmacı olması,

-kapitalist üretim biçimi altında ve sermayenin kendisine karşı yeni stratejileri karşısında çeşitli yollarla direnebilme özelliği -Zülküf Aydın'ın deyişiyle kendisine çeşitli şekillerde nüfuz eden sermayeye karşı **beka mekanizmaları** geliştirmesi-gibi nedenlerle endüstrici kapital için göreceli olarak sorun yaratmaktaydı. Göreceli diyorum, çünkü, her ne kadar küçük meta üreticilerinin var olan durumu sermaye için şu anda sorun olarak görünse de; küçük üreticilerin çoğalmasına ya da azalmasına veya daha genel olarak tarım üretiminin niteliğine, tarım üreticilerinin ne oranda nasıl farklılaşacağına konjonktürel olarak sınıf savaşımı ve sermayenin ihtiyaçları, zorunlulukları ve eğilimleri belirlemektedir. Kautsky'den yazının başında yaptığımız alıntıdan hareketle; küçük meta üreticilerinin çözülüşü ya da 20.yy'ın başlarındaki tahminlerin aksine 1950'lere gelindiğinde büyük ölçüde artışları; küresel ölçekte emperyalist ilişkiler tarafından ve sermayenin kendilerine (içinde buldukları ülkenin koşullarının ve kendi özelliklerinin de belirleyiciliğinde) nüfuzu doğrultusunda olabilmektedir. "Endüstrici kapital için burada

problem, çiftçiyi kendi seçişlerinden ayırmakta yatar. Bu da iki yolla yapılır: Çiftçi, girdilerin üreticilerinden olabilecek en yüksek değerde girdi satın alacak üretim süreçlerine zorlanır; ikinci olarak da ürünlerin niteliği fiyatları belirleme gücüne sahip, sayısı sınırlı büyük alıcıların talebine uygun gelecek biçimde işlenerek değiştirilir. Böylece çiftçiler hep bir biçim ve tempoda üretim yapmaya zorlanır. Meydana

gelen bu üretim ve çalışma biçiminden ayrılan, malını açık pazarda satamaz. Böylece ürün üreticiye yabancılaştırılmış olur. Yani bu çiftçi proleterleştirilmiş olur. Toprağın ve diğer üretim araçlarının hukukça kabul olunmuş sahibi olmasının bir önemi kalmaz. Böylece bir üretim düzeninde ürünü ve ürünün türünü, çeşidini seçme hakkı elinden alınmıştır.

Proleterleşme demek, bir insanın kendi emeği üzerindeki kontrolünü kaybetmesi, emeğinin ürünün kendine yabancılaşması demektir. Burada olan da budur."^[8]

Artık **yatay entegrasyon** ve **dikey entegrasyon** süreçleri, tarım üreticileriyle firmalar arasındaki ve firmaların kendi aralarındaki mücadeleyi ve güç dengelerini değiştirdi. Bu da organik tarım yapan küçük üreticilerin durumunun eskisinden farklı olacağı anlamına gelmekteydi. Firmalar arasında yaşanan bu mücadele, yavaş yavaş tekele yakın bir durum yarattı; tarım üzerindeki sermaye konsantrasyonu, tarım üzerindeki kontrolü arttırdı.

Bir ürün alıcı firma, aldığı ürünü aynı zamanda işlemekte ve pazarlamaktaysa, başka bir deyişle aynı malın üretimi kesiminde aynı safha söz konusuysa yatay entegrasyon söz konusudur. Bu firma, aynı alanda bir çok meta üzerinde egemenliğe sahipse artık **cross-sübvansiyon** yapabilir. Böylece bir maldan elde ettiği fazla fonları, satış zorluğu çektiği diğer malları desteklemekte kullanabilir. Zaten böyle bir özelliği olmasa diğer firmalarla mücadelesi içerisinde ayakta kalamaz. Hala kendilerine özgü hareket alanları vardı diyebileceğimiz küçük meta üreticileri ve çiftçiler ise uzun dönemde sadece tek bir meta üzerinde yoğunlaşabileceklerinden Agribusiness firma karşısında hiç bir güçleri kalmamaktadır. Örneğin CARGILL, dünyanın en büyük üç tahıl satıcısından biri, aynı zamanda ikinci büyük hayvan yemi üreticisi ve en büyük sığır ve domuz eti işleyicisidir.

Yine aynı şekilde dikey entegrasyonla bir Agribusiness, bir metanın üretiminden pazarlanmasına kadar geçen sürecin safhalarının tamamını kontrol altında tutabilmektedir. **Üretim sözleşmeleriyle** küçük üreticiler ve çiftçilerle anlaşırken şunu yapmaktadır: Üretim için gerekli girdilerin üretimini ve onların pazarlanmasını kendisi yapmakta yani, üreticiye tohumu, gübreyi, makineyi, ilaçları, vd. kendisi satmakta; ardından üreticinin hangi ürünü ne zaman, nasıl üreteceğine ya da üretmemesi gerektiğine Agribusiness firma karar vermektedir.^[9]

Üretilen ürünü yine kendisi işlemekte, pazarlamakta hatta **süpermarketleşmeyle** birlikte doğrudan tüketiciye yine kendisi satmaktadır. Böylece kar elde etme olanaklarını artırmaktadır. Bu alandaki firmalar arasındaki savaş da kızışmakta ve tekelleşme çok hızlı bir şekilde gelişmektedir. Hele hele Üçüncü Dünya Ülkeleriyle daha yeni bağlaşıklık kurmaya başlayan bu firmalar her geçen gün daha fazla alana el atmaktalar. Örneğin; IBP, CARGILL ve CON AGRA yalnızca ABD’de sığır işleme kapasitesinin %80’ine sahip; PHILIP MORRIS besin, tütün ve içki alanlarında en büyük işleme ve pazarlama kapasitesine sahip firmalardan biri; MITSUBISHI bile tarım sektörüne yatırım yapmaya başladı. Artık, kendi basit yeniden üretimi için üreten ve kullandığı tohumdan masaya koyduğu besine kadar küçük üreticinin kontrolünde olan tarım; ortaya çıkan yatay ve dikey entegrasyonla tohumdan üretime, marketlere kadar yaratılan zincir, sayısı on beşi geçmeyen emperyalist Agribusiness firmanın elindedir.

Sermayenin tarıma nüfuzunu analiz ederken Lewontin, üretici sürecin merkezi çizgisi olan şu noktanın gözden kaçırılmaması gerektiğini söylemektedir: “...Bütün bu girdiler (tohum, makine, emek, gübre...vs) yaşayan organizmaları üretmek amacına dönüktür... Yaşayan organizmalar aynı zamanda ölen organizmalardır, bu nedenle *yeniden üretilmeleri* zorunludur...” Dolayısıyla üretimin gelecekte de devam edebilmesi için hem hayvan, hem de bitki için tohum, merkezi önemdedir. Bu merkez organizmaların **biyolojik kontrolü**, tarımsal üretimin bütün süreçlerinin kontrolünde belirleyici önemdedir. Sermayenin dikkatini çeken bu durum, biyo-teknoloji ve kimya araştırmalarının bu alanlarda yoğunlaştırılmasına sebep oldu. Çıkan sonuçlar, yatay ve dikey entegrasyonla büyük güce kavuşan Agribusinessler’i tüm tarım üreticilerinin kontrolünde avantajlı duruma getirdi. Daha önceleri tarım üreticisi, bir kere kullandığı tohumdan yıl sonu elde ettiği ürünle bir dahaki ekim için sahip olması gereken tohumu fazlasıyla sağlıyordu. Ve bu, endüstrici kapital için bir sorun yaratıyordu. Bunun için ilk önce kendi melezini üreten tohumlar, firmalar tarafından üretilip tarım üreticisine satılmaya başlandı. İkinci yıl aynı tohumu elde edemeyen üretici, tohumu üreten firmadan o tohumu tekrar satın almak zorunda kalıyordu. Yine de çiftçiler bir yolunu bulup bu

döngüyü kırabiliyorlardı. Daha sonraki gelişmeler ise sermaye lehine tüm sorunları kökten çözüyordu: **Terminatör tohum** denilen ve sadece bir kere ekildikten sonra elde edilen üründen gelen tohumla bir daha ekim yapılamayan, yani bir çeşit intihar eden tohum. Daha önceki kendi melezini üreten tohum, sadece bazı organizmalara uygulanabilirken; 3 Mart 1998’de ekilmeye elverişli olduğu dünyaya müjdelenen terminatör tohum, bir çok organizmaya uygulanabilmektedir. Her toprağa ve farklı bölgelerin kendilerine özgü koşullarına göre üretilen bu tohumun kullanılması gittikçe yaygınlaşmaktadır.^[10] Örneğin; Fransız NOVARTIS şirketi, terminatör tohum üretiminin patentine sahip bir kaç firmadan bir tanesi. Bu tohumu üreten firmalar



Tüm bu

süreçler çevre ve yarı çevre ülkelerde, devletin tarımdaki elinin çekilmesi sonucu daha yıkıcı sonuçlar doğurmaktadır. Bilindiği gibi şimdiye kadar uygulanan politikalarla gelişmiş kapitalist ülkelere bağımlı hale getirilen bu ülkelerin tarımları ihracat için üretilen belli bir kaç ürün üzerine yoğunlaştırılmış durumdaydı. Biyo-teknoloji bulgularının buralarda uygulanmaya başlanması bu ülkeler için şimdiye kadarkinden çok daha çıkışsız bir bağımlılık yaratmaktadır.

“genom control” adı verilen testlerle ve Dünya Ticaret Örgütü’nde imzalanan Patent Hakları Yasasıyla (TRIPS) mülkiyet haklarını oluşturmakta ve böylece *hukuk silahını* hem diğer firmalara, hem küçük üreticilere ve çiftçilere ,hem de diğer ülkelere karşı en iyi şekilde kullanılmaktadırlar. Gerek üretim sözleşmeleri, gerek diğer araçlarla tarım üreticilerinin elini kolunu bağlayan bu Agribusiness’lere karşı tepkiler de gelmiyor değil. Bazı Üçüncü Dünya Ülkelerinden bu patent hakları konusunda sızlanmalar olmakta fakat bunun herhangi bir belirleyici gücü olmamaktadır. Daha güçlü tepkiler ise ABD ve bazı Batı Avrupa ülkelerinin köylülerinden gelmektedir, özellikle Fransa’daki gelişmeler dikkate değer.

Aynı şekilde 2.Dünya Savaşı sonrası dönemde kullanımı yaygınlaşan kimyasal gübre, zirai ilaç ve hayvan ilaçlarında da yukarıda anlattığımız tohumdakine benzer gelişmeler yaşanmaktadır.

Diğer bir konu ise ABD’de 1950’lerde tavuk üretim çiftliklerinde* başlayan **“sözleşmeli üretim”** denilen modeldir. Yatay ve dikey entegrasyonun olgunlaşmasında bir aşamayı da bu oluşturur. Aslan Başer Kafaoglu bu durumu iyi bir şekilde izah ediyor: “...Agribusiness firma çiftçiye şunu der: Bak çiftçi kardeş, seninle bir sözleşme yapacağız. Toprak sana ait. Ama bu toprakta benim istediğim yolda ekip biçeceksin. Tohumu ben vereceğim; tohum ekecek makine benden; bütün gübreleri ben sağlayacağım; tarım ilaçlarını ben sağlayacağım; hasat makinelerini ben vereceğim; sen yalnız benim gönderdiğim tohumu benim göndereceğim

*Hayvancılığın, özellikle kümes hayvancılığının görece toprağa daha az ihtiyaç duyulan bir alan olması bitki üretiminin tersine bu alanın küçük üreticilerin elinden daha kolay koparılmasına sebep oldu. Sermayenin hayvancılığı doğrudan kontrol etmesinin sonucunda

köylüler artık, hayvan yemlerinin, hayvanların üreticisi değil tüketicisi durumuna düştüler. 80’lere gelindiğinde hayvancılık büyük oranda küçük üreticilerin elinden çıkmıştı bile. Benzer gelişmeleri Türkiye’de de gözlemek mümkün.

uzman denetçilerimin kontrolünde aile bireyleri ve dışarıdan tutabileceğin ücretli kişilerle ekip biçeceksin. Aile bireyleri ve dışarıdan emeğini kiralayacağın işçilere ait girdiler ve sadece bunlar sana

ait. Bir de hasat yapıldıktan sonra ürünü benim yirmi mil uzaktaki toplama merkezime teslim edeceksin. Buna karşılık alacağın bedel diyelim bin dolardır.^[11] Bir kere üretici makasa alındıktan sonra, artık bu kısır döngüden çıkamayacak ve varlığını Agribusiness firmalarla yaptığı bu sözleşmeler sayesinde devam ettirebilecektir. Bu gerçekten yeni bir proleterleşme olarak değerlendirilebilir. Artık üretici, üretim süreçlerinde, üretilen ürünün dış ticareti süreçlerinde tamamen devre dışı bırakılmıştır. Bazı üretim araçlarına sahip olması, örneğin toprak sahibi olması bir şeyi değiştirmeyecektir. Kuşkusuz bu süreç bütün tarım üreticileri için aynı gelişmemektedir.

Bilindiği gibi köylülük de kendi içerisinde farklılaşmaktadır. Kapitalist çiftçi, Küçük meta üreticisi, Topraksız köylü, Ücretli tarım işçisi gibi farklı tarım üreticileri vardır. Fakat özellikle Üçüncü Dünya Ülkelerinde en yaygın tarım üreticileri olan küçük meta üreticileri yukarıdaki tabloda anlatılan şemaya uymaktadır. Tüm bu süreçler çevre ve yarı çevre ülkelerde, devletin tarımdaki elinin çekilmesi sonucu daha yıkıcı sonuçlar doğurmaktadır. Bilindiği gibi şimdiye kadar uygulanan politikalarla gelişmiş kapitalist ülkelere bağımlı hale getirilen bu ülkelerin tarımları ihracat için üretilen belli bir kaç ürün üzerine yoğunlaştırılmış durumdaydı. Biyo-teknoloji bulgularının buralarda uygulanmaya başlanması bu ülkeler için şimdiye kadarkinden çok daha çıkışsız bir bağımlılık yaratmaktadır. Diyelim ki Fransa, Somali'ye tohum ambargosu uyguladı; zaten doğrudan tüketilecek besinler açısından da dışarıya bağımlı olan Somali kıtlık, açlık ve ölümlerle baş başa kalabilecektir. Tarihtekileri aratmayacak şekilde önümüzdeki on yıllarda bolluk olabileceken kıtlıkların yaşanması artık bizi çok da şaşırtmayacaktır! Agribusiness'ler doğrudan olarak daha yeni yeni bağlaşıklık kurmaya başladıkları Üçüncü Dünya Ülkelerinin tarımlarını biyo-teknoloji ve sözleşmeli üretimin güler yüzlü maskesi arkasında makasa almaktalar. İşte "tarım reformlarıyla" Türkiye'nin de içinde bulunduğu bu ülkelerin tarımları, dev tarım şirketlerinin daha fazla kar elde edebilecekleri bir ortama hazırlanmaktadır. Bunun küresel ve yerel hukuk zemini oluşturulmaktadır. Oluşturulmaya çalışılan Lewontin'in dediği gibi geleceğin kapitalist tarımıdır.

Bilindiği gibi Türkiye de uyguladığı yapısal uyum programı doğrultusunda bir çok alanla birlikte "Tarım Reformu" adı altında bir dizi hukuksal ve ekonomik dönüşümü gerçekleştirmeye devam ediyor. Tarımda destekleme alımlarından vazgeçilmesi, sübvansiyonların kaldırılması, tarımla ilgili kamu kuruluşlarının -TEKEL, Türkiye Gübre Sanayi AŞ., Çaykur, Türkiye Zirai Donanım AŞ...vd-, Tarımsal Kooperatif ve Birliklerin özertleştirilmesi adı altında özelleştirilmesi şeklinde somutlaşan değişiklikler; sanılanın

Agribusiness'ler doğrudan olarak daha yeni yeni bağlaşıklık kurmaya başladıkları Üçüncü Dünya Ülkelerinin tarımlarını biyo-teknoloji ve sözleşmeli üretimin güler yüzlü maskesi arkasında makasa almaktalar. Oluşturulmaya çalışılan

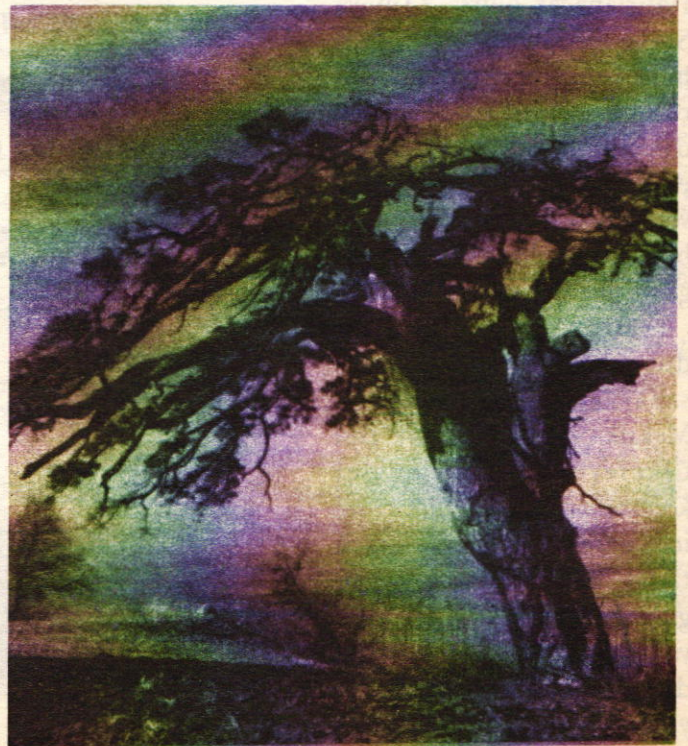
Lewontin'in dediği gibi

"geleceğin kapitalist tarımı"dır.

aksine salt IMF, DB, AB öyle istediği için değil, emperyalist ilişkilerin belirleyiciliğinde ulusal sermayenin sınırlarına ulaşan birikimi ve kontrol gücü dolayısıyla artık uluslararası sermayeyle

eiklemlenme isteği ve zorunluluğu nedeniyle de gerçekleştirilmektedir. İşte, "devletten destek alamayan çiftçi isyanda; Artık bilmem nerde tütün üretimi yapılmayacak, pancar ekilmeyecek; Kredisini ödeyemeyen ve yeni kredi alamayan çiftçi zor durumda" gibi haberlerin arkasında dünya çapında yeniden düzenlenen tarım politikaları yatmaktadır. Aslında 1980'lerden beri Türkiye, bu politikaları uygulamaya zorlanmakta ve bu politikalar gizliden-açıktan yürütülmekteydi. Fakat gerek uluslararası politikada emperyalizmin Ortadoğu'ya ve Türkiye'ye dair diğer planları, gerek iç sermayenin yönelimleri, tarıma dair bu politikaları gerçekleştiremeyen hükümetleri meşruiyet krizine sürüklemiştir. Aşamalı olarak ve zamana yayılarak gerçekleştirilen reformları şimdiki DSP-ANAP-MHP koalisyonu "cesurca" gerçekleştirmektedir. IMF'ye verilen niyet mektuplarındaki taahhütlerin bir çoğunun yapılmış olması bunu kanıtlar niteliktedir.

Aynı politikalar bir çok ülkede daha uygulanmaktadır. Örneğin; Mısır'da uluslararası finansal kuruluşlar tarafından verilen borçlar karşılığında tarım, küçük üreticilerin elinden kurtarılıp 'büyük işletmeler' kurumsallaştırılmaya çalışılmaktadır. Liberal politikaların uygulanması dayatılırken, yiyecek üretimi ticari tarım lehine azalırken Mısır, yiyecek ithal eden bir ülkeye dönüştürülmüş ve milyonlarca köylü kiracılık ve ortakçılık ilişkilerinin de bozulmasıyla perişan duruma düşmüştür. Peru'da çok uluslu Agribusiness şirketlerin isteği doğrultusunda üretim yap(a)mayan köylüler ya da direnen köylüler, ABD destekli paramiliter gruplarca



topraklarından sürülmekte ya da öldürülmektedirler. ABD ve Kanada geni değiştirilmiş ürünleri bırakın Afrika'ya, Ortadoğu'ya sokmayı bu konuda titiz davranan AB'ye dahi sokmayı başardı. Meksika'da son dönem uygulanan politikalarla 4 milyon tarım üreticisi göçe zorlandı. İnsanların köle gibi çalıştırıldığı ve 1800'lerin ABD'sini anımsatan "plantasyonlarda" kendi topraklarında milyonlarca yerli ve tarım üreticisi yoksulluk içinde yaşıyor. Filipinler, ABD'den tohum, Fransa'dan gübre gelmesi üretim yapamayacak durumda. Türkiye de Monsanto'dan, Cargill'den geni değiştirilmiş tohum almaya başladı bile. Nestle ve Unilever, taşeronlaştırma yoluyla Türkiye'ye girmişti zaten.^[12] Afrika'da The Economist dergisi tarafından "Toprak Sorunu" olarak değerlendirilen "komünal toprak ilişkileri" iyice tasfiye edilmeye çalışılırken yine insan sağlığına ve ekolojik tahribata yol açan deneyler ilk burada yapılıyor. 'Kara kıta' yine dünyanın nükleer-kimyasal çöplüğü ve yine insanlar ölüm ve açlık arasında salınıyor. Arjantin'de topraklarından kopan insanlar yepyeni devrimci hareketlerin başlatıcısı. Emperyalistler her ne kadar Latin Amerika kırının isyanını militarize yöntemlerle bastırmaya çalışsa da yine de geleceğin ütopyasında şimdiden yerlerine alan köylülerin yeni yöntemleriyle baş edemiyorlar.^[13] Hindistan'da dünyanın en büyük agribusiness'i Cargill'in tohum ambarlarını basan köylüler silah zoruyla durdurulabiliyor... Tablo böyle devam ediyor...

Geleceğin kapitalist tarımını oluşturabilmenin yolu dünya çapında yeni düzenlemeleri zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda zaten kapitalist tarımın yapılageldiği periferi ülkelerden ziyade 'geç kapitalistleşen ülkelerin' tarım ve gıda sistemleri köklü bir dönüşüme uğramaktadır. Hatırlanacak olursa 2.Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD hem kendi iç problemlerini çözebilmek için hem de değişen uluslararası koşullarda emperyalist politikalara yön verebilmek için bir çok etmenle birlikte tüm dünyanın tarımını geliştirme (bağımlı bir gelişme) yolunu tutmuştu. Bu doğrultuda ithal ikameci sanayileşmenin dayatıldığı Meksika, Mısır, Türkiye gibi ülkelerde tarım devlet kontrolünde geliştirildi. Üretim için gerekli girdilerde zaten tarım, sanayiye bağımlı hale getirilmişti fakat devlet uzun yıllar çiftçi yararına buraları düzenlemişti. Dünyada son elli yılda makine kullanımı

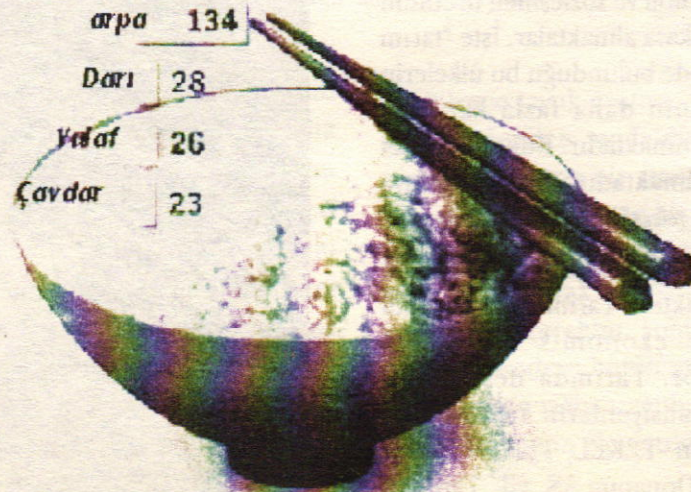
yaygınlaşmış, sulama projeleri geliştirilmişti. Devlet tarıma yüksek oranda sübvansiyon uyguluyordu, bir çok üründe destekleme alımları gerçekleştiriyor, tavan ve taban fiyatlarında köylünün yararını gözetiyordu. Bu politikalar sonucu bu ülkelerde göreceli olarak kendilerini besleyebilecek kadar ve ihraç edebilecek kadar tarımsal üretim hacmine ve verimine ulaşılmıştı. Özellikle Türkiye'de siyasi hayatta, bu kesimin oy potansiyelinin önemi hatırlanacak olursa, popülizmin doruklarında geziniliyordu. Geçen zaman zarfında gerçekleşen büyük göçler az çok bu durumu değiştirmişti, fakat köylülük hala kendisini büyük oranda var edebilmekteydi. Dikkat çeken diğer bir gelişme ise ÇİN ve HİNDİSTAN'IN 80'lerde yaptıkları ciddi tarım hamleleridir. Tehlikeyi fark eden ABD 70'lerin sonlarından itibaren "hem sanayiinin hem de tarımın önderi olma politikasını başlattı".

Bu doğrultuda 1986'da başlatılan ve 1994'te tamamlanan Genel Gümrük Tarife Anlaşması (GATT) bünyesinde gerçekleştirilen URUGUAY TURU GÖRÜŞMELERİNDE tarıma özel bir önem verildi. Türkiye dahil bir çok ülkenin imza koyduğu bu anlaşmalarda her bir ülkenin tarımdaki sübvansiyonlardan, destekleme alımlarından en az 10 senelik süreçte vazgeçmeleri düzenlendi. Uruguay Round Toplantıları yerini daha sonra DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ'NE bıraktı. MAI'nin de daha sonra bünyesine katılmasıyla birlikte DTÖ, dünyada metaların dolaşım alanını düzenlemektedir ve önemli

Geleceğin kapitalist tarımını oluşturabilmenin yolu dünya çapında yeni düzenlemeleri zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda zaten kapitalist tarımın yapılageldiği periferi ülkelerden ziyade 'geç kapitalistleşen ülkelerin' tarım ve gıda sistemleri köklü bir dönüşüme uğramaktadır.

Açlığı önleyen bitkiler 2001 yılında dünyada tahıl üretimi

Mısır	586 milyon ton	600
Pirinç	586 milyon ton	42
Buğday	567 milyon ton	567
Arpa	134	
Darı	28	
Yulaf	26	
Çavdar	23	



bir anayasal odak olma özelliğine sahiptir. A g r i b u s i n e s s emperyalizminin şartlarını tüm ülkelere kabul ettirdiği bir alandır DTÖ. Yaratılan bu ortamda tüm dünya kaynakları sermayenin talanına açılmıştır. Bu ise şimdiye kadarkinden çok daha hızlı bir ekolojik tahribatı getirecektir.

Türkiye tarımı da küresel tarım/sanayi kompleksine eklenmektedir. IMF ve DB'nin kontrolünde son politikalarla devlet, destekleme alımlarından vazgeçti. Sübvansiyonları kaldırdı. Tarım üreticilerine verilen kredilerin şartlarını ağırlaştırdı. Tarımla ilgili kamu kuruluşlarını özelleştirdi...vd. Sonuçta ise küçük üreticilerin üstüne doğrudan oturacak olan Agribusiness firmaların politikaları garip bir sonuç yaratacak. 2002 Bütçesinden devletin tarıma ayırdığı pay %2.1. Bu da gösteriyor ki

tarıma fazla bir şey vermeden tarımdan diğer sektörler kaynağa aktarılmaya çalışılmaktadır. Türkiye’de de giderek sanayileşen ve uluslararasılaşan gıda üretimi, kapitalistleşen tarım üretimi; Türkiye mali, ticari ve sanayi sermayesinin uluslararası sermayeyle eklemlenme şekline bağlı olarak bir Latin Amerika’dan, bir Endonezya’dan farklı olmaktadır. Türkiye tarımı da Agribusiness’lerin gözünü diktiği bir alandır. Fakat şimdiye kadar tam anlamıyla doğrudan bir ilişki kurdukları söylenemez. Yerel sermaye içinse tarım, hayvancılık ve gıda sektörleri bir hayli önemlidir. Fakat yerlerini giderek açıktan ya da gizliden uluslararası sermayeye bırakmaktadırlar. Taşeronlaştırma yönteminin ve Fordist olmayan bir üretim ve tüketim politikasını uygulandığı Türkiye tarımını ileriki dönemlerde gerçekten ilginç gelişmeler beklemektedir. Hem sosyal, sınıfsal altüst oluşlar açısından hem de ekolojik sonuçları açısından. Bunları İKSİR’in ileriki sayılarında incelemeye devam edeceğiz.

Tarımdaki bazı yönlerini tarif etmeye çalıştığımız bu büyük köklü dönüşüme karşı, neo-liberal tarım politikalarına karşı muhalefet hareketleri de kendisini yeniden ve yeniden oluşturuyor. Fakat bu dönüşümün eşitsiz ve farklı gelişimi

1. Sermaye birikiminin toplam sosyal döngüsünün dünya ölçeğindeki belirleyiciliğine vurgu yapan Fuat ERCAN, neo-liberal küreselleşmeciliğin olumsuz sonuçlarını ve kendisini çözümlenmeye çalışan muhalif açıklamaların gerçekliği anlamaya ilişkin önemli ipuçları vermekle birlikte, bir çoğunun bütünlüklü analizlere olanak vermediğini belirtmektedir. “Üçüncü Dünyacı/Ulusalcı/Planlamacı/Halkçı” olarak tanımladığı bu tür analizleri “neo-liberal analizlere romantik reaksiyonların ürünü” olarak tanımlamaktadır. Buna da “hegemonik konumda olan neo-liberal açıklamaları ters-yüz etmek suretiyle bir dizi sonuca ulaşmaları” dolayısıyla söylemektedir. Bu türden açıklamaların ‘eklektik’ olduğunu vurgulayarak “işaret ettikleri araştırma nesnelere (Bütünlüklü bir halk, toplumun ortak çıkarları, ulusal sermaye, vs.) sermaye birikiminin toplam sosyal döngüsünün dünya ölçeğinde belirleyici olduğu bu dönemde önemlerini yitirmişlerdir. Dolayısıyla bu kavramlardan hareketle belirlenen politik çözümlenmeler de aynı şekilde yetersiz kalmaktadır.” demektedir. Fuat ERCAN’ın bu konudaki dikkate değer açıklamaları ve özellikle Türkiye’ye dair girdiği yeni özgün bir deneme için mutlaka bakınız: FUAT ERCAN, “Çelişkili Bir Süreklilik Olarak Sermaye Birikimi(1), Türkiye’de Kapitalizmin Gelişme Dinamiklerinin Anlaşılması İçin Marksist Bir Çerçeve Denemesi”, PRAKSİS Sosyal Bilimler Dergisi, Kış 2002, sayı: 5, sf: 25

Ayrıca Fuat Ercan, Modernizm, Kapitalizm ve Azgelişmişlik, Bağlam yay.2001 ve de Kaan Evren Başaran’ın İKSİR’in elinizdeki sayısındaki yazısına bakılabilir.

Bu alanlardaki tartışmalar kuşkusuz daha derinlikli çözümlenmeler içermektedir. Bizim yazımızda aslında konuya dair belirleyiciliği epey fazla olan bu tartışmalara kendi yetersizliklerimizden dolayı girilmeyecektir.

(2) Kautsky’nin 1899’da yazdığı Die Agrarfrage’den (TARIM SORUNU) aktaran: Zülküf AYDIN, TOPLUM ve BİLİM dergisi, Bahar 2001, sayı:88, sf.4

(3) Zülküf AYDIN, TOPLUM ve BİLİM dergisi, Bahar 2001, sayı:88, sf.4

(4) Fuat ERCAN, “Çelişkili bir süreklilik olarak sermaye birikimi(1)”, PRAKSİS, sayı:5, kış 2002, sf:41-42. “Kapitalizmin tarihsel gelişimi farklı mekanlarda gerçekleştiği ölçüde, sermayenin dünya ölçeğinde toplam sosyal döngüsü ile yüzleşme beraberinde farklı donanımlara sahip toplumlar ve ülkelerin varlığına yol açmıştır. Biz değer yüklü kavramlardan uzak durabilmek

farklı çevrelerden birbirinden kopuk tepkiler oluşmasına sebep olmaktadır.Örneğin küçük meta üreticilerinin kapitalist üretim biçimi altında kapitalist özellikleri ağır basmak zorundadır. Siyasal eğilimleri de kendi mülkiyet haklarının zayıflatılmasına karşıdır. Dolayısıyla çevre problemlerinden pek de hoşlanmazlar. Bu durumlarıyla tam bir kısır döngü içerisindedirler. Daha doğrusu onlar için ekolojik problemler ikincil konumdadır. Yine de politikaların merkezinde olmaları itibariyle asıl muhalefetin buradan çıkması doğal olacaktır. Her ne kadar FRANSA ve ABD’de küçük üreticilerin örgütlü yapıları onlara, kendilerine karşı uygulanan politikalara muhalefet etme olanağı sağlasa da, onlar için de durum yukarıdaki gibidir. Burada özellikle dikkat edilmesi gereken bir nokta varsa o da Latin Amerika’daki gelişmelerdir. Orada geçmiştekinden farklı olarak gerçekten yepyeni bir devrimci köylülük oluşmaktadır. Kent ve kırsal arasındaki yeni ve oldukça ilginç ittifaklara ise özellikle dikkat edilmelidir.^[14]

Ayrıca ülkemizde de hem akademinin hem de siyasetin gündeminde olan ‘kent yoksulları’ tartışmalarıyla da doğrudan ilgili olan bu alanlar İKSİR’in ileriki sayılarında tartışılacaktır.

in, kapitalizmin tarihsel gelişimine eklemlenme açısından erken kapitalistleşen ülkeler ve geç kapitalistleşen ülkeler ayrımını yapmayı uygun buluyoruz. Bu tür bir kavramlaştırma direkt olarak sermayenin dünya ölçeğinde döngüsüne eklemlenme açısından farklı donanımlara sahip ülkelerin/toplumların varlığını vurgular.”

(5) R. C. LEWONTIN, “Kapitalist Tarımın Olgunlaşması: Çiftçinin Proleterleşmesi”; “TARIM bolluk içinde yoksulluk” içinde. der:A.B.KAFAOĞLU, Kaynak yay. 2001, sf. 157

(6) a.g.e.

(7) Mehmet C. ECEVİT, “Kırsal Türkiye’nin Değişim Dinamikleri”, Kültür Bakanlığı yay. 1999, sf. 63

(8) R.C.LEWONTIN, a.g.e.

(9) William D. HEFFERNAN, “Tarım ve Tekelci Sermaye”; “Tarım” içerisinde, der: A..B.KAFAOĞLU, Kaynak yay. 2001, sf. 129

(10) İznik Gölünün kenarında kurulan ve çevre kirliliğine yol açacak olan CARGILL’in tohum tesislerine karşı yürütülen mücadele hakkında bilgi için MAI ve KÜRESELLEŞME KARŞITI ÇALIŞMA GUBUNUN ‘CARGILL DOSYASI’NA bakılabilir. www.antimai.org

(11) A.B.KAFAOĞLU (der), “TARIM bolluk içinde yoksulluk” sf. 26, Kaynak yay. 2001

(12) Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.; N. Zafer YENAL, “Türkiye’de tarım ve gıda üretiminin yeniden yapılanması ve uluslararasılaşması”, TOPLUM ve BİLİM dergisi, Bahar 2001, sayı: 88, sf.32

(13) Latin Amerika’daki yeni köylü hareketleri için bkz: JAMES PETRAS, “Latin Amerika: Yeni bir devrimci köylülük, Neo-liberalizme karşı köylü muhalefeti”, COSMOPOLİTİK Dünya Solu Dergisi, 2001, sayı:1

(14) Ayrıntılı bilgi için, JAMES PETRAS, a.g.e. / Ayrıca yine James PETRAS’ın ‘İmparatorluk’un yazarları M. HARDT ve A.NEGRI’ye yönelttiği eleştiriler için bkz: “Değişik Adlı Bir Gül ya da Emperyalizmin Kokusu”, COSMOPOLİTİK dünya solu dergisi, 2002, sayı:2

savunuyoruz!!!

JOSE BOVÉ BİR KÖYLÜNÜN İSYANI



Sayın başkan,

Bugün, René Riesel ve Francis Roux ile birlikte yasa karşısında ciddi bir olayın- "genleri dönüştürülmüş mısır torbalarının harap edilmesi"- sorumluluğunu yüklenmek için huzurunuzdayım.

Evet, bu ciddi bir şeydir; işte bu yüzden bunu üstleniyorum, yüksek ve güçlü bir sesle söylüyorum. İsimsiz bir ortak sorumluluğun arkasına gizlenmeyeceğim. Köylü Konfederasyonu sendikacısı olarak herkesin eylem yapma kapasitesine sahip olduğu inancındayım. Sendikacılık anlayışımızda sorumlulukların herhangi bir hiyerarşiye tabi olması söz konusu değildir. Her sendikalı köylü kendi geleceğinin aktörüdür ve bir rol oynamalıdır. Hareketimizin gücü, davayı tam olarak bilerek eylemlerinin tüm sonuçlarını kabul eden özgür bireyleri harekete geçirme iradesinde yatmaktadır.

Evet, 8 Ocak 1998 tarihinde, Nérac'taki Novartis şirketinin ambarlarındaki genleri dönüştürülmüş mısırları kullanılmaz hale getirme eylemine katıldım (ve bugün pişmanlık duyacağım tek şey, daha fazla mısırı tahrip etmemiş olmamdır).

Böyle davranarak, yasal çerçevenin dışına çıktığımı farkındayım. Bu gerekliydi, başka seçeneğimiz yoktu. Genleri dönüştürülmüş tarım ürünlerinin Avrupa ülkelerine empoze edilme şekli bize başka bir alternatif bırakmadı.

José Bové; Nükleer karşıtı eylemlerde, Larzac'ta askeri kampa karşı girişilen mücadelenin tam ortasında, Millau'da McDonalds sökme eyleminde, genleri dönüştürülmüş mısır tohumlarının imhası eyleminde, vicdani redçi statusünden yararlanarak askere gitmeyi reddedişinde, kefaletle özgürleşmesini satın almaktansa hapiste yatmayı tercih etmesinde, Seattle (karşı) zirvesinde, İsrail'in Filistin'e açtığı savaşa karşı küreselleşme ve savaş karşıtlarıyla birlikte İsrail'deki protestolarda çarpıcı bir biçimde karşımıza çıkıyor. Onda göze çarpan en önemli özellik, onun kentte yaşayan insanların tarım politikası, OGM'ler (genetik bakımdan değişikliğe uğratılmış organizmalar), hormonlu sığır eti vs... hakkında teorik söylemlerindeki entellektüel gücünün yanısıra çok ayırıcı bir niteliğe sahip olması: O, bir eylemci ve aynı zamanda bir toprak adamı; düşünceleri ve eylemleri gücünü bunlarla içiçe geçmiş toprak, yaşam ve kültürle olan bağından alıyor. O yerel ekonomik hayatta çalışmayı da bir direniş eylemi olarak görüyor. Ve tüm bunlar onun hem düşüncelerine, hem eylemlerine farklı bir "özel"lik katıyor.

Aşağıda Şubat 1998'de, genleri dönüştürülmüş mısırların tahrip edilişi davasında José Bové'nin Fransa Yargıtayına verdiği savunmayı yayınlıyoruz; savunuyoruz!!!

Tartışma ne zaman mı oldu? Köylülere ve tüketicilere bu konu hakkında ne düşündüklerini ne zaman mı sorduk? Hiçbir zaman.

Kararlar, Dünya Ticaret Örgütü düzeyinde alındı ve farklı devlet çarkları Pazar'ın yasasına boyun eğdi. DTÖ, sınırların açılması konusunda kendi yasasını dikte ediyor. ABD menşeli hormonlu sığır etlerinin ithalatının zorunlu olması, bu konuda aydınlatıcıdır. Dünya ticaretinin gerçek jandarması olan "Panel", hem ülkeler hem de halklar için iyi olana karar verir, denetleme ve temyiz hakkı olmaksızın!

Hormonlu sığır etinin ya da genleri dönüştürülmüş ürünlerin ithalatını reddeden ülkeler veya ülke grupları, bunun tehlikeli olduğunu, tersinin mümkün olmadığını ispatlamak zorundadırlar. Codex Alimentarius (beslenme), büyük çok uluslu şirketler tarafından ilan edilen gerçek dünya normu, oyunun kurallarını koymak için varolmaktadır.

Bir ilerleme olarak sunulan şeyi reddetmek niye?

Bunun nedeni geçmişçilik ya da güzel eski zamanların özlemi değildir, tam tersidir. Bunun nedeni gelecek kaygısıdır; gelecekteki gelişimi kontrol etme arzudur. Temel araştırmaya karşı değilim. Bu araştırmayı kısıtlamanın aldatıcı ve zararlı olacağını düşünüyorum. Buna karşılık her türlü araştırma uygulamasının insani, toplumsal ve de çevresel düzeyde pek arzu edilmediğini düşünüyorum.

Klonlama konusundaki güncel sorun, genleri dönüştürme

konusundaki sorun ile aynı doğaya sahiptir. Mümkün olan her şey, vatandaşlar için arzu edilir ve yararlı bir şey midir?

Bugün aklı başında bir kimse, genleri dönüştürülmüş mısırın ne zirai düzeyde ne de ekonomik düzeyde bir ilerleme faktörü olduğunu söyleyebilir. Buna karşılık, en büyük kaygılar hem doğa için hem de kamu sağlığı içindir.

Novartis Bt tohumu, değişikliğe uğratılmış üç geni ile uzun vadeli etkileri üzerindeki şüpheleri arttırmaktadır. Şirketin yöneticisi bile sıfır risk diye bir şeyin olmadığını kabul ediyor! Bu bir güçsüzlük itirafı mı yoksa bir sorun çıkması durumunda gelecek sorumluluğu geri almak mı? Bugün bazı üretimlerde karşılaşılan sorunlar bizi, kurnaz acemilere (hayvan unları, Gaucho[siğir çobanı] kurbanı arılar) karşı ihtiyacımızı güçlendirmeye götürmektedir.

Diğer OGM'ler gibi, genleri dönüştürülmüş mısırın yarattığı en büyük tehlike; bunun vadeli sonuçlarını değerlendirmenin ve çevre, hayvanlar ve insanlar üzerindeki etkilerini takip etmenin imkansız olmasıdır.

Ürünleri ayrılması gerçekçi değildir. Soya fasulyesi ithalatları örneğin, Fransa'ya varınca karşılaştırılmaktadır. Takip edilebilmesi hiçbir şekilde mümkün değildir ve bu koşullarda da olamayacaktır. Ne benim gibi bir yetiştiriciye ne de hepimiz gibi tüketicilere hiçbir seçenek bırakılmamaktadır.

Kırmızı etiketlerden, menşei adlarından ve diğer kalite ürünlerden ne doğacak? Sağlıklı ürünler yemek isteyenlere hangi teminatları sunabiliriz?

Bu çeşit yetiştiricilik, köylülerin geleceği için de tehlikelidir. On yıldır, verimlilikçilik köylüleri köleleştirdi. Üreticiden, genellikle ne teknik seçimlerine ne de üretim şekillerine karar veremeyen işletilen- işletmeci haline geldi köylü. Köylü Konfederasyonu tarafından bu sürecin yeniden uygulanmasıyla on beş yıllık bir süreden beri gerçek bir devrim olmuştur. Bugün köylüler, gitgide köye özgü, daha özerk, ekonomik bakımdan hem çevre, istihdam hem de toprağın düzenlenmesi konularına ilişkin sorunlara giden bir tarım talep etmektedirler. Gerçek bir toplum seçimi önümüzdedir: Ya sadece Dünya Pazarı'nın yararına üretimin bir elde toplanmasını ve köylülerin ortadan kaldırılmasını kabul ederiz. Ya da halkların hizmetinde olan köylü bir tarım inşa ederiz.

Genleri dönüştürülmüş mısır, benim reddettiğim bir tarımın ve toplumun simgesidir.

Genleri dönüştürülmüş mısır, araçların kendinde amaç haline geldiği bir teknisyen sisteminin saf ürünüdür. Siyasal tercihler, paranın gücü tarafından süpürülmektedir.

Tarım, tüm etkinliklere yayılan bu mantığı mükemmel bir şekilde açıklamaktadır. Zirai üretimden, gelişmek için- yine sadece karları arttırmaya yönelik-yeni tekniklere ihtiyaç duyan sınıai tarıma geçilmiştir. Küçük kooperatif halinde örgütlenmiş, köylüden

yatırımlarını daha verimli hale getirmek için üretim sistemleri düzenleyen firmalara geçilmiştir. Mısır, 1920'li yıllardan bu yana ABD'de, köylüleri tohumlarını tröstlere satmaya mecbur kılmak amacıyla melezleştirmeye maruz kalmıştır.

Tröstler, sadece yeni karlar yaratabilecek yeni teknik yatırımlar gerçekleştirmek için birleşmişlerdir.

Novartis, dünyanın ilk ilaç grubu, birinci olarak kalmak için milyarlar tutarında yatırım yapmaktadır: tohumlar, işleme ürünler, daha sonra ilaçlar satılır. Fakat rekabet zordur; iki rakibin geçtiğimiz hafta birleşmesi telikesine karşı (basında ilan edildi) , şirketin hissedarlar için karlılığını sağlamak amacıyla 2000 ücretlinin işten çıkarılması bildiriliyor.

İstedikimiz bu mantık mı? Hayır, ekonominin amacının ihtiyaçların karşılanması değil, bireysel veya kollektif çıkarlarla hiçbirbağı olmayan üretim için üretim olduğu bu ani hücumu karşı çıkıyorum.

Avrupa'da, genleri dönüştürülmüş mısır ihtiyacımız var mı?

Hayır, 1997'deki mısır üretimi zaten yüksekti. Silolardan taşıyor. Avrupa Ekonomik Topluluğu fazlalıkları stoklamalıdır. Kim ödemek zorunda kalacak? Vatandaşlar. Bu yeni tohumlara kimin ihtiyacı var? Hiç kimsenin, tabi eğer Novartis mali yatırımını yeniden elde etmek ve dünyanın birinci ilaç grubu olarak kalmak istemiyorsa!

8 Ocak'ta, Nerac'taki Novaris'in ambarlarındaki genleri dönüştürülmüş mısır tohumları kullanılmaz hale getirerek bu kör mantığı sahenin önüne koymak istedik.

Demokratik tartışma yok. Şirketler ve devletler tarafından örgütlenen sessizlik komplosu, hüküm süren tek mantıktır. Kirli kan ve deli dana için olduğu gibi halkı şaşkına çevirmemek gerekir. Sessizce her şeye göz yummak ve suyu bulandırmamak gerekir.

Bugün huzurunuzla çıkarak, vatandaşın fikrini söylemek için her altı yılda bir bir oyunu sandığa atmakla yetinmesi gerektiği kuralına karşı geldiğimin farkındayım.

Toplumsal ve ekonomik tıkanmalar bu şekilde otadan kalkmaz.

Yaptığımız eylemle -ki onun için burada yargılanıyoruz- OGM'lerin insan ve hayvan gıdasında kullanılmasını reddeden geniş bir halk hareketi başlattık. Bu saçma mantık sona ermedikçe de bu hareket durmayacaktır.

Evet, bu eylem yasa dışıydı; fakat bu eylemi üstleniyorum, çünkü meşruydu. Sizden merhmet değil, adalet talep ediyorum. Ya herkesin çıkarı uğruna hareket ettiğimiz için bizi serbest bırakacaksınız ya da düzeni bozduğumuz için bizi cezalandıracaksınız.

Bunun başka çıkış yolu yoktur.

José Bové, Bir Köylünün İsyanı; Paul Ariés, Christian Terras; Çeviren Mehmet Şahin; Ütopya yay. Aralık 2000



Su, yaşamın temel kaynağıdır. Bir insan yalnızca yaşamsal amaçlı olarak günde 2-3 litre suya gereksinim duymaktadır. Temizlik, yemek, ısınma kısaca kullanım amaçlı gerekler göz önüne alındığında bu gereksinme günlük 300-350 litreye kadar çıkmaktadır. Buna bir de endüstriyel gereksinimler eklendiğinde, günde kişi başına gerek duyulan su miktarı 3000-3500 litreye ulaşmaktadır.

Ancak bu kadar büyük yaşamsal öneme sahip olan ve bir ülkenin ekonomik kalkınmasını da etkileyen en önemli doğal kaynaklardan olan su, yaklaşık 150 milyon km² lik yeryüzü toprağına dengesiz biçimde dağılmıştır. Örneğin, çöl ve kutup bölgelerinin kapladığı 75 milyon km² lik alanda hiç su bulunmamaktadır. İçimlik suların olmadığı yerlerde 1.8 milyar, her türlü sağlıklı içme suyu donanımından yoksun yerlerde ise 2.4 milyar insan yaşamaktadır. Dünyada her yıl 20 milyon kişi yetersiz ya da pis sudan kaynaklanan hastalıklardan ölmektedir.

Ülkemiz sahip olduğu su kaynakları ve sınıraşan sular yönünden son derece önemli bir bölgede bulunmaktadır. Bu yazıda genel olarak Dünyanın özel olarak da Türkiye'nin su kaynakları irdelenmekte ve ülkemizin "Su Bütçesi" bütünsel bir yaklaşımla ele alınarak tartışılmaktadır.

Dünyada Su Kaynakları

Sonlu bir kaynak olan suyun dünyadaki miktarı 1.400 milyon km³'ü bulmaktadır. Bu suyun %97,5'i deniz ve okyanuslardaki tuzlu sularından oluşmaktadır. Geriye kalan yalnızca %2,5 oranındaki tatlı su kaynağı akarsular, göller ve yeraltı sularından meydana gelmektedir. % 2,5 oranındaki tatlı suyun da %79'u buzullarda, %20'si yeraltında, %1'i ise yüzeyde bulunmaktadır. Yüzeysel sularının %52'si göllerde, %38'i yeryüzündeki nemde, %8'i atmosferdeki su buharında ve %1'i de canlı varlıklarda bulunmaktadır.

Dünyadaki toplam su miktarının yaklaşık yılda ortalama 500.000 m³'ü denizlerde ve toprak yüzeyinde meydana gelen buharlaşmalar ile atmosfere dönmekte ve hidrolojik döngü içerisinde yağmur ve kar olarak tekrar yeryüzüne düşmektedir.

Dünya yüzeyine yağışla düşen su miktarı yılda ortalama yaklaşık olarak 100.000 km³ olup, bunun yaklaşık 40.000 km³ akışa geçerek nehirler aracılığıyla denizlere ve kapalı havzalardaki göllere ulaşmaktadır. Bu miktarın ise yalnızca 9.000 km³'ünden teknik ve ekonomik anlamda yararlanılabilmektedir.

Tatlı suyun yeryüzündeki varlığı, neredeyse tamamen deniz suyunun buharlaşmasından kaynaklanan yağışa

bağlıdır. Nemin denizden karaya ve tekrar denize transferiyle ilgili işlem hidrolojik döngü olarak adlandırılmaktadır. Yağış, buharlaşma, terleme, sızma ve yüzeysel akış hidrolojik döngünün ana bileşenleridir. Bu bileşenler yeryüzeyi ve atmosferdeki varlıkların pek çoğu ile yüksek düzeyde etkileşime girmektedir. Bununla birlikte akarsular, göller ve yer altı suları diğer su kaynaklarından çok daha önem taşımaktadır.

Dünyada 1940 yılında toplam su tüketimi 1000 km³ iken, 1960 yılında ikiye katlanarak 2000 km³'e ulaşmış, 1990 yılında tekrar ikiye katlanarak 4130 km³ olarak gerçekleşmiştir. Bu suyun 2680 km³'ü (%65) sulamada, 400 km³'ü (%10) içme-kullanma suyu, 950 km³'ü (%23) sanayi sektöründe kullanılmış, geriye kalan 100 km³'ü (%2) ise su havzalarından buharlaşmıştır. 2000 yılında su tüketiminin %25 oranında artarak 5200 km³'e ulaşması beklenmektedir.

suyumuz da tükenir*



*eğer akıllı kullanmazsak

Dünyada kişi başına düşen su tüketimi yılda ortalama 800 m³ civarında bulunmaktadır. Dünya nüfusunun yılda ortalama 80 milyon kişi arttığı göz önüne alındığında, dünyadaki tatlı su gereksinmesinin yılda 64 km³ artması kaçınılmaz görünmektedir. 1990 yılı verilerine göre Afrika'da 11 ülke, Uzakdoğu'da 9 ülke olmak üzere Asya'da ve Ortadoğu'da bulunan toplam 26 ülke su kaynakları yoksul sınıfında yer almaktadır. ABD'de kişi başına 2200 m³/yıl (600 lt/gün), Fransa'da 725

m³/yıl (2000 lt/gün), Türkiye'de 182 m³/yıl (500 lt/gün), Gana'da 30 m³/yıl (82 lt/gün) su tüketilmektedir.

Dünyadaki toplam su tüketiminin %73'ü tarımsal sulama amacıyla kullanılmaktadır. 1990 yılında 2680 m³ su tarım arazilerinin sulanmasında kullanılmıştır. Ayrıca, 1990 yılında sulanabilir arazilerin 1/6'sı geliştirilen projeler ile sulu tarım olanağına kavuşmuştur. 1990 yılında dünyada sulanan tarım alanları toplamı 240 milyon hektar iken, yılda yaklaşık olarak %0,8 oranında artarak 2010 yılında 280 milyon hektara ulaşması beklenmektedir. 1990 yılında Dünya nüfusunun %31'inin uygun kalitede içme-kullanma suyundan, %46'sının ise kanalizasyon sisteminden yoksun bir şekilde yaşadığı saptanmıştır.

Tarımsal sulama amacıyla kullanılan suyun %40'ı yanlış sulama yöntem ve teknikleri ile yitirilmiştir. Metrekare başına olağan sulama miktarı 1 m³/yıl ya da 3 lt/gün dolaylarındadır. Bu sulama miktarında bile, su sığ derinliklerde buharlaştığı için toprakta tuz bırakarak aşırı gübre ve tarım ilaçları ile birlikte çölleşmeyi (çoraklaşmayı) hızlandırmaktadır. Ormanların da hızla yok edilmesi sonucu dengesiz ve düzensiz su akışı ile gelişen erozyon, gerekli önlemler alınmadığı takdirde, gelecek 40 yıl içinde dünyanın ekilebilir topraklarının %30'unun yitirilmesine neden olabilecektir.

Türkiye'de Su Kaynakları

Türkiye'de metrekareye düşen yıllık ortalama yağış 643 mm'dir. Bu da yılda ortalama 501 milyar m³ suya karşılık gelmektedir. Bu miktarın 274 milyar m³'ü toprak - su yüzeylerinden ve bitkilerden buharlaşma yolu ile atmosfere geri dönmekte; 69 milyar m³'ü yüzeyle sızmalar ile yer altı sularını beslemekte; 186 milyar m³'ü çeşitli büyüklükteki akarsular ile denizlere ve kapalı havzalardaki göllere dökülmektedir. Ayrıca, komşu ülkelerden doğan akarsular aracılığıyla yılda ortalama 7 milyar m³ su ülkemiz topraklarına girerek toplam yenilenebilir tatlı su gizilgücümüz brüt 234 milyar m³'ü bulmaktadır.

Günümüz koşul ve olanaklarına göre ülkemizde yapılan bazı değerlendirmeler sonucunda, çeşitli amaçlara yönelik kullanımlarda teknik ve ekonomik anlamda tüketilebilecek yüzey ve yer altı su miktarının 110 milyar m³ olduğu belirlenmiştir. Bu miktarın 95 milyar m³'ü yurt içinden doğan akarsulardan; 3 milyar m³'ü yurt dışından ülkemize ulaşan akarsulardan; 12 milyar m³'ü ise yer altı suyundan sağlanabilecektir.

Ülkemizde kişi başına düşen kullanılabilir su miktarı 1735 m³, su gizilgücü ise 3690 m³ civarındadır. Türkiye kişi başına düşen kullanılabilir su varlığı bakımından diğer bazı ülkeler ve dünya ortalaması ile karşılaştırıldığında, su kısıtı bulunan ülkeler arasında yer aldığı görülmektedir.

Bazı Ülkeler ve Kıtaların Kişi Başına Düşen Kullanılabilir Su Miktarı (m³)

Irak	2.020
Lübnan	1.300
Türkiye	1.735
Suriye	1.200
Asya Ortalaması	3.000
Batı Avrupa Ortalaması	5.000
Afrika Ortalaması	7.000
Güney Amerika Ortalaması	23.000
Dünya Ortalaması	7.600

Türkiye'nin Genel Su Bütçesi

Günümüzde bir ülkenin su gizilgücü yönünden yarsıl sayılabilmesi için yılda ortalama kişi başına 10.000 m³ suya sahip olması gerektiği kabul edilmektedir. Oysa Türkiye kişi başına düşen su gizilgücü açısından da (3690 m³) oldukça geride bulunmaktadır.

Türkiye'deki suyun 350 lt/gün'ü tarımda kullanıldığına göre, 150 lt/gün'ü temizlik, içimlik ve sanayide kullanılmaktadır. Gelişmişlik sınırı için bir kişinin temizlik ve içimlik su gereksinmesi 200 lt/gün'dür. Türkiye'de kullanılabilir su üretimi orman ve otlaklardan 108 milyar m³/yıldır. Bunların 64 milyar m³'ü (%59) su gergilerinden (barajlardan), 9,5 milyar m³'ü (%8,8) yer altı sularından, 34,5 milyar m³'ü (%32) akarsu ve göllerden sağlanmaktadır. Bu sular 3.8 milyon hektarlık sulama, 35 000 MW'lık HES'lerde enerji üretimi ve yerleşim-sanayi alanlarında kullanılmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye sanıldığı gibi su kaynakları yönünden zengin değil, yoksul ve gerekli önlemler alınmadığında yakın gelecekte su sorunları yaşamaya aday bir ülkedir. Bunun başlıca nedenleri topografyadaki düzensizlikler nedeniyle kaynakların denetim altına alınamayışı, yağışların ve kaynakların bölgelere göre dengesiz dağılımı, ormansızlaşma, su kaynaklarının bütüncül-havza bazında yaklaşımlarla planlanması yerine bölgesel, bağımsız ve kısa dönemli projelerle kullanıma sunulmasıdır. Ormanların yok edilmesi, toprağın aşınması, hava kirliliği, iklim değişikliği ve kirlilik varolan su kaynaklarının verimsizleşmesini de sağlamaktadır.

Özellikle ormanlar hem yağışın dengeli olmasını sağlamakta hem iklimi yumuşatmakta hem de yağmur damlacıklarının toprağa hızla çarpmasını engelleyerek toprak aşınmasını engellemektedirler. Toprağa sızan su miktarı çıplak alanlarda %44, ormandan başka bitki örtüsüyle kaplı alanlarda %64, ormanla kaplı alanlarda ise %82'yi bulmaktadır.

%45 eğimli ve ormandan açılmış fundalıklarla kaplı alana düşen yağışın %20.8'i yüzeysel akışa geçmesine ve bu akışın hektarda 31 ton toprağı taşımasına karşın, aynı koşullarda ormanla kaplı alanlarda herhangi bir toprak taşınması olayı görülmemektedir.

DİE 2025 yılı için ülkemiz nüfusunun 80 milyon olacağını öngörmektedir. Bu durumda 2025 yılı için kişi başına düşen kullanılabilir su miktarının 1300 m³'e düşeceği söylenebilir. Büyüme hızı, su tüketim alışkanlıklarının değişmesi gibi etkenler nedeniyle su kaynakları üzerinde oluşabilecek baskılar dikkate alındığında, gelecekte varolan su kaynaklarının çok iyi korunup akılcı kullanımının sağlanması gerekmektedir. Akılcı kullanım yanında su kaynaklarının verimini sağlamak için, işe ormanlardan ve orman yetiştirmeden başlamak gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Kaynaklar

1. Altınbilek, D., Kulga, D., Tanrıverdi, M. (1998). Present status of water resources assessment in Turkey, Water and Statistics, State Ins. Of Statistics, 125-140, Ankara.
2. Chapman, D. (1992). Water quality assessment, Chapman and Hall, London.
3. DPT (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, ÖİK Raporu, Su Havzaları Kullanımı ve Yönetimi, Ankara
4. Ercan, A. (2001) Su kaynaklarımız ve deprem, Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ocak 2001, sayfa 2.
5. Geldiay, R., Kocataş, A. (1998). Deniz Biyolojisine Giriş, Ege Üniv. Fen Fak. Kitaplar Serisi No: 31, 3. Baskı, Bornova-İzmir.
6. TÜBİTAK Bilim-Teknik Dergisi, Nisan 2001 sayısı, 32-57, Ankara.

Dr. Alaeddin BOBAT
(Doçent)

Mersin Üniversitesi
Su Ürünleri Fakültesi
Temel Bilimler Bölümü
Yenişehir 33169 Mersin
e-mail : abobat@hotmail.com



NERDEN GELİP NEREYE GİDİYORUZ?

Başlangıç

Doğrultup belimizi kalktıgımızdan beri iki ayak üstüne,
Kolumuzu uzunlaştırdığımızdan beri bir labut boyu
ve taşı yonttuğumuzdan beri
yıkan da, yaratan da biziz,
yıkan da yaratan da biziz bu güzelim,
bu yaşanası dünyada.

Arkamızda kalan yollarda ayak izlerimiz kanlı,
Arkamızda kalan yollarda ulu uyumları
aklığımızın, ellerimizin, yüreğimizin,
toprakta, taşta, tunçta, tuvalde, çelikte ve pılastikte.

Kanlı ayak izlerimiz mi önümüzdeki yollarda duran?
Bir cehennem çıkmazında mı sona erecek önümüzdeki yollar?

1.

Çocukların avuçlarında günlerimiz sıra bekler,
günlerimiz tohumlardır avuçlarında çocukların,
çocukların avuçlarında yeşerecekler.

Çocuklar ölebilir yarın,
hem de ne sıtmadan, ne kuş palazından,
düşerek de değil kuyulara filan;
çocuklar ölebilir yarın,
çocuklar sakallı askerler gibi ölebilir yarın,
çocuklar ölebilir yarın atom bulutlarının ışığında
arkalarında bir avuç kül bile değil,
arkalarında gölgelerinden başka birşey bırakmadan.
Negatif resimcikler boşluğun karanlığında.
Kirematoryum, kirematoryum, kirematoryum.
Bir deniz görüyorum

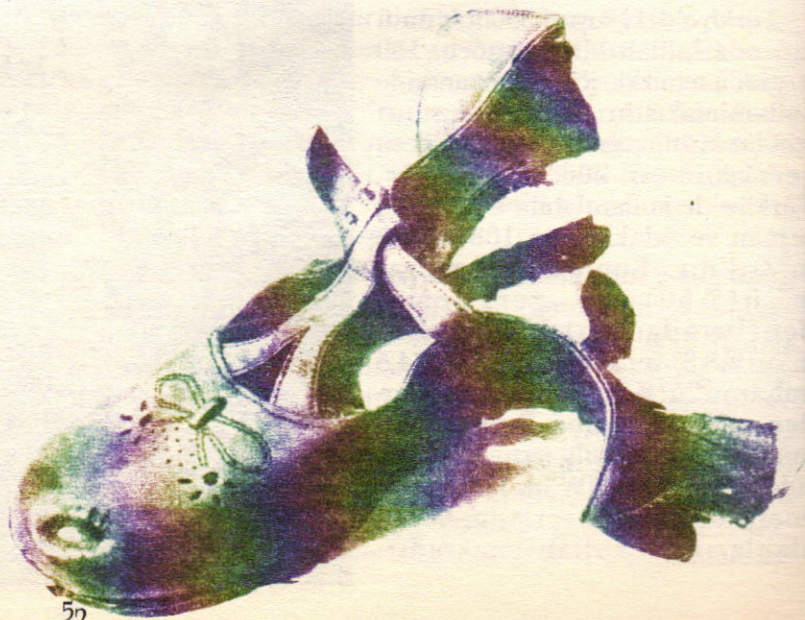
ölu balıklarla örtülü bir deniz.
Negatif resimcikler boşluğun karanlığında,
yaşanmamış günlerimiz
çocukların avuçlarıyla yok olan.

2.

Bir şehir vardı.
Yeller eser yerinde.
Beş şehir vardı.
Yeller eser yerinde.
Yüz şehir vardı.
Yeller eser yerinde.
Yok olan şehirlere şiir yazılmayacak,
şair kalmayacak ki.

Pencerende bir sokak bulvarlı.
Odan sıcak.
Ak yastıkta üzüm karası saçlar.
Adamlar paltolu, ağaçlar karlı.
Penceren kalmayacak,
ne bulvarlı sokak,
ne ak yastıkta üzüm karası saçlar,
ne paltolu adamlar, ne karlı ağaçlar.

Ölülere ağlanmayacak,
ölülere ağlayacak gözler kalmayacak ki.
Eller kalmayacak.
Negatif resimcikler dalların altındaki
yok olmuş olan dalların altındaki.
Yok olmuş olan dalların üstünden
o bulutlardır geçen.



Güneye götürmeyin beni,
ölmek istemiyorum...
Ölmek istemiyorum,
Kuzeye götürmeyin beni...
Batıya götürmeyin beni,
ölmek istemiyorum...
Ölmek istemiyorum,
Doğuya götürmeyin beni...
Bırakmayın beni burda,
götürün bir yerlere. .
Ölmek istemiyorum,
ölmek istemiyorum.
O bulutlardır geçen
yok olmuş olan dalların üstünden.

3.

Tahta, beton, teneke, toprak, saman damlarımızla
iki milyardan artıgız,
kadın, erkek, çoluk çocuk.
Ekmek hepimize yetmiyor,
kitap da yetmiyor,
ama keder
dilediğin kadar,
yorgunluk da göz alabildiğine.

Hürriyet hepimize yetmiyor.
Hürriyet hepimize yetebilir
ve sevda kederi,
hastalık kederi,
ayrılık kederi,
kocalmak kederinden gayrısı aşmayabilir eşiğimizi.
Kitap hepimize yetebilir.
Ormanlarınkı kadar uzun olabilir ömrümüz.
Yeter ki bırakamayalım, yaşanmamış günlerimiz yok olmasın
çocukların avuçlarıyla birlikte,
boşluğun karanlığına çıkmasın negatif resimcikler,
yeter ki ekmek ve hürriyet yolunda dövüşebilmek için
yaşayabilelim.

Çağır

Tanrı ellerimizdir,
Tanrı yüreğimiz, aklımız,
her yerde var olan Tanrı,
toprakta, taşta, tunçta, tuvalde, çelikte ve pılastikte
ve bestecisi sayılarda ve satırlarda ulu uyumların.

İnsanlar sizi çağırıyorum:
kitaplar, ağaçlar ve balıklar için,
buğday tanesi, pirinç tanesi ve güneşli sokaklar için,
üzüm karası, saman sarısı saçlar ve çocuklar için.

Çocukların avuçlarında günlerimiz sıra bekler,
günlerimiz tohumlardır avuçlarında çocukların,
çocukların avuçlarında yeşerecekler.



Nazım Hikmet
22.11.1962



yabancılaşmış insanın felsefi serüveni

"Hayat dediğin ne ki; şuncaz bir şey işte."¹¹

Günümüz insanını nasıl anlatsak; ki aslında hepimizin çok iyi tanıdığı ama bir türlü anlatamadığı insanı. Onun yaşadığı tedirginlikleri, hayata ve inanca boş seziler ile bağlanmışlığını, ruhsal alanda yaşadığı tahribatlara paralel olan bitkin halini... Tüm bunları hepimiz çok iyi biliyor ve hayatı kavradığımız noktadan tekrar tekrar yaşıyoruz aslında, anlatmaya ne hacet. Elimizde bu insana dair yazılmış-çizilmiş o kadar çok veri var ki; insanın nevroz hali, tükenmişliğin dibi, unutuşun derin esareti... ama yine de tanımlanamayan, eksik kalan bir yer var bu insanda. Öyle olmasa idi; yaşadığımız her şeyden daha bir naylonsu tad almazdık veya yaşanılan duygusalıklardan, yaşatılan inançlara kadar her şeyi kavrayışımız, bilgisayarlardaki paket programlara bu kadar çok benzemeye başlamazdı.

Anlatılamayan, adının konulamadığı bir şeyler var günümüz insanında. Bunun böyle olması, yani bu insanın bir türlü tanımlanamaması belki de normal bir şey. Öyle ya, televizyondaki spikerlerin cahil ötesi yorum (suzluk) ları ile dünyayı, hazır rollerin dağıtıldığı bir muamma içerisinde de öteyi-beriyi kavramaya çalışıyoruz. Kavramaya çalıştığımız yer öylesine geniş ki üstelik; bir ucuna insanı, öbür ucuna doğayı koyun ve hayat deyin bu ikisinin birleştiği denkleme. Denklemimizdeki insan, parçalanmış benliklerle can çekişen bir nevroz halinde sanki; ne yaptığını nereye gittiğini göremiyor... Herkesin kendi bacağından asılacağına inandırmış, kendi mutluluk paketinin peşinde. Bu insanı

düşünürken hayat daha bir amaçsızlaşıyor veya onu anlamaya çalışırken kendimizi, fırtınalı denizlerde çarksız dümensiz kalmış gibi bir sarhoşlukta hissetmiyor muyuz?

Her akşam, işten sonra televizyonunun karşısına geçiyor bu insan ve karanlıkta sıçrayan ışıkları izliyor, hem de havai fişek gösterisi izler gibi heyecanlanarak. Oysa bu insan, farkında bile değil, onların bomba olduğunun ve o havai fişek ferahlığıyla izlediklerininse, tam on ikiden vurulan yaşam alanları olduğunun.

Denklemimizde ki diğer unsur olan doğa ise hepten şaşırılmış durumda bu gidişe; bir verimlilik paradoksu içerisinde deney tüplerine hapsedilmiş bir şekilde bize bakıp duruyor. Daha dün kadar bahçemizde gördüğümüz tavuğu daha çok büyötmeye çalışıyor, pirincin verimini daha da artırmak için olmadık deneyler yapıyoruz. Oysa ekologlar yarım yüzyıldır aynı tehlikeye işaret edip duruyorlar; "verimlilik için yapıldığı söylenen, daha fazla üretim, toprağın ve canlılığın sonunu getirmekte". Bir an düşünün öyleyse, denizenizi bulduğunuz toprağın kayabileceğini veya yok olabileceğini düşünün, genleriyle oynanmış besinlerle beslenmek ne kadar hoşunuza gidiyor. Örneğin elma şeklinde çilekler yemeniz veya tadını bir türlü alamadan yediğiniz şeyin erik olduğunu bilmeniz... sahi, ne kadar hoşunuza gidiyor. Velhasıl hayat dediğimiz denklemdeki insanla doğa, birbirlerini tamamlayarak varolabilmekte ve biz bunu bir türlü görememekteyiz.

Bir Ayrım; Süreç ve Durum.

Günümüz insanını anlatırken satır aralarında geçtiğimiz; "naylonsu yaşamlar", "insanın nevroz hali", "doğanın yok oluşu" ebetteki yeni belirmeler değil. Ama günümüz insanı, her şeye yabancılaştığını daha sık yinelemiyor mu bugünlerde. Örneğin emlakçı ilanlarından aradığımız evlerin mesken olma işlevinden uzaklaşmasını düşünün veya bir markaya yüklenen anlamın onu giyeni dahi belirler olmasını, daha bir yakındığımız gündelik hayat problemlerimiz değil mi artık? Düşünün bir kere; "ne aşkın, aşkılığının; ne de dostluğun muhabbetinin" kalmadığından artık herkes dem vurmuyor mu?

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bunların hiçbirisi yeni değil esasında, bu konuda çok şey yazıldı-çizildi. Yazılanlardan gocunmayanlar daha fazla yüzüstüleşti; yazılanlardan bir şeyler çıkartanlar yükledikleri sorumluluk ile marjinallik çukurunda boğulmak üzere. Duyarlı olmanın, sorulara cevaplar aramanın her anı S.O.S içerisinde, bu sorulara yanıtları olanlar da işbirliği yapmış gibi "duyarlılığın kanalizasyon işleriyle" uğraşılıyor. Oysa, sadece kendi ayrıcalıklarımız üzerine kurduğumuz dünyamızdan kafamızı çıkartmamız yeterli, yanıtları bulabilmek için. Zihin perişanlığı içerisindeki haleti ruh'iyemizi, doğanın ve dolayısı ile insanın yok edilme serüvenine odaklamamız yeterli.

Soru(n)lar çoğaltılabilir. Bu soru(n)lar rasgele ortalığa sıkılan kurşunlar gibi nitekim; kime ve ne zaman gideceği belli değil. Baudrillard'ın "Kötülüğü Şeffaflığı"nda tanımladığı insanın durumu; "orijin merkezi"ndeki tüketim toplumunun, tüketilen şey karşısındaki hiçleşen durumudur. Bu durum çeşitli betimlemeler, sorularla birçok yoldan ifade edilebilir ancak bu durumun süreçsel bir gelişim olarak açıklanması; tarihsel, toplumsal ve ekonomik bir zemine oturtulması gerekmektedir. Yani yukarıdaki

mayaya
ensiz
çiyor
navai
vai
an
n
kip
ğu
a
ar
ın
se,
e
;

soru(n)lar çerçevesinde anlatılmaya çalışılan durumun, bir bütün olarak ortaya konması ve kendi iç dinamikleriyle birlikte açıklanması gerekmektedir.

Konuya bir giriş olması için Marx'ın 1844 *Elvazmaları*'ndaki bir belirlemesi oldukça ön açıcı görünmektedir. Şöyle der Marx: "Yabancılaşmayı emekçi bir süreç olarak yaşarken, diğer unsurlar bir durum olarak yaşar." Yani üretimin toplumsal örgütlenişi içerisinde değer üretici bir güç olduğumuz anda, yabancılaşmayı bir süreç olarak; üretim süreci dışında kaldığımızdaysa, yukarıda sorduğumuz soru(n)lar paralelinde yabancılaşmayı bir durum olarak yaşarız. Durum ve süreç ayrımı birbirinden tamamen ayrılmış iki dilim olarak değil, tam tersine sürecin ve durumun birbirlerini belirlediği karmaşık bir ilişki olarak anlaşılmalıdır. O halde yabancılaşma kavramını incelerken, yabancılaşmanın süreçsel açılımı yapılmalı ve yabancılaşma durumu bu süreç içerisinde tanımlanmalıdır. Süreç ve durum arasındaki ayrım anlaşılır ve yabancılaşmanın süreçsel açılımı gerçekleştirilirse yabancılaşmanın bireyler üzerindeki farklı etkilerini de açıklayabiliriz. Nitekim yabancılaşmanın; yabancılaştırıcı etkisi, toplumsal yapıdaki bireylerin her birisini ayrı ayrı belirler. Örneğin sistemin her nimetinden faydalanıp boğazına kadar çıkmaza saplanan birey üzerinde yabancılaşmanın etkisi; tüketime daha fazla itilmesi iken; sistem dışı kalmış, popüler deyimiyile "öteki" üzerindeki etkisi, sisteme katılamama veya sistem tarafından daha fazla dışlanmadır. O halde, yukarıda sorduğumuz sorular paralelinde yabancılaşmış insanın süreç içinde açıklanması nedilikle yapılması gereken bir "zor" olarak karşımızda durmaktadır.

Yabancılaşmanın Felsefe Serüvenindeki Yeri

Yabancılaşmış insan imlemesine İlkçağ'dan başlayarak birçok filozofta rastlamaktayız. Lakin bu yabancılaşma kavramı daha çok bir imge veya bir belirtidir ve kavramsal bir bileşke olarak felsefi bir içeriğe sahip değildir. (Örneğin Diogenes'in su içmek için kullandığı çanağı kırması olayında olduğu gibi.)^[2] Felsefenin teknik yoksunluğuna bağlayabileceğimiz bu durum; İlkçağ felsefesinin daha çok doğa olayları, matematik, etik gibi alanlarla ilgili olmasıyla ve o dönem insanının 18. yy. ile başlayan ekonomik bunalımların çok uzağında olmasıyla açıklanabilir. Bunun için bu dönemde yabancılaşma kavramına daha çok teoloji alanında rastlamaktayız. Nitekim yabancılaşma kavramının en az din olgusu kadar eskilere dayandığını söyleyebiliriz ancak burada rastladığımız yabancılaşma bizim ilgi alanımızın dışında olup, en fazla kelimenin kökeni gibi bir yöntem araştırmasında girilmesi gereken bir konudur.

Yabancılaşma kavramını felsefi bir saygınlığa yükselten ve bu kavramı teolojinin gölgesinden kurtaran ilk filozof Hegel'dir. Çünkü Hegel'in yabancılaşma çözümlemesi, kendi içerisinde durmayan arı bir çembersel hareketi içerir ve bu çembersel hareketin temel dinamiği soyut düşüncedir. Yabancılaşma kavramı da bu soyut, kurgusal, mantıksal düşünce ile ortaya konmuştur.

Hegel felsefesinde soyut düşünce öz olduğundan, doğayı dışarıdan kavrayan tinin gelişimi de soyut kurgusal düşünce zemininde açıklanır. Nitekim Hegel, Tinin Görüngübilimi'nde yabancılaşmayı, tinin gelişiminde; onu mutlak tinden ayıran sonra tekrar birleştiren tarih döngüsü içerisinde bir ara evre olarak tanımlar. Bu kurgusal bağlarla

tanımlanan yabancılaşma, Hegel felsefesinin omurgasını oluşturur. Bu nedenle, Hegel felsefesindeki herhangi bir kavram bu omurganın dışarısında yani ondan başka bir anlam çerçevesinde incelenemez.

Hegel, yabancılaşma terimini felsefeye kazandırırken aslında, o zamana kadar teolojinin gölgesinde boğulan insanı, felsefeye kazandırmıştır. Elbette ki ondan öncede insanı konu alan birçok yaklaşım vardı. Ama Hegel'in, diyalektik yöntemi insan gelişimi üzerine uygulaması, kendisinden önceki bütün filozoflardan en önemli farkıdır. Ancak bunu yaparken Hegel, insanı, bir tin sarmalına takılı bırakır, soyut düşünce merkezli mantıksal bir zeminin dışarısına çıkartamaz. Nitekim tin, Hegel'de hiçbir zaman için insana karşılık gelmez daha çok bir kurgusal değerdir. Bu yüzden Hegel, insana felsefi bir saygınlık kazandırmıştır ama bu insanı soyutlamanın ötesine götürememiş ve bu soyutlama da Hegel felsefesinin dışına çıkar çıkmaz solup gitmiştir. Yabancılaşmış insan da tinin bir başka görünümü olarak, aynı kaderi paylaşır.

Hegel; diyalektik yöntem ile felsefenin seyirinde ciddi bir kırılma yaratmış ve derin bir tözsel felsefe yerine, daha çok insana, tarihe ve mantığa dayanan tinsel bir felsefe yaratarak; 18. yy. filozoflarından tamamiyle farklı bir seyir izlemiştir. Hegel dönemi ve sonrası bu tinsel felsefe, filozoflar için ciddi bir çekim alanı haline gelmiş ve Hegel felsefesi, felsefeye dair tüm alanları kaplamıştır.^[3]

Özetlersek, Hegel yabancılaşma kavramına felsefi bir nosyon yüklemiş ve yabancılaşmış insana kavramsal bir hayat vermiştir ama bu insan soyuttur ve yabancılaşmış düşüncenin bir yadsınmasıdır. Oysa bu insanı, salt kurgusal düşüncenin harici başka şeylerle de ilişkilendirmek gerekmektedir. İşte Feuerbach burada karşımıza çıkar.

Feuerbach; Bir Şölen ve Hüsrân

Feuerbach, Hegelci diyalektik karşısında eleştirel bir yöntemle işe başlamış ve böylelikle Hegel felsefesinde ilk ciddi kırılmayı yaratmıştır. Bu kırılma, bu dönemde yaşayan diğer filozoflarca felsefi bir devrim olarak görülmüştür. Bu heyecanın ve şölenin nedeni, Feuerbach'taki insan anlayışıdır. Gerçekten de Feuerbach'ta insan, kurgusal düşüncenin şekillendirdiği bir tarih diziliminde nesne olmanın ötesinde, her şeyin son nedeni, evrenin merkezidir.

Yabancılaşma üzerine düşünmeye dinsel yabancılaşma ile başlayan Feuerbach, daha sonra, yabancılaşmaya dinsel alanı da içine dahil ettiği özgün bir anlam kazandırmıştır. Bu yabancılaşma anlatısı ile Feuerbach; daha önce değişik formüller ile sunulan, tanrı ile insan arasındaki ilişkiyi ters yüz etmiş ve "tanrıyı yaratan insandır" diyerek, insanı merkeze koyan materyalist bir tavır sergilemiştir. İnsanın, dinsel yolla kendi özünü yadsınmasına "dinsel yabancılaşma" ve tanrı karşısında özünü horlayan, küçümseyen insana da "yabancılaşmış insan" demektir. Bu yüzden din olgusunu, yabancılaşmanın ilk şekli olarak görür.

Feuerbach'a göre yabancılaşmanın daha sonraki evreleri, dinsel yabancılaşmaya paralel olarak, insanın kendi niteliklerini, kendi dışına yansıtmaya halidir. "Hıristiyanlığın Özü"nde şöyle der: "İnsan, ister tanrı olarak sunulan kurmaca bir değer ile, isterse de yarattığı diğer kurumlar ile, karşısına kendisinden başka bir güç yaratır ve bu güce sonsuz bir şekilde boyun eğer." Oysa Feuerbach'a göre bu bir

yanılsamadır, çünkü yaratılan her şey özünde insan zihninin bir yansımasıdır. İşte bu yansımanın yalın halde anlaşılması, yanılsamanın yok olması demektir ve insanın başka bir şeye bahsettiği güçlülüğün, iyiliğin ve tanrısal öz-niteliklerin yeniden kazanılmasıdır. Bunu için yabancılaşmanın çözümü, tanrı fikrinden ve diğer eşdeğerlerinden kurtulmak ve onlara yüklenmiş olan öznitelikleri geri almak yoluyla söz konusu olabilir.

Feuerbach'ın felsefi devriminin kökeninde bulunan bu insan, salt kurgusal bir değer olma halinden kurtulmuştur ve hatta duyumsal faaliyetlerle donatılmış bir özne olarak tanımlanmaktadır; ancak bir duyumsal nesne olan bu insan, verili toplumsal bağlamlar içerisinde tanımlanamamıştır. Bu yüzden insan, Feuerbach'ta, salt insan doğasına indirgemenin yarattığı bir bilinmezler labirentine hapsolmuştur. Çünkü bu indirgeme, insanın tarihi, toplumsalın tarihi gibi sorulara yanıt veremez ve tarih sınavından sınıfta kalır. Marx ve Engels Alman İdeolojisi'nde Feuerbach için şöyle diyeceklerdir: "Feuerbach materyalist olduğu zaman tarihten uzak duruyor ve tarihi hesaba kattığı zaman materyalist olmaktan çıkıyor. Feuerbach'ta tarih ve materyalizm birbirinden tamamen ayrı şeylerdir." Netice itibarı ile Feuerbach'ta insan, bir nedensellikler ilişkisi ile örülmüş tarihten yoksun bırakılmıştır ve duyumsal bir nesnenin ötesine götürülemezdir.

Marx; bulutlara yerleşen hakikatin yere inışı

rasgele fırlattığımız sorulara tekrar dönecek olursak, bu soruların cevabını ne salt kurgusal bir düzlemde tasarlanmış tin soyutlamasında ne de insanın doğasına indirgenen bir yabancılaşmış insan motifinde bulabiliriz. Her şeyden önce bu soruların cevabını arayabilmemiz için elimizde halen yeterli veri yoktur. Çünkü üzerinde duracağımız, sorular sorup, sorunlarını tespit edeceğimiz insanın bir toplumsallığı, aynı oranda tarihselliği, aynı oranda da ekonomi politikte buluşan bir diyalektiği olmak zorundadır. Araştırmamızdaki bu zorunluluk bizi Marx'a götürür. Nitekim Marx, Feuerbach Üzerine Tezler'in dördüncüsünde şöyle der: "... cismani temelin kendisinden koparak, özerk bir krallık gibi bulutlara yerleşmesi olgusu, ancak bu cismani temelin içsel çelişmesi ve iç çelişkisiyle açıklanabilir. ..."

Marx, yabancılaşma kavramı özelindeki içsel çelişmeyi ve iç çelişkiyi açıklarken, kafasının içi sorularla doludur: "Hegel'deki insanal pratiğinden ayrılan insan, bu süreci öncelikle niçin yaşar ve bu süreç, somut maddi koşullarla nasıl açıklanır?", "Feuerbach'taki insan, kendi özniteliklerini bir başka nesneye nasıl ve neden atfetmiştir?", "19. yy. insanının yoksunlaştırılmış olmasının, reddedilmiş olmasının, yalnızca üretim sürecindeki bir nesne olarak karşılanmasının bir sebebi olmalıydı".... Daha da çoğaltabileceğimiz bu sorular, onu birçok filozoftan ayrı bir uğraş alanına sevk etmiş ve yabancılaşma bu soruların

açıklanmasında kilit bir rol oynamıştır. Her şeyden önce Marx, yabancılaşmayı da içine alan bir "öz"ü ortaya koymaya çalışmıştır. Bu öz; "tarihsel materyalizmdir."^[4]

Tarihsel materyalizm yöntemi, Hegel ile beraber açılan Feuerbach'la beraber ters-yüz edilen bu kırılmayı içerip aşar. Tarihsel materyalizm ile ortaya konulan öz ile yabancılaşmış insanın dünü, bugünü ve yarını belli olur. Yabancılaşmış insan bu "öz" ile gerçek kimliğine bürünür; soyut düşünsel görüngüsünün, duyumsal özne olma özelliğinin yanı sıra iktisadi temelli, tarihsel toplumsal bir işleyişe sahip olur.

Peki bu özü oluşturan temel dinamikler nelerdi? Yabancılaşmış insanı salt bir durum ötesine taşıyıp süreç olarak tanımlamanın temel saç ayakları nelerdir?

Şimdi uzun soluklu bir "anlık anımsamaya" (Flashback'e) başlıyoruz. Ürettiğini tüketen ilkel insandan, bir tüketim paradoksunda; "daha fazla" tüketen günümüz insanına kadar genişleyen, uzun soluklu bir anlık anımsamaya.

El: Dışarıya Açılan İlk Akıl

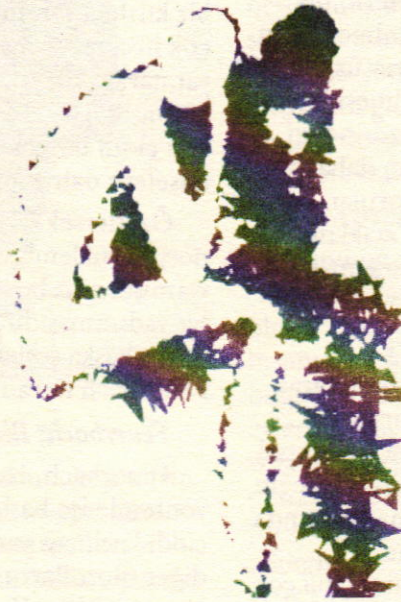
Marx'ta bu anlık anımsama, evrimsel sürecin tamamlanması ve bu sürecin tamamlanmasındaki temel etmenleri araştıran antropolojik çalışmalar ile başlar. İnsan, evrimsel sürecini tamamlayıp, ayaklarının üzerinde durduktan sonra üretim ile ilgili bir takım yeni alanlar yaratmıştır. Baş aktörü emek olan bu üretim alanları, soydaşları olan maymundan farklı bir gelişim izlemesine de vesile olmuştur.

Elin, spesifikliğini yitirip üretime dahil olması, bu farklılaşmanın temel nedenlerindedir. Gerçekten de insan, ayaklarının üzerinde durması ile elin tüm anatomik spesifikliklerden sıyrılmış ve bu da uzantısının nereye varacağı belli olmayan bir kullanım alanı yaratmıştır.

Elbetteki insanın farklılaşmasında antropologların ortaya koyduğu başka etmenler de vardır. Ama elin bu gelişimi, özellikle aklın gelişimi için oldukça uygun bir zemin yaratmıştır.

George Thomsan İnsanın Özü kitabında, insanın iki ana özelliğinin (araç kullanma ve konuşma) işlev bilimsel kökenini, el ile beyin arasındaki bir uyuma bağlar ve ekler "insan, gövdesinin olanca ağırlığını ayaklarına verince, ayak parmaklarının tutup kavrama yetisi kayboldu. Ama buna karşı eller serbest kaldı. Hiç kuşkusuz adım adım gelişen bir süreçle eller, en güç devinimleri yapabilir duruma geldi. İnsanın dik durmaya başlamasının yol açtığı ilk sonuç, yiyecek ve öteki nesnelere koparıp parçalama gibi görevlerin ellere aktarılması ve dolayısıyla çenenin görevlerinin azalması oldu. Böylece çene giderek küçülmeye başladı ve beynin gelişmesi için daha fazla yer açıldı." Thomson'un söylediğini Kant'ın o meşhur deyimi ile yinelerseniz; "el insanın dışarıya açılan ilk aklı" olmuştur.

İnsanın, hayvanın da sahip olduğu araç üretme yetisinden farklı olan yanı; aracın yapılmasındaki amacın belli bir



ullanıma yönelik olması ve bu kullanımında belli bir ürüne yönelik yapılmasıdır.

Marx, bu konuyla ilgili olarak Kapital'de şöyle der: "Örümcek, dokumacınınkini andıran bir iş yapar. Ariysa peteğini yaparken birçok mimara parmak ısırtır. Ama en beceriksiz mimarı, en usta arıdan ayıran özellik, mimarın kuracağı yapıyı gerçekleştirmeden önce onu kafasında tasarlamış olmasıdır."

Evrimsel gelişim ile, elin devinim yapabilen bir organ haline gelişi, aklın gelişiminin önünü açmış, aklın gelişimi de araç kullanabilen ve tasarlayabilen insanın önünü açmıştır. Bir insan artık fizik varlığını korumak için üreten, alet tasarlayabilen insandır. Bu da bir bilince işaret eder; ki bu bilinç, oldukça ilkel bir bilinç olsa da harcanan emeği bilinçli çabaya evrilir.

Emek Bütünselliğinin Parçalanması İle Oluşan Kabus: Özel Mülkiyet

Oldukça basit bir üretim yapan bireyden; salt fizik varlığını korumak ve bunu yeniden üretmek için üretim yapan bireyden, toplumsallaşan bireye geçiş nasıl olmuştur? Marx, burada işbölümünü önemli bir veri olarak görmektedir. İnsan nüfusunun artışı, bireyler/klanlar arası ilişkisinin artması (ki bu ilişki genelde savaş ve değiş-tokuş şeklindedir), Marx'ın "gerekliliğini bir zorunluluk" olarak gördüğü işbölümünün oluşumunu sağlamıştır. İşbölümü doğallığında bireyler/klanlar arası bir bağımlılığı yaratmıştır ki, Marx'a göre bu bağımlılık insanal toplumumuzun varlık koşuludur.

İnsanal bir toplumun varlık koşulu olarak gördüğünüz işbölümü ve bağımlılık, bu bağlamda sadece bir olumlama değildir elbette. Çünkü salt özyaşamsal gereksinimlerini karşılamak için emek sarfeden insanın emek bütünselliğini de parçalayan bir etmendir aynı zamanda. İşbölümü, bu noktadan itibaren bir olumsuzlamadır Marx için. Bir bütün olarak varolan emek, birbirinden bağımsız insan veya insan grupları için bütünsel bir anlamdadır. Oysa işbölümü ile birlikte birbirine bağımlı hatta birbirini tamamlayan insan grupları oluşmaya başlamıştır ki, bu da yukarıda bahsettiğimiz anlık anımsamamızda yabancılaşmış insanın miladıdır.

İlkel olan üretim alanları, emek bütünselliğinin parçalanması ile bütünlüklü bir faaliyet olmaktan çıkmış ve belirli insanların belirli alanlarda yaptıkları uğraş, uzmanlık, meslek alanlarına dönüşmüştür. İnsan artık hasmı gördüğü öteki insana yabancılaşmaya başlar. "Tikel çıkarların yerini tümel çıkarlar almaya başlar." Böylelikle kendi başına varolmayı başarabilen insan yok olur.

Bu dönüşüm, yani bireyden, bağımlılık ile varolan toplumsal bireye olan dönüşüm, insanlık tarihinde yeni bir sayfa açmaktadır ve bu sayfa iş alanlarının tamamen özelleşmesi ile gelişmeye devam etmiştir. Özelleşme iş alanlarında söz konusu olunca bu alanlarda kullanılan oldukça ilkel iş araçları da özelleşmiş ve bunlar sadece o uğraş alanıyla uğraşan insanların hakimiyetine girmiştir.

Özel Mülkiyetin Bir Başka Görünümü; Üründen Metaya

İnsanın etkinliğinin bir sonucu olan ürün, kendi maddi yaşamını üretirken yarattığı bir kavramdır. İnsanın bir uzantısı yani insanın nesnelleşmesidir. Buradaki ürün, salt kullanım değerine sahip olan bir nesnedir ve insanın yaşamını idame edebilmesi için giriştiği bir faaliyet sonucunda oluşur.

Ürün, kullanım değeri dışında bir başka ürünün yanında değer kazanmaya başladığı andan itibaren metalaşır. Çünkü ürün, bireyin uzantısı olmaktan çıkmış, bir başka ürünün niceliksel değeri ile ölçülebilir hale gelmiştir. Ürünün, bir başka ürünle karşılanabilirlik kazanması kullanım değeri olma özelliğini köreltir; kullanım değerine sahip ürün, değişim değerini içererek metalaşır.

Marx, Kapital'de ürün ile meta arasındaki farkı şöyle anlatır: "Ürün ile meta arasındaki fark ihtiyaç ile mübadele kavramları arasındaki farka denk düşer. İhtiyaç karşılayıcı olduğu müddetçe ürün, bir başka mal veya değişimin değeri bir takım niceliksel oranlarla mübadeleye girmesiyle metadır."

Bu değişim ve dönüşümden sonra tarih artık geri dönüşümün ancak bir "zor" ile olduğu bir döngüye girmiştir. Gelişmeler ve dönüşümler peşi sıra gelmeye başlar. Çünkü insan ile ürettiği ürün arasındaki denge, meta kısıvesiyle bozulmuş, özel mülkiyet ilişkileri ile de hepten tanınmaz duruma gelmiştir.

Özel mülkiyetin ve meta ilişkilerinin, toplumsal üretime dolayısı ile toplumsal alana etki etmesinin sonucu; üretim sürecinde üretilen ürünlerin, üretim araçlarının ve sarf edilen emeğin, birilerinin mülkü durumuna gelmesidir. Mülk sahibi, bu aşamaya kadar insanın uzantısı olan üretim sürecine

dışardan, hiçbir etkisi olmayacak bir yabancı gibi girer. Bu yabancı, bu mülk sahibi; ne tanrıdır, ne de doğa, ancak insan, insanın üzerinde böylesi bir yabancı etkiye sahip olur.

Toplumsal üretimdeki değişim ve dönüşüm, bu mülk ilişkisinin kurulması ile başlar. Öncelikle mübadele ve mülk mantığı, gereksinim dışı bir üretimin önünü açar ve ihtiyaç olanın dışında fazla ürün oluşur. Bu fazla ürün, insanın öz yaşam gereksinimleri için değil, tam tersine değişim değeri olan diğer ürünler için yapıldığından, bu ürünün rahatlıkla dolaşabileceği bir piyasanın oluşmasını sağlar. Bu piyasa, şeyler arası ilişkileri düzenlerken, aynı zamanda, kişiler arası sosyal ilişkileri de şeyler arasındaki sosyal ilişkilere dönüştürür. Bu gelişmeler, insan-insan, insan-doğa ilişkisindeki nesne olan ürünü biranda özne haline getirir. Artık karşımızdaki tablo aynen şöyledir: 'özne ile yüklem yer değiştirmesi bir cümle' gibidir. 'İnsan ürünü varettiler' önermesi bir anda 'meta insanı varettiler'ye evrilir.

Artık meta, bir kişi gibidir, hem de onu üretenen daha da üstün bir kişi. Çünkü her şeyden önce meta, onu üretenle



bir ilişki içindedir; üretenden bağımsızlaşan, ona hükmeden bir ilişki arz eder, sonra metanın dünyevi hali diye bileceğimiz bir başka ilişki daha vardır ki, o da; emek süreci dışındaki diğer unsurlarla kurduğu ilişkidir. Bu iki ilişki, yazının en başında belirttiğimiz süreç ile durum arasındaki diyalektığe tekabül eder.

Bu durum, metanın değerini artırırken insanı değersizleştirilen bir şey olarak yeniden tanımlanır. Nitekim bu ilişki Klasik İktisat yasalarına göre şu şekilde ifade edilmiştir: "İşçi ne kadar çok değer üretirse, o kadar çok değerden düşer."

Meta ile üreten arasındaki ilişki diye tariflediğimiz birinci ilişki; üretim sürecinde işçiyi değersizleştirirken, üretim sürecinde asli unsur olan varlığın öznelliğini yitirmesine neden olur. Bu safhada insan, ürettiğine bağımlı ve hatta ürettiği de insana düşman olur.

İkinci ilişki, yani meta ile diğer unsurlar arasındaki ilişki; temelde bu üretimin gereksinim karşılayıcı özelliğinden çıkıp, yukarıda belirttiğimiz meta ile onu üreten arasındaki ilişkinin pekiştirilmesidir. Meta, özel mülkiyet, piyasa gibi faktörlerin etkisinde kişiden bağımsızlaşır ve ona hükmeder duruma gelir; çünkü en nihayetinde meta, insan gereksinmesinin bir ürünüdür. Ancak gereksinme denilen olgu da artık sırf kendisi için varolan piyasanın bir bileşeni durumuna gelmiştir. Piyasanın varlığı artık olmazsa olmaz denilen bir denklem ile açıklanmaya başlandı mı, gereksinim harici ihtiyaçların varlığında aynı olmazsa olmaz denklemi ile açıklanmaya başlanır.

Dünya tarihi gözönüne geldiğinde metanın bu ikinci ilişkisi ile dünya öyle bir noktaya gelmiştir ki; bu ilişki, nice orduların açamadığı kale kapılarını bir anda açar, hiç gidilmedik bölgelere götürür, hiç akla gelmeyen icatları buldurur ve hiç olmayacak savaşları biranda başlatır.

Marx, Kapital'de bu ilişkiyi doğuran temeli şu şekilde ifade eder: "Ürün, kullanım değeri olarak kaldığı sürece, gizemli bir yan taşımaz, öznel bir nitelikte göstermez; ama meta kısıvesine bürünür bürünmez, doğal birşey olmaktan çıkarılır ve aklın ilk bakışta kavrayamadığı birşey olur. Metafizik incelikler ve teolojik süslerle dolu bir şey."

Üretimin toplumsal olan karakteri ve tüm toplumsal etkileşim süreçleri metanın bu iki ilişkisi tarafından kısırlır, sıkıştırılır ve nihayetinde ürünü, metanın bu iki ilişkisine endeksler. İnsan, üretim sürecinde özel mülkiyet, piyasa ve meta ilişkileri çerçevesinde iyice yok olur ve üretim üreticinin toplumsal örgütlenmesi karşısında sadece bir "şey" haline gelir.

Bu ilişkiler yumağı, şeyleşen insanı öyle bir yere itmiştir ki, şeyleşen insanın yaşama müdahale etme, etkime, yaşamda özne olma olanakları ortadan kalkmıştır. Oysa bu etkinlikler, insan evriminin özelliklerini anlattığımız bölüm hatırlanırsa, insanal etkinliklerdir ve insansal farklardır. Görülüyorki metanın tüm ilişkileri, insandaki bu etkinlikleri iğdiş edilmiş bir uzuv haline getirmiştir.

Marx'a göre bu insan, yani iğdiş edilmiş insan, yabancılaşmış insanın ta kendisidir. Ancak Marx, yabancılaşmış insanın serüvenini burada bırakmaz,

çünkü bu, tarihin bir bölümüdür ve devamı da vardır. Üretim eylemini başkasının adına yapan ve sırf üretmek için üreten, aynı zamanda sırf tüketmek için tüketen insana dünya nimetleri karşısında tek şey kalmıştır; o da o nimetleri fetişleştirmek.

Marx'ta bu insan, şeyleşirken; metaları fetişleştiren yabancılaşmanın son evresinde olan insandır.^[5] Ekonominin yasaları altında ezilen, bir meta olan, yani satılık bir mal olan yabancılaşmış insan. İnsan etkinliğini, doğasını ve ereğini ekonominin yasaları altında tuzla buz eden, yani her insansal birikimini bir meta paradoksuna kurban eden insan.

İlk insanın üretimi ile başlayıp, işbölümü ile parçaladığımız, özel mülkiyet ve piyasa ile varoluşunu yok ettiğimiz, meta ilişkileri ile şeyleştirdiğimiz serüvenimiz, yabancılaşmış insanın serüvenidir. Marx'a göre işin kötü yanı, bu dizilim ve ekonominin bu yasaları bir kez yürürlüğe girdi mi, insani niyet ve denetimden bağımsız olarak işlemeye başlar ve insanın ve doğanın tam manasıyla iflasına doğru gider.

Yazımızın başındaki modern insanın soru(n)ları, bir kabustan uyanır gibi gördüğü sanrıları, işte bu iflasa karinedir. Başta başladığımız anlık anımsamanın kahramanı da, rasgele fırlattığımız soru(n)lardan birisine takılan kişidir. Rasgele dizilmiş soru(n)lar elbet birimizi yakalamakta seni, beni veya ötekini.

Bu yüzden modern insanın durumu diye tariflediğimiz noktaların süreçsel olarak açıklanması ve kavranılması gerekmektedir. Ancak böylelikle, sanrılarla, tedirginliklerle, düş kırıklıkları ile görülen dünya, tüm insani yeteneklerimiz açığa çıkarttığımız, yaşanır bir mekan olabilir.

Elbetteki yabancılaşmış insanın durumu ve durumu yaratan süreçsel olarak yabancılaşma konusunda çözümsüz değiliz. Onun için gidenlerin arkasından ağlayan nostaljik



gözlerimizi bir yana bırakalım. Çünkü hepimizin gözüne kadar battığı bu durum, niyetten ve denetimden yoksun bir şekilde ilerlemekte ve hepimiz "her ne kadar korkmuş da olsak", "dünyayı da istesek, şimdi de hemen şimdi" bu anlık insanımızın kahramanları olmaktan yoksunuz.

İnsanın şeyleşmesine yol açan süreç için çözüm önerisi olarak, bulutların üzerinde varolabilen hayatları yaşamayız ya da sadece ücretleri nasıl düşürebileceğimizin veya işsizliği nasıl çözeceğimizin programlarını da değil, kapitalizme daha ütopyacı bir alternatif de.



Marx, bu noktada; yabancılaşmayı gitgide azaltan ve nihai gelişmede bertaraf eden bir çözüm önermiştir. Bu çözüm, güncel rejimin tam bir alt üst oluşudur. Bu çözüm,

insansal özün başka hiçbir araç olmaksızın, insan tarafından ve insan için gerçek sahiplenilmesidir. Bu çözüm, insan ile doğa, doğa ile insan arasındaki yarılmayı, insanın ve doğanın karşılıklı ve birbirine bağımlı kurtuluşunun yeniden düşünerek geliştirilen bir çözümdür. Bu, ortak üreticiler toplumdur.

1 - Yazıda alıntılar dipnotlar halinde aktarmadım. Çünkü yazının bütünselliğini bozulacağından korktum. Kendim bir metin okurken, alıntılardan ziyade konunun bütününe kaymamaya dikkat ediyordum. Ancak alıntılar ve dipnotların da bir biçimde olmasını bir zorunluluk olarak ta görüyordum; çünkü bilgi tekil ve tekel değildir. Bu yüzden birebir alıntılarla ilerlemeyen bir metin yazdım ancak metnin sonuna beslediğim kaynakları, özellikle ilgili bölümlerini belirterek, ekliyorum. Tabii bu metnin sınırları ile sınırlı bir kaynakça olup ilgililerin daha geniş bir tarama yapması gerekmektedir.

KAYNAKÇA;

- Temel Demirel, Sibel Özbudun; Yabancılaşma
Orhan Hançerlioğlu ; Düşünce Tarihi
Orhan Hançerlioğlu; Felsefe ve Ekonomi Sözlüğü
Afşar Timuçin; Düşünce Tarihi
Karl Marx; 1844 El Yazmaları
Karl Marx; Kapital Cilt 1-2
Engels ; Anti-Dühring
Engels; Loudwing Feuerbach
Marx-Engels; Alman İdeolojisi
Hegel; Tinin Görüngübilimi
Feuerbach ; Hristiyanlığın Özü
Karl Pooper; Açık Toplum ve Düşmanları
İrfan Erdoğan; İnsanın Zincire Vuruluşu
Segal, İlin; İnsan Nasıl İnsan Oldu
Felsefe Defteri Dergisi, Yabancılaşma Özel Sayısı

2. Diogenes bilindiği gibi ölüleri gömmek için kullanılan bir kap içerisinde yaşar bunu yaparken, felsefesini eylemiyle gerçekleştirmek istemektedir. Felsefesi, bütün geleneği yadsıyarak her türlü ruhsal ve bedensel isteklere sırt çevirmek ve kendisini doğanın içinde doğal bir varlık gibi özgür kılmaktır. Yazıda geçen sözkonusu olayda, bu özgürlükten ve doğallıktan doğan bir olaydır. Diogenes yaşamak için sadece iki tane araç bulundurur; birisi içinde yaşadığı kaba, öbürü de su içmek için kullandığı çanağı. Bir gün bir kız çocuğunun elini oluğa dayayıpta kana kana su içtiğini görünce gider ve çanağını kırar. Bu eylemi, doğal bir şekilde yapabileceği fil için bir araca bağımlı kalmayı yadsımakla açıklar. Burada yabancılaşmaya dair bir imgeleme bulmak hiçte zor değil. ancak felsefe öyle rahat rahat kavramlar

üzerinde oynayacağımız bir alan olmadığı için bu ve buna benzer örnekleri konumuz dışarısında tutmaktayım.

3. Sol hegelciliğin tartışılması genç Marx /olgun Marx tartışması için oldukça önemlidir. Özellikle yabancılaşma kavramının önemli bir kilit rol oynadığı bu tartışma, Marx'taki yabancılaşma kavramının anlaşılması için oldukça değerli. Sol Hegelcilik, Hegel'in diyalektik yöntemini Hegel'in kullandığı alanların dışında, özellikle toplumsal, siyasal ve ekonomik alanlarda kullanılmasıyla ortaya çıkmış bir kavramdır.

Althusser ile John Lewis arasında alevlenen bu tartışmanın merkezi, yabancılaşma kavramına göre biçimlenmektedir. Althusser yabancılaşma kavramını kullanan Marx'ın genç ve sol hegelci Marx olduğunu ileri sürmüştür. Bunu ileri sürerken, Kapital'de yabancılaşma kavramını hiç kullanmadığından yola çıkmış ve bu kavramı dolayısı ile Hegel yöntemini Marx'ın ancak Kapital'le beraber aştığını ileri sürmüştür. John Lewis ise, bunu bie ekonomik indirgemecilik olduğunu ileri sürmüş ve Kapital'deki Marx'a ulaşmanın tek yolu bundan önceki Marx'ın iyi anlaşılmasına bağlamıştır.

Gerçekten de Marx, Kapital'de yabancılaşma kavramına hiç değinmemiştir. Onun yerine, "meta fetişizmi"ni tercih etmiştir. Bu elbetteki tesadüfi bir tercih değildir. Ancak Marx Kapital'de daha önceden ortaya koyduğu kavramları da yadsınamamıştır. Bu bence Marx'ın yöntemi ile birebir ilerleyen tartışmanın doğru bir kanaldan çıktığını ama Marx'ın yaşadığı dönemleri ve çevreleri yeterli göz önüne alamadan ilerleyen bir tartışmadır. Yineden de Marx'taki yabancılaşma kavramını algılamak için oldukça ön açıcı bir tartışma olarak halen devam etmektedir.

4. Bu yöntem, sanıldığı gibi aksine sadece ekonomik kategorilerin aynı zamanda tarihsel kategoriler olduğunun anlaşılması için değil -çünkü bunun tek başına anlaşılması hiçbir zaman yeterli değildir. Toplumsal yaşamı yöneten özü ortaya koyduğu için değerlidir.

5. Yabancılaşmış insan, sadece Marx ile sınırlanmış ve sonlanmış bir konu değildir. Günümüz felsefesinde başat konularından birisidir. Ancak çoğu yerde o denli bulanık ve kaypak bir zeminde kullanılmış ki, dünyanın ve insanlığın betimlemesinin çeşitli derecelerden türevleri alınmış gibi. Ancak ampirik sosyolojideki, kuşkuculardaki ve varoluşçulardaki yabancılaşma konularına dikkat edilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Sanatsal anlatı, özü itibariyle, kendisi ile tümleşik ve ayrılamaz bir yanılısamayı içerir. Anlatıcı, duygusal-düşünsel durumunu, fiziki dünya ile türlü ilişkilere girerek, anlatısını estetize ederek sunar. Bu sunma, her zaman bir muhattabı, alıcısı ya da en azından bir soyut alıcı fikrini içerir.

Yanılsamanın birinci yüzünü yaşayan anlatıcı ve eserdir. Belli bir zamana ve mekana bağlı olarak ortaya çıkan bir duygusal-düşünsel durumun anlatısı olan eser; ortaya çıkmasından sonra anlatıcısından, zamandan ve mekandan bağımsız bir varlık kazanmıştır. Sanatçı, eserini tamamlayıp, eserinin karşısına geçtiğinde, ortaya çıkan onu şaşırtacaktır. Eser artık sanatçının öznelliğinden sıyrılmış, kendisini nesnel dünyada var etmiştir. Sanatçı ile eser arasındaki ilişki; sonu trajik bitmeyen bir Frankenstein öyküsüdür bu haliyle.

Yanılsamanın ikinci yüzü eser ile alıcı arasındadır. Alıcı; eserin, kişisel geçmişine, şu ana veya geleceğine ilişkin bir duygusal-düşünsel durumunu anlattığı yanılısamasını yaşamaktadır. Eserin haz veren yönü de çoğunlukla budur: Eserin alıcıya özdeşlikler kurması için izin vermesi. Bir müzik eserinin ortasındaki uzun hüzünlü solo, alıcı için kendi yaşamının trajedisini anlatır.

Alıcı ile eser arasındaki özdeşlik kurmaya dayalı bu ilişki, tek taraflı bir ilişki değildir şüphesiz. Alıcı eserin içerisinde özdeşlikler bulduğu gibi, eser de alıcının benliğinde özdeşlikler yaratacaktır.

Sanatsal anlatıyı sadece bu yanılısaların bir türü olarak açıklamaya çalışmak, elbette ki bu denemenin genelinde içerdiği indirgemecilikten çok daha iddialı ve kaba bir indirgemecilik olacaktır. Ayrıca tüm bu yanılısamanın olumsuzlanan bir olgu olduğu da anlaşılmalıdır. Bu yanılısama sayesinde sanatsal anlatı insan için tarih boyunca üst bir iletişim ortamı oluşturmuştur ve modern zamanın insanı ile nihilizmin dehlizleri arasında çoğu zaman bir tampon oluşturmuştur. Kapitalist hegemonyanın bir aracı olarak işlev görse de, buna zıt bir biçimde özgür ve eşitlikçi toplum projelerinin gelişmesinde ve yol almasında küçümsenemeyecek olanaklar sunmuştur.

Sanatsal anlatı kapitalist hayatın dünyaya hediyesi olan o hızlı, önü alınmaz, "katı olan herşeyin buharlaşıp havaya karıştığı" modern havanın sihri ile muazzam bir gelişme ivmesi kazanmış, olgunlaşmış ve karmaşıklaşmıştır. Bu haliyle sanatın dünyayı anlamlandırma ve dönüştürme olanakları artmıştır.

Sanatsal anlatı bir yanıyla da daha geniş kitlelerce sahiplenilmiş, ezilen sınıflarla daha yoğun bir ilişki kurmuş, tabana yayılmış; bu haliyle demokratikleşmiştir.

Modern zamanlarla birlikte büyük bir yenilenme ve gelişimle

Müzik



kucakladığımız sanatsal anlatı, bir yanıyla da kapitalist üretim sisteminin içerisinde yeniden örgütlenmektedir. Bir üretim faaliyeti olarak mal üretiminden kendine özgü farklılıkları ayırma da kapitalist işleyişten bağımsız olarak kendisi var etmesi mümkün değildir ve olmamıştır. Arasındaki ilişki kapitalist bir biçimde yeniden örgütlenmiştir. Toplumun büyük bir bölümü sürekli alıcı, bir kısmı ise sürekli anlatıcı rolündedir.

Kitlelerden biri diğerinin, düşünsel-duygusal aktarımını oluşturanı, yönlendiren zenginleştirici ve dolayısıyla temsil edenidir. Sanatsal anlatı bu uzmanlaşma ve profesyonelleşme süreci ile birlikte yeniden belli bir merkezde toplanmakta, bu merkezde üretilip çevreye yayılmaktadır. Bu dönüşüm ile alıcının edilgenliği kurumsallaşmaktadır. Artık anlatıcı profesyonel bir anlatıcıdır, sanat profesyonelleşmiştir. Anlatıcı rolüne soyunmuş olan bu kitle yaşamak için eserini, yani emeğini satmak zorunda olan ve sağladığı artık değer ile sermaye artırımını hizmet eden, ücretli işçi sınıfının mensupları olmuştur.

Profesyonelleşmenin ortaya çıkardığı bir diğer durum da bir anlatıcı kastının

oluşmasıdır. Anlatıcı alıcı arasındaki bölünme ve anlatıcının uzmanlaşması ile birlikte alıcı ve anlatıcı kitlesi arasındaki geçişkenlik kanalları giderek daralmaktadır. Anlatıcı olmaya soyunmak; bir yaşam tarzını seçmeyi, uzmanlaşmayı, rakip anlatıcılar ile sürekli bir rekabete girmeyi, gündelik yaşam içerisinde ciddi bir zamanı ve enerjiyi bu işe ayırmayı gerektirir. İki kitle arasındaki geçişkenliğin önündeki bu engeller nedeniyle bu iki kitle birbirine uzaklaşmakta, yabancılaşmaktadır. Anlatıcı içerisinde yaşadığı toplumun kültürel dokusundan bağımsız, kendine özgü ve dışı kapalı bir marjinal kültürün içerisinde konumlanmaktadır. Bu şu demektir ki; modern sanatçı en temel malzemesine, yani kültürüne yabancılaşmaktadır.

Kapitalist hayatın içerisinde eserin anlatıcıdan çıkıp alıcıya ulaşmasını sağlayan tek araç pazardır. Bir meta halindeki bu eserin de pazarın kuralları çerçevesinde şekillenmesi ve dolaşıma girmesi zorunludur. Bu durumda eseri değerli kılan; değişim değerinin yüksek olması, sermaye artırımını sağlaması ve pazardaki diğer metalar ile rekabet gücünün yüksek olmasıdır. Bununla beraber pazarda dolaşıma giren ve yüksek kar getiren bir eser zamanla bir prototip oluşturmaktadır. Bu ürüne benzer ürünler üreterek piyasaya sürmek şüphesiz karlı bir girişim olacakken bu prototipe veya karlılığı kanıtlanmış diğer prototiplere benzemeyen, farklı ve özgün üretimler her zaman büyük bir riski taşımaktadır. Sanatın pazarla girdiği bu etkileşim sonucunda ayrılan, tektipleşen bir sanatsal üretim ortaya çıkmaktadır. Sanatsal anlatıdaki bu yoksullaşma ile, bu anlatıdan beslenen toplumsal birikim ve kültür de yoksullaşmakta, tek tek

st üretilenlerin düşünsel-duygusal durumları da uzun vadede üretilebilmektedir.

Süksesiz tüm bu süreçler içerisinde de hala özgün ve çığır açıcı eserler ortaya konmaktadır. Ama her geçen gün bu tür eserlerin üretimi daha çok cüret isteyen ve daha büyük risklerle dolu girişimler olarak algılanmaktadır.

20. yy'ın başlarında bir olgu olarak ortaya çıkan popüler müziğin serüveni, sanatın önce tabana yayılması, geniş bir anlatıcı kesimin ellerinde modern hayatın dinamikleriyle yoğrulması, kalınlaşması ve sonrasında bir endüstriye dönüşerek, pazarın küçülmesi, aynılaştırıcı etkileri ve kapitalist iş bölümünün merkezileştiren etkisiyle çarpışmasının öyküsüdür.

19. yy sonlarında, ABD'de kağıt üzerinde özgürleşmiş, zencilerle topluluklarının, 'ilkel' müziği olan Blues, 20.yy popüler müziklerinin fitili ve atası olmuştur. Kölesi oldukları süpraktan azat edilmek suretiye mekansızlaştırılan, işsiz serseri zencinin müziğidir Blues. Afrika'dan getirilen etnik müziklerin; beyaz Amerikalının ülkesinde, Amerikan ve batı müziği ile karşılaşmasının sonucunda uğradığı mutasyon ile ortaya çıkmış, bireysel, doğaçlamaya dayanan bir müzik formudur.

Kaçak tren yolculukları ile hayatını sürdüren ('hoboluk' zaman), önce Afrika'daki etnik yaşantısından, sonrasında kırsalın içinden alınıp modern şehirlerin göbeklerine sürülen serseri zencinin siyahın, hayatını sürdürmesine yarayan sokak çalgıcılığı ile gelişmiştir. Blues müziğinin icrası, anlatıcının kimi zaman kendini doyurmasına yarasa da, bu eserin amacı değil çoğu zaman sonucu olmuştur. Blues, anlatıcısının yaşam tarzının bir ifadesi, bir kimlik tanımlaması, yaşamının ayrılmaz parçasıdır bu anlamıyla. Bu dönemde tam anlamıyla bir eserden bahsetmek mümkün değildir aslında, çoğu zaman icra sırasında ortaya çıkan, hiçbir zaman tam anlamıyla netleşmeyen ve tamamlanmayan anlık bir ifadedir. Henüz eser yaratıcısından koparılmamıştır; yaratıcısı eserine yabancılaşmamıştır.

20. yy'ın başlarında serseri göçebe siyahın müziği, eğlence endüstrisinin ilgisini çekmeye başlamıştır. Kısa sürede oradan buradan toplanan zenciler stüdyolara sokulmaya başlanmış, sokaklarda kulakları tırmalayan bu garip ve 'ilkel' müzik radyoların metalik seslerine karışmaya başlamıştır. Bu popüler müziğin öncüsü olan Blues'un endüstri ile ilk tanışması, metalaşma sürecinin başlangıcıdır.

İlerleyen zamanla bu zenci topluluğu, kendi orta sınıfını yaratmakta, şehir yaşantısına entegre olan bir zenci kitlesi oluşmaktadır. Bu kitle, kırsal kökenli Blues'u yeni tanıştığı kentin hayatı ile yeniden yorumlamaktadır. Şehir yaşantısının hızı, ritmi, çok sesliliği, renkliliği, karmaşası bu müziğe karışmakta, batı müziğinin zenginlikleri ile karşılaşmakta ve ortaya yeni bir müzik çıkmaktadır. Yeni müziğin adı Blues&Rhythm'dir. Daha sonrasında beyaz orta sınıf gençliğinin taklit edip (ne kadar iyi taklit ettiği tartışılır) adına Rock'n Roll koyacağı müziktir bu.

60'lı yıllarla birlikte artık Rock olarak isimlendirilen bu müzik hızlı bir yükselme sürecine girmiştir. Amerika ve İngiltere'de sürekli yeni Rock grupları ortaya çıkmaktadır. Rock; sol-muhafif, savaş karşıtı gençlik hareketlerinin de simgesi durumundadır; dünyayı değiştirme iddiasında olan, politik bir müziktir. 70'lerse 'Rock'ın Altın Yılları' denen yıllardır. Rock grupları çok geniş

kitlelere seslenebilme imkanı bulmuştur. Tabii müzik endüstrisi de muazzam büyüklükte paraların döndüğü, şimdiye kadar görülmemiş büyüklükte bir endüstridir artık.

70'li yıllarda Rock müzikteki değişimlerden ikisi çok önemlidir: Virtuözitenin önem kazanması ile birlikte ortaya çıkan stüdyo müzisyenliği; Rock grup sayısındaki önemli düşüş ve piyasaya yeni Rock gruplarının çıkmaması.

Stüdyo müzisyenleri; çalgısını en iyi şekilde çalan ve piya sada talep yaratabilme yetisi açısından denenmiş, grup müziğini bırakarak pek çok farklı grubun ve tarzın stüdyo kayıtlarında çalmak konusunda uzmanlaşmış müzisyenlerdir. Pek çok farklı albümde aynı insanların çalmasıyla aynı bakış açısı pek çok albüme hakim olmuştur. Bu gelişme popüler müzikteki başka bir aynılaştırma ve yoksullaştırma serüveninin başlangıcıdır.

Rock müzik piyasasının hızla büyük bir endüstri haline gelmesi ile çok satan ve bu anlamda test edilmiş Rock gruplarının albümleri bu alanı tamamen kaplamış, yeni Rock gruplarının kendilerine bir alan açması imkansız hale gelmiştir. Plak şirketleri için ellerindeki gruplara albüm yapmak varken, tanınmamış bir gruba albüm çıkarmak riskli ve irrasyoneldir. 70'lerin sonunda ortaya çıkan Punk furcasında; kendisini bir şekilde var edememiş; ancak mecraya bulamamış Rock gruplarının piyasasının bu hızlı tekelleştirme-merkezileştirme eğilimine tepkisi önemli rol oynamıştır.

Zenci müziğinin başka bir türevi olan Caz, doğaçlamaya dayanması ve deneyselliği, varolan armoni kurallarını eleştirme ve bu kuralların üzerine çıkma çabasıyla çok zengin bir armonik çeşitliliğe sahip olmuştur. Bu niteliklere sahip olmasına rağmen gelinen noktada Caz; deneyselliğe izin vermemekte, kendisine katı formlar yaratmakta, yeni çalışmaların kendilerini uydurmak zorunda olduğu formlara dönüşmektedir. Caz müzisyenleri içerisinde giderek kendi tarzını yaratan özgün sanatçılar değil, önceki başarılı ve özgün müzisyenleri mükemmelle yakın düzeyde taklit etmeyi amaç edinen müzisyenler ortaya çıkmaktadır. Cazdaki bu aynılaştırma ve yoksullaştırma da kurumsallaştırma ve pazarın yarattığı bir sonuçtur.

Modern hayat, sanatsal anlatının olanaklarını büyük ölçüde ve hızla arttırmıştır. Ancak kapitalist işbölümü ilişkisi ve kapitalist dünyanın anlatıcıya eserini sunmak için tek araç olarak sunduğu pazarın işleyişi bu anlatının olanaklarını daraltmakta, eseri tektipleştirmektedir. Sanatsal anlatıdaki bu yoksullaştırma sadece anlatının yoksullaştırılması değil, alıcının, bütün insanlığın düşünsel-duygusal durumunun yoksullaştırılmasının bir sebebinin oluşturmaktadır aynı zamanda.

Sonuç olarak; sanatsal anlatı tarih üstü bir iletişim aracı olarak her zaman insanlığın yanında olacaktır. Sanıyorum ki asıl mesele; bu yoksullaştırma ve tektipleştirme döngüsünün nasıl ve nereden kırılacağıdır. Başka bir nokta ise; herkesin bir şekilde anlatıcı olduğu, sanatsal anlatının en üst düzeyde demokratik bir şekilde tabana yayıldığı, eserin verimlilik ve karlılık esasından başka zenginlikleri taşıdığı ve yarattığı bir toplum düşünün olanaklarının neler olduğudur.

Yazarımın şarkılarım
<http://briefcase.yahoo.com/cenkyigiter>
adresinden indirebilirsiniz.

İlk seninle görmüştük o kadını, Kurtuluş durağındaki çay bahçesine gittiğimiz gün. Vişne ağacının altında tek başına oturuyordu, papatya desenli basma elbisesiyle. Trenle, yine duraktan eve doğru geçerken vişne ağacını gördüm, basma etekli kadını... Üç memur, trende kadın hakkında konuşuyordu. Kulak kesilip anlatılanları dinledim. Kadın, her ikindi bu vişne ağacının altına gelirmiş... Kargalar vişneleri yemesin diye kollarını açıp korkuluk taklidi yaparmış... Yanılmışlardı memur beyler. Hem, nereden bileceklerdi ki o kadının ne yaptığını? Bir tiyatro oyuncusu olduğunu; gerçeği, gerçekte bulamayıp; gerçeği bende yarattığını nereden bileceklerdi?.. Her ikindi beni çağırdığını, kollarını açıp beni beklediğini, beni... Güneş, ufku ısırmaya başlayınca, sanrısına keser kadının konuşmaları. Beni bekler, sanrısını... O gölgenin altında...

Trenin makasla ayrılmış yola saptığını anlamıştım. Tam o an, son görüşmemizi anımsadım. Kurtuluş durağındaki çay bahçesinde, vişne ağacının gölgesindeydik. Anlatacak çok şeyi vardı. Vişneler yuvarlağından ayrılmaya başlamıştı ki gene, konuşmanın çoktan tarafı olmuştu. Sanki, sözcükler benim ağızımdan çıkmıyordu. Ezberletilmiş bir kaç metin, hafızamın boşluklarına gelip bana dokunuyordu yapıp yapılmadığı bilinmeyen bir konuşmanın içinde, olup olmadığı bilinmeyen bir kadının, sanrısıyla yaşadığı geç kalmış bir ikindide...

Birinci Adam: İnsanlık tarihinde 1800'ler başkaldırı yıllarıdır. Ekonomik, siyasal, sosyal bir çok alandaki değişikliklerle birlikte insan yaşamını yeni düşünce sistemleri yönlendirmeye başlamıştır. 19. yy da kendi insanını yaratır. Sanayi Devrimi'yle birlikte kapitalistleşme sürecinin doruğa çıktığı bu yıllarda, yaşamın kurucu özneleri de üretim tarzındaki değişikliklere paralel olarak değişmektedir. Aristokrat sınıfın yerini burjuvalar; küçük çiftçilerin, kölelerin yerini de ücretli işçiler almaktadır. Yeni sosyal sınıflar yeni sorunları, ihtiyaçları ve yeni yaşam biçimlerini de beraberlerinde getirirler. Yaşanılan ne olduğu bir makinanın çarkları gibi karışıktır ve yaşanılan, yaşayanlardan daha hızlıdır. Coşkun, tutkulu anlatımların dili romantizmle hayatı anlamının olanağı kalmamıştır.

O da yerini, sanatta hayatın yükünü çekecek bir akıma, gerçekçiliğe bırakacaktır.

1860'da doğan Çehov (1860-1904), sanayileşmesini Batı tarzında tamamlamaya çalışan, yoğun sansürün uygulandığı Çarlık

Rusyası'nda, tiyatrodaki gerçekçiliğin temsilcilerinden biri olacaktır. İbsen, Zola, Shaw

aynı dönem tiyatrosundaki diğer yapı taşlarıdır. Çehov'u çağdaşları içinde parıltılı kılan en önemli nokta ise Çehov'un "olanın oyunu"nu yazmasıdır. Ne kaba bir naturalisttir Çehov, ne de sıradan bir anlatıcı. Gerçeği çarpıtmaktan kaçındığı gibi, kurduğumuz ilişki biçimlerinin gerçeği çarpıtıldığını yüzümüze trajikomik bir üslupla vurur. 1898'de Stanislavski ve Dançenko tarafından kurulan Moskova Sanat Tiyatrosu, ilerici bir sanat tiyatrosu oluşturmayı ve tiyatroyu aydınlanma



hareketinin bir parçası haline getirmeyi amaçladığından Çehov'un oyunlarını da bu çerçevede değerlendirir ve oynar. Topluluk, ilk başarısını, Çehov'un Martı oyunuyla kazanır.

Çehov, Martı (1896) 'dan sonra üç büyük oyun daha yazar: Vanya Dayı (1899), Üç Kız Kardeş (1901), Vişne Bahçesi (1903). Bu oyunlardaki ana eksen, değişen sosyal sınıfların hayatları, yaşanan ilişkiler ve çelişiklerdir. Kabaca 'olan'dır.

Oyunlardaki ileri-geri, eski-yeni bağlamındaki kurgularsa oyunların unsurlarıdır. Çehov'un inceliklerle kurulu şiirsel dünyası, çevresindeki yaşamı derinden incelemesi ve bu yaşamın oluşturduğu insanları yakından tanımasıyla beslenir. Çehov, "sanatçının işi varolan sorunları göstermektir" der. Özgürlük düşüncesini ön planda tutan Çehov'a göre düşüncelerini açıklamaktan korkan, yaşadığı toplumun gerçeklerine yabancı sanatçılardan olmamak, insanlara tiyatronun sihirli değneğiyle çözümler bulmak demek değildir. Sanatçının, sorunları çözecek hazır reçetesi yoktur. Sanatçı, izleyiciye verili bir hayat sunmaz. Çehov, yaşanılan çağın, insana imkanlar tanıdığını göstermektedir. Ne eski düzeni yerer, ne de yenisini över. Üzerinde yoğunlaşılması, kafa yorulması gereken sorunları, gerçekleri işaret eder. Aynı zamanda unutulmamalıdır ki tiyatronun yaratacağı gerçek, gerçeği yorumlayan sanatçının estetik kıldığı gerçektir. Sanatçı, sadece yorumlar, yargıya seyirciye kalmıştır.

Birinci Kadın: Tam bu noktada, Vişne Bahçesi, Çehov'un en başarılı oyunudur. Oyunda, ilk sözler yaşayacak olanındır, sonsa tükenmiş olanın. Her şey, oyunun başında bitmiştir. Evet, Çehov bir olayı anlatmaz; bir durumu, olanı anımsatır bize. Ey yaşayanlar, bu hayat sizsiniz; der. Çehov, Vişne Bahçesi'nde unuttuklarımızı hatırlatmaya çalışır. Yoksa, Vişne Bahçesi, sadece Vişne Bahçesi'nin sahibi Andreyevna Ranevskaya'nın kızı Anya'yla

BOŞ
LUK
DOL
DUR
MA
CA



uzun zamandır yaşadığı Paris'ten, evlatlık kızı Varya ve erkek kardeşi Gaev'in yaşadığı çiftliğe dönmesiyle gelişen olayların anlatısı değildir.

Birinci Adam: Zaten, bir olay da gelişmemektedir. Geciken trenle, geç kalmış bir yaşama gelen Ranevskayalar'ı, babası bir zamanlar çiftlikte köylü olarak çalışmış tüccar Lopahin'in karşılaşması anından itibaren, tüm ilişkiler bir kaçış oyununu anımsatır. Lopahin'in, ısrarla, Vişne Bahçesi'nin ipotek altında olduğunu, bir şeyler yapılmazsa bahçenin satılacağını hatırlatmasına rağmen; çiftliktekiler, bu gerçek üzerine konuşmaktan, bilinçli olarak kaçmaktadır.

Birinci Kadın: İlk perdede, ölenlerden konuşulurken -belki de konuşulmazken- Lopahin'in vişne bahçesinin satılığa çıkartılması gerektiğini söylemesi, onun, bu haliyle geleceği temsil ettiğini göstermez mi? Lopahin için Vişne Bahçesi ne soyuluğun simgesidir, ne de Vişne Bahçesi'nin manevi bir anlamı vardır. Ranevskayalar ise Vişne Bahçesi'nde geçirilen güzel günleri anmaktan, çocukluk anılarını anlatmaktan öte bir şey yapmazlar. Onlar, eskimiş olanı, geçmişini temsil ederler.

Birinci Adam: Evet, Vişne Bahçesi artık, parayla alınıp satılabilen bir eşyadan başka bir şey değildir. Yok olan bir sınıfla birlikte mekanların anlamı da dönüşmektedir. Çehov da Vişne Bahçesi ismini seçerken bu ironiyi oldukça iyi kullanmış. Rusça'da Vişne Bahçesi sözcüğüne yapılan bir vurgu, onun anlamını "parayla alınıp satılan şey"e dönüştürüyormuş. Lopahin ne diyordu: "Son derece büyük alıştı dışında dikkate değer bir tarafı yok ki 'Vişne Bahçesi'nin. İki yılda bir ürün veriyor o zaman da vişneleri ne yapacağınızı bilemiyorsunuz." Vişne Bahçesi, yazlıkçılara kiraya verilmeliydi; çünkü, artık, aristokrasinin hiçbir kurtuluşu kalmamıştı. Birikimleri giderek erimekteydi. Bütün bunlarla birlikte, Lopahin'in başat sosyal sınıfın temsilcisi olmasına giden yolu gözlersek, Vişne Bahçesi'nin onun için de manevi bir değeri olduğunu görürüz. Öyle ki, söylediği ve sürekli ezikliğini hissettiği gibi; o, bir 'köylü'ydü ve onun babası bu çiftlikte çalışmıştı. Bütün bu içsel örselenmişliğini ancak Vişne Bahçesi'nin sahibi olduğunda aşacağına inanmıştı. Vişne Bahçesi'ni satın aldığı günkü çığılığı hala kulaklarımda: "Ah! Bu günleri babam bir görseydi benimle guru duyardı." Aslında, Lopahin, bu çağa, işte bu kadar ait ve yabancıydı. İleri, bu haliyle sahiplenmek, elde etmek, tüketmekse; yüz yıl önce yapılmış bir kitaplığın yüzüncü yılını kutlayan, "Cansız bir eşya ama yine de bir kitaplık." diyen Gaev, neden eskiyi temsil etsin ki?! Buradan bakınca tarih; bir kopuştan çok, bir sürekliliği çağırıyor. Bir doğrultudan çok, bir sarmalı canlandırıyor gözümde.

Birinci Kadın: Bütün bunlara karşın, Ranevskayalar'ın inisiyatif sahibi oldukları söylenemez. Hayatı değiştirecek ve sürükleyecek olanlar, yaşamın gerçeği üzerine konuşanlardır. Vişne Bahçesi, Lopahin için, geleceği kurmanın bir yoludur. Gerek Ranevskaya gerek Gaev kaybolan konumlarının farkındadırlar. Değerler değişmektedir, yeni bir yaşam biçimi kurulmaktadır. Onlarsa, farklı alışkanlıkların insanıdır. Çiftlik satışa çıkarılmıştır ama Ranevskayalar evde parti verir. Hep birlikte vals yaparlar. Gerçi, yaşlı hizmetçi Firs'in dediğine göre "Eski balolara baronlar,

generaller, amiraller gelirdi. Şimdi ise, posta memuruyla istasyon müdürünü biz çağırdığımız halde, onlar bile gelmeye hevesli değil."

Birinci Adam: Katip Epihodov'un ağzından söylessek: "Bu sabah hava ayaz yapmış, eksi üç derece. Oysa, vişne ağaçları çiçeğe durmuştu. Bu iklim de akıl erdiremiyorum. Havamız da şaşırmış ne yapacağını." Özü bu. Kimse için, hayatın getirecekleri, mutlak belirlenmişlikler içermiyor. Yok olanlar için de suyun başını tutacak, olanlar için de. Çünkü, tarihin öznesi olacak olanlarda özgüven sorunu var. Geleceği kurmanın sorumluluğunu alanlar, geçmişini böylesine içselleştirmeden yüklenmişken, onlar hangi geçmiş üzerine konuşabilirler ki! Tam anlamıyla kargaşa ve belirsizlik yılları. Zaten o yıllar değil mi ki daha sonra Rusya'da 1905 ve 1917 devrimlerini hazırlayan? Umutsuzluk duygusunun orta yerinde filizlenen umut, tarih sahnesine kendiliğinden düşmedi. Bütün bu kaçışmalar, şiddetli bir çatışmaya dönüştü. Geçip giden bahar, yavaş yavaş içine daralan oda, yüzyıllık dolap, Firs'in ellerinden çıkarmadığı eldivenleri, Dunyaşa'nın pudrası, Gaev'in şekerleri devinip duran bir yaşamda avunmak için yaratılmış sığınaklardılar önce. Ne zaman ki bu sözcükler, eşyalar onların yaşamını boğmaya başlayacaktı; işte hayat, o zaman, kimsenin birbirini dinlemeden sürdürdüğü konuşmalardan biri olmaktan çıkacaktı.

Birinci Kadın: Ama, hayat, hala kimsenin birbirini dinlemeden sürdürdüğü konuşmalardan biridir. Alimane cümleleriyle yaşananları eleştirip daima geleceği kurgulayan Trofimov, bu yüzden senelerdir öğrencidir. Ne daha fazla, ne daha az; öğrenci... Firs bu yüzden bir ölüdür. Ona dair ne sohbetler yapılmıştı halbuki. Hastaydı, hastaneye götürülmesi gerekiyordu. Herkes birbirine: "Firs hasta. Ya, evet. Hastaneye götürülmeli. Bugün... Yarın..." Çiftlik satıldı. Firs hasta. Ev boşaltılmaktadır.

Firs hasta. Eşyalar toplanır. Firs hasta. Evde unutulmuş bir şey var mıdır acaba? Bütün kapılar kilitlenir, araba hareket eder, Firs sağ taraftaki kapıdan girer. Hastadır! Kapıya yaklaşır, kapının tokmağını tutar: "Kapalı... Gittiler... Beni unuttular... Neyse... Şurada oturayım..." Vişne Bahçesi'nin devrilen gölgeleri gibi balta seslerinin arasında biraz uzanır. "Hiç gücüm kalmadı." der. Ölür. Mürebbiye Şarlotta, varlığı meçhul bir kukla... "Nereliyim, kimim bilmiyorum. Annem kimdi? Babam kimdi?" Epihodov, mükemmeli nihilistçe ararken, intiharla anlamsız affettiği yaşamı sürdürmek arasında gidip gelen, boşlukta yüzen bir adamdan başka nedir ki? Hizmetçi Dunyaşa ve genç uşak Yaşa, arada kalmış insanlardır. Bir matmazel gibi davranan ve öyle giyinen Dunyaşa, Fransa'daki 'medeniyet'i görmüş Yaşa... Dunyaşa'ya "İnsan ne olduğunu bilmeli." der Lopahin. Lopahin kendini bilir. Bir mujiğin (Rus köylüsünün) oğludur. Belki okuduğunu anlamaz ama zengindir. Bu bahçede, herkes, kendisi için konuşur. Bir yanda çiftliğin akıbetinden bahseden biri, diğer yanda az önce içilmiş kötü bir puronun hesabını soran. Bir yanda haşhaş ekiminden kazandığı paradan ve inşaat havasından sözeden biri, diğer yanda piyango biletine umut bağlayanlar. Konuşmalar, boşlukta dağılıp yiter; vişne bahçesindeki insanların geleceğini doldurmazlar. Belki de bu yüzden,



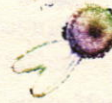
kimse birbirinin dediğiyle ilgilenmez.

Birinci Adam: Herkes, bir an önce kendi yönünü çizmek ister gibi. Birbirlerinin derdini, sadece, birbirlerinin yanında var oldukları için duyuyorlar. Rüzgarın sesini, komodinin kapağının gıcirtısını, üveyiğin çığlığını duydukları gibi birdenbire, tesadüfen. Kimsenin, birbirini dinleme niyeti yok. Kimse ne konuştuğunu, ne yapacağını bilmiyor. Bu kalabalığın içinde, sesleri de boğulup gidiyor. Gaev'in dediklerini hatırlıyorum: "Vişne Bahçesi'nin satılmasından önce hepimiz dertli, tasalı, perişandık. Çok şükür her şey yoluna girdi. Ben de bankacı oldum." Oysaki, Vişne Bahçesi'nin satılacağını biliyorlardı. Peki, nasıl bu anca Lopahin'in "Vişne Bahçesi'ni ben satın aldım." demesiyle neşeye dönüşebiliyor? Sorunların varlığı, sorunlarla uğraşmaktan daha mı ağır ve huzursuz edici? Vişne Bahçesi satılınca kadar, o sözcük "satıldı" duyuluncaya kadar neden her şey bu kadar 'belirsiz'di?! Kendilerini yeniden üretmenin zorluğu, devinimsizlik, onların hayattaki dayanaklarını değiştirmelerine mi neden oldu? Ki, birden Ranevskaya ne yapacağını bilir oldu! Paris'e dönecekti. Halbuki, aşığıyla arası hiç de iyi değildi! Ranevskaya'nın kızı Anya çiftlikten ayrılırken yeni bir hayatın heyecanıyla doluydu. Varya, başka bir çiftlikte hizmetçiliğe başlıyordu; çünkü, artık Vişne Bahçesi'nde hayat kalmamıştı. O, bundan sonra bir aristokrat kız değildi; yalnızca hizmetçi Varya'ydı. Lopahin'se çiftliğe sahip olmanın hazzı sönmeye yüz tutunca, yalnızlığıyla başbaşa kaldı. Varya'yla evlenme hayalleri de Varya'nın çiftlikten gidişyle... Vişne Bahçesi'nde derinden bir balta sesi yükselir. Yarılan sadece vişne ağaçlarının gövdeleri değildir, küf tutmuş bir iklimin solan ilişkileridir... Özgürlüğü felaket sayan, bir dolabın yüzüncü yaşının kutlandığı bir evde, bir nesne bile olamadan ölen Firs dışında herkes, kendi rengini bulabilmek için, yaşamın içine gitmektedir. Değişebilir ve değiştirebilir olanın içine... Küfelerinde renklere kapı açan sözcüklerle: "Vişne Bahçesi satıldı." Yeni olan yoksa bu mudur? Sözcüklerin egemenliği... İnsanı belirsizliklerden koparıp, yeni olana sürükleyen, yeni tutsaklığımız... Bildiklerimizi, gördüklerimizi, en yabancı, en içerden, en dışardan haliyle dillendiren... Kalabalıklaştıkça bizi sessizleştiren...

Birinci Kadın: Belki de söz, dünyayı anlama çabamızda, dünyayı bir bütün olmaktan çıkararak, kavramlara, kalıplara ve basit imgelere indiriyor. Doğayı düzenleme ve denetleme 'hedef'ine böyle ilerliyoruz. Bir de, sanırım, birbirimizi anlayamayacağımızı düşündüğümüz için, sözcükleri gereğinden çok kullanıyoruz. Gerçi sen, Vişne Bahçesi sakinlerinin birbirlerini anlama dertleri ve çabaları olduğunu düşünmüyorsun ama sözcükleri kullanmakla çevremize kendimizi anlatma çabası içine giriyoruz. Buna karşın, tüm duygularımızı, düşüncelerimizi, bir sözcüğün içine sıkıştırma yolundaki herhangi bir şey, duyularımız aracılığıyla kuracağımız iletişimi engeller, keser. "Vişne Bahçesi satıldı." sözcüklerine yüklenen anlam, duyuların toplam anlamından, bu yüzden fazladır. Nasıl ki, hepimizin önce yürümeyi sonra yüzmeyi öğrenmesi, kültürel ve teknik bir kazadır; çünkü, doğada, bu durumun tersi geçerlidir. Hepimiz, yürümeyi öğrenmeden önce yüzebiliriz; sözcüklerimizin, çevremizle kurduğumuz ilişkiyi de 'denetleyen', 'sahip olan', 'kazanan' ve

'kaybeden' bir ilişki olmaktan kurtarabiliriz. Uygarlığımızın, doğaya empoze ettiği düzen başka türlü olsaydı; mesela, karaya bağımlı bir uygarlık yerine daha dengeli bir su-kara uygarlığı olsaydı, çevremizdeki farklılıklara duyarlılığımız da değişik yollardan gelişebilirdi. Tabii, sözcüklerin rolü de buna uygun olarak oluşacaktı. Oysa ki, uygarlığımızın sözcüklerinin egemenliği altında deneyimlerimizi sınırlandırıyoruz. Daha az görüyor, işitiyor, kokluyor, dokunuyor ve daha az tat alıyoruz. Yaşama daha az dikkat ediyoruz. Yaşayıp deneyebileceğimiz sonsuz çeşitlilikler içerisinde, gerçekten yaşabildiğimiz tek tük şeyleri de hemen sözcüklerle kodlayıp standartlaştırıyoruz. Gerçi, Lopahin, yeni yaşamda daha az sözcüğe ihtiyaç duyacak; çünkü, onun kurduğu dünyada, kısaltmalar, duygu ve anlamdan yoksun daha işlevsel sözcükler kullanılıyor. ...birsıfırbirsıfırbirsıfırbir... Belki de, şimdi, 'Seni Seviyorum Çiftliği', bir bilgisayar ekranında, başka bir Lopahin'e satılmıştır. Evet, bu haliyle dünya değişiyor; sözcüklerin anlam dünyası değişiyor. Zihinsel paradigma her zaman en son değişen seydir. Ağızdan çıkan her sözcük para demek olunca, konuşulan söz de totaliterleşiyor, buyurup sahip çıkıyor. "Vişne Bahçesi satıldı." sözcükleri, öteki sözleri dışlayıp söylendiği anda, hiyerarşik bir ilişki yaratıyor. Bizzat konuşma

eylemi, insanın insana ve insanın doğaya hükmettiği bir düzenin çok önemli bir parçası oluveriyor.



İşte bu yüzden, konuşmalara boğulan vişne bahçesinde, 'hahksın', 'anhyorum' sözcükleri, görüş birliği sağlamaktan çok, konuşmayı kesmek ve sözü devralmak için kullanılıyor. Konuşmadaki güç

ilişkisi; toplumsal sınıflar, yaşlar ve cinsler arasındaki ayrımlara da yansıyor. Böylece, konuşma eylemi, bütün bu ilişkilerdeki egemen konumunu pekiştiriyor. Sömürülen, ezilen kişi, eşitlik sağlamaya çalışırken, aynı ilişkiye öykünerek, ezenin sözlerini kullanarak, onun pozisyonuna sahip olmaya çalışarak şekil bakımından ezenin yerine geçiyor. İşte, Lopahin'in acizliği de tam bu noktada başlıyor.

Birinci Adam: *Anhyorum*. Sanırım, benim söylediğim yere geldik. İnsanı şaşırta, tedirgin eden şey, o halde, sessizlik... Sessizlikte bugünü, geçmişi, geleceği görürüz. Konuşmaksa "geçici bir ölümsüzlük" peşinde, boşu boşuna koşturur. "Ben varım" çığlığıdır. Uşak Firs'in dediği gibi: "...Köylüler köylülüklerini, efendiler efendiliklerini bilirdi. Şimdi her şey karmakarışık, hiçbir şeyi anlamak mümkün değil." Toplumsal ilişkilerimizi anlamak için, konuşmanın yalnızca bir deneyim biçimi olduğunu unutmamak gerekir. Sözcükler, deneyimleri arttırmak içindir; birbirimizi onaylamak için değildir; yoksa...

Birinci Kadın: *Hahksın*. İşte, Ranevskaya'nın yaşlı hizmetçi Firs'e dediği gibi: "Kapa çeneni Firs." [susarlar]. Ve, son perdede Firs'in konuşmasından önce Ranevskaya'nın dediği gibi: "Gidelim." [giderler]...



Kaynakça: Anton Çehov, Vişne Bahçesi; Aziz Çalışlar, Tiyatro Ansiklopedisi; Cezmi Koca, Vişne Bahçesi'nde Yaşayanlar ve Ölümler; Gündüz Vassaf, Cehenneme Övgü; Oscar G. Brockett, Tiyatro Ansiklopedisi; Özdemir Nutku, Dünya Tiyatro Tarihi; Server Tanilli, Uygarlık Tarihi

ceren kasım
f451g1984@yahoo.com

